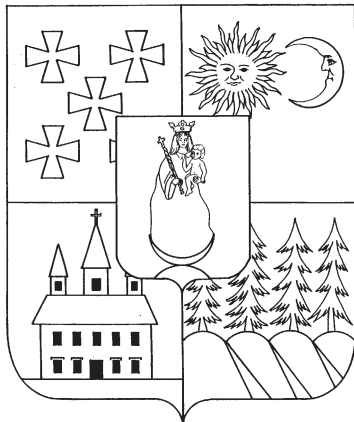

Ungarisch Historischer Verein Zürich

**MAGYAROK, SZÁSZOK ÉS OLÁHOK, NYÚJTSATOK
EGYMÁSNAK TESTVÉRILEG KEZET, TÁVOZTASSATOK
MINDEN NEMZETI GYŰLÖLSÉGET, ÉS BOLDOGOK
LESZTEK.**

BRASSÓ, MÁRCIUS 21-ÉN, 1849.

BEM J. TÁBORNOK

HARGITA MEGYE

**A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület
Erdélyi Övezeti Történésztalálkozói**

1995-1999

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület és
a Csíkszereda városi RMDSZ kiadványa

Csíkszereda - Budapest - Zürich

2000

**A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület
Erdélyi Övezeti Történeztalálkozói**

1995-1999

Internet címek:

www.zmte.ini.hu
csihakgy@freemail.hu
www.origo.hu

csihakgy

zurich

Ungarisch Historischer Verein Zürich

**A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület
Erdélyi Övezeti Történésztalálkozói
1995-1999**

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület és
a Csikszereda városi RMDSZ kiadványa

**Csikszereda - Budapest - Zürich
2000**

Ezen könyv szerzői, szerkesztői, lektorai, gépelői valamennyien ellenszolgáltatás nélkül bocsátották munkájukat a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület rendelkezésére, a találkozókön saját költségükön vettek részt. A találkozók szervezői, lebonyolítói, számtalan segítője minden munkát önként, fizetés nélkül végzett.
Fizetségük legyen a nemzet hála!

Sorozatszerkesztő: Csihák György
a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület elnöke

Az előadások közlési joga a Szerző és az Egyesület közös tulajdona

*Az Egyesület ezt a könyvet ingyen küldi 300 magyarországi
és további 70 ország 156 intézménye könyvtárának*

ISBN 963 85684 9 6

Ez a könyv készült a Közoktatási Modernizációs Közalapítvány támogatásával. Megjelent a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület XV. Magyar Őstörténeti Találkozója és IX. Magyar Történelmi Iskolája alkalmával. Köszönettel tartozunk a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztériumnak, amiért ezen rendezvény költségei viselésében segítségünkre volt.

Zepetnek Nyomda, 8171 Balatonvilágos

☎ & 📠 (88) 480-511

Felelős vezető: Töttössy Péter

Kiadja a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület.

Készült 1000 példányban.

Előszó

Az előszó – jól ismert irodalmi műfaj. Pontos szabályai vannak, mint a klasszikus versírásnak – és általában nem szokták olvasni.

Életem során, nem tudom hány előszót írtam. Sokat. Mennyi a sok? – több tucat. Írása közben soha nem bizonytalankodtam, mert megtanultam a rendet: ajánlani, érdeklődést kelteni – ez a dolgom. Ezt ma már iskolában is tanítják. PR-manager lesz a kiképzett alany. Kértek, hogy tanítsak ilyen helyen – pénzért megtettem, de a magamét adtam – parancsolóimnak nemigen tetszett. Megtanultam a *hogyan* és a *miért* – elhatároztam, hogy *én nem*.

Tisztelt Olvasó, ez a kötet nem tartalmazza azt, amit ígér. Csalfaintán, azt hirdeti, hogy a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Erdélyi Övezeti Történeştalálkozói előadásait és iratait adja az 1995-től 1999-ig terjedő időből.

Le kell írjam az igazságot, mert ez is történelem. Egy furcsa statisztika.

Tisztelt Olvasó! A jelzett időszak minden évében tényleg volt egy találkozónk Erdélyben. 1996-ban Székelyudvarhelyen, a többi jelzett évben Csikszeredában. Az előadók az előadások mintegy kétharmadát rendben leadták. A leadott szövegek mintegy egyharmadának – egyesületünkön kívüli helyen – nyoma veszett. A maradék felét sikerült ebben a kötetben megjelentetnünk, ugyanis csak ennyi pénzt tudtunk összegyűjteni – ne tessék kérdezni hogyan, de annyit elárulhatok, hogy ha a begyűjtés ráfordítását egyszer megmérnénk, könnyen kiderülhetne, hogy a többi meglévő szöveget kiadhattuk volna belőle.

Ki ismeri az utat, mielőtt rálép?

Nos, ezért kéri és reméli a Kegyes Olvasó szíves bocsánatát egy boldogtalan

Szerkesztő

Utóirat:

Azért, mégis ajánlom ezt a kötetet mindazok figyelmébe, akiket érdekel egy nemzet becsületre törekvő történelemírása.

Tartalom

Csihák György (Zürich)	Előszó	5
Tartalom		6
Az előadások szövege		9
Balás Gábor (Budapest)	Székelységet és Erdélyt érintő lényeges őstörténeti adatok	11
Kreineisz Géza (Öckerö)	Madžaria és Adžaria	15
Barabási László (Csikszereda)	Kik a székelyek?	17
Herényi István (Budapest)	Párhuzam a nyugati és a keleti végvidék között. Őrség - Székelység	25
Vámos-Tóth Bátor (Honolulu)	Csik + Szék Tamana térképe	33
Takács József (Tiba)	Nincsen címe, de majd lesz! avagy Ílyen nincsen mégis van!	51
Takács József (Tiba)	Az írárok egyik őse	70
Takács József (Tiba)	A Hét Égről	75
Szekeres István (Budakalász)	Székely-hun írásjelek a hunok és a koraavarok régészeti leletein	77
Ráduly János (Kibéd)	Maros megye feliratos rovás emlékei . .100	
Henkey Gyula (Kecskemét)	A Székelyföldön végzett etnikai-embertani vizsgálatok főbb eredményei	108
Sántha Pál Vilmos (Csikszereda)	A Székelyföld öngazgatási törekvésének történelmi háttere	114
Kováts Zoltán (Szeged)	Európa - Magyarország - Románia népesedési múltja és jövője	123
Dénes István (Barót)	Az alsórákosi Tepő-vára	136
Balázs Sándor (Csikszereda)	Kelet-Erdély gazdasága a 15-16. században	147
Bíró Donát (Szászrégen)	Görgényszentimre történelmi múltja, nevezetességei	160
Cserey Zoltán (Sepsiszentgyörgy)	Önkormányzatiság és katonai hatalom Háromszéken az 1848-at megelőző években	167
Róth András Lajos (Székelyudvarhely)	Iskoláink millenniumi ünnepei . . .179	

Csihák György (Zürich)	Magyar - nép - nemzet - kisebbség - autonómia, magyarul öngazgatás, önkormányzat, önrendelkezés	190
Csapó I. József (Nagyvárad)	Autonóm nemzeti közösség, vagy önfeladó nemzeti kisebbség	197
Csámpai Ottó (Pozsony) - Barsiné Pálmai Éva (Győr)	Az 1945-1949-es szlovákiai magyar iskolanélküliség társadalmi követke- ményei	200
Csihák György (Zürich)	Közép-Európa útja az övezetek Európájába	210
Takács József (Tiba)	Az udvarhelyi találkozóról	221
Takács József (Tiba)	Egy régi világ hagyatéka	226
Függelék		
	Székely fohász	240
	Nyilatkozat	241
	Házirend	242
	Az öt találkozó jegyzőkönyve, műsora, az előadások foglalata, meghívók	243
	Statisztikák	307
A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület eddig megjelent kiadványai		309
Előkészületben		311
Info		312

**A Szerkesztő elnézést kér az Olvasótól, mert
sajnálatosan nem rendelkezik valamennyi előadás szövegével.
Ennek okát kár lenne a természet feletti erők világában keresni.**

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület hálás köszönetét fejezi ki mindazoknak, akik az erdélyi övezeti történéstalálkozóinkat sikerre vitték.

Nehéz egy-egy személyt megnevezni, hiszen számtalanul sokan segítettek, dolgoztak. Az előadók, résztvevők, akik készültek, éjszakákon át nehéz körülmények között utaztak, rosszul vagy egyáltalán nem fűtött teremben aludtak, egész nap komoly tudományos munkát végeztek – ők a kulcsemberei egy ilyen magasszínvonalú tanácskozásnak. Ők minden költségüket maguk fedezték. A kedves, szolgálatkész, vendégszerető emberek, takarítónők, akik a termet hajnalban nyitják, rendezik és egész nap minden apróságban segítenek – nélkülözhetetlenek egy ilyen rendezvényen. Az ember ilyenkor is eszik és iszik. Volt, aki egy kerek sajttal, más egy zsák pityókával, murokkal segített, ki egy oldal szalonnát küldött, más egy nagy üveg pálinkát.

Mindent megtett a számtalan nehézség elhárításáért *Pataki Imre*, aki régebben Hargita Megye prefektusa volt és a székelyek akkor is megtartották, amikor teheték, és nem ők menesztették.

Székelyudvarhelyen *Kovács Sándor* római katolikus főesperes a háttérben állva, sziklaszilárdan, minden lehetséges módon segített.

Az első perctől az utolsóig a rendezvény szervezője, irányítója, lelke volt, egyesületünk díszelnökségének tagja, Hargita Megye volt elnöke, utóbb Csikszereda Város RMDSZ elnöke, *Sántha Pál Vilmos*. Ő az, aki újabb időben kezdeményezte a Székelyföld öngazgatásának helyreállítását és mindmáig egy igaz ember.

Áldja őket a magyarok Istene és a csiksomlyói Boldogasszony Anyánk.

*Még jőni kell, még jőni fog
Egy jobb kor, mely után
Buzgó imádság epedez
Száz ezrek ajakán.*

Vörösmarty Mihály

Az előadások szövege

*„Bölcsőjét kereste a magyarnak
és végre összerokadt fáradalmai alatt“*

Balás Gábor

(Budapest)

Székelységet és Erdélyt érintő lényeges őstörténeti adatok

A Matsumoto Hideo Oszakai igazságügyi orvosi intézete 19 évi vizsgálattal megállapította, hogy a gamma G immun globulin molekula kromoszóma részecskék több ezer év után is az emberi maradványokból kimutathatók, hogy milyen néphez tartoznak. Az európai Oroszországtól Amerika északi részéig folytatott vizsgálatok szerint a Bajkál tó keleti részéről indultak a japánok, északi részéről az amerikai indiánok, a tó nyugati részéről a finnugorok, a tótól délkeletre fekvő területről a török népek.

A több ezer éve vezetett kínai történelmi adatok szerint Teuman (törökül valószínűleg Tawsquan) fia Maotun (törökül úgy látszik Matuqan) kb. kr. e. 200 körül nagygyátta a hun birodalmat. Kb. kr. e. 177-ben a lovasnépekre utalva írta a kínai császárnak: „Ezek most mind hunok, s valamennyi újfeszítő nép egyesült.“ 1989-ben Erdélyi István Ulan Batortól 120 km-re északra a hunok régi telepét ásatással meg is találta. Idővel a Hun Birodalomba kerültek a R. török nyelvjárású ogurok is. A kínaiakkal való háborúskodások folytán a Hun Birodalom nyugatabbra tolódott. A gót Jornandes kb. 500-ban említi, hogy a hunok 374-ben kelték át a Volgán (törökül Etilen). Balambér (törökül Balamur) vezetésével elérték az Al-Dunát. 381 körül érthettek a Duna-Tisza tájára. Görök források még közben élt több mint 20 hun uralkodó nevét említik.

Az ogurok 250 körül meghódították a mansik déli részét, s 450-ig kialakult a 10 hadból álló onogur (=10 nyíl) szövetség, amelynek felső rétege török nyelvű, alsóbb széles rétege mansiból fejlődött magyar nyelvű lett. 445-453 közt ők is Etila (=Etele, gótul Atilla) birodalmához kerültek, akinek címe „Ég fia Ómagasság“ volt. Etele fiának Irnagnak kelet-európai országába is jutottak. 525 körül, görög források szerint, az Azovi- és Fekete-tenger táján hun király volt Gordás, aki Justinianus római császár szövetségeseként Konstantinápolyban keresztelkedett. Hazatérve nem tudta népét megtéríteni, fivére Mogyeri a pogányokkal legyőzte. (Gordás nevét egy Marosvásárhelybe olvadt székely falu évszázadokig fenntartotta.) Az örményeket 294 táján Szent Gergely keresztény hitre térítette. Az 580-as években ők a Fekete-tenger déli részéről az északi részen lévő onogurokhoz hittérítőket küldtek. A katechumeneket (keresztésre felkészülteket) csoportosan 589-ben Qardusat örmény püspök keresztelte. Utóda Mag püspök e működését folytatta. Így a megkereszteltek az örmények szomszédságában levő

Kappadociából származó Szent Georgiszt, aki vértanú volt, saját nyelvükön Gyergyként tisztelték. Még a 16. században is Dósa Székely Gyergy is így használta nevét. Ez arra mutat, hogy a székelyek ősei az onugorok tengermenti részéből származnak.

A 7. század hajnalán feltűnt Kürt (uralkodó nevén Qobrat=gyűjtsd néped) neve, aki vegyes (=bolgár) népeket is országához kapcsolt, s 619-ben Herakliosz római császár udvarában keresztelkedett. Az abák (=avarok) egy ideig az onugorokon fennhatóságot gyakoroltak, de ezt 630 körül fel kellett adniuk. Qobrat utóda Gustun, majd Bezmer lehetett 642 után. Qobrat utóda volt 5 fivér, akik a birodalmat megosztották. A legidősebb Batbaján 7 ongur haddal helyben maradt. A második és ötödik fiú (Kurtag és Alzik) néptörédéke felmorzsolódott, talán Julianus barát a mongol támadás előtt Kurtag népének végét láthatta. A harmadik fiú, Eszperich bolgár népe szlávokkal keveredve a mai Bulgária területére jutott. Velük tartottak a karluktörökökből való blakok is. A fehér blakok a Balkánon maradtak s szlávosodtak, a fekete blakok Krum bolgár kán idején Erdélybe, Kalotaszegre vonultak. A negyedik fiú Küver (kékesszürke) 3 ongur haddal az abák Kárpátokon belüli országába vonult. Mivel az abák ekkortájt foglalták el a későbbi Alsó-Ausztriát, a 3 haduak (=a székelyek ősei) nemcsak a Kárpátokon belül szórványokban tudtak letelepedni, hanem legnagyobb csoportjuk az Enns folyóig jutott. Herbert-Mitscha-Märheim gyűjtése szerint, 3 falu Felsőausztria, 3 falu Morvaország területén is hagyott nyomot. Küver törekvő jellemű volt. Az abák kagánjával többször torzsalkodott, s elhatározta, hogy a Balkánon új birodalmat alapít. A görög Anonymus, Szent Demeter legendája részletesen írja le Küver tervét, ám ez nem sikerült. Tervel bolgár kán felirata is megerősíti azt, hogy Küver, aki nagybátyja volt, Szalonikinál volt. Küver a székelyek mondájában Csaba (=törekvés) néven szerepel. Az ongur uralkodók magukat Etila és Irnak leszármazottjainak tartották.

A Küver vezette 3 ongur hadbeliek székely neve abból keletkezett, hogy barna fehérfoltos lovaik voltak. 1849-ig a székely lovasságnál ilyen lovakat használtak, s ezeket régi fajtáknak nevezték. A Nesztornak tulajdonított orosz őskronika jelzi, hogy Álmosék (887 körül) Kiev alól elvonultak arra, amerre régebben a fehér onugorok mentek. Ez jelzi, hogy a fehér székely posztó harisnya (nadrágszerű ruhaféle) már akkor székely sajátosság volt.

Mivel a 7 hadu onogurnál nem volt a fehér székely-harisnya szokásos, a külföldiek őket fekete onugoroknak nevezgették. Egymás között azonban az ilyen megkülönböztetést az onugoroknál, s illetőleg a magyaroknál, nem szokták tenni.

A Küverrel jöttekre utal az, hogy 860 körül már Stájerországnál Wangerier Grenzét említették. Az árpáddal jöttek is az ongur nevet használták, mert még a 10. századi hadjáratok során is az idegenek a hongoris, hungaro, ungarese nevet használták. A Kárpátokon belül régészeti leletek és székely szervezetekről elne-

vezett községek közelléte (Árva, Liptó, Ung, Máramaros, kivételével) igen sok vármegyében nyomot hagyott.

A Képes Krónika 677-re, Kézai 706-ra jelzi a magyarok bejövételét, tehát az Árpádék bejövetele előtti onogur ittlét régen ismert volt. Mind a 3 haduak, mind a 7 haduak vezető rétege török nyelvű volt egy ideig.

Árpád unokája Konstantinápolyban törökül tárgyalt. A régi székely (nem keresztény szentek) nevének mintegy harmada török eredetű. Windukind corbeille-i szerzetes 10. századi krónikája azt írja, hogy az abákat magyaroknak is nevezték. A székely falusiak, ha parasztnak mondták őket, erőst meg voltak sértve, mert a magyarországi paraszt szónak a székelynél a magyar szót használták, mert ott is a szélesebb réteg magyarul beszélt. A székelység sajátossága a rugalmas szívsóságon, rokoni kapcsolatok tágasságán kívül a hagyományörzés.

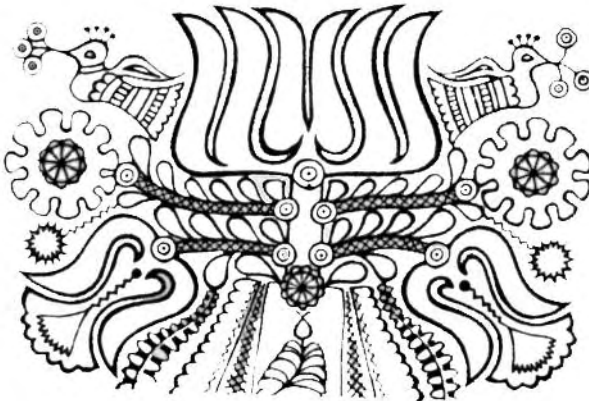
Nagy Károly 791-ben kezdte frank seregével a sorozatos hadjáratokat Alsó-Ausztria visszaszerzésére. Az ott, mintegy évszázadig aránylag békességben élő székelység így kiszorult. 797-ben Tulln és Zeiselmauer (Cezumor) közti csatavesztés folytán vonultak ki azok, akik Erdélyben a Mezőségekben (Csiglamezejére) telepedtek. Hamarosan Kurm bolgár kán nemcsak Erdélyt, hanem a Duna-Tisza közét is hatalmába vonta, Szeben és Brassó neve bolgártörök. Amikor Árpád a 7 hadu onogurjaival közeledett, a székelyek felvették a kapcsolatot velük, s a honfoglalásban részt vettek. Üsbü kendjük volt a dunántúli hadjárat derékhadának vezére. Árpád nemcsak kitűnő hadvezér, hanem ügyes politikus is volt, s a Dunántúlon a jobbszárnyat vezette. Így lett Esztergom későbbi királyi székhely. Erdély nyugati részén Tühütüm gyula a Kalotaszeg táján lévő blakok ellenállását megtörte és nem csak Erdély nyugati részét, hanem a peremvidék egy részt is elfoglalta. Vajk-István magyar király a nyugati kereszténység terjesztését erőltette, s az erőszaktól sem tartózkodva működött, holott balkezén 6 ujja volt, s így táltosi tekintélyét is latbavetve eredményeket érhetett volna el. Saját rokonait sem kímélte. A székelység már az örmény hittérítés folytán ismerte a kereszténységet, s így a király őket részben, s a blakokat Erdély déli határvidékére telepítette. A Csigla mezejéről később Hargitánál levő határig telepítette a székelyeket.

A székelyek hagyományukat Ázsiából hozva, az Isten szó helyett a Ten szót még évszázadokig használták, amit egyházi személy által készített rovásírásos naptárbot tanúsít. (A kínai Tien, japán Tenno, török Tanri is a legfőbb lényre utal.) Az uzok elűzésével 1069-ben Csikországot is betelepítették a székelyek.

A székelység hagyományos birtoklásában az erdőket közösen használták a falvak. A külsőségeket (szántó, legelő) időnként nyílászással a falubeliek között kisorsolták. A belsőség (lakóház, udvar, házikert) a családok birtoka volt. Ha nem volt fiú örökös, a fiúleány örökölt, s ha férjhezment gyerekei a leány családi nevét használták. Ha kihalt egy család rokontalanul, a szomszédok örökölték, s így a király öröklési joga náluk eredetileg nem volt.

Németeket Erdélybe 1143-tól kezdve II. Géza kezdett telepíteni. II. Endre a déli székelyeket Háromszékbe telepítette, s helyükre németek kerültek, ahol a helyük megürült. II. Endrétől 1224-ben a Királyföldnek nevezett területen kiváltságot kaptak a németek, de a német lovagrendeket kiűzte.

1241-42-ben mongol uralom a lakosság jelentős részét pusztította, így a blakokat is. Ezért a német s magyar urak jobbágyként hoztak románokat. 1252-ben létesült Erdélyben az első román falu. Egyébként ők magukat valahoknak nevezték a 18. sz. végén is. Evlia Cselebi 1650 körül írta, hogy óromániai hazájukból a románok uraik kegyetlensége miatt igyekeztek Erdélybe menni, ahol jogrend volt. A 18. században a törökök által beültetett fanarióták is rosszul bántak a romániai néppel, s így az Erdélybe település még sűrűbb lett. A 19. században megszűnván a jobbágytság, a románok igyekeztek birtokot szerezni, s erre a budapesti bankok is adtak hitelt. Így 1914-ben már a földek 40 %-a Erdélyben román kézen volt. A román nép Prizren, Szófia, Nis táján latin pásztorokból keletkezett, de nyelvük szókészlete erősen szláv lett. A 19. században kezdték a latin betűket használni, s megszüntetni a szláv egyházi nyelvhasználatot. Habár a római Dáciából hirdetik eredetüket, ez nem bizonyítható, mert a dáciai személynevek és folyónevek nem tőlük erednek, a blakokkal azonosításuk valótlan. Nyelvészetileg az albánokkal van kapcsolatuk. A rómaiak Eutropius Breviariuma szerint Dáciát a falvakkal kiűrtették. A gót és a gepida erdélyi uralom nyomai a román nyelvben nincsenek. A 165 éves római birodalom a dákokat nem latinosította.

Kreneisz Géza

(Öckerö)

Madžaria és Adžaria

A National Geographic Magazine 1976 februári „A Szovjetunió nemzetiségi térképe“ melléklete a Kuma folyó torkolatában adžar (angol írásmódban ajar) töredéket tüntet fel. A terület azonos a Nagy Gyula: „Az elloptott magyar őstörténet“ című művében tárgyalt Jeretany féle fejedelemség területével.

A Kuma parti adžarok azonosak azokkal az adžarokkal, akik Georgia határain belül, az Adža autonómiában élnek (a térképen ajar/adžhar, a sötétzöld színjelölés is azonos). Adžaria a történelmi Guria része, amelyet az 1921-es török-szovjet határrendezés kettévágott és letörölt a térképről.

A történelmi Guria múltja jól dokumentált, de nem propagált és írásban kr. e. 750 tájáig nyúlik vissza az időben. Azonosítása az onogurokkal így kizárt. Guriát, illetve a gurokat a spekulatív argumentációs rendszerek nem tartják nyilván, illetve az onogurokkal helyettesítik.

Létének realitása idegen „a feltevésláncra épülő jelenkori történelemtudományunk“ számára (L. Gy.), ezért Guria létezésének tudomásulvételével nem lehet számolni, annál is inkább mert beiktatása multunkba az első lépés lenne krónikai emlékezetünk igazolására, amely jelenleg a „fantázia terméke“-nek minősítették (Györffy György).

Az is figyelembe veendő, hogy (h)un gur - Hungaria nevünknek ezáltal más alapja is lehet mint az onogurok, csupán az a kérdés, hogy hogy válasszuk szét: úgy mint on-ogur, vagy úgy mint ono-gur.

A byzánci görögben a hunokat ounnou-nak nevezték, elhagyva a szókezdő „h“-t, ami nemcsak a hunokat érinti, maga Hellas is Ellasra rövidült; a latinok megtartották a „h“-t, és hunu-gurt írnak. Innen van a Hungaria - Ungaria kettősség.

Theophylaktos „Ounnou gour“- jait a fordítók onogurra korigálják, ez az a bizonyos behelyettesítés amit említettem. Egy török Guria kr. e. 750-ben a Fekete tenger partján csak a történészek számára elképzelhető.

ADŽARIA

Autonom Köztársaság,

területe 3'000 km²,

lakossága 392'432/1989, ebből adžar 324.806, nagyobb kisebbség: orosz 30'043, örmény 15'849, görög 7'379.

Nyelvük guruli, a kartveli egy ága.

A történelmi Guria kerületei voltak Georgia mai határain belül:

a Rioni folyótól délre a Magros/Magoros folyóig:

Madžaria, székhelye Makharadže, és

Adžaria, székhelye Batumi; Batumi alatt a Fekete-tengerbe ömlő Chorotsi, ókori nevén Arpa (Arpasos/Xenophon) folyóig terjedően. Partján Arpali városa, ma is az ősi nevét viseli, közelében Almus és Levent város.

A Chorotsi jobboldali mellékfolyói: Batys és az Oltu.

A Rioni északi partján lakott egykoron a zálok hun törzse (Menandros/Plinius/Ptolemaeus stb.).

És az abasinek, akiket abeszinnek mondtak?

Barabási László

(Csikszereda)

Kik a székelyek?

Sokat vitatott titokzatos népként tartották számon amióta írott történelme van a magyarságnak. Sohsem sikerült megnyugtatóan tisztázni az őstörténetet, mert a magyarság története sem volt világos. Érdekes, szinte kőkorszaki katonai demokráciájuk, szinte a 19. századig fennmarad amit igyekeznek nyirbálni a mindenkori hatalom és ők mindig foggal-körömmel ragaszkodnak szokásaikhoz, jogaikhoz, teljesítették kötelességüket.

Mátyás király 1463-iki hadi szabályzata szerint a székelyek régi szokásuk alapján az ország seregébe haderejük kétharmadát tartoztak küldeni. Verbőczy István Tripartitumában meg van örökítve, hogy a székelyek kiváltságos nemesek, akiknek külön törvényeik és jogszokásaik vannak, örökségeiket és tisztségeiket ősi szokás alapján nemek és ágak szerint osztják fel maguk között. Még a 16. század elején is felségjogokat gyakoroltak: élet és halál felett ítélkeztek.

I. Lipót császár és király 1691-iki diplomájában a székelyeket a legharciasabb népnek nevezi, amely adómentessége fejében a haza védelmére saját költségén katonáskodni tartozik. Az 1848/1849-iki szabadságharcban a székelyek verték ki a császári hadakat és az oroszokat Erdély területéről - írja róluk Szádeczky Kardoss Lajos 1926-ban.

Anonymus szerint a székelyek Atilla népei voltak és a Kárpát-medencében fogadták a magyar seregeket, előttük jártak a harcokban.

Konstantin császár szerint a magyarok előtt kabar hadak jártak. A 12. században Erdélyben a Vág vidékén és Mosonyban éltek székelyek. II. Ulászló 1499-ben a régi székely kiváltságokat erősítvén előírja, hogy a keleti hadjáratokban a székelyek teljes létszámban kötelesek a sereg előtt járni, később utóvédként szolgálni.

Kézai Simon által átírt hun krónika szerint, Atilla halála után Aladár és Csaba királyfi közötti harcban a vesztes Csaba tizenötezer hunnal Görögországba, nagyapjához, Honorius császárhoz futott. De a Csiglamezőn ottmaradtak a székelyek, akik azóta is várják, hogy Csaba királyfi a hadak útján alászáll, amikor meg kell védenie népét. Csiglamezőt valahol Bihar környékén kell keresni, ahol még a 13. században is voltak székely telepések. Ugyanitt csatlakoztak, Anonymus szerint, a honfoglaló magyarokhoz. A Biborban született Konstantin császár a kazároktól elpártolt kabarok három nemzetségét csatlakoztatja a magyarokhoz még Lebédiában. Érdekes erről Szádeczky eszme-futtatása:

Lebédiában történt a kazároktól elpártolt kabar nép csatlakozása a magyarok-

hoz, a hét törzshöz nyolcadikul sorakozván. A magyarokat és a velök egyesült kabarokat a besenyők támadása szorította ki Lebédiából, amikor is a nép zöme a Dnyeperen túli Etelközbe költözött; egy része pedig visszament „Perzsia felé”, aminek határa akkor a Kaukázusig terjedt.

Ott a Kaukázus hegylánca feletti mezőségen és völgyeiben máig is él egy néptörzs, mely magát kabardnak nevezi. A Malka, Bakszán, Csegem, Cserek és Terek folyó völgyében laknak, s tartományukat a Terek két részre osztja: a nyugati Nagy- és a keleti Kis-Kabardára.

Ezeken innen, a Kubán és mellékfolyói mentén, a mostanság cserkesz (saját nyelvükön adighe) gyűjtőnéven nevezett népnek más törzsei élnek: sapsi (sabszik, sapsug), abaza, abaszek, beszléni stb. név alatt.

Nyelvük (a kabardokkal együtt) egy és ugyanaz, csak nyelvjárási különbség van köztük. Néptípusuk, ruházatuk, szokásaik, jellemvonásaik, foglalkozásuk feltűnő rokonvonásokat és hasonlatosságot tüntet fel a mi népünkkel. Főfoglalkozásuk az állattenyésztés és a földművelés. Főként a lótenyésztés az, amire legfőbb gondjuk van. Kiténő lovakat tenyésztenek (a kabard bélyegű, s általában a cserkesz ló hírneves, keresett árucikk), s ők maguk is mesteri lovasok. Címeres szarvú fehér ökreik, teheneik a mi ősi marhaállományunkra emlékeztet. Ruházatukban a testhez álló cserkeszskabát, amely derékon szíjjal átkötött, s kindsál (cserkesz tör) lóg le róla, s mellén két oldalt patrontokokkal van díszítve, sokban hasonlít a magyar zsinóros atillához. Téli felöltőjük pedig, a fekete burka (ványolt gyapjúnemezből) a magyar gubának édestestvére. Táncuk hasonló a lassú csárdához, dalaik a mai bús kesergő dalainkhoz. Szőnyegek olyanok, mint a székely festékesek. Italuk árpasör (sera). Feltűnő - írta egy orosz tábornok - a kabard nők nemzeti öltözetének, s díszítésének hasonlatossága a magyar huszár dolmányához. Ő a cserkeszek szabadságszeretében, harcias erényeiben magyar hatást és rokonságot lát, s azt hiszi, hogy a magyarok iránt feltűnő rokonszenvük, a vérrokonság, vagy régebbi szomszédság tudatában gyökerezik.

E néptörzsek azoknak az őslakosok ivadékai, akiket már a régi görög és római írók (Strabotól, Pliniuson, Ptolemaeuson kezdve a magyar Julián barátig) emlegetnek, mint a Fekete-tenger keleti partvidékétől a Kaukázusig terjedő tartomány: Zichia népét. Nevüket görögül zékoi, zékhoi, zikhoi, latinul zichi, zigii, írták. Olyan gyűjtőnév lehetett ez, amely általában a tartomány lakóit jelentette. A név máig sem enyészett el, mert a grúzok még most is zikh-nek nevezik az adighe cserkeszeket. Az adighe nevet is a zikhből származtatják. A régi név átalakulva maradt fenn a cserkeszek legnyugatibb ága, a Fekete-tenger parti sapsi (sabszi, sapsug) nép nevében, amelynek első szótagja a szabirok nevére emlékeztet.

Szádeczkyt a sapsi szó a szabirokra emlékezteti engem meg arra, hogy Sepsiszentgyörgy első tagja a háromszéki székely nyelvén ma is sapsi, hogy a székelek három nemzetsége hasonló a nagy görög császár által emlegetett három

törzshöz és végeztül, hogy Verbőczy scythuli-nak írja őket, a korai krónikák a rovasírást scytha írásnak.

A gróf Zichy által szervezett expedíció megállapította, hogy Scythia (Dentumoger = doni Magyarország) a Don torkolata, a Meotisz-tó (az Azovi-tenger, a Fekete-tenger észak-keleti kiágazása), s a Kubán alsó folyása vidékén terült el. Itt üzte Hunor és Magyar a csodaszarvast, talált rá Belár (bolgár) király népére és Dúl, alán király leányaira, kiket nőül vettek, s tőlük származott a hun és a magyar nemzet. Az 5. és a 7. századi görög történetírók szerint, hun-bolgár-magyar törzsek az Azovi-tó vidékén ideiglenes államközösségben éltek. A Fekete-tenger keleti partvidékén egy erős birodalom állt, amelyet az Atilla (Duló) nemzetségéből származó Gorda király vezetett, aki felvette a keresztény hitet és akit emiatt öccse, Magyar, 528-ban megbuktatott.

A székely származás „tisztázása” politikai, gazdasági érdekek egyik fő eszköze lett a 18. századtól napjainkig. A történészek gazdáik szája íze szerint próbálták magyarázni.

Kézai Simon által átírt hun krónika átvette a szájhagyományt Csaba királyfiról. A 15. században Bonfinius a siculus nevet a scytha-ból formált scythulus névből származtatja. Szamosközi István a 16. században a szék (sedes) és a hely (locus) szóból származtatja. A 18. században Fogarasi János, erdélyi püspök a szaka néppel azonosítja. A múlt század végén Hunfalvi Pál, a bécsi kamarilla kiemelt történésze, cáfolta a székelyek hun eredetét, a nevet a szék-elve szóból eredezteti (Erdély-erdőelve). Tagányi Károly a székelyeket tartotta az egyetlen őshonfoglalóknak (székely-székes), mint besenyő ivadékokat. Thury József avarok származékainak mondta a székelyeket, s nevüket az ázsiai szikil-szekil szóból eredeztette, nemes ember, előkelő úr, főrangú értelemben.

Karácsonyi János végül a gepidáktól származtatja a székelyeket, amit átvettek a román történészek és a két világháború között komolyan elfogadott véleményük volt, hogy a székelyek elmagyarosodott dákok. Maga Nicolae Iorga jött Székelyföldre, tanulmányozta a székely nép szokásait, néprajzát és végül kijelentette, hogy semmi köze a dákokhoz a székelyeknek. A paradox csupán az, hogy nem volt igaza.

Hóman Bálint elmélete szerint az erdélyi székelység nagyobb zárt tömegben megtelepedő ősfoglaló nép vagy törzs volt. Ők voltak Erdély egyedüli honfoglalói. Nemzetiségükre nézve azt vallja, hogy a székely nép a magyartól különböző, de a magyarral rokon, avval együtt hun származásúnak tartott, önálló nép, vagy törzs. Szerinte a székelyekben egy, az avar birodalomhoz tartozó és ennek bomlása után a 19. században Erdélybe húzódó néptöredéket kell látnunk és pedig olyant, amely a hunnal azonosnak tartott és hun hagyományt őrző, török-fajú nép: az avar, a bolgár vagy az avar uralom idején hazánk területén történelmileg kimutatható hun törzsek valamelyikének ivadéka.

Az első komolyan dokumentált és a földgolyó szintjén gondolkozó történészek, a múlt század végétől a II. világháború kitöréséig, már szinte tisztázták, a Turán vidékéről származó, modern emberiség történelmét, nyelvét. Baráth Tibor, Bobula Ida összesítette az angol, a német és más tudósok kutatásait és a magyar népek őstörténete keretében, a szumér nyelv és történelem kutatásának eredményeként, tisztázzák a főbb fehér foltokat.

A II. világháború után következő információ zárlat és történelmi elhallgatások a magyar lakta területeken gyakorlatilag teljesen leállította a szélesebb kutatásokat, amit az emigráció folytatott meglehetősen komoly szinten. Begyűjtött információk, szinte esetleges kiadványaik megdöbbentő eredményekhez vezettek. A furcsa csak az volt, hogy a rendszerváltás után is nehézkesen jutnak el ezek a könyvek a nagy magyar tömeghez. Pedig azok segítenek tisztázni a pozitivista beállítású történészeknek a homályos foltokat, csupán az őstörténeti eredmények közzététele hiányzott. Ezt az óriási hiánypótlást a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület igyekszik felelősséggel felvállalni. A pozitivista, politika mentes történetírás lesz az emberiség megbékélésének fő eszköze.

Kutatásainkat egy térképpel kell kezdjük. Az Aral-tó – Káspi-tenger közti síkságot keressük meg, amelytől északra húzódik az Urál hegység, délre a perzsiai hegyvidék és amelyet Turáni Fennsíknak hívnak. Ha nyugatra megyünk, egy közepes lovasnak kb. két hónap Bécs. Keletnek mondjuk két hét India, és még a gyalogos is ha tavasszal indul ősziig vissza is térhet Kínából. A Turáni Fennsíkot tartják őshazájuknak az északturáni tunguz, mongol, török-tatás, finnugor és szamojéd népek. A délinek négy ága van: tamal (tibeti), bhótia, tái (sziamói) és maláj nyelv. Max Müller, oxfordi egyetemi tanár ide sorolja a magyarokat, finneket, észteket (lapp, zürjén, mordvin, cseremis, stb.), bolgárokat, törököket, tatárokat, türkméneket, kirgizeket, üzbégeket, baskirokat, japánokat, koreaiakat, mandzsukat, mongolokat, kínaiakat, sziamokat, annamitákat, birmaiakat, tamulokat, gurkhákat, tibetieket és a nepáliakat. Történelmi népek e csoportból a szummérek, etruszkok, pelazgok, szkíták, masszagéták, parthusok, hunok, avarak, indoszkíták, besenyők, palócok, jászok és a kunok. Ebbe a csoportba az élő népek közé kell soroljuk a székely törzseket is.

Az előzőekben felsorolt adatokat már 1925-ben megtalálhatjuk a Révai Lexikonban és a későbbiekben meglátjuk, hogy nemcsak nyelvészeti szempontból rokonok ezek a népek. Közéjük sorolhatjuk, tudósaik állítása szerint, a keltákat, íreket sőt a székelyekkel nemcsak származási, hanem erős lelki rokonságban lévő skótokat is.

Régészeti szempontból egy nagyon érdekes kép alakult ki az utóbbi ötven évben. Dr. Gimbutas Maria ősz Európa népességét Kr. e. 7000-3500 teszi, amelyet a The Time világtörténelmi atlasz, amely 1978-ban került nyomdába, a vonaldíszes, tölcseres szájú kerámiák elterjedése alapján, mint egész Európát, Kis-Ázsi-

át és Észak-Afrikát benépesítő kultúraként mutat be. Európa lakosságának Andrey R. 1976-ban kiadott kötetében „ős-magyar“ nevet ad és Baldwin angol tudós így ír: „Azok, akik ezt a témakört gondosan tanulmányozták, általában megegyeznek abban, hogy az a fajta, amelyet ma Európában a MAGYAROK és a FINNEK képviselnek, az őskorban majdnem az egész európai kontinenst benépesítette.“

Azt is kiderítették hamarosan, hogy ez az európai őshonos emberfajta azonos Közel-Keleten, a Tigris és az Eufrátesz folyamközben és a Kaukázus feletti térségben élőkkel.

Ezt a műveltséget neolitikus kultúrának nevezzük. Torma Zsófia 1875-ben tárta fel Hunyad-megyében azokat a településeket, amelyekben agyagbálványokat, olvasógyöngyöket talált ékírásos jelekkel, pecséthengereket, amelyek teljesen megegyeznek a mezopotámiai kultúrkörök darabjaival. Utána Vlassa Gheorghe találta meg Tatárlakán az amulettet, amelyről dr. Renfrew és dr. Gimbutas tájékoztat aprólékosan, közölve, hogy dr. Hans E. Suess professzor a C-14 vizsgálatok alapján Kr. e. 5200 köré helyezi tulajdonosának halálát.

Anne Morelli őstörténész a brüsszeli egyetem kiadásában megjelent könyve Belgium őstörténetéről írja a következőket: „A legrégebbi időben nomádok vándoroltak ide-oda Belgium területén. Ezeknek a nomádoknak a neve ma még ismeretlen, de Kr.e. 5250-4900 között magyar földműves csoportok vándoroltak be Belgium területére a Balaton környékéről és Dél-Magyarországról.“

A Tászkok tetőn talált állítólagos áldozati követ még több apró társa övezte, amelyek még mindig ott vannak szétgurigálva Orotva fölött, s amelyek írásjelei az ősi rovásírások, szimbólum-rendszerek tipikus példája, de hasonló szimbólumjeleket találtak Csiksomlyón, amely a kegytemplom bejáratánál balra van ma is. Ugyanilyen jellegű írás volt a balánbányai írott kőn, amelynek közelében balánbányai rézből készült kettős ellentett élű hun csákányokat találtak (színek elemzést, a baláni ércel való összehasonlítást a 80-as években végeztem és 1995-ben megjelent kötetemben közöltem).

Az itteni kultúra teljes azonosságot mutat a szumér kultúrkörrel. Ezt állítja Adam Falkenstein, a heidelbergi egyetem világhírű szumerológusa. Harmatta János a tatárlakai táblákat szumér írással értelmezte. Pontosabb eredményeket ért volna el a székely rovásírással.

A szumér és az egyiptomi aranytárgyak tellúrt tartalmaznak. Tellúr aranytelepekben három helyen található a világon: AUSZTRÁLIA, BRAZILIA és ERDÉLY. A szumér településeket feltáró régészek AL-UBAID rétegeiben az özönvíz előtt egy fejlett kultúrát találtak, amelynek kerámiája kiforrott technikai és művészi szintet bizonyít, tehát a nép az őshazájából hozta fejlett technikáját és amelyhez nagyon hasonlított az Elam-i őskerámia. Az özönvíz után ugyanilyen edényeket találtak és az iszapban egy réztört is. (Sir Leonard Wooley, Wiesbaden

1957.) „Az AL-UBAID-i házromok között terakotta szobrocskákat találtunk, amelyeket primitívnek nem lehet nevezni...istennőszobrok - amit csak ilyen módon tudtak ábrázolni. Ennek a népnek a vallási szemléletéről semmit nem tudunk mondani - de kétségtelenül volt vallásuk“. Ugyanitt amazonitból készített gyöngyöt találtak a legelső rétegekben. A legközelebbi amazonit-lelőhely az indiai NIGHIRI-hegy vagy a hargitai hegység. Kalicz Nándor 1970-ben Budapesten megjelentetett „Agyagistenek“ című kötetében a körös-kultúra népéről írva megjegyzi: „termékenység jelképe természetszerűleg a nő lett, mint az élet forrása, de nem minden nő, hanem az elvonatkoztatott gondolkodásnak megfelelően az általános, a mindenk fölé lévő nő, a nagy anya a Magna Mater, aki mindennek a kezdete és vége, minden létező forrása, életet és halált magába foglaló istenanya“(14.1.).

Az emberiség mindig várja a nagy szabadító eljövetelét, kinek képe szorosan összefonódik az isteni ígéret alapján a Megváltó édesanyjának képével, aki bizonyos isteni védettséget élvez, ellenkezik a Sátánnal és egyben minden jó szülőanya.

Újból Kalicz Nándort idézem: „A hódmezővásárhelyi Kőkénydombon találták a neolitikus vallási élet egyik jelentős alkotását is, egy oltárt, amely a neolitikus mitológiába is betekintést nyújt. A háromszögű kultusz tárgyát három mezőben egy arc stilizált részlete figyelhető meg. Valószínű, hogy az oltár a szülő istennőt ábrázolja. Ebben az ábrázolásban nem az istennő alakjának a visszaadása volt a fontos, hanem az istennő cselekvése, tevékenysége, a misztikus folyamat ábrázolása. A háromszögű kultuszkép az istenanya és a születő istengyermek kapcsolát demonstrálja, s minden bizonnyal megfelelő szertartások kapcsolódtak hozzá“(40-41.1.).

A Körös-kultúrában 20 darab, istenanya tiszteletére készített agyagszobrocska került elő, Tatárlakán 26 és Méhtelken 60. Végeredményben az elő-szumér, az erdélyi, a pannóniai szobrocskák megtalálhatók az összes turáni területen, ahol általános az Anyaistenő tisztelete.

Syncellus „Chronographia“ című munkájában mondja, hogy Babilon 86 királya káldeus és méd volt. Ugyancsak az 1882-ben kiadott történelem könyvben még megfogalmazza „Káldeában a turániak és a kusiták összekeverednek és két birodalmat alkotnak - ELÁMOT és KÁLDEÁT.“ Itt kusiták alatt azt a népet jelzi, amelyik az AMU-DARJA és a SYR-DARJA közötti területekről származik.

Gordon Childe a Visztulától a Balkán déli csücskéig egy azonos nép települését látja a neolitikus korban. Ma ezt Körös, Trypole, Danubian kultúrának nevezik és Kr.e. 5000 év körülnek datálják. Urbanizált központjainak egyike ERŐSD, ahol kőből épített, díszített mennyezetű házaik voltak, cserépkályháik és azonos díszítő motívumokat és formákat használtak égetett agyagedényeiknél, mint az AL-UBAID-iek. A folyamközi nép istennője „Nagy Föld Erőse“, s az erdélyi isten-

anya „ERES“. A szuméroknál INNANA, az istenanya, BABBAR, a hold jelzője, a görögöknél EROSZ-szal találkozunk, akiknek kultusza összefonódik a Holddal, a termékenységgel és amely letisztulva a keresztény humánus filozófia keretében, a csángók BABBA MÁRIÁJA lesz, akinek lábánál ott találjuk UR-NAMMU szumér király oszlopának homlokdíszéről ismert jellegzetes hosszanti görbületű Hold-sarlót. Mert nem kell messze mennünk, hogy az ERŐS-INNANA-BABBA-EROSZ ősanját, istenanyát megpillanthassuk. A székelyek ugyanazok szellemi kincs tulajdonosai mint testvéreik, akiket különböző névvel illetnek, előfordulási helyeik szerint. De különböznek testvéreiktől, hagyománytiszteletük, sőt erős konzervatívizmusukban. Magukkal hozzák a Biblia előtti istenanya tiszteletét, annak tárgyi emlékeit. S bár a külsőségek változnak, a lényeg s az eszközök ugyanazok maradnak.

A csiksomlyói Mária szoborról biztosan csak annyit tudunk, hogy az 1400-as években itt volt. Mongoloid vonásaival, alakjával, lábánál a Hold-sarlóval és egy olyan technikai kivitelezésben, amit talán a mai műanyag-komputerizált világban is nehéz lenne előállítani.

Magyarország védőasszonya. A csángók legmélyebb titka, hogy számukra a legfőbb szent BABBA MÁRIA ma is a felkelő Holdat jelenti. A gyermekáldás, a bő termés istenasszonya. Ha jól odafigyelünk a keresztény egyház történetére a hunokig nincs erős, hivatalos Mária kultusz. A magyarok tudják, hogy Mária Magyarország védőasszonya, de a székelyek, csángó-székelyek érzik, magukénak tudják a Szűzanyát hét évezred távlatából.

Magukénak tudják az ÉLETFÁT, minden negatív propaganda ellenére, a hatágú keresztet és csillagot, a Nap szimbólumot, az ősi kötések, a házépítésben, kapuállításban. Mert hasonlítsunk össze formájában és díszítő elemeiben egy kínai, egy elvontabb típusú japán és egy dupla tetejű, a lovas székely portáját megnyitó székely, kaput. Azonnal kitűnik, hogy Japántól - Gyergyószentmiklósig egyazon nép fiai állítgatják ma is ezeket a fa építményeket, habár ma más nyelveket beszélnek és más vallásokat követnek. Az észak-kínai lányok a mai napig is ünnepi alkalmakkor a fejükre teszik a csepeszt, viselik a csángó asszonyok mell alatt megkötött hosszú szoknyáját. Az eredeti székely dallamok torokhangja, hajlításai Perzsia, Kína népdalait idézik.

Székely család nem csupán hadkötelezettsége miatt nem hagyta el önként szülőföldjét, de mélyen gyökerezett benne még ötven évvel ezelőtt is a tántoríthatatlan hűség, tisztesség szülőfaluja, bajtársa és választott feljebbvalója iránt.

Sienkiewicz írja a „Tatórok“ című regényében, hogy a lengyel király székely testőrei az utolsó szálíg elpusztulnak a túlerő nyomásában, de nem hagyják sorsára a rájuk bízott vezetőt. Kemény, általuk felállított és tiszteletben tartott hadi régula és falutörvények jellemezték népünket. Az ilyen viselkedési normákat ma a világ szamuráj-erkölcsként tartja nyilván.

Újabb kérdéseket és válaszokat vet fel a székely-magyar rövásírás. Aki azt ismeri, segítségével elolvashatja az emberiség történelmének összes proto-, elő-, stb. írásait.

És itt van a székely ezermester. Egy portán belül kerekes, kádár, ács, kovács, kőműves, kosárfonó, takács, pék, állattenyésztő, mezőgazdász, s ha kell orvos, katona. A székely porta lakója mindenhez kell értsen. A székely falu lakója mindent el kell végezzen: legelőtakarítást, vízszabályozást, erdőgondozást, út- és középületek karbantartását. Erre kötelezték őt mindig a szigorú falutörvények. A székely vidék lakója kellett értsen a bányászathoz, a fémfeldolgozáshoz a patkótól a harangöntésig, a puskapor készítéséhez, de még a tutajozáshoz is.

És mindezeket szinte napjainkig nagyon is szakszerű módon művelte. Ragaszkodott tudásához, életformájához, nyelvéhez és az utóbbi 6-7 évszázadban sziklás vidékéhez.

Hogy kik a székelyek,... a magyarság, vagy hunság, vagy párthus-ság, vagy hetita-ság, vagy nyugati szumérség, vagy egyszerűen az a turáni nép, amelyik magyarnak nevezett családtagjával együtt ragaszkodott mindenhez, amit az ősi Édenből hozott. Büszkén vallja, hogy székely tojta a magyart, s ezzel kifejezi azt, hogy ide haza várta elkóborolt testvéreit. Azért ment Atilla előtt, a Vereckei szoroson megjelenő magyarok előtt, mert ő itt otthon volt évezredek óta.

Csiglamezőn kb. 15 ezer lovasa volt. Ez minimum 150 ezer embert feltételez, tehát egy olyan lakosságot, amely kb. Erdély összlakossága lehetett.

László Gyula rajza

Herényi István

(Budapest)

Párhuzam a nyugati és a keleti végvidék között. Őrség - Székelység

BEVEZETÉS

A székely kérdés a magyar történetírás egyik legvitatottabb témája. De a nyugati Őrség kérdése sem mentes minden nehézségtől. E kettő azonban szorosán összefügg egymással. E dolgozat kereteiben éppen erre óhajtunk rámutatni.

A székelyek eredete egész sereg hipotézisnek lett alapja. Nem kívánunk az egyes felvetésekre kitérni, mégis a két legismertebbre rá kell mutatnunk. Nevezetesen Benkő Loránd és Györffy György történeti feltevésére. Benkő a székelyeket magyaroknak és magyar anyanyelvűeknek is tartja és a székely elnevezést jövőszolgálatlalt köti egybe. Györffy ezzel szemben a székelység török származását hangoztatja. Ők már korán megtanulták a magyarok nyelvét. Abban a kérdésben, hogy magyar, vagy csatlakozott nép volt-e a székely, Györffynek kell igazat adnunk. A székelyek első okleveles előfordulása a 12. század elején a székelyeket, mint a magyar sereg előhadát, elővédet nevezi meg. Már pedig csak ha csatlakozott népek voltak kötelesek a támadásban elől, a visszavonulásban hátul harcolni.

Úgy gondolom, hogy egy harmadik teóriával kell megtoldanom Benkő és Györffy elméletét. Nevezetesen a székely név, mint sóőr a tenger mellett nem zárható ki, annál inkább sem, mert Anonymus szerint a székelyek egyrészt Atilla népe volt, s egy része a Kárpát-medencében volt a honfoglaláskor, más részük pedig Kievnél csatlakozott a magyarsághoz. Anonymusnak a leírása nagy valószínűséggel megfelel a valóságnak. Mármost melyik az a csatlakozott néprész, amely már a magyarok előtt bent volt a Kárpát-medencében és a honfoglaláskor meg Kievnél csatlakozott a magyarokhoz. S végül Atilla király népei voltak eredetileg. Megítélésünk szerint ezek csak az alánok lehettek. Az alán ugyanis tényleg Atilla népe volt, de megtaláljuk őket az avarok, a magyarok, sőt a kunok között is.

Megítélésünk szerint azonban ezek az alánok más-más területen éltek. Feltehetően voltak a Kaukázusban, illetve annak előterében, voltak a szaltovo-majaki körzetében a Don mellett, de lehettek Kiev környékén is. Nagy valószínűséggel más-más névvel is illették őket. Az bizonyos, hogy a Kárpát-medencében alánokat találunk a Varsány, Oslzár településen és a Jászságban. Eszerint az alánok há-

rom néven bizonyosan szerepeltek: Oszlár, Varsány és Jász.

A szarvasi üldözési monda Hunor és Magor lányrablása bolgár és alán etnikummal rávilágít a magyarság négy rétegéből való összetevőire. Nem zárható ki annak a lehetősége, hogy az alánok látták el a Meotiszi tó és a Kaukázus közötti területő tengermelléken a só őrzését, s nevük szik-el, sóval ellátottat jelöl. Ugyanerről a területről eredeztethetők az oszlárok. Ezek eltörökösödött alánok voltak. A székelyek és az oszlárok csatlakozhattak a magyarokhoz és a Kaukázustól kezdve végigkísérték a magyarság útját egészen a Kárpát medencéig. S amíg a székelyek az állandó magyarokkal való érintkezés folytán elsajátították a magyar nyelvet és a Kárpát medencébe érkezve már magyarul beszéltek, ugyanakkor az oszlárok sokáig megtartották törökös jellegüket. Ez a kettősség megfigyelhető, mind a nyugati, mind a keleti végeken. A legtöbb település neve magyar, de például Kotormány mindkét területén törökös nép jelenlétére utal. Erről részletesebben még a településekkel kapcsolatban szólunk.

A magyarok a székelységgel és az oszlárokkal együtt vonultak nyugat felé. Kiev alatt találkozhattak azokkal a székelyekkel, akik talán jász néven voltak ismertek. Maga az elnevezés az alánok (ászok) szláv nevére mutat. Amikor pedig beértek a Kárpát medencébe találkoztak a Varsányokkal. Ezek lehetnek azok az alánok, akik a hunokkal, majd az avarokkal kerültek a Kárpát medencébe. A Varsány név ugyanis az eredeti iráni nyelven tükrözi az alánokat.

Egyébként eredetileg a székelység Biharban szállhatott meg, s csak a Dunántúl elfoglalása után kerültek át a székelyek Baranya megyébe. (Váty). Így egyik részük Biharból került fokozatosan a mai Székelyföldre. (Székelyföld) A másik részük Váty körzetéből a nyugati végvidékre.

A Biharból való keletre település nagyon valószínű, de Vátyról nyugatra település is megalapozottnak látszik. (Györffy György: Tanulmányok a magyar állam eredetéről, Bp. 1959. 44-76.)

A keleti székelység székely öntudata adott, de ugyanazt el kell mondanunk az őrségről és a göcseiekről is.¹

TERÜLET

Mindkét végvidéken azonos nevet visel két folyó is, nevezetesen a Csik és a Kebele. Csik etimológiája több változatot felvet. Magyar személynév. Török határ. Vízfolyás.² Az első variáns nyugodtas kizárható esetünkben. A második és a harmadik variáns azonban össze is köthető. A Csik határfolyó. Kiss Lajos szerint a nevet áttelepülő székelyek hozták magukkal egykori nyugat-dunántúli szállásterületükről.³ Mindkét patak mellett határőr, főleg lövő települések voltak. Kebeleire Kiss két etimológiát is ajánl. Az egyik a szláv kanca, a másik „hegyektől körülfogott hely értendő“. Megítélésünk szerint az utóbbi valószínűbb. Hiszen a

hegyek, dombok között folyó Kebele patak, mint minden folyómellék, a határőr-ség kedvelt szállásterülete volt.⁴

Mindkét végvidéken a Kebele patak völgyében település is van: Kebelszentivány és Kebelszentmárton.⁴ Persze ezek települése legfeljebb a 11. századra tehető, tekintettel a patrocínium nevekre.

Ha a jellegzetes helyneveket vesszük vizsgálat alá, akkor az Ernye, Göde, Kotormány, Lóvér és Moson neve a meghatározó.

Ernyét Kiss az Irenesuból vezeti le, holott az Eren névből is levezethető. Talán a Heren egyik változata.⁵ Nagyernye és Szászernye Kisküküllő megyében, Herény Győr, Sopron, Vas, Veszprém, Valkó megyében.

Göde személynév.⁶ Kiss szerint a németből, Rásonyi szerint a törökből magyarázható.^{7,8,9}

Kotormány a törökből magyarázható, jelentése kösz, rüh. Valószínűleg az óvó-nevek kategóriájába tartozik.¹⁰ Csik megyében és Vas megyében egyaránt fellelhető két település.

Lóvér Kiss szerint a gyepüvonal menti királyi lövészek emlékéét őrzi.¹¹ Mind Marostorda, mind Sopron megyében egy-egy település. Györffy a Lövőkben is székely íjászokat lát. Úgy gondolom nem minden alap nélkül. Különösen sűrű lövő települést találunk nyugati végvidéken. Alsó- és Felső-lövő, Horváthlövő, Némethlövő, Lövdöld, Sopronlövő, Sérclövő.¹²

Moson Moson és Marostorda megyében is település. Kiss szerint a Moson helynevet a dunántúli Moson megyéből áttelepülő székelyek hozhatták magukkal.¹³

Végül, de nem utoljára, a Szék is magyarázó jelentésű lehet. Az erdélyi Székek, Székfölde és a Nyugat-magyarországi Székek és Székfölde. (Kendszék, Sároszék, Lajtaszék, stb.)¹⁴

Nem zárható ki annak lehetősége sem, hogy Nyugat-Magyarországon a két Szakony szintén székely települést takar. A nyugati források a székelyeket Zaculinak nevezik. Ebből Zakul, Zakun változat alakulhatott ki, mint pl. Turolyból Turony.¹⁵

A területtel függ össze a településforma is. Mind a nyugati, mind a keleti végvidéken megtaláljuk a szereket, vagy ehhez hasonló települési alakzatokat.¹⁶

NÉPESSÉG

A nyugati és keleti végvidék népessége azonos fajtához tartozik. Előjáróban Éry Kingával azt kell megállapítanunk, hogy a honfoglalás korában elsősorban a szarmatákhoz, másodsorban a törökökhöz és csak harmadsorban az erdőszeppe lakókhöz (ugor) köthető a honfoglalási magyarság alapvető típusa.¹⁷

Nyugaton Sorokpolányban tártak fel honfoglalás kori sírokat. (Nemeskéri)

Ezek átértékelését Henkey Gyula antropológus végezte el. A temetőben 20 % turanid, 20 % taurid a típuselem. Henkey szerint az itteni lakosság 50-55 %-a lehetett magyar csatlakozott népi eredetű és 45-50 %-ban vezethető vissza a Kárpát-medencében megmaradt rétegre. Élő anyagon végzett mérései alapján, Henkey a következő eredményre jutott „a honfoglalók törökös rétegére jellemző turanid, taurid, pamiri és mongoloid típusok együtt Óriszentpéteren 6-8 %, Ostffyasszonyfán 59,2 %.¹⁸ Túlnyomó törökös többség csak a nyugati és a keleti székelységekre jellemző. Kiszely írja: „A székelyeknél a törökös és a mongoloid elemek erősebbek a Kárpát-medence más részében élő magyarokénál.”¹⁹ Megemlítendő még az, hogy az alánok utódai, akik a Kaukázusban laknak, antropológiailag az ősi kaukázusi csoportba tartoznak.²⁰ Ez a kaukázusi rassz több elnevezésen ment keresztül. (Előázsiai, armeniai, gruziai, anatóliai, armenid.)²¹

A székelység népi hovatartozásáról már ejtettünk szót és elméletünk szerint az alán eredet, népiséget állapítottuk meg. Figyelemre méltó azonban, mit Györffy mond „A magyarság keleti elemei” című könyvében (22. lap). Nyugat-Magyarországra utaló helynév csoport ragadta meg a kutatók figyelmét. Székelyföldön találunk Ráb pataknevet és Moson helységnevet. A Moson és a Ráb azért tűnik különösen fontosnak, mert röviddel a honfoglalás előtt Moson megyében és a Rába vidéken lakott az avarság utolsó maradványa és ezeket minden bizonnyal itt találta és törzsszervezetébe fogadta a honfoglaló magyarság. Feltehető tehát, hogy a Fertő vidékére utaló székely nevek avar néprész emlékét őrzik. De nem zárható ki Szomor (Szamoroc) és Koroncó helynév sem ebből a kategóriából. Szomor és Koromza székely nemzetségnév, illetve ágnev. A nyugati határsávban ezek a nevek is felmerülnek. Ez is a székelységekre látszik utalni. Koroncó azonos koromzával és korezmi alánt jelent.²³ Egyébként Karácsony és Meggyes is előfordul, mind a nyugati, mind a keleti végvidéken.²⁴

MŰVELTSÉG

A két végvidék ősvallásában egyaránt jelentkezik a vadleány kultusz és a szarvaskultusz.²⁵

A díszítőművészetben a fejfák díszítése mind nyugaton, mind keleten hasonló, temetői népszokásként is jelentkezik.²⁸

A csodaszarvas mondában Hunor és Magor elrabolja, majd feleségül veszi Dula alán király két lányát, vitézeik Bulár király lányait teszik feleségükké. A monda arra a történeti tényre utal, hogy az ugor (magyar) és a hun (onogur) apai ág egyesült az alán és bulgár anyai ággal.²⁷

Az Atilla hagyomány a székelyekben ma is él. Ha pedig a székelyek alán származásúak, úgy az Atilla hagyománynak történelmi alapjai vannak. Az alánok tényleg bele tartoztak Atilla birodalmába. Ez a magyarázat egyúttal választ ad króni-

káink látszólagos ellentmondásaira is.

Nevezetesen az alánok részt vettek a hunok, avarok (Varsány), magyarok (jászok, oszlárok) Székelyek nyugatra vonulásában. Később a kunokkal is bejött egy csoportjuk. Nincs tehát ellentmondás abban, hogy egyrészt a honfoglaló magyarok a hunokkal, majd az avarokkal bejött alán-székely elemet a Kárpát-medencében találták, s viszont igaz lehet az is, hogy más alán székelyek Kiev mellett (jászok?) a magyar honfoglalókhoz csatlakoztak, ha ugyan nem előbb a Kaukázusban.

A székelyek neve különböző nyugat-magyarországi dialektusokkal azonos. Sőt a székelyben feltalálható szlovén szavak azt jelzik, hogy a székelyek egy része nyugatról került át keletre.²⁸

Legjellegzetesebb mindkét végvidéken a keresztnévből származó keresztnévek családnévként való alkalmazása. Példaként bemutatjuk a Székely Oklevéltár I., a legrégebb kiskomáromi anyakönyvi és a legrégebb őrési névsort.

Őrség	Udvarhely	Kiskomárom
1286	1569-1591	1624
		Albert
Antal	Antal	Antal
	Balás	Balás
	Balassa	Balassa
	Barabás	Barabás
	Benedek	Benedek
	Benkő	Benkő
	Berecz	Berecz
	Bertók	Bertók
	Bogdán	Bogdán
	Czeke	Czeke
Dávid	Dávid	Dávid
	Domján	Domján
	Domokos	Domokos
Farkas	Farkas	Farkas
	Gál	Gál
Illyés	Illyés	Illyés
Imre	Imre	Imre
Kálmán	Kálmán	Kálmán
	Kozma	Kozma
László	László	László
	Lázár	Lázár
Lukács	Lukács	Lukács

Orbán

Orbán

Orbán

Sándor

Sándor

Simo

Simo

Simon

Simon

Szemere

Szemere

Összehasonlítással a nevek egymáshoz való viszonyát illetően leszögezhetjük, hogy az őrségi 95 családnévből 18 keresztnévből képzett családnév, tehát az összes név 20 %-a.

A nyugat és kelet párhuzamában külön említést érdemel a regösénekek kérdése. Ősi állapotokra mutatnak a regösének következő részei: csodaszarvas, regü-rejtem refrain, rőt ökör, régi törvény. A csodaszarvas már az eredetmondában is feltűnik. Szarvas volt az iráni származású kék-kendeknek is a totemállata. (Szarvaskend). A regü-rejtem maga is alán kifejezés. A rőt ökör régi törvény pedig a székelyek ajándékára (ökörsütés), illetve a nyugati ököradomány a várispánnak a járandóságára utal. Ez az ének kizárólag az őrségben (Nyugat-Magyarországon) és a székelyeknél (Kénos, Lokod) állapítható meg.

A türk rovásírás pedig Erdélyben sok helyen, nyugaton Szigeten és Bajánsenyén jelentkezik nyomokban. (A felvidéki Szemeréd a ritka kivétel.)

GAZDÁLKODÁS

Mind a nyugati, mind a keleti végvidéken az állattenyésztésben főszerepet a ló és a szarvasmarha tenyészet játszotta és játssza ma is. De megtalálható itt a kaláka is, a családok, nemzetségek közös munkája. Végül az adózás is egyforma volt mind nyugaton, mind keleten. A székelyeknél a királyi adomány az „ökörsütés“ volt legősibb adózási mód, míg nyugaton a várispánságok létrejötte után a várispánnak évenkénti járandósága volt egy ökör.

ÖSSZEFOGLALÁS

A székely kérdés ma sem végleg eldöntött része a magyar történetírásnak. A Benkő és a Györfy-féle eredethipotézisen kívül számos más feltevés is napvilágot látott. A mi elképzelésünk szerint a székelyek alán származásúak.

A székelység, mind a nyugati, mind a keleti határsávban helyet foglal. Két folyó is azonos nevű: Csik és Kebele. De azonos helyek: Ernye, Göde, Kotormány, Lővér (Lövő) és Moson (Szakony).

Mindkét határsávra jellemző a szeres, vagy ahhoz hasonló letelepültség.

Embertainlag a székelyek a legmagyarabb fajtához tartoznak. A turanid, taurid, pamiri fajták az átütőek. Ezek mind nyugaton, mind keleten túlsúlyban láthatók,

ellentétben az ország egyéb településeivel. Ugyanazon fajtaelemek megtalálhatók az alánok között is. Ez is az alán származást támogatja.

Mindkét vidék műveltségében jelentkezik a vadleány- és a szarvaskultusz valamint a fejfák temetői felhasználtsága. (Más fagegmunkálás is jellegzetes.)

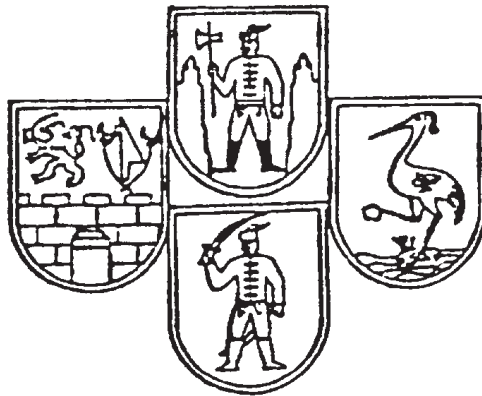
A csodaszarvas, de különösen Atillától való származás tudata jellemző. Nyugat és Kelet dialektikusai azonosak, de legalábbis hasonlók egymáshoz. A keresztnevből képzett családnevek mind nyugaton, mind keleten meghatározók. Regös-énekek mindkét helyen feltalálhatók, s talán nyugaton nagyobb mértékben él ma is. A székelység zenei anyanyelve mellett a rovásírás is a két végvidék azonosságára mutat. Gazdálkodásukban pedig a ló- és a szarvasmarha-tenyésztés, az ökörrel történő adózás, meg a kaláka ugyancsak a székelységet állítja elénk.

Források, feldolgozások

1. Borovszky Samu: Vas vármegye, Budapest. 1898. 34. lap. Szentmihályi Imre: A göcsei nép eredethagyománya, Bp. 1958
2. Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára. Bp. 1988. I. 329. (Továbbiakban Kiss I-II)
3. Kiss I. 329
4. Kiss I. 702
5. Kiss II. 183. Herényi István: Herény. Savariai Múzeum Évkönyve. 1975-1976. 161-172
6. Kiss I. 524
7. Imre Baski: A preliminary index to Rásonyi' s Onomasticon Turcicum. Bp. 1986. 52
Szamota István: Magyar oklevélszótár. Bp. 1902. 296.
8. Magyar nyelv történeti etimológiai szótára I-III. I. 1082 (Továbbiakban: ETSZ.)
9. Magyar helységnév azonosító szótár. Bp. 1992. 155. (Továbbiakban MHASZ) Zala megye földrajzi nevek. Zalaegerszeg 1964. 136/8. (Továbbiakban: Zala)
10. Kiss I. 785. MHASZ 224
11. Kiss II. 51. MHASZ 244
12. Sopron és Vas vármegye térképei. Pallas Lexikon
13. Kiss II. 545
14. MHASZ 342. Herényi István: Magyarország nyugati végvidéke Bp. 1996. 499. 522.
15. Kiss Lajos II. Szakoly
16. Dr. Kós Károly: Tájak, falvak, hagyományok. Bukarest, 1976. 173. Magyar néprajzi Lexikon 5. kötet 22

17. Herényi: Végvidék 38
18. Herényi: Végvidék 54
19. Kiszely István: A föld népei I. Bp. 1979. 422. Továbbiakban Kiszely: Föld
20. Kiszely: Föld 436
21. Kiszely: Föld 427
22. Györffy György: A magyarság keleti elemei. Bp. 1990. 22.
23. Kiss I. 781. 716
24. Csáki Éva: Török magyar szótár. Bp. 1995. 277. (Somurt) Vámbéry Ármin: A magyarság bölcsőjénél. Bp. 1914. 207.
25. Néprajzi Lexikon Sz-Zs. 97-107. A-E. kötet 705. Kovács Márton: A felsőőri magyar népsziget. Bp. 1942. 30-31. 112
26. Néprajzi Lexikon Sz-Zs. 97-107
27. Kristó Gyula: Levedi törzsszövetségétől Szent István államáig. Bp. 1980. 45. 73-77
28. Új Idők Lexikona 21-22. Kötet 5615

Őrség címerei

Vámos-Tóth Bátor

(Honolulu)

Csik+Szék Tamana térképe

A Kárpátok hegyeitől körülzárt Csik+Szék példás Tamana-táj az egyetemes ősi világműveltségből fennmaradt *alakszerkezeti* jegyzetek (művészeti-, dallam-, építészeti-, írás- és földrajzi névszerkezetek) hűséges hordozója. Orbán Balázs ennek a ténynek így ad kifejezést a 125 éve megírt „A Székelyföld leírása“ c. művében: „Csik-Szék szigetként elkülönített kis világ, ahol ősiségében megmaradt nép él. Annyira elzárt táj, hogy pl. a reformáció tanai sem tudtak ide behatolni“.

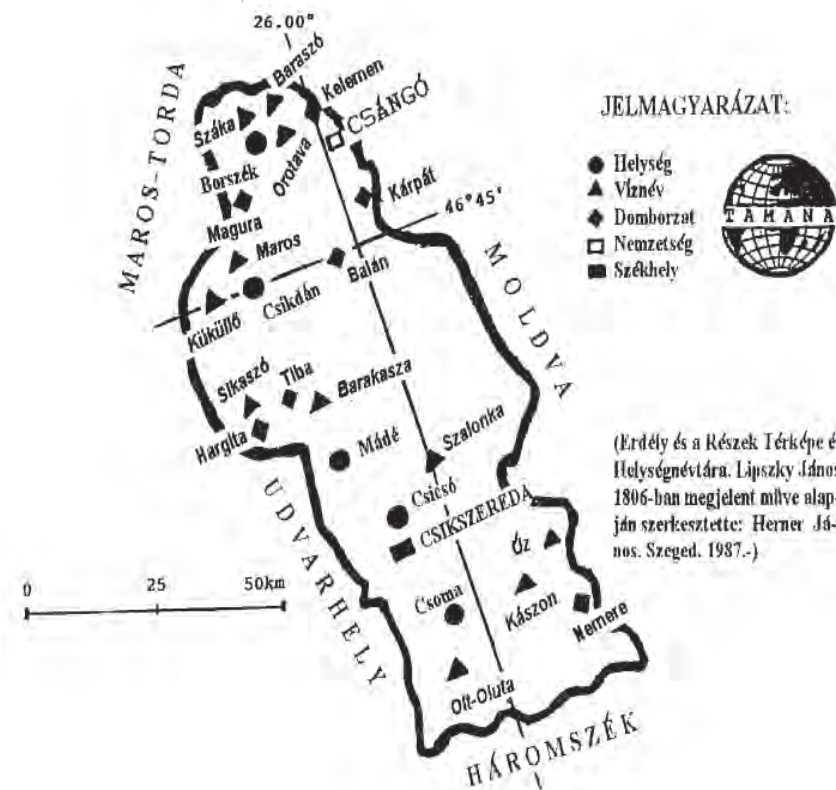
Nos az alábbiakban bemutatjuk ennek az ősiséget őrző tájnak néhány földrajzi névszerkezetét. Ismeretes, hogy a földrajzi névszerkezetek – ezek között is a víznevek! – igen jó őstörténeti mutatók; hiszen azok a meglévő írásos történelmi források hatezeréves ideje előtt is léteztek! A fenti Csik+Széki Tamana térképen feltüntetjük a Barakasza, Baraszó, Kászon, Küküllő, Maros, Olt-Oluta, Orotva-Orotava, Sikaszó, Száka, Szalonka és az Úz folyót, a Csángó nemzetség lakóhelyét, a Balán, Hargita, Kárpát, Kelemen, Magura, Nemere, Tiba hegyet. Borszék, Csicsó, Csikdán, Csoma, Mádé helységet.

Ezen huszonnégyszáz éves ősi névszerkezetet Tamana világelemzésben részesítjük; azaz fennmaradt ősiességüket az öt földrészen előforduló ikerpárjaik és a körülötte lévő ősi, Kárpát-azonos névszerkezetek bemutatásával végezzük el. Ehhez a huszonnégyszáz névhez jön aztán maga Csik+Szék is - ezzel is kezdjük a sok esetben egyenesen káprázatos, megdöbbentő világösszefüggések színrehozatalát.

Majd ezek után hét táblán azt szemléltetjük, hogy a csiki „hétlépcsős“ háztetők, hétlépcsős piramis párjai a pónapei időtlen városfalak kárpátazonos ősi névszerkezetek kíséretében, a Csiki öthangú dallamszerkezetek tartalmilag és hangszerkezetileg hasonló dél-amerikai párjai az Andok elzárt havasai közt hogyan is hozzák eléink szemmel látható, kézzel fogható bizonyossággal a tízévezredekben számolandó közös, ősi alakszerkezeteket adni tudó, nagy műveltségi múltból való 360° fennmaradás valóságát.

Csik+Szék, Csik+Aszó: törzs az USA Tennessee és Mississippi államában. (L.: Sik+Aszó). (Az Aszó végződés itt szintén Tamana jegy: Vár+Aszó: elzárt (!) hegyi Tamana falu nálunk a Mátrában, de (!) ugyanaz a Vár+Aszó helység Pakisztánban is - ott az ősi indus-völgyi műveltség honában!).

Csik+Balla: község a Tamil-honi Dél-Indiában (13.29-77.43) ott Bana+Vár, Karádi, Kádár+Pét Kárpát-azonos Tamana névszerkezetek társaságában. (A Balla végződés megint Tamana sajátosság: Csuda+Balla: nálunk Gyoma város

tartozéka, Mátra+Balla ismét elzárt-hegyi-Tamanás falu a Mátrában, Kassa+Bala pedig község Angolában - ott 22 (!) Palán+Ka név+szerkezetű helység kíséretében!).

Csik+Éte: hegy megint Angolában (12.30-14.25)! Ami az Éte végződést illeti: Szen+Éte: falu nálunk a Székelyföldi Udvarhelyben, de (!) ugyanaz a Szen+Éte falu Zambiában is (15.39-23.43), ahol viszont 14 (!) folyónak Kál+Onga a név+szerkezete! Az Éte végződésre talán a legjobb példa: Per+Éte falu nálunk a

Vág folyó mentén, de (!) ugyanaz a Per+Éte: folyó Kolombiában, ahol pl. Palánka és Tamana társ-patak, de (!) nálunk a Bácskában az Árpád-kori Tamana várfalu területén ma „éppen“ Palánka város terül el! Aztán: ugyanaz a Per+Éte: ősi falu Maláviában - ott nyolc Zomba helység kíséretében; nálunk ugyanaz a Zomba Tolnában község, Somogyban pedig két dülő neve!

Csik+Kálla: mocsár név+szerkezete Thaiföldön (14.47-99.54) - ott 25 (!) Csik helység társaságában! (A Kálla-Kála végződés ismét Tamana jegy: Bék+Kálla: dolmen-kő lelőhely nálunk a Bakonyban, Mohács+Kálla: az avar-honi Dagesztán fővárosa a Kaukázusban. Karán+Kálla: ősi város Máliban, Kalán+Kálla: folyó megint Kolombiában (!) és Vajta+Kála: öt patak (!) neve az óceáni Fidzsi-szigeten (!) Csik+Kálla aztán Thaihonban a Kili+Ti, Futak+Ján, Kút+Tavan, Sió, Száva, Ung folyó kíséretében található meg! (Ugyanaz a Kiliti: Kárpátoki és (!) Fülöp-szigeteki név+szerkezet is, Futak és Tar+Ján két szomszédos falu az Árpád-kori Bácskában - ott „éppen“ Tamana várfalu közeli szomszédságában, aztán Kút+Tavan fordított név+szerkezete: Tavan+Kút Bács megyében ősi falu és ér-csatorna (!), míg Sió, Száva, Ung a Kárpátok alatt is víz-név! Csik+Úri: folyó (!) Bolíviában (15.11-68.14) ott a Tama falu, a Csiko+Ta, Inka+Vára, Kupa+Vaja, Tarani helység közelében, de (!) nálunk Tama: patak a székelyhoni Háromszékben, Csikota-Kupavár-Tarany pedig három szomszéd nálunk Dél-Somogyban! Úri ugyanakkor nálunk is víz-név; patak Pest megyében!

Csik+Vanda: törzs Zimbabwében (20.00-31.00) - ott a Mut+Úri folyó és a Sió+Ta törzs társaságában! Nálunk Csik+Vánd: hegyi falu a Bakonyban! Mut+Úri azután ugyanúgy - folyó Panamában és (!) ugyanúgy folyó Új-Guinea szigetén is, Mut: ősi falu Tolnában, Úri patak nálunk is (!). Majd: a Sióta: völgy nálunk Baranyában, ugyanaz a Sióta: sziget a Salamon-szigeteken és (!) ugyanaz a Sióta falu Japánban és ott „éppen“ Tamana város szomszédságában találjuk meg!

Csik+Vára: folyó megint Panamában (8.39-82.20) ott a Mut+Úri folyó, a Bab+Ócsa, Bor+Onka folyó és Bog+Ola falu kíséretében - de (!) nálunk Somogyban ugyanaz a Babócsa-Boronka-Bagola három község név+szerkezete! (A Vára végződés szintén Tamana sajátosság: Keve+Vára: falu nálunk Temesben, Szu+Vára: falu Japánban, falu Ománban és (!) falu Sri Lankában is - ott a Tamana és Tisza folyó társaságában; de (!) nálunk Eszék város külterülete: Szu+Vár; viszont Eszék és Nyitra két társ-patak Nyugat-Iránban, az Új-Guinea-sziget északnyugati részén (2.00-139.00) - ahol a Mut+Úri folyó is megtalálható!).

Aztán: nálunk megtalálható pl. Ben+Csik, Or+Csik, Pan+Csik, Törő+Csik; de (!) Mekszikóban leljük pl. a Báka+Csik, Bara+Csik, Mátá+Csik, Úri+Csik, Vári+Csik helységet és a Pap+Igó+Csik folyót. (A Báka, Bara, Mátá, Úri, Vári, Pap előnév mind Kárpátoki Tamana elem is; Pap+Igó párja nálunk Gál+Igó erdő a Bakonyban, de (!) ugyanaz a Gál+Igó folyó (!) Sri Lankában - ott a Tamana és

Tisza folyó kíséretében!). Aztán: Bulgáriában találjuk a Bal+Csik öblöt, a Bába+Csik falut a Kám+Csik folyót, (43.00-27.00) ott Bala+Bán, Mura, Nád+Úr, Szala+Mán helység közelében. (Ugyanaz a Bala+Bán: dűlő Pest megyében, tömegnév Törökthonban, falu Máliban és (!) a Fülöp-szigeteken, Nád+Úr: gyakori Málta szigetén, Nád+Or kikötő Marokkóban ott a Kert (!) folyó torkolatánál, Nád+Úri: falu Fidzsin ott a Réva, Szováta, Vajta+Kálla, Valla+Valla patak társaságában. Ugyanaz a Szala+Mán pedig hegy Libanonban és ott ilyen Kárpát-azonos hegyek; Tamana név+szerkezetek szomszédja: Ab+Da, Bak+Sa, Bécs+Vári, Karádi, Kálla, Mágor, Maj+Da, Mára+Hát, Szusza, Tura, Úr+Dán (l.: Csik+Dán! Zab+Úr...).

Csik+Szék végződése ugyancsak Tamana jellegzetesség: magában Csik+Székben találjuk Bor+Szék helységet és a Kárpátok alatt leljük pl. Bába+Szék, Bükk+Szék, Magyar+Szék, Sár+Szék, Tápa+Szék név+szerkezetet.

A Csendes-óceáni Pónape-Ponpej szigeten pedig Angi+Szék telep (6.56-158.00) az - időtlen városfalak közt van, Ang+Hely nálunk Győr város része, Ang+Kor: régészeti lelőhely Kambodzsában és (!) ugyanaz az Ang+Kor falu a kelet-afrikai Dzsibutiban (12.23-43.21) - ott az Eger, Toron+Kak hegy, Aba+Lajta, Galla, Kálla+Assa, Szanda oázis kíséretében! (Toron+Kak nálunk Toron+Tál és Hernád+Kak, Kálla+Assa pedig Kálla+Rét és Gar+Assa valamint Bal+Assa helységünkben talál párjára; Bal+Assa ugyanakkor Kamerunban és Nigériában is helység név+szerkezete!).

Náva+Szék falu, Pen+Szék hegy Svájcban a „hun-székely rovás-írásos“ Anniviers völgyben található - ott a Ben+Dola hegy (46.12-7.25) és az Oro+Lek hegy (46.10-7.25) közelében. Nálunk Náva+Rét Hevesben, de (!) ugyanaz a Náva+Rét' patak Trinidad szigetén (10.24-64.05) ott „éppen“ a Tamana hegy lábánál. Bába+Szék nálunk domb a Bükkben, Pen+Ke domb a Bakonyban! Ugyanaz a Ben-Dola (!) viszont szintén domb nálunk ugyancsak a Bakonyban! Aztán: ugyanaz a Ben+Dola falu Ausztráliában (32.21-151.45) ott a Tar+Kuta folyó és Tura+Mura falu kíséretében; de (!) ugyanaz a Tar+Kuta nálunk erdő Nyír+Bogát község határában. Ugyanaz a Tura+Mura pedig falu Zimbabwében is - ott a Csik+Vánda törzs társaságában! Ugyanaz az Oro+Lik aztán falu nálunk Valkó megyében ott a közép-ázsiai-azonos Kara+Kun falu közelében, de (!) ugyanaz az Oro+Lik sziget Mikronéziában (7.32-155.18) ott Pónape szigetétől; Angi+Szék (!) teleptől északnyugatra! Dr. Csihák György, a ZMTE elnöke most 1995. március 23-án tartott Budapesten előadást a Pen+Szék melletti hun-székely rovásírás jelentőségéről!

A lépcsős piramisok hónapban, a Mekszikói, maja-lakta Juka+Tán félszigeten találunk két Hun+Szék+Tamán falut ott Ber+Éte+Aga lelőhely és két Tel+Csak helység társaságában. A Tamán végződés jeles Tamana sajátosság: Tana+Tamán: mocsaras táj az Azovi-tengernél; a Csodaszarvas monda színhelye. De (!) a világ

legrégibb őserdeje (140 millió éves!) Malájziában Tana+Tamán névre hallgat! Aztán (!) Tana+Tamán domb név+szerkezete Pónape szigetén (!) ott „éppen“ Angi+Szék telep közelében. De (!) Ber+Éte+Aga is meghökkentő világ-összefüggéseket tár fel: Ber-Éte szittyó nálunk Szabolcsban, ugyanaz a Ber+Éte folyó a Közép-Afrikai Köztársaságban, Aga+Éte viszont ősi falu és (!) patak a hét-lépcsős-piramisos Kanári-szigeteken! Ugyanaz a Tel+Csák pedig határváros nálunk a Délvidéken; az Árpádok-korában! (Maga Juka+Tán Mátrai Lyuka+Tető-ben és a Maros-menti Bal+Tán dűlőben talál párjára, de (!) ugyanaz a Bala+Tán: helység a Fülöp-szigeteken és (!) Indonéziában is.

FOLYÓK

Bara+Kasza: Bara és Kasza egyaránt oázis-patak az afrikai Csádban - a tízévezredekben számolandó ősműveltségek honában! Talán legjellemzőbb Tamana név+szerkezet Csádban a Csád-tóban lévő két Bur+Bura név+szerkezetű sziget (14.00-14.00). Nálunk Bur+Ján és Bár+Bura két közeli falu Hunyad megyében; ugyanaz a Bur+Bura aztán folyó Kolombiában, ugyanaz a Bur+Bura falu az Indus-völgyi Pakisztánban és (!) falu Új-Guineában is! Bur+Bura mind az öt föld-részen! A Bura végződés Tamana jellegzetesség: Tisza+Bura nálunk, Bucsum+Bura Burundi fővárosa, Bucsum falu nálunk Hunyadban Bán-Bura szomszédságában van! Aztán: Szun+Bura és Tura+Bura két falu az Új-Guineai felföldön, amit csak 70 éve fedeznek fel repülőről és ahol 10'000 éves öntözéses kertészet leletei között olyan Kárpát-azonos név+szerkezetek: (Ala+Mánd, Kámán, Kara+Kula, Mára+Váka, Tabi+Buka, Tura+Bura:) vannak, amelyek párjai a még ma sem teljesen feltárt dél-amerikai Gajánai felföld-őserdejében is megtalálhatók! Itt a Gajánai felföld őserdejében, Mándi díszjeles, „vízözön-előtti“ óriás-szobrok kíséretében leljük pl. a Kara+Buka+Bura patakot, de (!) Kara+Buka, Kara+Bura két szomszédos oázis a nyugat-ausztráliai sivatagban (!) és (!) ott „éppen“ a Tamana oázis (24.37-117.47) közelében! Három Kara+Buka, Bár+Bura, Tisza+Bura - a Kárpátok alatt! Hogyan lehetséges az, hogy Kara+Buka+Bura ott van a még teljesen nem is ismert Gajánai felföld vadonjában, a Kárpátok alatt és (!) a kietlen ausztráliai sivatagban - ott éppen Tamana oázis mellett? Választ a Tamana kulcs adja: Kara+Buka+Bura név+szerkezet az ősi-egyetemes, alak+szerkezeteket alakító, magasszintű műveltség fennmaradt hírnök tanúja - mind a három helyen! Milyen más magyarázat lehetséges? Az egy kinevezett központból (többnyire a Közel-Kelet) való „kirajzás“ itt teljes csődöt mond, hiszen milyen „összeköttetés", a nevek miféle „átlántálása“ volt lehetséges Dél-Amerika őserdeje, a Kárpát-medence és az ausztráliai sivatag között a „diffúziós“ hat-hétezer esztendő alatt? Kara+Buka+Bura múltja mind a három helyen tízévezredekben számolandó.

Bara+Szó: ugyanaz a Bara+Szó falu Baszkhonban (42.36-1.39) ott a szittyá domb, Anda+Szila, Szada, Ugar falu közelében! Ugyanaz a szittyá város Kán+Dia - Kréta szigetén, törzs Sierra Leonében ott Tamana+Hun falu és ilyen Kárpát-azonos név+szerkezetű törzsek közt: Bán+Ta, Kama+Ra, Karan+Kó, Mak+Ári, Mende, Limba, Szan+Da, Szelen+Ka, Vára-Vára. Ugyanaz a Karankó: domb nálunk Szombat+Hely határában, de (!) domb a csak jó száz éve feltárt belső-afrikai Ruandában is - ott a Buda+Onga domb és (!) a Bihar (!) folyó szomszédságában, de (!) ugyanaz a Karan+Kó hely név+szerkezete Peruban is! Mende: nemcsak község nálunk Pest megyében, de falu Új-Guineában is! Limba: patak a székelyhoni Barcaságban ott a Tat+Rang és Zalán folyó társaságában; de (!) ugyanaz a Tat+Rang: falu Újgúriában és Zalán: folyó az Indus-völgyi Pakisztánban és (!) Zalán+Zalán patak a gyula törzs honában - a nyugat-afrikai Máliban! Szelenka: családi nevünk és (!) ugyanaz a Szelenka: folyó Mongóliában, ahol a Kara+Buka folyó a társa! (v.ö.: Kara+Buka+Bura patakkal). Anda+Szila - Baszkhonban ott a Szil folyótól van keletre; nálunk Szil+Hát és Csip+Szula két szomszédos dűlő Biharban, de (!) ugyanaz a Szil+Szila ötezer éve virágkorát élő rézbánya domb neve Egyiptomban (24.38-32.56), ahol 5300 évesre becsült „ülő-
alvó“ helyzetben eltemetett csontvázat találtak - de (!) ugyanilyen 7000 (!) éves ülő-alvó csontvázat ástak ki tavaly (!) nálunk a Tisza-Maros torkolatszögben - ott a Móra Ferenc által felfedezett (de agyonhallgatott!) Kukutyin-dűlő melletti piramis domb táján a Kara+Buka dűlőtől nyugatra! Nos, ugyanaz a Ku+Kutyin falu Mongóliában ott a Kara+Buka folyó táján, de (!) ugyanaz a Kukutyin falu a Csendes-óceáni Kiribátiban is, ahol Tamana szigete (2.30-D-176.00) is megtalálható! És (!) ugyanolyan 3500 évesre becsült alvó-csontvázat találtak Dél-Angliában ott a Bar+Nak falu közelében az 5000 esztendő Szil+Hát piramisdombtól keletre! De (!) ugyanaz a Barnak nálunk Zalában mocsaras-szittyóval körülvett, elzárt-tamanás (!) domb; de (!) Kar+Nak: Egyiptomban régészeti lelőhely és (!) ugyanaz a Kar+Nak francia Bretagneben ősi, 6000 évesre becsült ménhírkövek lelőhelye - ott a Lajta patak közelében, de (!) Lajta nálunk is patak a Karan+Kó domb táján, de (!) amint láttuk: Aba+Lajta Dzsibutiban oázis-patak név+szerkezete ott a Kálla+Assa és Szanda oázis-patak társaságában! Ezen a példán láthatjuk: a Kukutyini 7000 éves csontváz nálunk, az 5300 esztendő Szil+Szila-csontváz Egyiptomban, a 3500 éves Barnak-csontváz Angliában valahány egy, ősbibb, „alvósan“ temetkező világműveltség fennmaradt hírnöke, akár-csak lelőhelyeik: Ku+Kutyin, Szil+Szila, Bar+Nak név+szerkezete is az ősi egyetemes műveltség fennmaradt tanúbizonysága - megannyi gyöngyszem a Földet átkaroló Lej-Füzér örök-forgó eszterlanc-körében... Végül: ami a Baszkhoni Ugar falut illeti: Ugar ott Úr+Dánta falu társaságában lehet meg, de (!) Ugar+Dánta (Ugar+Dán+Ta!) falu a Kaukázusban ott a Bakony-azonos Úr+Kút falu kíséretében és (!) Mánd+Ugar falu Új-Guineában (4.30-145.00) ott Ala+Mánd,

Bur+Bura (!), Magyar (!), Szak+Vári, Szerém+Bán (!) Kárpát-azonos, Tamana név+szerkezetes falvak társaságában!

Kászón: ugyanaz a Kászón falu Nigériában (8.56-11.12) ott a Kamerun határán lévő Sepsi felföldön, amit csak jó 100 éve fedeznek fel! És (!) Kászón ott a Sepsi hegy (8.30-11.45) és a Kanta hegy (7.50-11.45) társaságában van; a köztük lévő távolság úgy 120 km; de (!) a székelyföldi Háromszékben Kászón-Sepsi-Kanta távolsága úgy 50 kilométernyi! Aztán Kászón-Sepsi-Kanta Nigériában a Tisza, Zala folyó, Buda+Vári, Tamana és Ung+Vár+Aba falu déli térségében található. Az ősi világfenntartás újra -"leteszi a garast az asztalra".

Küküllő-Ku+Ku+Ló: Kukulló dűlő nálunk Szabolcs és (!) Vas megyében! De (!) ugyanaz a Kukulló: folyó (!) Jáva szigetén is (6.30-107.45) - ott Takta+Kán, Kerta+Szada, Szada+Várna község társaságában! De (!) nálunk Takta+Szada, Baj+Kán, Kerta+Patak, Szada, Várna mind helységnév a Kárpátok alatt! Aztán: nálunk Kalo+Ta+Szegnél a Jáva patak a Kalota folyóba ömlik, de (!) ugyanaz a Kalota folyó Kasmírben is és ott „éppen“ a Magyar, a Bakony-azonos Ló+Kút és a Szeged folyó a közeli társa! Sapientia sat.

Maros: folyó az indonéz Szula+Vészi (Szele+Besz) szigeten (5.00-119.30) - ott Kál+Onga, Palánka (!), Tala+Bor+Ong, Valla+Valla falu és a Tó+Vári folyó társaságában! Itt Valla+Valla igen „Tamana-felmutató:“ Valla falu Vas megyében, dűlő a Bakonyban és családi nevünk is. Ugyanaz a Valla+Valla: patak az óceáni Fidzsi szigeten, de (!) ugyanaz a Valla+Valla: folyó az USA Washington (Vas+Ing+Ton!) államában is és (!) ugyanaz a Valla+Valla: az Új-Guineában lévő Tamana+Irik falu tőzsomszédja (4.18-152.15) . (Nálunk Ruma+Irik társfalu Szerém megyében, Kán+Mánd+Irik: patak Pónape szigetén - ott Angi+Szék telep, a Tana+Tamán domb társaságában és (!) Kana+Rik+Tok: folyó Eszkimó-Kanadában (54.00-62.00). Aztán: Maros: három folyó neve Baszkhonban ott a Bara+Szó, Anda+Szila falu társaságában. Majd: Marosi: folyó Nigériában (11.40-7.55) - ott a Garam, Tisza, Zala folyó, a Bar+Tók, Duna, Szilágyi (!) domb, a Buda+Vári, Szeg+Vári, Tamana, Ung+Vár+Aba falu kíséretében - többek között... „Maros vize folyik csendesen“ - három földrészen.

Olt-Ol+Uta: Telekiné Kovács Zsuzsanna az 1963-ban kiadott „Aluta az Olt folyó neve“ c. munkájában (Warren, Ohio, USA) gondos nyelvi fejtegetés után arra a következtetésre juttat, hogy az Olt folyó régi neve Aluta-Oluta-Olota lehetett.... Aluta-Oluta volt ugyanakkor az Élet-et „beoltó“ Tündér-asszony neve a Mezopotámiai regevilágban; a mi Oltó, Gyümölcs-Oltó Boldogasszonyunk is ezzel közös. Nos, nézzük meg: mit nyújt mindehhez a Tamana világadattár; a Tamana tudomány:

A Fülöp-szigeteki Panay szigeten Oluta körzetben van az Olota falu (11.35-122.45) és ott - jól kapaszkodjunk most meg! - Olota falu „éppen“ a Tisza falu (11.34-122.45) iker+társa! Két tőzsomszéd, akárcsak nálunk Pest és Buda,

Gyoma és Endrőd, Diósgyőr és Miskolc. De (!) még nincs vége, mert Oluta-Olota-Tisza szomszédságában ott fedezhetünk fel két másik árulkodó „Tamana falut“: az egyik Arak - (11.07-122.38) a másik pedig Bat+Baján. (11.20-122.22)! Arak nálunk Győrben falu, de (!) Araki gyakori családi név Japánban és falu a Salamon szigeteken - ott a Kál+Onga sziget és Bor+Kú falu kíséretében, de (!) „csodák-csodája“: nálunk a Tiszaháton Mándok község határában három Kál+Onga (domb, dűlő, tanya) tőszomszédságában van a Borkú dűlő; de (!) Csádban a Bara, Kasza patak kíséretében megtaláljuk a Bor+Kú körzetet is! Maga Mándok pedig falu és sziget Új-Guineában és (!) a nyugat-afrikai Rió Muniban Mándok négy falu és egy vízesés neve! A „végszattanó“ aztán most jön: Oluta-Olota-Tisza-Arak közelében van Bat+Baján falu de (!) tudjuk: Bat+Baján nem volt más, mint Álmos vezér dédapja, apánk ükapja... De még most sincs teljesen vége, mert Álmos falu éppen Arad falu ikerháza Új-Guineában ott Tamana+Irik+Valla+Valla ikerfalutól délre (6.09-149.41) a Mándok sziget társaságában és (!) Árpád-Arad pedig a szíriai partok előtt sziget neve (34.50-35.00) az egykori Ugarit városállam szomszédságában! (Ugar falu Baszkhonban //, Mánd+Ugar falu Új-Guineában// Ugar+Dán+Ta falu a Kaukázusban //; a Kiss-féle Etimológiai Szótár (Budapest. 1983.) szerint a közel-keleti Ugarit nevében a Szumír Ugar = megműveletlen föld keresendő, csak ugye „természetesen“ a tényigaztíró szótár „elfelejtette“ megjegezni, hogy Ugar az ősi magyar nyelvben is ugyanazt jelenti! Oluta-Olt-Tisza-Arak Batbaján - ékes tanúhordozó a fennmaradt ősi Tamana fán...

Sik+Aszó: Csik+Aszód törzs Tennessee-ben és Mississippiben, falu Alabamában, - Sik+Aszó: falu Máliban (11.30-9.04) ott a gyula (!) törzs honában, Ganata, Palánka, Szerne (!) falu és Zalán-Zalán patak társaságában. Gyula+Kend község észak-nyugat Iránban ott Kara+Kas, Úz+Úr falu, a Sió (!) folyó kíséretében, ugyanaz a Ganata: Tamana-Palánka szomszédja a Bácskában, ugyanaz a Szerne-Szernye: falu, patak, mocsár Beregben, Szerne aztán a 2000 évesre tartott óriás krétarajz lelőhelye Dél-Angliában, de (!) ugyanaz a Szerne a Kanári-szigetek másik neve, de (!) Szerne-Kanarit tekintették az egyiptomiak Atlantisz földjének is; azt a földrészt, ahol a Nap lenyugszik és ennek a neve nálunk Tamanu-Tamana volt! Végül Zalán a Székelyföldön és (!) az Indus-völgyi Pakisztánban is folyó neve! Sik+Aszó+Csik+Aszó-Szék+Aszó ilyen világtávlati ténye bizonyára befolyásolta volna Sütő Andrást is, amikor a „Sikaszoói fenyőforgácsok“ c. könyvét megírta ott a „Hargita térdén“... Száka a szittyák másik neve is... Száka+Ún: falu Új-Guinea szigetén (2.12-133.14) ott a Mut+Úri folyó mentén, de (!) ugyanaz a Száka+Ún hegy nálunk Hunyadban! (Az Ún végződés jeles Tamana sajátosság: Ata+Ún: dolmenkő lelőhely Baszkhonban ott Bara+Szó falu, három Maros folyó társaságában, Nak+Ún: 2300 éves Mándi díszjeles „Nagy-madár“ kőszobor lelőhelye Észak-Guatemalában, Katala+Ún: Atilla csatahelye Franciaországban, Simila+Ún az 5000 éves jégember lelőhelye Tirolban, aztán: Buda+Ún: város In-

diában, Duna+Ún: sziget a Fülöp-szigeteken, Kopánd+Ún: folyó Mindanaón - ott Balam-Bér, Bala+Duna, Kala+Pat, Kalo+Bi, Táp+Lán folyó, a Galántai hegy, Baján, Magyar, Szilád, Tamán Kárpát-azonos falu, Tamana név+szerkezetek kíséretében! Száka: gyakori név Japánban, Száka+Léna: Madagaszkáron folyó - ott a Béci+Bóka, Kál+Onga folyó, a Tama+Tana körzet és kikötő társaságában Káta+Léna: délvidéki folyónk, Tata+Léna: folyó Alaszkában ott a Tanana folyó társaságában, de (!) Tanana folyó a Salamon-szigeteken és (!) Zimbabvében is és (!) Tanana Madagaszkár fővárosa ott a Száka+Léna folyó kíséretében. Aztán: Száka+Lom: falu a Maja-Juka+Táni lépcsős piramisok, Ber+Éte+Aga, Hun+Szék+Tamán, Tel+Csák helység társaságában! Buga+Lom: Új-Guineában, Manda+Lom Eritreában, Pata+Lom Mindanaón folyó, de (!) ugyanaz a Pata+Lom nálunk falu Somogyban, Tótó+Lom pedig Pónape szigetén domb - ott „éppen“ a Tana+Tamán domb közelében!

Szalon+Ka: Csikben Szalonka patak-völgy név+szerkezete, de (!) ugyanaz - a -Szalon+Ka: ugyancsak patak az egyenlítői Zaire őserdejében (0.10-D-19.81) ott a Bóka+Káta, Csicseri, Gonda, Ilonda, Kál+Onga falu, a Szusza folyó (!) kíséretében! Ugyanaz az Ilonda (Il+Onda) község az erdélyi Szolnok-Doboka megyében; maga Doboka ősi magyar név és (!) két falu név+szerkezete (Dobo+Ka) Beninben, míg Doboku-Doboka folyó Ajnu-Japánban (43.02-140.49) ott Úri+Makó község táján, de (!) ugyanaz az Úri+Makó község Kolombiában is!

Úz: magyar törzs neve és (!) Úz nemcsak a csiki Havasokban folyó, hanem patak nálunk a Bácskában is ott Tamana-Palánka helység nyugati térségében! Úz+K: folyó az angliai Walesben partján Mágor községgel (51.33-3.00) - ott a Szerne óriás-krétarajz lelőhelytől északra Úz+Onga: oázis Csádban (L.: Bara+Kasza). Úz+Úr: kun fejedelem nálunk a 13. század végén, de (!) ugyanaz az Úz+Úr: község északnyugat Iránban ott Gyula+Kend, Kara+Kas falu és a Sió folyó (!) társaságában! (3642-45.46). Úz+Úri: falu Bolíviában és (!) folyó a Távol-Keleten. Kund+Úz: falu Észak-Afganisztánban (36.45-68.30) ott Kalo+Csa, Kala+Kaján falu társaságában! (Gyepü+Kaján: elzárt-tamanás falu nálunk a Bakonyban, Páli+Kaján: falu a Fülöp-szigeteken, Tala+Kaján falu Mikronéziában (14.08-145.12), ahol Tar+Uga falu is megtalálható, de (!) Bar+Uga dűlő Zalában és (!) Bart+Uga falu a Kaukázusban, ahol „éppen“ a Bakony-azonos (!) Úr-Kút falu (42.02-47.30) a tőszomszédja! Aztán: Mat+Úz: családi nevünk és dűlő Bács megyében, ahol Tisza+Kécske község tartozéka, de (!) ugyanaz a Mat+Úz hegy Tuniszban (32.14-10.15) ott ilyen Kárpát-azonos víznevek, Tamana név+szerkezetek közt: Bab+Ócsa, Ber+Bitá (v.ö.: Tibá+Bitá Kolombiában Tebe+Bitá Tamana szigetén) Csaba, Csiba, Hadad, Kassa, Kert (!), Magari+Fa, Mura, Mut+Ún (v.ö.: Száka+Ún hegy nálunk Hunyadban de ugyanaz a Száka+Ún falu Új-Guinea szigetén ott „éppen“ a Mut+ Úri folyó mentén) Nikla, Rahó, Ság+Úri, Szusza, Tara+Ba, Varga (!), Zala+Fa, Zajti... Aztán: ugyanaz a Mat+Úz

helység Mekszikóban is (18.34-100.17) ott a Száka+Vaja falu (18.11-100.31) közelében! (Székely+Vaja: község Maros-Torda megyében, Ráró+Vaja pedig a paradicsomi éden név+szerkezete a Hawaii mondavilágban, de! Ráró maga nálunk gyakori név, aztán Ráró: kialudt tűzhányó Rápa (Húsvét) szigeten és Ráró: folyó az Indus-völgyi Pakisztánban; és (!) a Rápa-szigeti valamint az Indus-völgyi ősrás feltűnő - egyezőségeket: „Ráró-egyezőségeket“ mutat!)

Csángó+Hon: Csángó: törzs Észak-Chilében (23.-70.00), falu a Kaukázusban (42.44-46.15) - ott a Magyar falu (42.12-46.50) kíséretében. Ugyanaz a Csángó: falu Peruban (10.25-76.25)! Csángó: a Hold királynője Kínában és (!) Csángó: egyfajta hadúr az afrikai, közép- és dél-amerikai regevilágban.

HEGY NEVEK

Balán: A nyugat-afrikai Guinea-Bissauban, annak mocsaras-elzárt-tamanás táján - Balán+Ta: falu név+szerkezete (11.49-15.43), ott két Tamana falu társaságában! De (!) ugyanaz a Balán+Ta tó név+szerkezete Kolombiában (8.55-74.48) ott a Tamana-Palánka társapatak közelében. Balán-Balánta: Tamana három földrészes tanúsága!

Har+Gita: ugyanaz a Har+Gita falu Új-Guineában (8.30-146.30) ott ilyen Kárpát-azonos falunevek, Tamana név+szerkezetek között: Bakon, Kámán, Kapi+Só, Kara+Kó, Ku+Kula, Mándok, Onga, Szele+Pét, Szipa, Zakár. Nos, ugyanaz a Kapi+Só (!) falu nálunk Sáros megyében, Kara+Kó meg ott van mind az öt földrészen, ugyanaz a Ku+Kula nálunk Boro+Ta falu része Bács megyében, de (!) Borota és Kukula mindkettő megtalálható falu képében Csádban is, majd ugyanaz a Kukula: folyó Etiópiában ahol a Rába, Sajó, Szuha folyó a társa (!) - mind folyó a Kárpátok alatt is! De (!) ugyanaz a Ku+Kula: falu a lépcsős-piramisos maja Juka+Tán-on is! Mándok: nálunk a Tiszaháton Mándok község része három Kél+Onga és a Bor+Kú dűlő, de (!) a Salamon-szigeteken találjuk a Kál+Onga szigetet és a Bor+Kú falut is (!), de (!) megint Csádban Borota, Kukula társaságában ugyanaz Bor+Kú tartomány név+szerkezete! Ami pedig Onga nevét illeti: ott van mind az öt földrészen. Onga-Ung: ősi magyar név és Onga Japánban „éppen“ Tamana város folyója! Aztán: Szele+Pét: Szele+Ta régészeti lelőhely a Bükkben, ahol a 40'000 éves (!) „Öthangú“ Csontsípót megtalálták, de (!) ugyanaz a Szele+Ta falu Szu+Mátra szigetén - ott a Szipa+Hát folyó társaságában, Alsó+Pét pedig fürdőhely Fejér megyében! Aztán láttuk, hogy Tamil-földön Csik+Ballá község közelében találjuk - Kádár+Pét helységet! Szipa aztán nálunk patak, annak mentén leljük az ugyanazon Szipa+Hát dűlőt Szat+Márban, de (!) Pónapén az időtlen városfalakat a monda szerint „éppen“ Szipa szellem tanácsára építik, vágják ki - öt-hatszögletes téglákként - az ottani Csókás+Tó+Lap (!) hegy bazaltjából! (Csókás a Bükkben hegy-, Tó+Lap pedig a Bakonyban

dombtető!). Végül: Zakár-Zakári ott van mind az öt földrészen és (!) ott lelhető Pónape szigetén is; pl. Zakári+Szó ott szigetcské név+szerkezete (6.53-158.10).

A Hargita hegynek az Új-Guineai Hargita faluval való alak+szerkezeti egyezése a szomszédságában lévő Tamana név+szerkezetekkel és azoknak az egész világot átölelő összefüggéseivel megláttatja velünk: őstörténeti múltunk feltárásában a teljeskörűtávlatot és „félelmetes“ időmélységet (40'000 éves síp a Bükkben, 10'000 esztendő öntözéses kertészet a csak 70 éve feltárt Új-Guineai felföldön, „vízözön-előtti“ óriás-szobrok a dél-amerikai Gajánai felföld vadonjában - mindkét felföldön Tamana név+szerkezetek kíséretében, időtlen városfalak Pónapén ott a Tana+Tamán domb és - hat Szat-Már-azonos név+szerkezet társaságában) nyújtó Tamana tudomány a maga pontos, félremagyarázhatatlan világösszefüggéses adat-tényeivel egyre nélkülözhetlenebbé válik!

Kárpát: ugyanaz Kárpát falu a Dél-Kasmíri Himalájában ott Kalicsa, Karcag, Perbál, Tisza falu, a Csilla hegy társaságában; az ún. „Tisza+Hát“ felföldön, ahol a The Close Encounters of the Third Kind c. amerikai film (1977) játszódik; itt hallják a „Tiszaháti“ lakók az öthangú üzenét, amit „éppen“ Kodály Zoltánra hivatkozva értékelnek a filmben! Nálunk Komárom megyében találjuk a Kárpátus-Pusztát ott Szak község és a Pula patak közelében, de (!) a Kaukázusban Szak+Pula folyó név+szerkezete (42.00-43.00) ott az Ing+Úr folyó kíséretében (v.ö.: Ung+Úri); de (!) a görög-honi Kárpátos szigeten ott leljük Kala+Várda falut (36.20-27.57); nálunk Kala+Már dűlő és Várda falu egyaránt ott van Somogyban! Várda aztán folyó Indiában Tamana kikötőtől (16.30-73.15) keletre!

Kelemen+Kele+Mén: nálunk Kele+Bia Bácsban falu, Szalánka+Mén pedig a Duna-Tisza torkolatánál, Titel hegytől és várostól van közvetlenül délre. De (!) ugyanaz Kele+Bia város Tuniszbán is (36.50-11.15) és (!) ugyanaz a Kele+Bia falu Elefántcsontparton is (7.34-3.00) ott a Kara+Kó falu és három Sió folyó és (!) négy Para+Patak társaságában! Namármost: ugyanaz a Titel falu a Kaukázusban és folyó Nigériában - ott a Garam, Tisza, Zala folyó, a Duna domb, Tamana falu kíséretében; de (!) nálunk Szalánka+Mén észak-nyugati térségében szintén együtt találjuk a Duna-Tisza-Titel földrajzi neveket! Aztán Para+Para nemcsak négy patak Elefántcsontparton, hanem négy (!) patak (!) Maóri-Új-Zélandon is, aztán Venezuelában - a Tamana+Kó törzs honában hét Para+Para helység is van de (!) Para+Para helység Mezopotámiában és (!) Törökhonban is; Para+Gát nálunk Somogyban dűlő, Posz+Para pedig Temesben falu. (Ugyanaz a Para+Gát: falu Indiában és (!) a Fülöp-szigeteken is!). Aztán: Kele+Mán+Kele+Mén: falu Kongóban (4.46-11.58) és ott „éppen“ a Tisza folyó, a Sik+Onda völgy és Tuk+Káta falu (4.42-11.51) szomszédságában találjuk! Nálunk ugyanaz a Sikonda fürdőhely Pécs város közelében, de (!) ugyanaz a Sik+Onda falu Szene+Gál-ban is (13.08-13.52) ott a Bat+Jáni, Gál+Onga folyó, a Szita+Gán falu közelében. (Szita+falva nálunk Szolnok Dobokában, Bodo-Gán pedig dűlő

Szat+Márban, de (!) Bodor+Gán ősi falu Walesben (53.12-4.24) ott az Úz+K folyó partján lévő Mágor (!) falutól (51.33-3.00) északnyugatra!).

Mag+Ura: több hegy neve Erdélyben Jára+Magura aztán község Torda-Aranyosban! (Jára+Vaja: falu Sierra Leonében, ahol most a 25-dik Tamanát megtaláltuk ott tíz Kárpát-azonos név+szerkezeti törzs kíséretében, de (!) ugyanaz Jára+Vaja folyó a Gajánai felföld vadonjában is - ott az Ala+Mánd és Kara+Buka+Bura patak kíséretében, de Ala+Mánd és Kara+Buka+Bura ott van az Új-Guineai felföldön és a Kárpátok alatt is; nálunk Székely+Vaja aztán Maros-Tordában falu. Magura ott van mind az öt földrészen! Bangladesben 24, Algériában 3 Magura falu van. Dél-Óceániában Magura sziget (17.20-168.30), Kolombiában hegy, Magura+Ta pedig Bulgáriában 20'000 éves barlangrajzok lelőhelye (43.44-22.34), de (!) ugyanaz a Magura+Ta Bangladesben falu ott 24 Magura, Atila (!), Kál+Csona, Pécsi+Hát, Ura+Háta helység, a Tara+Ba folyó társaságában! (Ugyanaz a Taraba: ott van mind az öt földrészen, Taraba nálunk Szat+Mári dűlő és budapesti távbeszélőkönyvben négy Taraba családi név is van!)

Nemere-Nem+Ere: a Salamon-szigeteken Nemere sziget (8.12-157.42) ott a Bor+Kú falu, a Tanana folyó, Kál+Onga, Sió+Ta, Szo+Váta sziget társaságában. Láttuk: a tiszaháti Mándok község határában van három Kálonga és a Borkú dűlő, Tanana ugyancsak folyó Zimbabwében, ahol Sióta törzs név+szerkezete, nálunk ugyanaz a Sióta: völgy Baranyában Siklós község részeként és (!) ugyanaz a Sióta község Japánban, ahol „éppen“ Tamana város szomszédja! Aztán: ugyanaz a Szováta: Erdélyben víz- és helységnév+szerkezet, Szováta: patak a Fidzsi-szigeteken és (!) patak az olaszthoni - Etruszkijában-Etrúriában is és ott a magyar-azonos Tisza+Nána falu, az Alma, Rigó patak szomszédtságában lelhető. Nemere: Tamana ötvös-verete!

Tiba: Tiba+Bitá falu Kolombiában (4.47-74.02). Bitá: falu a székelythoni Háromszékben, de Tebe+Bitá: családi név a Csendes-óceáni, Kiribátihoz tartozó Tamana szigeten és (!) Vára+Bitá: falu Ajnu-Hokkaido-Japánban (42.38-140.18) ott a Tama (!) folyó és Úri+Makó község kíséretében. Tama ugyancsak patak Háromszékben, ugyanaz az Úri-Makó pedig falu Kolombiában ott a Balán+Ta-tó, a Tamana-Palánka társapatak és hat további Tamana társaságában! Bitá összekötőfűzér-Lej a Kárpátok-Japán-Kolumbia közt; igazi Tamana kapocs - hiszen mindhárom helyen - összesen kilenc Tamana is van! (Kolombiában hét, Japánban kettő, nálunk egy!). Mivel Kolombia-Japán és a Kárpátok között az elmúlt „diffúziós“ hétezer évben nem volt egyfajta összeköttetés, hogy ott víz, hegy, helységneveket cserélgettek, átadogattak volna, így a Tamana értelmezés tényvalósággá lesz: Tiba-Teve-Vára-Bitá-Tamana mindhárom országban, mindhárom földrészen az ősi, egyetemes, magasszintű tízévezredekben számolandó műveltség - fennmaradt - tanúbizonysága! Mivel a tehetetlen korlátoltságból folyó vé-

letlenizmus rossz-meséje itt eleve kártyavárként omlik össze, milyen más magyarázat lehetséges? De menjünk tovább: nálunk Tiba+Muka domb Baranyában és ott Vásáros+Béc falu tartozéka. Manda+Muka viszont falu Maóri-Zélandon (35.13-173.33) ott Mátá+Vaja falu közelében, de (!) Mátá+Vaj a Gajánai felföldön folyó! Micsoda ragyogó világösszefüggés ismét: fentebb láttuk, hogy Jára+Vaja van Sierra Leonében és (!) a Gajánai felföld vadonjában, most meg Mátá+Vaja tűnik fel Maóri-Zélandon és megint a még ma sem teljesen feltárt Gajánai felföldön! Aztán: Mátá+Kert, Székely+Vaja, Sár+Vaj, Tor+Vaj mind ott van a Kárpátok alatt, de (!) Ráró+Vaja a Hawaii mondavilágban a paradicsom-éden helye és (!) Tamana+Vaj öböl a skóciai Lewis szigeten található - ott a 6'000 évesre tartott Ménhír-kövek szomszédságában! (58.05-7.10) Aztán: Nyír+Egy+Háza mellett nálunk három Manda+Bokor telep is van. Maóri-Új-Zélandon viszont a négy Para+Para patak társaságában találjuk a Tamana patakot, Kajtán+Gáta várost és a Makó+Rákó hegyet is! Nos, nálunk Somogyban Csurgó város része Kajtán+Kert és Úr+Gáta dűlő, a Vág folyó mentén pedig egyaránt megtaláljuk a Makó és Rákó községet. A maóri-magyar műveltség közös őstövű összefüggéseiről Hevesi-Uxbond írt áttekintő angol nyelvű művet „Munda-Magyar-Maóri“ címen. (London, 1928.) Nos a Maóri és a Hawaii nyelv szinte azonos; itt Hawaiiiban pl. megtaláljuk a Makó+Lele hegyet, de a Maros mellett nálunk Makó város szomszédja „éppen“ Lele falu! Aztán: Elefántcsontparton és (!) Új-Zélandon négy-négy Para+Para van, de (!) Elefántcsontparton találunk három Káma+Ló helységet is. Viszont (!) a szintén nyugat-afrikai Sierra Leonében hat Káma+Ló helység is lelhető. Az UNESCO megbízásából 1966-1969 között három évig tanítottam neveléstant a Sierra Leonei Tanárképző Főiskolán, de (!) az ott-lévő Kárpát-azonos név+szerkezetek csak akkor kezdtek ösztönözni kutatás-indító munkára, amikor kerek húsz esztendeje, 1975-ben Hawaiiiba költöztünk és (!) itt meg kilenc Káma+Ló név+szerkezet - „fogadott”. Miután Zalában „felfedeztem”, hogy a Káma patak ott Lisz+Ló falunál ered - az egész földet átfogó név+kutatás megkezdte térképböngésző körútját... Két év múltán öt Tamana került a tarsolyomba: Tamana vár-falu a Bácskában, Tamana város Japánban, Tamana sziget Óceániában, Tamana hegy Kolombiában és (!) Trinidadon. Ezek után a Kárpát-azonos név+szerkezetek alaposabb: pontos szélességi és hosszúsági fokkal - „felszerelt“ kutatásában oroszlánrészben az USA Belügyi Szervei (CIA) által kiadott - csak az USA-ban hozzáférhető - , országonként átlagban 50'000 nevet felsorakoztató névtárakra támaszkodtam. Mára hatezer (6000) Kárpát-azonos név+szerkezet gyűlt össze az öt földrész százötven (150) országában! 1995 tavaszán már huszonöt (25) országban, tájon találtam Tamana nevére és ami a legérdekesebb talán: a huszonötödik Tamaná-t „éppen“ Sierra Leonében leltem meg, ott ilyen tíz Kárpát-azonos név+szerkezetű törzs között: Bán+Ta, Kama+Ra, Karan+Kó, Lim+Ba, Mak+Ári, Mende, Szanda, Szelen+Ka, Szittyta,

HELYSÉG NEVEK

Bor+Szék: Bor+Tala: folyó a magyar-azonos öthangú dallam+szerkezetes Újgúriában (45.00-83.00), de (!) ennek fordított szerkezete Tala+Bor: nálunk Mára+Maros (!) megyében folyó! Aztán: Bor+Igó a Salamon-szigeteken folyó, de (!) Gál+Igó Sri Lankában folyó - ott a Tamana és a Tisza folyó közelében. Pest+Igó viszont Wisconsinben folyó, Ker+Igó meg a Kaukázusban patak és Pap+Igó Mekszikóban folyó! Nálunk ugyanaz a Gál+Igó: erdő a Bakonyban, majd Pest, Ker, Pap mind Kárpát-medencei elő-név+elem is! (Pest+Buda, Ker+Ta). A Szék végződést illetően L.: Csik+Szék.

Csicsó: Ugyanaz a Csicsó falu Kolombiában (9.41-75.28) - ott a Balán+Ta-tó, a Bur+Bura, Tamana-Palánka folyó, további hat Ta+Mana név+szerkezet, a Magura hegy, Tiba+Bíta, Űri+Makó helység társaságában.

Csik+Dán: L.: Csik+Szék. A Dán végződést illetően: Ára+Dán: folyó Közép-Ázsiában (53.00-93.00) és ugyanaz az Ára+Dán: folyó Venezuelában is (6.00-64.00) - ott a Tamana+Kó törzs honában. Ára: patak Háromszékben nálunk és (!) patak Japánban is! De (!) Japánban találjuk a Bába+Dán falut is (36.40-137.40) - ott Nagoja, Nára, Szanda, Tokaj Kárpát-azonos név+szerkezetű városok kíséretében! (Ugyanaz a Nagoja: nálunk az Árpád-kori Zaránd megyében ősi falu - de (!) ugyanaz a Zaránd több helység neve Iránban és az Indus-völgyi Pakisztánban ugyanaz a Zaránd falu ott a Zalán folyó és a Tátra hegy társaságában lelhető; nálunk Zalán a Székelyföldön folyó, Tátra pedig hegy az Észak-Kárpátokban! Ezek a „szattanós“ egyezések új történelemírás alapjait vetik meg...) De menjünk tovább a Dán végződést illetően: Kala+Dán: Myanmárban (Burma) folyó (20.00-93.00) - ott Tamana+Ung helység társaságában. Szegi+Dán aztán: Mindanaó szigetén város (7.31-126.04) keletre a Baján-Budás-Kopánd-Űn-Magyar-Szilád-Tamán-Táplán „szittyá-hun-avar“ hetes-bokortól! Aztán Szu+Dán-ban ilyen Kárpát-azonos Tamana név+szerkezetek vannak: Barta+Zuga hegy, Kalo+Csa, Kara+Kula, Tara+Bó falu - de (!) a csak 70 éve repülőőről feltárt Új-Guineai fel-földön ugyanaz a Kara+Kula hegy név+szerkezete és (!) annak szomszédságában ott találjuk a Szu+Dán-azonos Tarabó falut is! Nálunk Tarabó+Lap domb+tető név+szerkezete Zalában Puszta+Magyaród község határában!

Csoma: Csoma+Túri: hegy Zimbabweben (16.45-31.27) - ott a Tanana folyó, a Csik+Vanda és Sióta törzs honában. Kun+Túri: hegy Peruban és (!) ugyanaz a Kun+Túri: falu a nyugat-afrikai Togóban, de (!) Kun+Hegyes és Mező+Túri két szomszéd nálunk Jász-Nagy-Kun-Szol+Nok megyében! Aztán: Kál+Csoma: falu Bangladesben (23.07-90.53) ott a Tabana folyó, Magura+Ta közelében, 24 Magura helység társaságában. (V.ö.: Kál+Bor falu Erdélyben Kukulló mentén és

Tisza+Csoma falu Beregben!). Majd: Kili+Mán+Csoma: hegy Kenyában (0.12-É-37.53) ott a Tamán+Ta patak táján, de (!) ugyanaz a Tamán+Ta: dűlő nálunk Somogyban, falu Myanmárban és (!) hegy Alaszkában! Maga Kili+Mán aztán nálunk Zalában, de (!) Kilimán+Úr helység a dél-indiai Tamil-Dravida-földön ott Csik+Balla községtől dél-nyugatra és (!) Kiliman+Tavi kikötő Alaszkában (70.10-161,50) - ott a Tamán+Ta hegy és a Tanana folyó kíséretében! (Tanana: folyó a Salamon-szigeteken ott a Sióta sziget társaságában, de (!) Tanana folyó Zimbabwében is ott a Sióta, Csik+Vanda törzs és a Csoma+Túri hegy kíséretében!). Székely Kőrösi Csoma Sándorunk mindezen világösszefüggések birtokában bizonyára még nagyobb erőforrással támasztotta volna alá a magyar-székely műveltség nagy múltját!

Mádé: Új-Guineában Mádé+Fa folyó név+szerkezete (3.31-133.50) ott a Bita+Mária szigeten! Láttuk: Bita Háromszékben falu, Rák+Mára pedig hegy-csúcs a Bükkben; a 40.000 éves öthangú Csont-Síp lelőhelye közelében. (Bita+Fi: falu az Indus-völgyi Pakisztánban, Áj+Mára: indián törzs Peruban, de (!) ugyanaz az Áj+Mára: falu a Kaukázusban is; az Áj+Mára és magyar nyelv összefüggéséről Csőke Sándor tíz éve lehunytt nyelvészünk írt értékes tanulmányt!). Aztán: Mádé+Kán: falu a nyugat-afrikai Beninben (11.42-3.33), ahol „éppen“ Bag+Úri falu (11.50-3.37) a közeli szomszédja, nálunk Pest megyében viszont (!) Bag és Úri két szomszédos község! De (!) Mádé+Kán társaságában leljük Bele+Bele (11.03-3.32) és Don+Kassa (11.10-3.25) falut is; ugyanaz Bele+Bele ugyanakkor ősi falunk Beregben és (!) Békés megyében a benini Don+Kassa és Mádé+Kán a 7000 esztendő Mágor telep mellett régészeti lelőhely közeli Don+Dorog dűlőben és a tőle délre eső Baj+Kán dűlőben lel párjára; de (!) ugyanaz a Baj+Kán város Mancsúriában, Baj+Kan+Úr pedig ismert röppentyű-kilövőhely Kazahsztánban! (Az Úr végződést v.ö.: Ung+Úr Szatmári, Teng+Úr Abanji, Láz+Úr Zarándi (!) falunkkal, Úz+Úr kun fejedelem és észak-nyugat-iráni városka név-szerkezetével, Kilimán+Úr Tamilföldi város név-szerkezetével is!)

Ha a csiki Bara+Kasza patak az ősműveltséges afrikai Csádban is két patak neve ott a Csik-azonos Úz patak és a Csik-azonos Mádé falu társaságában, ha a csiki Úz folyó az angliai Walesben Úz+K folyó, ott partján Mágor községgel, ha Úz+Úri folyó a Távol-Keleten és falu Bolíviában, ha Úz+Úr nálunk kun fejedelem név+szerkezete a 13. században, ha ugyanaz az Úz+Úr község északnyugat Iránban, ha a Csik-Széki Bara+Szó patak Bara+Szó falu Baszkhonban ott három Maros folyó kíséretében, ha az erdélyi Maros vizet jelöl az indonéz Szulavészín és Nigériában is - ott a Garam, Tisza, Zala folyó, a Buda+Vári, Szeg+Vári, Tamana helység táján, ha a csiki Szalon+Ka patak Zaire őserdejében is patak ott a Szusza patak közelében, ha a csiki Száka patak neve: Száka tömegnév Japánban ott Tamana város és Tamana hegy kíséretében, ha Száka+Léna folyó Madagaszkáron ott a Tama+Tana körzet vidékén, ha Káta+Léna nálunk délvidéki pa-

tak, ha Tata+Léna Alaszkában folyó ott a Tanana folyó társaságában, ha Tanana Madagaszkár fővárosa is ott a Száka+Léna folyó társaságában, ha a csiki Sik+Aszó patak Sik+Aszó falu az afrikai Máliban ott a gyula törzs honában, ha az erdélyi Küküllő folyó Jáva szigetén Küküllő folyó ott a Kárpát-azonos Takta+Szada név+szerkezet szomszédságában, ha a csiki Kászon folyó, a háromszéki Kászon-Kanta-Sepsi hármas ugyanúgy Kászon-Kanta-Sepsi hármas a csak 100 esztendeje ismert Kelet-Nigériai felföldön ott a Tisza folyó és Tamana falu déli térségében, ha az Olt-Oluta Székelyhoni folyó a Fülöp-szigeteki Panay szigeten Oluta helység és ott éppen Tisza falu ikertársa a Bát+Baján (!) falu szomszédságában, ha ugyanez a Bat+Baján Árpád apánk ikapja, ha a hétlépcsős-tető csiki házak honában Oro+T(a)va patak és Balán hegy a hétlépcsős-piramisos Kanári-szigeteken Oro+Tava falu és Balán+Kó sziget ott a Tamánka hegy kíséretében, ha a csiki Csángó nemzetség csángó törzs Észak-Chilében ott az Ata+Káma törzs szomszédságában, ha nálunk Ata+Kám ősi magyar név, ha a sok erdélyi Mag+Ura hegy 24 (!) Mag+Ura faluban talál párjára Bangladesben, ha a Székelyhoni Har+Gita Új-Guineában Har+Gita falu ott a Bakon, Kapi+Só, Kara+Kő, Mándok, Onga, Zakár falu közelében, ha ugyanaz a Kapi+Só falu nálunk Sáros megyében, ha Onga-Ung ősi magyar név, ha Onga Tamana város folyója Japánban, ha a csiki Nem+Ere hegy Nem+Ere sziget a Salamon-szigeteken ott a Kál+Onga sziget és Bor+Kú falu társaságában, ha nálunk a Tiszaháton Mándok községnek három Kál+Onga és egy Bor+Kú dűlő a tartozéka, ha Bor+Kú Csádban tartomány név+szerkezete ott a Bara, Kasza, Úz patak, a Szergi+Long folyó és Mádé falu társaságában, ha Szegi+Long nálunk Zempléni község, ha Zemp+Lén indián törzs Kelet-Brazíliában ott az Aba+Éte törzs közelében, ha Csik+Éte hegy Angolában ott 22 (!) Palánka helység kíséretében, ha a csiki Tibatető és a háromszéki Bita Tiba+Bitu falu Kolombiában ott a Balán+Ta-tó és a Tamana-Palánka társpatak közelében, ha nálunk az Árpád-kori Tamana várfalu helyén ma Palánka város terül el a Bácskában ott az Úz pataktól keletre, ha Tebe+Bitu éppen jeles családi név a Csendes-óceáni Tamana szigeten, ha Csik+Dán falu és a háromszéki Ára patak Ára+Dán folyó Közép-Ázsiában és ugyanaz az Ára+Dán folyó Venezuelában is - ott a Tamana-Kó törzs honában, ha a csiki Csoma község a 24 „Magurás“ Bangladesben Kál+Csoma falu, Kenyában meg Kilimán+Csoma hegy, Zimbabweben pedig Csoma+Túri hegy ott a Csik+Vanda törzs földjén, ha Csik+Vánd nálunk domberdők-övezte falu Pápa város északi térségében, ha Csik+Aszó indián törzs az USA-ban, ha Csik+Balla város Tamil-Indiában, ha Csik+Kálla Mohács Thaiföldön ott 25 (!) Csik helység közt, ha Csik+Úri Bolíviában, Csik+Vári pedig Panamában folyó ott a Tisza folyó, a Somogy-azonos Bab+Ócsa-Bag+Ola-Bor+Onka hármas kíséretében, ha Mátá+Csik és Pap+Igó+Csik Mekszikóban folyó, ha Csik+Szék az időtlen városfalas Pónape szigetére visz ott Angi+Szék telep és a Tana+Tamán domb határába

és a lépcsős-piramisos mekszikói Juka-Tán félszigeten két Hun+Szék+Tamán faluba, ha Tana+Tamán a föld 140 millió éves, legöregebb őserdeje Malájziában, ha Tana+Tamán mocsártáj a Csodaszarvas rege színhelye az Azovi-tengernél, ha a csiki havasok öthangú dallam+szerkezeti feltűnő hasonlatosságot mutatnak a perui havasokban fennmaradt öthangú dallam+szerkezetekkel - ott a Kun+Túri, Karan+Kó hegy és a Por+Onga folyó táján, ha a Szol+Nok-azonos, ott az Ala+Mánd dűlőtáji Kun+Túri név+szerkezet a nyugat-afrikai Togóban Kun+Túri falu ott a Búza, Sió, Zala folyó társaságában, ha ugyanaz a Búza és ugyanaz a Sió viszont folyó Equadorban is - ott a Kárpát-azonos Bal+Áta, Iza, Mura, Tisza és az Una folyónév kíséretében, ha Karan-Kó domb nálunk Szombat+Hely közelében és domb a belső-afrikai Ruandában is ott a Buda+Onga domb és a Bihar folyó szomszédságában, ha ugyanaz a Por+Onga vizes rét nálunk a tolnai Sárközben ott az Isz+Tára+Lápa vizes rét közelében, ha Por+Onga folyó Új-Guineában és Maóri-Zélandon is ott a Tamana patak és négy Para+Para folyó társaságában, ha a nyugat-afrikai Elefántcsontparton Para+Para ugyancsak négy folyó neve, ha Venezuelában ott a Tamana+Kó törzs honában még hét Para+Para helység is van, ha Isz+Tápa+Lápa Mekszikóváros határában „vízözön-előtti“ városromok lelőhelye, ha a Szol+Nok melletti Ala+Mánd falu név+szerkezete a csak 70 éve repülőerről feltárt Új-Guineai felföldön ott 10.000 esztendő öntözési kertészet leletei közt és a Kara+Kula hegy, Kámán, Mára+Váka, Tabi+Buka, Tura+Bura falu, Kárpát-azonos név+szerkezet kíséretében, ha Ala+Mánd folyó, Tura+Kámán és Mára+Váka hegy, Kara+Buka+Bura és Kara+Kula patak viszont a még ma sem teljesen ismert dél-amerikai Gajániai felföld őserdei táján található, ha nálunk három Kara+Buka dűlő valamint Bár+Bura és Tisza+Bura falu is van, ha a nyugat- ausztráliai sivatagban Kara+Buka és Kara+Bura két szomszédos oázis - ott éppen a Tamana oázis mellett - akkor eddigi történelem-szemléletünk a viszonybelátó értelem által vezetett gondos felülvizsgálásra szorul.

És ha mindezekhez ráadásul még hozzávesszük azt, hogy az Atlanti-szigetek maradványának tekintett Kanári-szigetek - hétlépcsős piramisaival ott a Tamánka hegy táján - másik neve Szerne volt; de (!) ugyanaz a Szerne-Szernye nálunk több falu Zemlénben, Beregben, patak és nagy mocsártájék Bereg+Száz térségében és (!) ugyanaz a Szerne falu a gyula törzsös Máliban ott Ganata falu közelében - de (!) ugyanaz a Ganata nálunk ősi falu volt „éppen“ a bácskai Tamana várfalu közelében és (!) ha ehhez megint hozzáadjuk azt, hogy Szerne Dél-Angliában a 2000 évesre becsült óriás krétarajz lelőhelye ott Szal+Vajas község szomszédságában, de (!) Szal+Onka nemcsak csiki patak, de dűlő Baranyában, akárcsak Duna+Vajas: de (!) Vajas és Úz két szomszédos patak a Bácskában Ganata-Tamana közelében, de (!) Szal+Onka és Úz két patak Csik+Székben, de a dél-angliai Szerne északnyugati térségében ott találjuk az Úz folyót ott „éppen“ Mágor község szomszédságában és ha mindezt megtetőzzük azzal, hogy az

egyiptomiak Szerne-Kanári-Atlantiszt „éppen“ Tamanu-Tamana névvel illették, akkor ez a huszonöt-Tamanás Csik+Széki tanulmány egyfajta történelmi újraserkesztő alapokiratnak tekinthető minden tény-bizonyossággal.

A kissé hosszúra nyúlt 25 csiki ősi Tamana név+szerkezet világbemutatásának végéhez érve minden figyelmes olvasó megállapíthatja: mind a 25 név+szerkezet ott az elzárt-tamanás Csik+Szék havasai közt - az ősi egyetemes világműveltség alakszerkezeteket adó rendszerének - az ott élő népek, köztük az ősi székes nép által is megőrzött tanúságtévő fennmaradása! Ez a tény viszont arra kell hogy buzdítson mindenkit, minket az ősműveltség megőrzésének élenjáróit különösen, hogy a közös örökség birtokában rátaláljunk jövőbeli fennmaradásunk útjára is - a szomszédos népekkel való közös, békés, alkotó munkaösszefogás boldogító jegyében!

Így írják a japánok

Takács József

(Tiba)

Nincsen címe, de majd lesz!

avagy

Ílyen nincsen mégis van!

Az ilyen nincsen mégis van. Ez ám úgyszólván eléggé különleges cím. Így van? Ez van. Ez az ami a valóságot tükröz. (Talán nem es különleges.) Van! Bár nincs előismerve. Létezik! Bár nem nagyon kedveltetik egyes körökben. Létezendik! Bár meg akarják fojtá(nd)ni. Létezendni fogand! Mert el nem pusztíthatatik. Létezési, s létezendési valójának létszen-léendend foganatja. Ami itt le van írva az létezett, s túlélt mindenfajta állat által irányított emberformájú rendszert és létezik-létezendik. Bár manapság hangosan nagy dombra nem verettedik, de van ha megleli az ember. S ami itt lesz írandva az már van, volt es, valandott es, valand es, leendésnek kétsége nélkül, de bizonyos körök által kinevelt egyének - némelyek okkal, mások ok nélkül - látszólagosan elfelejtették-elfelejtették, semmivé és barbár hagyománnyá nyilvánították-nyilvánították. Vajon miért? Ezt itt nem részletezhetem. E dolgozat célja teljesen más.

E dolgozatban a székely írás-(valójában rovás)módot hasonlítom össze - amint láthatattandó - a palócok hangzataival. Így írok, ahogyan írok, ha úgy tetszik úgy írok, de nem írhatok másként, s másat mást sem. Minden írásformában és a zárójelekben lényeg van. Az itt leirt, rovátkolt dolog egy folyamatnak a lejátszódása. Az cselekmény ösmértetése négy szálon játszódik. Így „négy“ (e négy úgy négy, hogy legalább négy azaz olyan négy, ami több, sőt többször több mint egyszer, sőt kilencszer négy) különböző írásmódot lehetve-lehetendő-lehetendve (sőt)lehetendően, s azt es fokoz(and)hatóan lehet(end)(ne) (akara-akarandás kérdése) (s lehetend es ...) olvasni. A kétfajta latin betű es elüt egymástól. Talán jobb először a vastagon szedettet olvasni? A székely ábécé (amely nem a latin értelemben értelmezhető hangványok tükröződései, de többnyire megfelelnek néha egynehány latin betűnek és többet szólnak-mondanak, mint latin „kiáltmányok”, minek eredete igencsak kétes) rovátkái mellett, irányított ujjak mutogatnak a könnyebb megértés szempontjából. Ezek az ujjak nagyon fontosak, mert némelyik betű irányt változtatott. Ezen változtatások, hogy eléggé „bonyolult“ (olyannyira összetett, hogy végtelenül egyszerű?) csillagászati ismeretek kellendnek, itt most azt nem részletezném. Csak annyit: A betűnek (minden - az itt nem ösmértetett rovátkának es) úgy van értelme, s ugyanakkor úgy nincs értelme, (itt nem szabad e cikket letennie a Tisztelt Olvasónak, ha már hamarabb nem tevő le)

ha az ujj az Ég felé mutat. A zárójelben lévő dolgok a székely rovátkák latin olvasatát ismértetik, (nem ösmértetik, csak ismértetik-ismértetendik, bár végzetesen ösmértet(end)ve vagyon.) igazolják s vetik-vettetik egybe a palócok egyes törzseinek betűmagyarázatával. (Ez a két népcsoport egy töről fakad. Honnan? Kezdetben (mikor?) szétvállott, majd egygyé (ez-gyé) (mi más lehetendett volna) lévődött-lett-leendett-leendettett. Mindekettő lovas nép, de különböző időben és útvonalon jutottanak a mai Hazába. Ezen írásmagyarázat-rovásösmértetés nem jöhetett volna létre a palócföldön élő székelyek nélkül.

A latinos tördelés egyszerűen nem pászol, nincs értelme, sőt (ki)fordítottjának sincs értelme. Ezért nem es jelzem a szó (mely néha nem kezdődik és vége sincsen) végét. Ez a magyarázat még a toldaléknélküli világból való. Pl. a BEN, a RA stb. külön szónak (szavak szavának számít, ugyanes minden jele értelmes szó, sőt mondat, esetenként egész monda) és nem a ma használt -ben, -ban, -ra, -re ragnak számított. Továbbá: A magánhangzókat néhol fel lehet cserélni. Pl.: a-e, (Nemcsak -ban, -ben van. -ra, -re, -val, -vel stb. stb..) i-ü,... Ám ilyen csereberével az értelmezés kissé más, de ami a fő: a lényeg változatlan marad.

Szögletes és kerek, néhol az igazi. Pl. az L betűnek inkább kereknek kellene lennie, s nem hegyesnek. A k, j és i jelnek viszont túl hosszúak a szárai. Stb.. Az O betű rovásjelét es kissé másként írom mint a „hivatalos“ szövegszerkesztő. Úgy gondolom ez az O a hitelesebb! Nem tudom minek az alapján lett megalkotva a ma használatos rovásírásos szövegszerkesztő, - mely viszonylag gyér - én néhol azon „o“ betűnek megfelelő jel más formáját használnám. Gondolkozzon el rajta a Tisztelt Olvasó!

A palócok ősei nem faragták ki a magánhangzókat, s nem faragták egy szintre a jeleket. A szintből valahogyan megérez(t)ték-kiérez(t)ték-átérez(t)ék a magánhangzókat. Ezért van az: A palóc és a pálca látszólag ugyanaz: PLC. A palóc a palcán jobbról balra farag(ott), azaz ró(vott). Úgymond: Azt es a túloldalról. Ám amit odafaragott nem tudja-tudta elolvasni. Ehhez néki el kell fordítania a palcát úgy, hogy az utolsóként faragott betű légyen alul. Ezen elfordításokkal vannak kapcsolatban a mutatóujjak, evvel (ez-vel) függ össze, hogy némelyik székely jelnek csak elfordítva vagy el nem fordítva van értelme. Ugyanakkor az értelme nem az értelme. Azaz: úgy nincs értelme. Ez egy - mai szemmel - tiszta ellentmondásos világ, s ez a világ tiszta ellentmondás. Hogy es van? Ezt a nagynak tűnő, de nem nagy, ám kicsi sem, mert nem kicsi - az ellentmondást mely nem ellentmondás a következő - nagyon egyszerű - csillagászati példával magyarázom meg.

A Nap minden reggel (amely mindig reggel) kél, s minden estvel (mely nem este) lenyugoszik. Van-é értelme? Van, mert mindenki megérti. Ám nincs értelme azért, mert a Nap a Földhöz képest áll, nem mozog (bár máshoz mérve mozog). Az égen való látszólagos mozgását a Föld forgása idézi elő. Tehát a Nap áll és nem

áll, mozog és nem mozog. Ugyanúgy egyszerre süt és nem süt, s ahol látszik ott biztos nincs. S ha már süt, akkoron a felülről süt, de alulról fűt. Miért? A lovas népek tudták, bár mai ésszel érthetetlen: A Nap sugara fentről jön, de a meleg alulról.

A régi emberek úgy gondol(t)ák: A Nap az Úr, s előtte fejet kell hajtani. Midőn (ember)felkeletkor-(Nap)felkeltekor az ember feje meghajtatik, a Nap fel(és meg) emelkedtetik. Reggel felkeletvel a fej kezdend lehajtatni, ezáltal a Nap emelkedni látszik. Délevéskor pihen a fej pihen a Nap. Ezután a fej hálából már felfelé tekintend, s akkoron a Napot lemenőben látja. S midőn a nap fölé ér tekintete számára eltűnik a nap, s kezdődik az Éj. Midőn oly magasra emeli fejét, hogy már csak a legfelső csillagot látja beáll a sötétség. Megnyugoszik ő es. Elaluszik. Felébredtével, talpraálltával alul keresi a Napot. S újra meghajtja fejét, a Nap előtt... A tekintet alóla felé, majdan föl emelkedtetik.

Az olvasáshoz kezdetben annyit: Először (talán?) tanácsosabb a vastagon szedettek elolvasni, mely szófacsarásnak tűnik. Következően a latinbetűs palócföldi magyarázatot. S végül összevetni a székely rovásjeleket a palócföldi magyarázattal a mutatóujjak szerint. Azon ujjak szerint, amelyek a székely rovás értelmét mutatják, amelynek így nincs értelme, ugyanúgy nincs értelme mint a palócföldi magyarázatnak. De a két-két értelmetlenség értelme egybevág. Ezek az ujjak megmutatják, érthetővé teszik a székely rovásírás értelmetlenségének értelmét, s azon értelmének értelmetlenségét. Majdan ezen értelmetlenség értelmét. A palóc magyarázat értelme mindenben pontosan ugyanaz és mindaz amiben ugyanaz önmagának az ellentettje azaz fonákja. Ezek az ujjak mindig tudják, de sosem tudják: merre van az Ég. A földről látott Ég. Merre es van az az Ég? Ég van-é a Föld alatt es? Ég van-é a Föld alatt es? Ég van-é a Föld fölött? Ég van-é a Föld fölött? Kinek van az alatt fen, kinek van a fölött alul?

Van két dolog, amely összefűzhető. A többi csak magyarázat. Egy monda és egy írástudat. A monda - azaz a - vastagonszedett palóc és önmagában (mai szemmel) sületlenség-fövetlenség. Érzetlenség! Értetlenség! Se füle se farka. A hozzávaló székely rovásírással írott szöveg hirtelennézve csak semmitmondó ákombákomb. Mindkettő együtt maga a tökély. Tökély, amelynek magyarázata sohasem lehet tökéletes.

1   (K betű. Jelentése időbeli parancsolat.) *Megparancsoltatik ettől az időtől eddig az ideig.* (Itt van egy kérdés, amelyből kérdések fakadnak. E kérdésnek értelme csak a d és z betű megértése után leszen értelme. Mi lehetett az eredeti forma? Ez-től ez-dig? Ed-től ed-dig? Ed-től ez-dig? Ez-től ed-dig?

◇   (Szintén K, szintén parancsolat, de széltében és hosszában, azaz te-

rületen a kétméretű világban, s ha úgy tetszik e kerítésen, körzeten, kerületen, netán körön belül.) *széltében és hosszában,*

Ÿ ☞ (A Nagy Ég, amelyet ettől eddig ösmérek - azaz bevágástól bevágásig, vagy éppen ott nem - az az ég, az ismert nagy ég, amelyiknek minden egyes kis csillaga földi birtok létével - létezésével van összekötte.) *az ösmért Ég fölül az ösmért Ég alá.*

⚡ ☞ Z betű. A jövőből fakadó jövő, az állandó ismétlődés. Így nézve létraszerűség, amely felfelé ível. Elfordítva viszont fordított, pontosabban tükrözött Z betűk ismétlődése.) *az állandóan ismétlődő sors (a lélekvándorlás?),*

D ☞ Az Egyik D betű. Összetett jel. Az *sz* és az *n* összerovásából keletkezett (**I** és) *sz* a széles az *n* a nagy ég.) a széles, de zárt ég alatti jövő, *s az egy állandó sors (az egy testben való földi lét?) a nagy ég alatt.*

Ÿ ☞ *Tétetik mindez az kerek Ég fölött, s az kerek Ég felül az kerek Ég alá parancsoltatik*

Ÿ ☞ (T betű) *a (felülről összefogó vagy balról-balsorsból összefogó) cselekedet, tett*

4 ☞ (Ü betű. A közepétől nézve minden önmagának a fordítottja, minden a sajátja de önmagának a visszája) *s mindennek a visszája és*

X ☞ (B betű. Egyformaságot, egyenrangúságot jelképez.) *színe, minden és az ellentéte. A jóról és a rosszról az ítélet az Ég fölött döntetik és a döntések csak az*

Ÿ ☞ *Ég fölött értelmezhetőek. Az Ég fölött, amely*

) ☞ (N (agy) betű.) *Nagy. Továbbá: Rendeltetik*

M ☞ (V betű. Szellemi és lelki birtokviszony, azaz Tudás és Hit.) *szellemi és hitbéli*

Ÿ ☞ (O betű. A tudományok jele) *tudományok birtoklata,*

Λ ☞

(L betű. Az egymást követő „fogaskerékszerkezetű” azaz egymásraépülő folytonfolyvásti folytatás. Ez abban különbözik a „Z”-től, hogy ez magasabb szintű, magasabb szintre emelő „ismétlődés”) s *annak állandó terjesztése*

U ☞

(U betű.) *megfoghatóan birtokon es keresztül.*

A ☞

(A betű. Jelentése alj. Fentről lefelé terjedő.) *A lengő lobogó alatt terjesztetik*

S ☞

a tudomány(os)

U ☞ ☞

(a) világába(n) a jövőt alkotó jövőt fejlesztő következő jövő időbbe.

T ☞ ☞ ☞

(I betű. Az irányításban való örök kétely. Csak az Úr igazában, a(z út- és más) mutatózásban nem szabad kételkedni. Kétely a sírkereszt. Aki meghalt, nem halt meg, csak lelke veszíté el a testét.) *Mindez a Teremtőre van hagyatva,*

Λ ☞

(G betű. A megszakítás és az újralelő folytatás jele. Ez benne van pl. a -gat -get gyakorító képzőben, (L. a továbbiakban), de ez a lélek-vándorlásra utal.) *arra a Teremtőre ki életet és lelket szakít meg, kaszál-kaszabol le.* (Összevetendhető: kaszabol-kaszabol, szak-kasz.)

J ☞

az ismért Ég alatt, s teszi ezt azon Ég fölött.

S ☞

Tudományosan

U ☞ ☞

és állandóan, ismétlődően.

T ☞ ☞ ☞

Kételkedtetik

Λ ☞

(S betű. Igazolást összetartást jelent.) *az igazságosságban az összetartásban*

Y ☞ ☞

a cselekedetben

J ☞

az ismért Ég fölött

) ☞

amely Nagy. Fordítva ez meg nem adattatik.

- M *Újra rendeltetik*
- S *a szellemi és lelki tudomány*
- A *terjesztése*
- M *megfogható birtokon keresztül es*
- A *az igaz lobogó alatt.*
- S *Az igaz Tudomány érdekében*
- M   *örökkön örökké, de végesen a*
- T   *Teremtő dönt, s aszerint*
- A *szakít meg (életeket)*
- S *az Ég fölött.*
- A   *Alant az igaz lobogó alatt*
- L   *ettől eddiglen időben,*
- D   *ettől eddiglen széltében, ettől eddiglen hosszában*
- T   *kétkedjetekek mindennek*
- L   *a színében és fonákjában.*
- K *(Ö betű. A mérlegelés, meggondolás jele. Na most merre? A rossz irányok ki vannak zárva?) *Mérlegeltetik minden Ég alatti tett a**
-) *nagy Ég fölött.*
- A   *A cél*
- S   *a Tudomány (a Hit)*
- A

W	☞	<i>újratornénő</i>
A	☞☞	<i>birtoklata (elsajátítása)</i>
M	☞☞	<i>az aljban, a lobogó alatt.</i>
S	☞	<i>Birtokoltasson a</i>
A	☞	<i>Tudomány (a Hit)</i>
W	☞	<i>állandó (meg nem szűnő) ismétlődése és terjesztetése</i>
A	☞☞	<i>a megfogható birtok</i>
S	☞☞	<i>alatt (által es).</i>
W	☞	<i>Tudományosan (Hitben és Lélemben)</i>
T	☞☞	<i>fokozatosan fakadjon a</i>
A	☞☞☞	<i>kétely, a kétség</i>
Y	☞	<i>amely összetart,</i>
J	☞☞	<i>de elmúlaszt az</i>
)	☞	<i>ismért Ég fölött a</i>
)	☞☞	<i>nagy Ég fölött.</i>

A székelj írásjelek, ezen ákom-bákomok, fentről lefelé olvasva értelmes dologhoz vezetnek. A megfelelő jelek latin betűkkel balról jobbra írva, s szóközöket, (amelyek a szavaknak nem közei) beletéve, de vesszőket nem, a következő sort adják:

100000 0000000000
 0000 00
 00 100000 00000
 100000 0000000000 0000
 00 100000
 000000

kKezdetüben volua oz ige Isten volua oz ige oz kiü önmogua volua oz Isten

Ez a mondat erősen megkérdőjelezi a *keresztyén*-nek nevezett vallás eredetét. Vajon kellett-é az Írást nyelvileg fordítani, vagy csak elegendő volt latin betűvel leírni? Itt valami nagy baj van a történelem- és vallásszemlélettel. A bibliai Mózes előtt sok-sok Vezér vezeté ki a népét a sivatagosodásra „ítélt” közép-ázsiai területekről, oázisokból. Honnan es van ez a vallás? Ki volt a keresztyén? Ki a keresztyén? Mit neveznek a keresztyénség felvételének? Mi az, hogy pogány? Mi a pogánylázadás? Honnan van az eredeti Ó-Szövetség?

Az európai népeknek többnyire nincs külön szava a *szó*-ra és az *igé*-re (pl. angolul mindkettő WORD , lengyelül SŁÓWO, csehül SLOVO). Csak a görög, a latin és a magyar különbözteti meg e két szót élesen. Vajon hogyan téríthették őseinket a gyérszavú szlávok? Azok a szlávok akiknek nincs egyetlenegy ősi vallási szavuk sem. Ellenben a magyar nyelv tele van, szinte telítve van a keresztyén vallás ősi szavaival. A lovas népek szavaival van tele a keresztyénhit alapszótára? Honnan vannak a keresztyénség ősi szavai? Apám jut eszembe: Hogy es van ez iddős fijam?

A fenti mondatban a *mogua* szó (mely nem szó) lehetne *magva* es. Természetesen, ehhez a mondat egy kissé át kellene alakítani. *Az a lényeg, hogy lényeg úgy változik, hogy nem változik.*

☞ 000000 ?? E szavat a mutató irányában alulról felfelé kell olvasni. Ezen szó hét betűből áll, s az ujjat az Égnek tartva alulról felfelé olvasva a köv.. *A Nagy Ég fölött cselekvő és összetartó Örök Kétely.* E kétely fölött még két kiszámíthatatlan betű van, amit a két (sosemkiért) kérdőjel jelképez (mely most ki van írva).

Melyik ez a két betű? Örök titok marad? Kétely és rejtély! Rejtélyek rejtélye, mely nem lehet rejtély, de titok és nem titok (az egyén sejtethi jövőjét, mely sejtés más számára titok). Egy más tájshólás szerint az Isten Esten Az ujj szerint a legfelső betű E, ami az ismert eget jelképezi. E nagy Ég fölött a „kérdőjeles“ kérdőjelek képezik az Örök Kételyt, a kiszámíthatatlan sorsot. Amint látszik ez a magyarázat ellentétes a szövegben található Isten szóval. Ez az Isten ígyes, ügyes Örök Kétely. Az I betűn a vonalka ferde. Ez azt jelenti egy irányban nem mutat az Isten ujj. Mifelé? Kétely?! Kétely, örök és kétséges kétely, kételyek kételye, kétségek kétsége, amelynek jóságában-kétségében kételkedni nem lehet és sosem szabad.

YX ☞ Ez a régi vallás neve. Olvasva: *BŰN*. Az ujjat az Ég felé tartva: *Mindenemű egyenrangúság, egyformaság, egyiüvé való tartozás színe és fonákja a Nagy Ég fölött*. Azaz: Ott fenn lehet csak dönteni a rosszról és a jóról. Ez az alak ú.n. jelenbéli mondat. A többszöri múlt- és másbéli, s többszöri jövőbéli alakokról majd később szölok. Talán máshol. Ez a dolog eléggé „bonyolult”, mi nem bonyodalom, s megértvén végtelenül egyszerű. E szó értelmét teljesen átváltottatták a kétes hitű idegen papok. Szent szándékkal? Nem! Szántszándékkal.

Még néhány szóról röviden. Rovásjelek nélkül. A Tisztelt Olvasó az előzőek ismeretében igen könnyen, amely egy ideig neméppen könnyű, összeállíthatja a székely rovásírás hol így, hol úgy értelmetlenül értelmes jeleit. Az értelme, mi nem mindenki által az értelme, csak az értelmesek által az értelem ide lészen írva. Elég csak beléggondolni. S az a gondolat, amely nem gondolat, valamire serkell. S a gondolat, amely (nem) gondolat (azaz nemgondolat), folytatandik a rovása (azaz a „visszacsuszamlós”, de felfelé vezető létra) szerint.

Ám még mielőtt a Kedves Olvasó beléggondolhatna, ösmértetnem kellend néhány hiányzó jelet. Íme:

H ☞ (R betű.) A jövőből fakadó jövő - a **H** - egyszeri képviselője. A lélek egyik azaz egyszeri teste. Az ER valamikoron férfiút jelentett. E szavak szavát átvevé az egész félvilág. A félvilág mely sosem volt fél és nem es lehet egész! Képzőként használtatik, s képzőként úgy tért vissza a magyar nyelve, hogy sohasem ment el. Ha fejlettnek nevezett népek nyelvéből ezen ragot, inkább végződést, kihúzzuk mi marad? Hasonlóképpen van az -en -es és az -(i)ng végződésekkel. No és még néhány fejlett (önmaga szerint fejlett, önmagát fejlettnek nevező) nép „ősi“ ragjával.

X ☞ (H betű.) *Az Élet és a Halál Ura*. Igencsak Nagy Úr! Az ujjak mindent mutatnak, csak azt nem mutatják, hogy van visszatérés az elinduláshoz. A ábra es azt mutatja. Olyanki nincs (egy testben) ki hamarabban meghal mint volt lenne születve, de olyan ki hamarabb meghal mégis van (lélekben). A H betűnek

magaz az **I** betű az ellentéte (amely nem az ellentéte) színe (amely nem színe) és fonákja (amely nem fonákja). Tehát: a világ kettős irányítású fejedelemség (pl. Álmos idejében) nem ok nélkül van. Valamire hivatkozik. Megszűnik-é az egység ha a kétség elmuland? Mi a különbség a kétség és a kettősség között? Lehet-é egy kétség kettős? Lehet-é a kettő kétséges? Mikoron, mi elven működik e világ? Ha minden kettő egy? Netalán akkor, ha az egy es kétséges?

X   (F betű) Nagyon „bonyolult“ betű. Rajta van a világ működése. A kerek Föld, amelynek a közepén mindig én (az egyén, az egy én) állok. Mindig négy irány létezik számomra és sohasem érhetek ki a Föld szélére. Jelképezi a csillagrendszer minden csillagának a működését, s minden ismétlődő folyamatot, amely sosem ismételtetik. Rajta van pl. a négy évszak váltakozása es. Mindig visszatér a nyár, de sosem az a nyár tér vissza.

‡   (Gy betű) Ez az áthúzott latin **I** (székely-) betűnek a tagadása. Mi lehet kétségnek, a kételynek, a rejtélynek a megtagadása? Ez a kettőskereszt maga a biztonság. Biztonság, amely csak akkoron biztos, ha az **I** (itt latin) nem az.

I   (J betű) Ugyancsak hasonlít az **I** (latinos i) betűnek székely eredetijére. Ez a betű egyoldali, korlátozó, s egyirányú. Ez az ítélettel és bíraskodással van kapcsolatban. Evvel kezdődik a jog.

‡   (P betű) Maga a ragyogó Nap. A vigyázó! A felügyelő! Bár ez a p nem nagyon láttatja, de van még két másik p betű es. És még akkoron nem es szóltam a szögletes (azaz kiszögletesített) változatról.

H   (Cs betű) Jelentése mű, alkotás. Valami csodálnivaló. Csodálatraméltó. Valahol az ember (**H**) fölött van, tehát emberfeletti, de nem éri el az örök ismétlődést (**H**).

Még egy megjegyzést a szavak szavainak mérlegelése előtt. Egyes törzsek későbbben az ellentétes hangrendet ellentétes értelemmel ruházták föl. A többi törzsnél többnyire a rovátkák jelentése megmaradt.

Áld - A lobogó alatt terjeszti a jövőt. Terjeszti a hitet. Hittérítés? Igen! A lobogó alatt küldi a hívőket a hit terjesztésére.

Bűv - Mindennemű egyenrangúság, egyformaság, együvé való tartozás színének és fonákjának a birtoklata. Megmaradt a bűvész, bűvöl szóban.

Büd - Mindennemű egyenrangúság, egyformaság, az együvé való tartozás színe és fonákja az egyszeri jövőben. Mély hangzatának - a bud-nak - folyamatos múltja *Buda*. E név jelentése hittérítő, kinek jövője és folyamatos múltja van. Atilla az Isten ostora viselte a kardot, s bátyja a hitet.

Innen van a büdös szavunk, amelynek értelme ugyanúgy eltévelyedett mind a bűn és a bűnös szócé.

Búz -- Mindennemű egyenrangúság, egyformaság, az együvé való tartozás színe és fonákja az állandóan megújuló jövőben. Mély változata a buz, melyből a *búza* van képezve. E szó ma már kellemetlen szagot, rosszat jelent. Ugyanúgy járt mint a már említett testvérszavai.

Böt, büt - Mindennemű egyenrangúság, mérlegelése a múltban. Innen van a *betű* és a *buta* szavunk. Az utóbbiról nem tudni miért változtatott értelmet. Lehet hogy az idegenajkú papság hatására történt, de az egymással néha-néha viaskodó törzsek hatását sem lehet kizárni.

Orv - A tudós férfiú szellemi birtoka. E szó es a papok által nemszerettek közétartozik. Erre utal az orvvadász, orvlövész, stb. Érdekes módon az orvos szavunk eredeti értelmében megmaradt.

Ord - A tudományos férfiú egyszeri jövője. Lehet hogy az illetőnek, mondjuk parancsolónak, hangosabban kellett beszélnie. Innen van az ordít szó. S ha a régi vallás képviselője hangosan beszélt, azaz ordított, az új papok ordasnak-farkasnak nevezették?

Ort - A tudományos férfiú múltja. Az *ortás* nem más mint szántás. Tehát a gondolkodó-gondolkozó ember szántott. Az lehet hogy nem aratott senki, vagy más aratott helyette, de Ő tervezett.

Rov - A férfiú tudományos szellemi biroklat. Innen van a rovás, rovat, stb. szavunk. Ám a ró(v)ni igében es az a néma (mely nem néma) v szerepel mint a ló(v)ban, lé(v)ben stb.

Ír - A kétes férfiú. Valójában ki a latin betűket használta, azaz írt, nem mindig tisztességes szándokkal közeledett. Az írás és az író a régi emberek számára mindig gyanús volt. Ellenség volt-é az ír törzs avagy nép, vagy csak megbízhatatlan? Megbízható-e a történelemírás rovás nélkül? Irodalom-é az irodalom⁴? Írat-é ma egy hivatalos írat?

Olv - A tudomány terjesztésének szellemi és hitbéli birtoklata. Ez az *olvas* szónak az alapszava, amely nem alapszava, mert összetett szó.

Old - A tudomány terjedésének egyszeri azaz földi jövője. Ez összefügg a hitbéli *feloldozással*, s nemcsak a kötelék *kioldásával*.

Olt - Tudományos terjesztéssel valami elmúlik, megszűnik. Ha a fát *beoltják* elmúlik vadsága. Betegnek *oltással* szűnik nyavalyája. Ha a tüzet *oltják* elalszik a lángja.

Innen van az *oltár* szó, amely eredetileg nem a dobogót, hanem az áldozati állat életét *kioltó* tálost jelentette.

Csütör - Mai jelentése döntőbíró. Mű-vel kezdődik, oda visszával való cselekedet-vel folytatódik amit mérlegelés követ, s emberséggel (régembi értelmében szerint kiállással (férjfiúsággal)) ér véget.

Táltos - Cselekszik a lobogó alatt, s terjeszti a múltat és azt tudományosan igazolja.

Hiv - Az Élet és a Halál Urának rejtélyes (a földi lények által) rejtélyes szellemi birtoklata. Valójában nem tudható: Mikor szólít-hív az Úr.

Hít - Az Élet és a Halál Ura, minden kétség fölött, de a cselekedete örökké rejtélyes. S a rejtély miatt benne bízni, hinni kell. Azaz. Hozzá imádkozni, fohászolni ajánlatos.

Híd - Eredetileg nem folyami, pataki átkelésre épített valami. Ez az Élet és a Halál Ura által, - ki minden kétségen felül van - a kétség alatt rejtélyesen rejtett egyszeri jövő. A híd egy rejtelem a folyam(at) fölött?

Hin-(ni) - Az Élet és a Halál Ura, minden kétség fölött van, de ez egy Nagy Ég fölötti dolog.

Hi(s)z - Az Élet és a Halál Ura, minden kétség fölött van. Itt az idegen papok általi z-sz átmenet történ. *Hiz* volt az eredeti, s mély hangrendje es az volt. Ma már nevetséges, de egy papok szájába illik: *Hízok egy Istenben...*

Foh(ász) - Az állandó körforgás tudománya az Élet és a Halál Ura fölött van. Tehát Ő életet megszakíthat, de nem avatkozhat a tudományba és az örök körforgásba. (A végéről az ász-ról lehetne vitatkozni. A Kéréds az: ász vagy ás. Azaz

főnévképző-é vagy melléknévképző. Netalán más? Talán *áz*.)

Szent-saint - Ma szebb talán az első, amely a: Széles Ég alatti nagy cselekedet. A másik az *Istan* (A földönlakó Isten) betűinek összekeverése.

Ámen - A lobogó alatti célról van szó, amely Ég feletti és Nagy.

Gyík - A kettőskereszt, a biztonság a kétely fölött van a kétely alatt van a (gyánús) parancsolat. Mi ez? A *bibliai kígyó*, amely Évának az almát adá. E három betűn rajta van az egész bibliai történet lényege. Hogyan lett *gyíkből kígyó*? Mi sem egyszerűbb! *Ő a gyík*. Ez az eredeti alakzat. Visszafelé: kígyaó. A palóc a hangrendtörvény szerint ezt *kígyaónak* mondja. Mi es ez visszafelé? Ez azt es jelenti, hogy az idegen papok a pálcákról es másolták a bibliát. Betűt betűre cseréltenek ugyan, de az olvasási rendet végképpen nem ösmerték. A saját írásmódjuk szerint másoltanak.

Jog - A jog többnyire, korlátolt, behatároló, meghatározó. A J azaz I nem más egyirányú és egyoldalú. Földi tudományos valami (mi az a valami, talán akarat) amit valaki néha megszakít. Talán kivételez? Ki? Az Égi avagy a földi uralkodó? Evvel a ki nem mondott (talán akaratlan) akaratlan függ össze (összve) a *jóga*. Olvassa a Kedves Olvasó dr. Fejes Pál - szegedi egyetemi tanár - cikkeit es!

Ima - A kétely alatt van a cél, s lenn az aljban. Csak akkoron imádkoztanak őseink ha kételyeik támadtanak? Nem! Ezt es alulról felfelé kell a pálcán olvasni. Azaz: Alulról megyen a cél a kétely felé. Ma úgy mondanánk: Nem biztos, hogy megfogantatik.

É(s)z - Az ösmért Ég alatti jövőből fakadó jövő. Mi ez az (s)? S(z)el(y)pítő idegen papok hagyatéka. Valójában gondolatból fakadó gondolat.

Szék - A széles Ég alatt széltében, hosszában a hozzátartozó területen parancsolatnak. Eredetileg semmi köze az ülőkéhez. A parancsoló mindig vándorolt a birtokán belül és ellenőrzött. A későbbi időben már az ellenőrök járultanak a parancsoló elé, aki már többnyire valamin ülve fogadta őket. A terület ellenőrzése már kezdett az ülőkéhez kötődni. Lassan a Királyi Szék ami az Ország volt kezdett azonosulni (Mátyás után biztosan) a trónusnak nevezett ülőalkalmatossággal. A kiskirályok es székeltenek, azután a nagyurak, ..., majd a gazda a jó cselédet es székellette. A múlt században már a „wc“-én es székeltenek. Kialakult két kellemetlen értelmű szó, amely az eredeti értelmet megalázza. A széklet es az árnyék-szék.

(S)zav - Szó. Fokozatos ismétlődése a lobogó alatti szellemi és hitbéli dolgoknak. A z-sz átmenet a idegen és idegenben tanult papok botladozó nyelvének tulajdonítható.

A Zavar a szónok megnevezése volt. Ám a régi szónokokat, a zavarokat az új papok nem szerettek, jobbanmondva egyenesen utálták. Mindig elkergették. A zavart állandóan kergették, s innen van a kerget-zavar szóátmenet. A szónok-zavar gyakran beleszólt a térítő beszédébe, s azt megzavarta. Innen van a zavar ige ma használatos értelme.

(S)zer - Ez a szó maradt fenn, pedig a mély hangrendűnek a zar-nak van szebb értelme. Jövőből fakadó jövője a lobogó alatti férfi(ú)(ak)nak. A közösség távlati terve. Mi es volt Pusztaszeren?

Sajnos a rossz papok e szó szebbik változatának értelmét es roszá, ürülékké változtatták.

(S)zarv(as) - A zar már meg volt magyarázva az előzőekben, ehhez a szellemi és hitbéli dolgot kell hozzátenni.

Állat volt-é a csodaszarvas vagy csak eszme? Mindkettő! Nagyon szép párosítás. A betű elemei egymásból fakadnak, mint a szarvas agancsa.

Gaz - Megszakítása a lobogó alatti jövőből fakadó jövőnek. Nemkívánatos, nem kellő dolog.

Igazság - Kétkedés a gazságban. Az ítélethozatal igencsak fura dolog volt. És a gazság se volt, az a gazság se volt, amaz a gazság se volt. Aztán nem volt a többi sem. A sok meg nem történt gazságból összeállott a valóság.

Amit ma igazságnak mondunk egy esettel kapcsolatban az nem igazság. Azaz nem valóság. A valóságot se leírni se elmondani nem lehet. Csak körülírni, aztán a körülírást lehet pontosítani.

Idő - A régi palóc úgy szólná: ő id. Az *id* a kétes jövő. Kétes jövő az idő(járás)? Kétes jövő a jövő idő, azaz követendő?

Nap - Nagy Ég alatti figyelő. Tehát van a Nagy Ég és alatta van, s figyel a Nap. A napnak van egy Pan változata. Ez figyel és sugároz az alj felé a Nagy Ég fölül. Valamikor e két értelmezésből vallásháborúik es lehettenek. Talán igen. Netán az első a tudatlan idegen papok olvasástudati hiányainak értelemszerű következménye? Az égbolt alul vagy az égbolt fölül sugároz az Égi Vigyázó?

Hold - Az Élet és a Halál ura tudományának terjesztése az egyszeri jövőben. Mi

ez? Miért a Hold alakjától függ az elhalálozás gyakorisága? Az Élet és a Halál Ura azaz H valamit *kiolt*, netán *elold*?

Csill(?)g - Mű amelyik minden kétség fölött van, de kétséget terjeszt, terjeszt... A csillagászat igencsak kétséges tudomány, hiszen a csillag nem ott van ahol látom. A csillag a szóban a kétség megszakítása az aljban, a csillog szóban pedig tudományosan történik. Hasonlóképpen van a *villog* szóval és a *világgal* es. No és a *meleg*?

Öv - Az ő szellemi birtoka. Mi a legénnyé avatás? Mi a (fel)övezés? Mi az övez?

Ad - Lehetne éppen a lobogó alatti egyszeri jövő, de nem az. Későbbi keletű. Az *a* (általában e-vé es változhat) a folyamatos múltat jelképezi. Pl. ír, olvas, vala, léteze, stb. Az *ad* szó, mely szavak szava, nem más mint átmenet a folyamatos múltból a jövőbe. Mit csinál valaki akkoron, mikor ad.

Madár - Csikban és Gömörben Madaor, Bodroglközben és a Tiszaháton madaar. Mi köze a mad-jarhoz? A madi ar-hoz? A madonnához? A madamehoz? A made-masoulle-hoz? No és másként írt Mada-acshoz?

Tud - A múlt (talán befejezett cselekedet?) birtoklatával van az egyszeri jövő. Nagyon bölcs szó.

Pogány - A Vigyázó Nap általi tudományos megszakítása az aljban, de mégis a Nagy Ég fölött és joggal. (z helyett talán j?). Lélekvándorló?

Én - Ég alatti Nagy. Nagyképűsége utal? Nem! Önbizalomra.

Te - Ég fölötti cselekedet. Ez megbecsülésre utal.

Ő - A harmadik személy a mérlegelendő. Nem tudni kihez áll a kettő közül.

Kend - Nem tudni melyik K-val kezdődik? Azt sem, hogy hány K-val? Nem tudni mit parancsol, de parancsol. Parancsol az Ég fölül az egyszeri jövőbe. E megszólítás megtiszteltetés.

Érdemes megfigyelni az időbéli főneveket és összevetni a mai igeragozással, valamint az igeidőkkel: *bet, búv, bűn, büd, bűz, let*-tem, *lev-ék, len-nék, led-jek, le(s)z*-ek. Hasonlóképpen van az: enni, inni, tenni, venni, vinni, hinni, stb. szavakkal (ezek ragozásánál az *sz* helyett eredetileg *z* van Azaz: lezek, ezek, izok,

tezek', vezek, vizek, hizek, stb.). Ezek a szavak ősrégiek. A későbbi igeragozásban egyes „szótövek“ (amelyek nem tövei a szónak) igeidők (amelyek nem ideik az igéknek) kivesztenek. Ez a kiveszés a latin nyelv bevezetésének, az idegenben tanult magyarajkú papoknak és nyelvészeknek, s a magyarul rosszulbeszélő náboboknak a számlájára írható.

Még szólnék néhány ősi toldalékról, amely nem (volt) toldaléka szónak, amely szó szintén nem szó. A könnyebb kiejtés miatt kialakult a hangrendtörvény, ezért értelemben néha kissé másként van a magas mint a mély magyarázat. Pl. az é-á átmenetnél cserélődik az ég az alj-jal (földdel). Néhol az egyik értelmezésnek nincs értelme, néhol mindkettőnek van, bár eredetileg talán csak egy létezett. S ha netán több es létezett akkor a rovás a későbbiekben eltért a kiejtéstől.

-i -- ?? Melléknévképző. Eddig az I maga (nemcsak volt) a tökéletes rejtély, (amint már láttatott a azon hárombetűs szavaknál amelyeknek a közepe az i, most ez még fokozódik. Az I a pálcán csak fölül rejtély (azaz, ha fölül van rejtély), mert nem tudhatni mi vagyon alatta. Ha az I szó, amely nem szó, utolsó rovása (olvasva alul van), akkoron igazolja, hitelesíti a fölötte lévő dolgokat. Tehát: Ha az I örök kétely, amely nem kétely, akkoron a GY úgy biztonságos, ahogy bizonytalan. Ez fordítva es érvényes. Itt - az I betűnél - kezdődik az Istentől kapott kétségtelenül kétséges tudomány, amelynek csak a kétsége kétségtelen. Ezt kétségbe vonni nem lehet. Az Istentől kapott tudomány állandóan úgy kopik, hogy gyarapodik. Istentől távolodik, s hozzája közelít-közeledik.

-val, -vel - A szellemi birtok, a hit lobogó vagy égalatti terjesztése. Eredetileg nem vonatkozott megfogható a kitapintható dolgokra. Az utóbbiakra a székelyeknél a -stul, -stül használtatott. (A palócok a v betűt U alakúra faragták. Az U az urnát jelképezte, amelyben mindenféle csecsebecsét tartottanak, azaz nagyones megfogható dolgokat.)

-ság, -ség - Gyűjtőképző. Ez a képző gyűjt. Gyűjt a s-sel a összetartással. Ez a gyűjtés lehet az aljban (a lobogó alatt), de lehet az ismért Ég alatt es. Ez a gyűjtés néha-néha megszakítatik (talán-talán azért es, mert a rossz odaténferegтетett).

-va, -ve - E dolog meg vala magyarázva a -val, -vel újkeletű toldaléknak nevezettel. Hasonlóan van a -ván, -vén, és a -vány, -vény toldaléknak nevezett toldalékokkal, amelyek nem toldalékai a szónak. S a szó se nem szó.

-gat, -get - Gyakorítóképző. Megszakítom (a szóbanforgó műveletet) alul avagy az Ég alatt majd cselekszem tovább.

-s, -es, -as, -os, -ös - Melléknévképző. Az *s* mindig valami tulajdonságot (két oldalról, irányból) igazol. Teszi ezt az *Ég* alatt vagy a lobogó alatt, tudományosan vagy mérlegelve. A hangrendtörvény szerint már nagyon nehéz az eredeti értelmet (lehetogy többet, lehetogy mindet, *s* mindent, ami megfelel és ugyanakkor nem felel meg a hangrendtörvénynek) megállapítani. Ha a (nemcsak) *es* szavat, amely, a szavak szava, - tehát nem szó - megfordítván értelmezzük, azaz tagadunk, a *se* szavat kapjuk. Mely szintén nem szó. A fordítva írott *es* (azaz *se*) el- lentéte az *es*-nek, amely mindent igazol. Az ellentét pedig tagad. Így lett a *se* tagadás. Ha ez a *se* megtoldatik az *m* betűvel a *sem* név alatt írott szavak szavát kapjuk. Mi ez? A tagadás a cél!

-n, -en, -an, -on, -ön - Határozói rag. Az előzőek alapján a Kedves Olvasó már tudja elemezni ezen „összetett“ „szavakat“. Itt mindig az ösmért *Ég* fölött történik valami. Valami jó. Fordítva a *ne* változat maga a tagadás. Az *m* végződést az Olvasó hozzágondolhatja, az előző bekezdés alapján. Tehát így jött egy szavak szava a tagadás, a: *Nem*.

-hoz, -hez, -höz - Ez es szavak szava. Az *Élet* és a *Halál* Ura tudományos vagy égfölötti vagy mérlegelő, ki folytatandja a újra fakadó jövőt.

Vannak toldaléknak nevezett dolgok, amelyek ugyan megtoldásai a szónak nevezett szónak, azon szónak amely sosemvolt szó, *s* szóra nem es hasonlított, de szóként volt alkalmazandva, bár senki se kéré. Van, *s* ez van..

Próbálja a Tisztelt Olvasó gyorsan, szinte egyhúzással leírni a rovásírásos *A* betűt. No ugy-e, a görög alfára sikerül. A rovásírásos *O*-ból könnyen görög omega lesz. Mit jelent az, hogy: ismér mindent az alfától az omegáig? *Az aljtól, azaz önmagától a tudományos Égig!*

A „*Nincsen címe, de majd lesz*“ megnevezéssel arra akartam vón utalni, hogy rejtve vagyon a cím e cikkben, betűnként, rovátkák formájában. A cím, amely még mindig nem cím, valójában így lehetne: *Kezdetüben*⁵.... . Lehetne még más címe es. Pl. Megáll a *tudomány*⁶, *megáll az ész*⁷. És valójában az es. Nem úgy néz ki mégis az. Ott még nem volt, nem lehetett, itt már van! Letette volna a Tisztelt Olvasó, ha így kezdődik? Feleljen mindenki Önmagának.

Tudatosítom azt, hogy sok lesz az ellenembeforduló. Főleg a manapság hivatalos helyesírás (gondolom én, ez a divat, amelynek titkos jelszava: ha képtelen vagy megérteni a betűk mögötti lényezet, köss belé abba amit látsz vagy csak látni véled,) dolgokba. Előre közlöm: Ezen szabályok betartásával nem lehet ma magyar módra természetesen írni az ősi dolgokról.

Továbbá: Tudatosítom azt, hogy egyes todalékainkra (pl. -er, -ar,-eszt, -aszt, -es,...) reáfogják az idegeneredetet. Tudom, de miért nem tudják, honnan es tud(hat)nák megmagyarázni az értelmét. Miért nincs nekik ősi írásuk. Volt-é? Ha igen hová tették? Ez a sok fejletlenül-fejletlenül fejlett értelmetlenértelmiségi miért nem tudta megérteni a maja, az inka, a maláj (egy maláj nem maláj, száz maláj egy maláj, de ha kell egy maláj száz maláj), ... értelmetlenség értelmét, s miért kellett ezen értelmes, gondolkodó népeket értelmetlenül (ész nélkül) kiirtani, az utóbb említettet (mást es) legalábbes megpróbálni kiirtani. Mi a mai értelmességnek nevezett értelmetlenség értelme. Értelmetlenség!!! Érthetetlen-ség! Értelmesnek nevezett értelmetlenség! Ki hát az értelmes? Talán az aki megérti s majd önmaga es másokkal megérteti az értelmetlent? Terjeszti az értelmetlenség értelmét, a értelmesség értelme helyett. Hány van ilyen?

Tudatosítom azt es, hogy ellenzőim hirdetni fogják: A cikk írója (azaz én) mindent úgy állít bé, jelenít meg, hogy szép és bölcs legyen. Vad hordák kóborgó tagjait kultúrnépekként kezeli, de... (aztán következnek az ellenérvek, amelyek nem ellenérvek, csak a leírottak kiforgatásai, amelyeknek (nemcsak egy) évezredes hamisítványai vannak).

Ellenzőim hirdetni fogják, hogy csak azokat a betűket, szavakat elemzem amelyeknek bölcs³ az értelmük. Ám nem lehet egy nép egész szókészletét röviden ösmértetni. Nem es beszélve a jelkészlet bőségéről és az összerovás lehetőségéről.

Szinte látom ellenzőimet, - akik eddig a megjegyzésig nem es olvasták el - s hallom gépeik kopogását. Tele van ellentmondással írják nagy hévvel. Igen! Tele van ellentmondással! De az ő cikkeik (ellencikkeik) es tele lesznek ellentmondással. Ugyanes magyarul a mai hivatalos nyelvtan szerint ezen dolgokról nem lehet értelmesen írni.

E dolgot nem könnyű (idővel úgy nehéz, hogy nagyon könnyű) olvasni. Először az elsőt es négyszer kell, s minden négyet ötször-hatszor! Nem akarok nagy-képzű lenni, de a hetedik olvasás után a még kettő (a kilencedik) adja a képet arról a kultúráról, amely eltűnt, s nem tűnt el mert (nemcsak) magva maradt, nemcsak *magua* (egyedül) maradt. Nincs egyedül de egyedi és egyedüli. Egyedüli mert egyedi. E mag, ez a mag *önmagua magva*, - azaz oly *mag*, *amelynek magva van* - nagyones életképes, s aki tudja azt, hogy e *mag* létezik - főleg létezendik - , s majdan virágbaborul, az nem (el)veszett lénye e tévelyedett világnak.

(a)Láb(ban)jegyzet(t)ek

¹ Honnan van a latin „eredetű“ tézis?

² A második olvasás után már ez a csillagászat az Égboltozat ismerőjével láttat-

ja a székely rovátkák lényegét.

³ Magyar szempontból bölcs.

⁴ Irodalom? Iroda-lom?

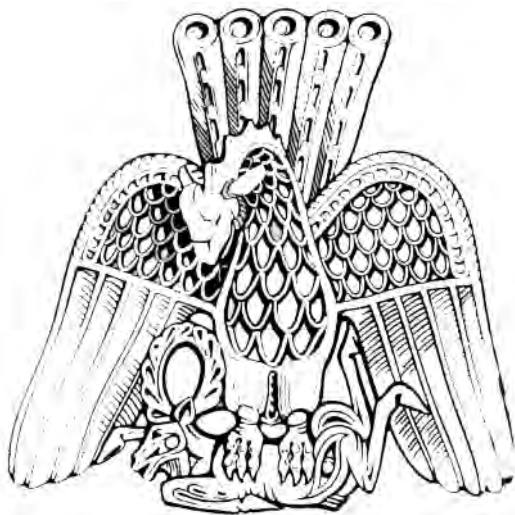
⁵ Kezdet üben... azaz Kezdet^hüben... azaz Kezdet^hüben... azaz Kezdet^hüben... azaz Kezdet^hüben... azaz Kezdet^hüben... (kezdeti hívásban...) volu oz ige... A fölérendelés nem székely, hanem keményen palóc dolog. A székely agyafúrtság, és a palóc csavarosész lassan összejön. Két félegész, amely egyik sem fél, adja az egészet!

⁶ A tudomány sosem áll meg, egyes olvasók esze igen, de az sem álljon meg. Mi(lyen) az a tudomány amelyik megáll?

⁷ Ugyan kinek állhat meg az esze? Van-é annak esze, ki ez ellen esztelenül tiltakozni kezd?

Irodalom

Nincs! Nem adhatok ehhez betűt. Se itt, se máshol! Itt csak tévelyedett papok és általuk kinevelt egyének ferdítményeire lehet csak hivatkozni, ami nem engem igazol. Szerencsére ellenzőimet sem. Ma már nem lehet hivatkozni az Ó-Szövetség eredeti formájára sem.

Takács József

(Tiba)

Az írások egyik őse

Ecikkben a székely rovásírásból kifejlődött kései, de nem késői írásokat tárgyalom. Bármit es hangoztatnak a mai nyelvészek, írástörténészek a fejlett kultúrák a fejlett betűk átvevéséről, nincs igazuk. A latin és a görög betűk nagy része a székely rovásírásból alakult ki. Az említett ábécék (ma es használatos) betűi a székely jellemzés alapján vagy a rovásírásból történő átmásolás által jöttek létre. Ezen újkeletű betűk valamelyikében (kicsiben vagy nagyban, nyomtatottban vagy írottban) ott rejtőzik a székely rovásírás. A két új ábécének es megvannak az előnyei, de vannak hátrányaik es. Pl. A papírra való írás nem előny. Rovátkákkal es lehetne papírra írni, sőt számítógépet működtetni es. (Kínában es máshol es léteznek modern számítógépek latin betű nélkül.) Az a nagy kérdés, hogy miért nem így történt. Továbbá: Ha a két szakálosnak köre vagy pályára kellett volna vésnie gondolatait, jól meggondolta volna, hogy mit farag fára, s mit vés kőtáblára. Aztán a (kommunizmus) kísértet(e) nem járta volna bé (nemcsak) Európát.

Ezen írásban a (mai értelemben vett) rövid és a hosszú magánhangzók között, bár van, de nem tézsek megkülönböztetést. A görög betűket e cikkben nem írom ki, de gondoljon belé a Tisztelt Olvasó. Sőt mi több, próbálja egy húzással leírni a székely rovást, s aztán hasonlítsa össze a megfelelő görög írásjellel.

Továbbá a Tisztelt Olvasónak tudatosítania kell azt es, hogy cikkben lévő rovasjelek két rovásírásnak a keverékei. A szögletesnek es a kereknek. (Pl a b szögletes, a h kerek, pedig a h két b-ből lett összetéve.) Talán egyszerre es használta-tott mindkettő? Minden székely rovasjelenek van értelme es formája. Most nem az értelméről hanem csak a formájáról akarok írni. Bár néhol az értelmét, értelmezését nem kerülhetem el.

¶ **A**

Ékalakú egy vonalkával elzárva. Ráillik mindkettőre? Igen! Ha valaki megpróbálja ezt a rovást hirtelen leírni, nem más lesz belőle mint a görög alpha, azaz alfa.

× **B**

Amennyi fenn annyi lenn. Egenrangúság. Bár ez a latin B nem mindenoldali

egyenrangúság, csak alul fölül előhasúság. Értelmezésében csak egy féloldaliság maradt meg. Hasonló a latin betű írásához a görög béta formája...

↑ C

Próbálja meg valaki azt a nyilat gyorsan, s egyhúzással leírni. Leírni a bal oldali kisvonalkát, majd gyorsan le, aztán hirtelen föl, majd jön a másik kisvonalka. Na ugye, hogy ez a görög gamma. A latin c kialakulásához a nyílnak nincsen semmi köze.

⌘ Cs

Sem a görög, sem a latin ábécé nem tartalmaz ilyen betűt. E betű mindenhol (az-az az eddig mérlegelt ábécékben) összetett. A székely rovásban es. Vegyük csak felére az átló szerint. Benne van az egyik fordított t és az egyik s. Miért írták a régiek a cs-t ts-nek?

⌘ D

A székely összetétel nem n és j betűt tartalmaz. Más összetételéből jött létre. Betűnek rovásnak igenes összetett, de nem n -j ( )-1), hanem n-sz ( )-1) összetétel. Itt ugyanes hiányzik a j „szarva”. (Ebben különbözik az ny betűtől.) Ez a betű megfordítva es rovathatik. Megfordítva, s a szárát meg-hosszabbítva a d-t kapjuk. Az ív felső sarkánál kezdve és gyorsan írva lesz a görög delta.

⌘ e E

Ugyanúgy megvan a két félkörív, de ellentétes formájú. A két kisvonalka es benne van. Az E viszont a szögletes rovásjelnek a tükörképe, csak a kisvonalka van máshol. Nagyon közel van az epszilon es.

⊗ F

Semmilyen latin F nem hasonlít a rovásjelre. Ám közel áll a görög fí. Vannak e rovásjelnek többféle rovásváltozatai es. Ezek közül némelyik közelébb van a fí-hez mint az itt ábrázolt rovátka.

⌘ G

Egy félkörív, belül egy vonással. A rovásjel felső szakaszai félkörívről változtanak hegyessé.

‡ Gy

Se a latin, se a görög ábécében nem létezik. Csak két betű segítségével lehet leírni. A székely rovásírásban es a d és az i összetétele. Azaz: ‡ = † + † .

ℒ H

Amennyi fenn, annyi lenn, s amennyi jobbon, annyi a balon. Minden bárhonnán jobbra, ugyanúgy van mint balra. Ez a H jellemzése. Igaz mindkettőre? Igaz ez a görög thetára es, de nem ez felel meg a latin H-nak.

† I

Valójában az egyes van elvágva. Az egyes, amely egység, így az I kétség(es), vagy többszöri kétely. Talán a „latinok“ nem kételkedtenek az I-ben? Talán csak időt és ténstát takarítottanak meg?

↑ J

Egy hosszú, s mellette egy ferde rövid. Egyik a másik elfordításának tükörképe.

↯ K

Egy hosszú, két ferde vonalkával az oldalán. Hogyan es írják a görög kappa betűt?

Λ L

A latin L nem hasonlít a rovásjelre, a görög lambda viszont igen. Csak a kisvonalka van máshol.

⊙ Ly

Sem a latin sem a görög írásmódban nem létezik.

⚡ M m

Az első elfordítván, s belőle a hosszú vonalat kihagyván kapjuk a másodikat. A harmadikban ott van a két „hegy“ és egy kisebb vonalka es. Próbáljon a Tisztelt Olvasó egy görög mű betűt gyorsan leírni. Hasonlít a rovásjel tükörképére? Hasonló a rovásjel a görög sigma es, de az sz betűnek felel meg. Itt az sz-m értelmi összefüggésről van inkább szó.

) N n

A harmadik az első elfordításától csak a kisvonalkában különbözik. A második a szögletes rovásjel jellemzésének felel meg. Azaz: Egy hosszú, s rajta két rövidebb.

Ω O

A latin betű nem hasonlít a rovásjelre, de a rovásjel egy negyedfordulattal a görög omega-t adja.

K Ö

Nem csoda, hogy nincs összefüggés, hiszen egyik sem található meg az „utódábécékben”. Az Ö valószínűleg Könyves Kálmán korának találmánya, amely azután még évszázadokig nem használta(t)hatott. Pl. ew volt helyette.

≡ P

Egy hosszú és három rövid. Ha a rovásjeltől az alsó kicsit függőlegesen fölülré tesszük a P tükörképét kapjuk.

H R

A rovásjelhez hozzá van téve egy vízszintes vonalka. A görög ró-ban viszont a jobbalsó vonalka fölül van.

Λ, λ S

A latin ábécében az s hangra nincsen betű, azaz a sö betűre nincs külön jel. A görögben sincs.

| Sz

A latin ábécében csak S. Egyenesből kellett görbét csinálni? Miért? Mi rejlik e mögött?

Υ, τ T

A rovás- és az írásjel egyforma, sőt ugyanaz mint a görög tau. Az első rovásnak más az értelme mint a másodíknak.

Ÿ, X Ty

A latin és a görög betűk között nincs ilyen. Ellenben a rovásjelek nagyon összehozták.

U

Az elfordított rovásjel egy lefedett vázaszerűséget ábrázol. A latin betű es urnaszerűség, de hiányzik a fedele. Ez nem véletlen.

Ü

A latin ábécében nem létezik.

V

Az egyszerű V-hez semmi köze. Ám a W-nek a rovásjel a fordítottja. Véletlen? Talán nem es annyira.

Z

Az elfordított rovásjel háromszor tartalmazza a latin Z tükörképét. Talán a lustaságra utal?

Zs

Ilyen latin betűjel nincs egy hangra sem.

Mint a fennen leírottakból látszik, a mai Európának nincs saját betűje. Amit ma használnak Európában az mind a székely rovásoknak a gyatra, megnyirbált változata. A nyirbálások elferdítése, s a ferdítések ferdítése által ugyanakkoron ellenében jött létre a ciril írásmód. Ezen ferde írásmódot az oroszok csiszolták ki. Sajnos egyes (nem mindig orosz) képviselői a világ egyedüli és egyetlen használható ábécéjének állítják bé, s állítják bé ma es.

Talán már sejti a Kedves Olvasó miért akarták, akarják a székely rovásírást tönkretenni.

Takács József

(Tiba)

A Hét Égről

Hét cikket szeretnék szentelni a **hét**-nek. E dolgozatban **hét** rovásjelről lesz szó. A székely írás **hétszerhét**¹ rovásjeléből az első **hétről**. Ez az első **hét** valóban **hét**, s a többi es **hét** lesz, de az a **hétszerhét** jóval kevesebb mint kilenc a negyvenen túl, s ez utóbbi sem negy(v)enkilenc. Lehet hogy ez eddig érthetetlen, de majd minden kiderül a **hetedik hétnél**. Egy régi számo-lás szerint az eredmény csak néha annyi. Mennyi az annyi? Néha félannyi, néha **hét**annyi.

Miért van? **Hét** Ég, **Hét** Menyország, **Hét** Szentség, **Hét** Törzs, **Hét** Szék, **Hét** Vezér. Ez a **hét** csak hat **hét**. Hol a **hetedik hét**? Melyik a **hetedik**?

Miért van?: **Hét** szűk és **hét** bő esztendő, s nemcsak **hétszer** egymás után?

A **hetvenhét** magyar népmesében van: **Hetedhét** ország, **hetedik** határ, **hét** vár, **hét**mérföldes csizma, **hét** törpe, **hét**fejű sárkány, **hét** próba. Miért szopik **hét** évig a legkisebb gyermek?

Van akibe **hét** ördög bújlik belé. Miért vannak a gonoszok es **heten**?

A jó portéka viszont **hét** nyelven beszél,

Hét napja van a **hét**nek, amely főnappal, a **Hétfő** napjával kezdődik

Miért éppen **hét**próbás gazember, s miért **hétszerhét**szeres az átok.

Miért szerepel a falvak neveiben a **Hét**? Pl. **Hét**, **Hét**falu, **Hét**hárs,

Hányfajta **hét** van az eddigi **hetekben**? Néha egy **hét** több **hét**, s több **hét** egy **hét**.¹

Íme az első hét rovásjel. A Hét Eget jelző, ábrázoló rovásjelek

☞ A nagy Ég amit látok. Tudom, hogy nem féleg, kerek. De csak mindég ennyit látok belőle.

☞ Az ismért Ég. Alját és tetejét vonalkától vonalkáig ismérem. A vonalkán túl még van némi „homályos“ isméretem. Mai jelentése: birtoklat. Pl. Pistáé, Jan-sié, lováé, ökréé.

☞ Ettől eddig tudományosan ismérem az Eget. Ez az én fenti (Ég feletti) tu-dományom.

☞ Ettől eddig tudományosan ismérem az Ég alját, ez az én benti (Ég alatti) tudományom.

☞ Az Ég kereksege meg van szakítva.² Ez a G betű a megszakítás jele. Ott van a -gat, -get képzőben és pl. a következő szóban: durrog, pattog, serceg, köhög, mekeg.

☞ Ezen Ég aljának be kellene lennie satírozva. Ám csak rovátka rovátkát követ. Ez az állandó folytonosságot képviseli.

☞ Az Ég alatti zárt világ.

Lábjegyzetek

¹ Igazából: Hét sor hét. Mennyi a: Hat sor hét? Mennyi három sor kilenc?

² Nem hegyesnek, hanem kereknek kellene lennie. S a következő rovásnak es.

SZEKERES ISTVÁN

(Budakalász)

Székely-hun írásjelek a hunok és a koraavarok régészeti leletein

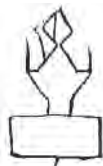
A nikolsburgi ábc történeti ideográfikus összehasonlító jeltörténeti feltárása, a betűjelek hangértékeiben jelen lévő fogalomjelentések bizonyítása után a kérdés az:

Találhatók-e jól összevethető írásjelek (ideogrammák), vagy népiükre jellemző szimbólumok, a hunok és a koraavarok régészeti leletein? A későavar (onogur) leletek, valamint Árpád népének vizsgálata későbbre marad, mivel írástörténeti vizsgálatuk még nem történt meg.

Siker esetén – mint sakkban a matt: nincs apelláta – „in situ“ a bizonyítás. A jeltörténeti és a történeti bizonyítás rövidre zárható. Előzetes elképzeléseim (az alábbi uráli és mongóliai sziklarajzok nyomán) elsősorban a nemeket jelző termékenységű szimbólumok: az ágyékháromszög és a rombusz, – mint női, a kör és atyakereszt, – mint a hímnem jelzői felé irányultak:

uráli hím és nőneműek

valamint mongóliai nőneműek újkőkori sziklarajzai

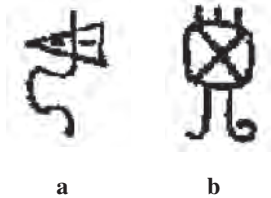
mongóliai „széken ülő“ hímneműek sziklarajzai

kínai hímneműek rajza

Az Uráltól kelet felé haladva a rombusz fej nemjelző mellett mindinkább az ágyékháromszög lesz a nőnem jelzője, amivel a női test (rajzának) domináns alkotójává válik. Az „átmenet“ jól látható. Az egyszerűsödő rajzok szimbolikus jellege mindinkább kitűnik.

A hímneműek köralakú feje mellett megjelennek a gombafejjel, nyílhegyfejjel és az atyakereszt fejjel jelzett hímnemű alakok is. Jelezve, hogy megindult a társadalom tagozódása.

E nemjelzők átvétele egyértelműen kimutatható a kora-kínai írástörténetben is. Így Kyril Ryjik no. 156. 'anya, asszony, nő' jelénél (a) – valamint Karlgren no. 964. 'fiú, gyerek' korai írásjelénél (b), ahol a nemjelző körbe atyakereszt van rajzolva, s amelyhez alul (lábként) utódokat jelző, kacsszerű indák csatlakoznak:

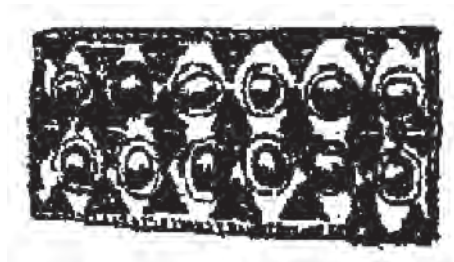

Rombusz, háromszög és kör. Valamint atyakereszt. A nemeket jelző termékenységű szimbólumoknak kiemelkedő jelentőségük volt.

1993-ban jelent meg Bóna István: „A hunok és nagykirályaik“ c. könyve (Corvina 1993.), amikor a nikolsburgi abc feltörténeti feltáró munkáját (már jelentős részben) elvégeztem. A könyv képanyaga, a megpillantott valóság minden előzetes várakozásomat felülmúlta. A hunok régészeti anyagának leggyakoribb szimbolikus díszítő eleme valóban a háromszög, a rombusz és a kör.

Eredeti hun szimbolikus díszítő elemek, mivel ott látjuk mindahányat, olykor zsúfoltan, sűrítve a hun régészeti leleteken. Képi terjedelmük miatt csak „kiollózza“ – néhány jellemző példát idézünk az e tárgykörbe tartozó, meghatározó sokaságú lelet közül:

„A diadémaleletek „kiindulása“ csaknem egybeesik a hun rézüstökével, jelenleg legkeletibb példány az Ob és a Balkas-tó közötti vidékről a pompázatos kanattasi diadéma. (Bóna 49.) Nyugati elterjedésük végpontja Csorna.“ (Részlet.)

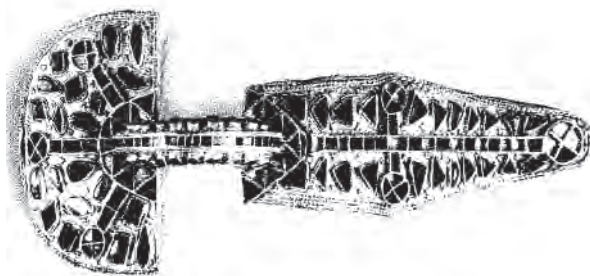
A rombuszokban köralakú kövek vannak. Továbbá egy részlet a kercsi sólyomfejes (turul-madaras) diadém (Bóna 56.) középső részéből:

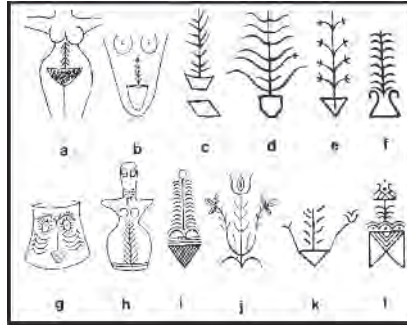
A diadémákat hun előkelő asszonyok viselték (bár görög párhuzama is vannak) – nagy valószínűséggel a párták előzményei voltak, dús, kőberakásos díszítéseikkel.

A fibulák elsősorban az alán és a germán női viselet tartozékai voltak. Az ágyékháromszög és rombusz rajzolatú nemjelző díszítések a hunokra jellemzőek. Így a szilágysomlyói kincs kőberakásos díszítései is ágyékháromszögekből, rombuszokból, csepp-alakú kövekből állnak.

Bóna szerint a gepidák a hunok előtt rejthették el. (...?) A hun hatást s a pontuszi ötvösök munkáját dicséri. Annyi bizonyos, hogy germán eredetű népekre e nemjelzők, vagy „mértani jellegű díszítési elemek“ – nem igazán jellemzők.

Egy közös kultúrkör szimbólum-rendszere egy adott időpontban meghatározó jellegű. A nemjelző szimbólumok egy nép (etnikum) szellemi identitásának legfőbb hordozói. (Itt nem foglalkozunk a „nép“, „etnikum“ történetileg vitatott meghatározásával, mivel steppei viszonylatban e fogalmak nem mindig esnek egybe az azonos nyelvet beszélő népségekkel.) A rombusz – mint a nőnem „jelzője“ (vulvaként), az ágyékháromszög pedig, mint az életet adó 'anya' (az „életfa“ táplálója) – máig élő szimbolikus hagyománya népünknek, de némelyik török népnek is. Valószínűleg a hunoktól vették át. A bizonyítás, a feladat megoldása még hátra van.

A "virágtő"-motívum feltételezett eredete: a. agyagszobor; b. arany nyakdísz Astarte stilizált képével; c-d "cserépből kinövő élet-fák" egy baranyai sulykolón; e. háromszögből induló kilencágú növény baranyai sulykolóról; f. száruval írott mángorló részlete; j. sőtartó díszítése; k. tükrös részlete; l. a tűzhely melletti fal "kibabozása" (Hoppál Mihály)

Az életfák a női test szimbólumából erednek. Közelmultú jelenléte népünkél Hoppál Mihály gyűjtése szerint is bizonyított.

A csattestek kiválóan alkalmasak voltak szimbólumok, ideogrammak elhelyezésére. A tuzozvonovói fejedelmi sír egyik csattestének díszítése szintén nemjelző

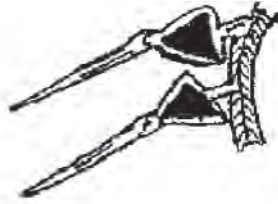

rombuszokból, körökből, valamint poncolt ágyékháromszögekből áll. (Bóna 29.)

A nemjelző, termékenység szimbólumokkal díszített hun régészeti leleteket még hosszasan lehetne sorolni, mint a legjellemzőbbeket. A hunok régészeti leleteinek díszítését tömegükben ezek a szimbólumok adják. A téglalap alakú díszítés(ek) szimbóluma még nem ismeretes.

Az ágyékháromszögek az 'anya, asszony, nő' jelentésű ideogrammak szemléletes alkotói a steppei és a kínai kultúrkörben. Így a székely-hun akrofóniás 'a' hangértékű jelnek is, amely sajátosság rajzával csak a kínai írástörténeti fejlődésen (jeltörténeten) át értelmezhető.

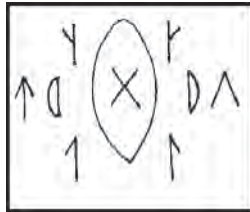
Érdekes, összetett jellegű a bokodpusztai fonott aranylánc díszítése. A fonott nyakláncan karikákkal ágyékháromszög-alakú függők vannak felerősítve, ame-

lyek alsó csúcsáról jégcsapszerű aranyrudacsok fityegnek. (Bóna 179.) Részlet:

A részletrajzon látható két kiválasztott jégcsap épp olyan helyzetben van, ahogy a két ferde vonal rajzát ideogrammaként is láthatjuk a kínai írástörténetben, valamint a nikolsburgi ábc akrofóniás 'gy' (gyeg = jég) hangértékű betűjeként. Szemléletesen bizonyítva Bernhard Karlgren jelentéstörténeti megállapítását. (Eassy lessons in chinese writing: no. 15. 'ice')

A hunok régészeti leletein ősi szimbólumainkon kívül a nikolsburgi abc jelei közül több konkrétan is megtalálható. Amikor Bóna István könyvét átlapoztam, – többek közt – a 'Hung fan' teknősenek valamilyen jelenlétét is kerestem a régészeti leleteken. A „Kelet-ázsiai Szélrózsa“ – helyesebben: 'Hung fan' jelenlétének bizonyítékát, amely elválaszthatatlan a hunok egykori kelet-ázsiai jelenlétének filozófiai szemléletétől és ősi népvünkűtől, a székely-hun ábc egy jelentős

részének is szemléleti, jelalkotó forrása:

Hamar megtaláltam a XXVI. színes táblán (a hun-kori arany csatok között), ahol a második sorban – balról a második csat csattestének rekeszes, ékkőberaká-

sos díszítését alkotja:

Középen látjuk a teknős alsó páncéljának a rajzolatát a hosszanti és keresztirá-

nyú fővonalakkal. A belső, lábak felé menő vonalak hiányoznak, viszont a teknőn kívül eső lábak jól jelöltek, a teknőst átfúró nyílvevessző jelölésével együtt. A csat-test rekeszes körvonalán belül a teknős teknője a valóságnak megfelelően csepp-alakú. E csepp-alak jól látható a felső sor (jobbról második) csattestén is, ahol

csak a kisebb méretű csepp-alakú teknő van jelölve.

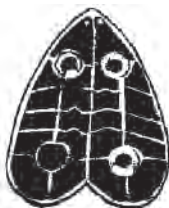
A fentiek alapján nyilvánvaló, hogy a csepp-alakú (dinnyemag) díszítések kis méretű teknős szimbólumok a hunok régészeti leletein.

Fellelhető egy másik fejlődési út is a teknős ábrázolásában. Ez pedig a Pounanban talált fejedelmi lelet törkard markolata végén látható rekeszdíszes ábrázolás. Itt a teknős teknőjének körvonala már közelít a szív alakhoz. Ami mégis egyértelművé teszi, hogy nem szívről van szó, az a teknős két fővonala, valamint

a lábak felé menő vonalak léte (már rontott) ív alakú formában. (Bóna 75.)

Az Oroson talált tör markolatgombján a romlás már olyan fokú, hogy teknős páncéljára már egyáltalán nem hasonlít. (Bóna 158.) A látható vonalak többsége

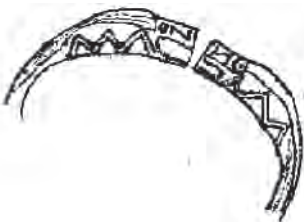

már teljesen szabálytalan:

A láb felé menő vonalak és az előző ábrázoláson is látható mellékvonalak talál-

kozásában körök vannak. Az eredeti teknős ábrázoláshoz már semmi közük nincs. Mégis azt kell mondanunk, hogy csupán szív ábrázolása esetén – annak rajzában – semmiféle idegen vonalnak helye nem volna. Talán az magyarázhatja a végbemenő változást, hogy a tőr – mint szúrófegyver – irányultsága általában az ellenfél szíve. A romlás szinte a felismerés határáig végbement. Ez az erős szemléletmódosulás arra enged következtetni, hogy e tőrök készítői körében a teknős által modellezett világ már elvesztette eredeti, Belső-Ázsiában honos szemléleti talaját, ezért mindenféle romlásnak, változásnak tág tere nyílt.

A 'hegység, hegylány, hegykoszorú' jelentésű 'hegy' háromcsúcsos változatát

látjuk a regölyi arany karperec oldalán. (Bóna 18.)

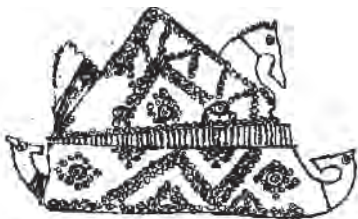
A háromcsúcsos „hegykoszorú”-t látjuk címerünkön is. A kétsúcsos változatok – aranylemezről sajtoltva, háromszög és kör alakú díszekkel együtt – a regölyi

sírból kerültek elő, mint fátyoldíszek. (Bóna 19.)

Felállított helyzetű „hegy” rajzainak ideográfikus jelentése 'magas', a hegyhez fűződő tartalom kifejezője – a kínai írástörténetben is, bár ott végül a háromcsúcsos változat jutott nagyobb írástörténeti szerephez. A kétsúcsos, alulról zárt Ku-Wen ("kínai óképírás") változatnak akrofóniás 'm' a betűhangértéke a székelyhun írásban. A regölyivel azonos „nyitott” változat a „későavar” rendszerben látható.

Sajátos problémát vetnek fel a háromszög alakú lófejű fésűk, mint a lébényi

férfisírból előkerült fésű is. (Bóna 24.)

Látjuk, hogy a fésű felső háromszöge azonos a székely-hun 'L' hangértékű betűjel háromszögével. A két belső, páros lábakat jelölő ferde vonal pontos mása hiányzik. Ámbár – nem nehéz felfedezni a stilizált díszítésben, ahol mindenképp két van. Valóban – a hun 'ló' írásjelének formájára készültek ezek a háromszög alakú, lófejekkel ellátott fésűk, amely írásjel rajzát a Ku-Wen (kínai óképírás)

írásjelig és a Jin-korig lehet visszakisérni a kínai írástörténetben:

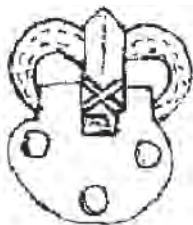
A bal oldali felső a Ku-Wen piktogramja, a jobb oldali a Jin- kori rajz (Kyril Ryjik: L 'idiot chinois no. 12.) – alattuk pedig a Ku-Wen-ből egyszerűsödött székely-hun akrofóniás 'L' hangértékű betűjel. A fésűt jelenleg a szakirodalom „késő római”-nak határozza meg:

"A barbár katonai vezető feje alá téve talált (vö. 38. rajz) sűrű pontkörökkel, fogóján és tokján faragott lófejekkel díszített, bronz szögcesei miatt szokatlan ép-ségben megmaradt fésű – noha már első közlője alapos indokok alapján római készítménynek tartotta – a Pannóniába beköltöző germánok „barbár” művészeti látásmódjának, germán állatstílustól áthatott szemléletének valóságos *par excellence* képviselője a régészeti és művészeti szakirodalom jelentős részében. A valóságban a háromszögletű fogólemez, lófejekkel díszített, gyakran tokkal ellátott fésűk Galliától és Rajna torkolatától végig a limes mentén a Duna torkolatáig és Thrakiáig 90%-ban késő római sírokból (Abbeville, Cortrat, Furfooz, ALA NOVA/Schwehat, MOGVNTIACVM/Mainz), sarkophagból (COLONIA/Köln), városokból-erődökből (BONNA/Bonn, TREVERT/Tier, COLONIA /Köln, GENAVA/Genf, LAVRIACUM/Lorch, BRIGETIO/Szőny, Kupinovo, AVGVSTAE/ Harlec, DINOGETIA/Garvan, Juzac-Szerbia, Pernik-Bulgária, származnak, nem egyszer több példányban. Technikai megoldásuk, díszítmódjuk olyan sajátosan késő római, hogy az a néhány eset, amikor az V. század folyamán a provinciákba behatoló barbárok ilyen „szép” fésűket viseltek életükben és halálukban, avagy saját fésűsmestereikkel megpróbálták utánozni őket (GORSIUM/Tác 154. germán női sír, AQVINCVM-Budafoki út, lófejekkel díszített púpos hátú fésű), csak erősíti a szabályt.“ (Bóna 244.)

– Mivel megegyezik a hun ló írásjelével a fésű alakja, valamint az a tény, hogy a limes mentén fordul elő, tehát a hunokkal való érintkezés mentén, – római nem

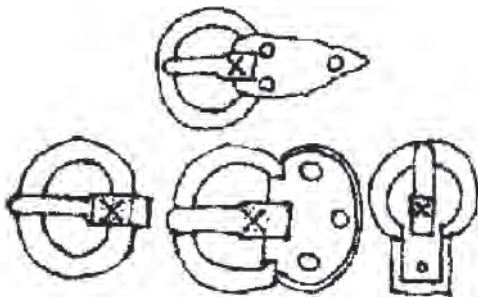
lehet. Római volna, ha a birodalom belső területén is előfordulnának! – akár Rómában is! Márpedig a *háromszög alakú fésűnek római előzményei nincsenek*, az előfordulás időpontja egyezik – és korlátozódik a hunoknak a térségben való megjelenésére és jelenlétére: „Popovic, V.: Die süddanubischen Provinzen in der Spätantike vom Ende des 4. bis zur Mitte des 5. Jahrhunderts.“ (Bóna 244.) Az írástörténeti és előfordulási adatok bizonyítják, hogy kik vették át kiktől a tetszetős háromszögletű fésűk divatját. Az már említésre sem volna érdemes, hogy kik ültek tömegesen: – csak lovon.

Mint már említettük, a hun csatok csattestei, csatnyelvei remek elhelyezést biztosítottak a különböző díszítő elemeknek: szimbólumoknak, ideográfikus írásjeleknek. Olykor (talán) az öv (és csat) gazdájának nevét is jelölték, jelölhették. Ilyen jellegű „atyakeresztes csat“ került elő az Abrau-Dürso 479. sírból. (Bóna

67.)

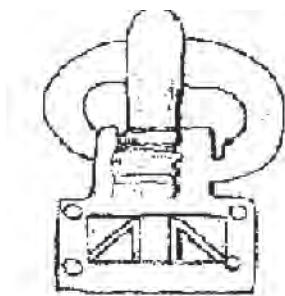
S bár a jel azonos az 'eb' ideográfikus írásjelével (és a székely rovásírás 'b' hangértékű betűjelével), a hunoknál 'at' (atya) ideográfikus jelentése volt. Így van jelen a nikolsburgi ábécé 'and' ligatúrájában, ahol a betűjel hangértéke: akrofonias *a*. A hunok régészeti leletein igen sok csatnyelven előfordul. (Bóna 157.) Történeti előzménye a neolit és réz-kori mongóliai sziklarajzokig vezethető vissza, ahol a széken ülő ("székelő") hímneműek egy részének a feje (a nyílhegy és

gomba-fej mellett) atyakereszttel van jelölve.

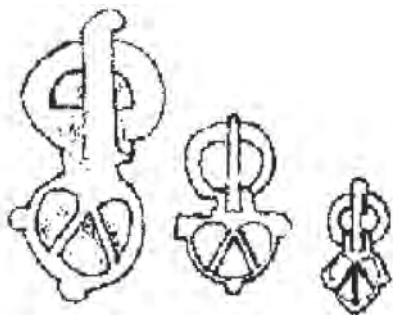
Kopjafákon a székelyek még ma is így jelölik. A koraavar 'at' ideográfikus

írásjele a kínai 'fu' (atya) írásjelének átvétele csak betűként van jelen. A hun régészeti leletek (írástörténeti) ismeretében úgy vélem, hogy az ótörökben is jelen lévő hun 'at' szónak az ótörök írás létrejöttének (és azt megelőző) időben volt a hunoktól átvett: 'at > ad' (azaz: „at Name, Ruf, Ruhm“ (Gabain: AlttGramm) – 'név, dicsőség, kiáltás', – vagyis a „közfelkiáltás dicsőségét bíró“ at > ad 'vezető, vezér' jelentése. (vö.: „är Mann, Herr, Mannschaft"ler, bey – är at Mannesname“ (Gabain: AlttGramm) Az at > ad véghangzó 'd' hangja adta az ótörök írásjel hangértékét. A hun 'at' szó véghangzó t > d változása 'ad' változata más török nyelvben is jelen van, pld. az oszmánliban, az ótörökkel azonos jelentéssel. (Tehát a hun régészeti leleteken látható atyakereszttek rajzaiból [s a kínai írástörténetből] – az azonos türk jel hangértéke jól levezethető.) A 'Hung fan' nyílvevőjének vas hegye – mint ideográfikus írásjel – mindkét változatában előkerült a hun régészeti leletek csattestein. A nikolsburgi ábc véghangzó 's' hangértékű betűjele nem más, mint a nyílhegy rajzának kettéválasztott részéből a bal-

oldali rész. (Bóna 150.)

A vas nyílhegy több csattesten is előfordul. (Bóna 20/a ábra, 84.kép, 119. oldal) A steppei hun leleteken (20/b ábra) (40. kép, 92. oldal), valamint a Dunától nyugatra

gatra lévő területen. (20/c ábra, Bóna 39. térképrajz, 91. oldal)

A kyzylkajnartöbei (Közép-Kazakisztán) sírban találták azt a veretes övet,

amelynek veretei (30 db.) az 'üst' ideogrammával azonos alakúak. (Bóna 99.)
 S végül – rendkívüli fontosságú az a csontrajz-lelet, amely a Zsaman-Togaj 21.

kurgánja mellől került elő, a mai Kazakisztán Csimkenti területén. (Bóna 100.)
 "Érdekessége még a temetkezésnek a halott bal karjánál talált, bekarcolt szarvasfigurával díszített csontlemez." (Bóna 231.)

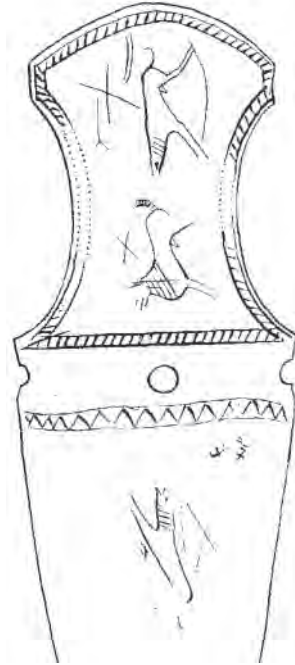
A csontra karcolt jelenetben egy kis folyón megy át a szarvas. A folyó – a szarvas háta felett – szügyétől a faráig terjed szélességében. A folyó közepén keresztirányban (a szarvas hátával párhuzamosan) a 'jó' (folyó) ideogrammát látjuk bekarcolva. A szarvas nyakán, miként a háta felett is az 'Ég' ideogrammát, – de még nem „szögletesítve“ (ahogy ma látjuk a székely-hun 'g' hangértékű betűjelként), hanem a jel eredeti, szemléletesen képi, „boltozatos“ formájában.) A rajzon jól látható írásjelekről nem történik említés. A szarvas nyakán lévő ideogramma valószínűleg azt jelzi, hogy a kultikus szarvas az „Ég állata“ – (az Ég akaratát közvetíti?)

A rajzos jelenet egy feliratos kép, amely arról szól, hogy a szarvas átkel a folyón. Megjelenítésében olyan ideogrammákkal (ideográfikus feliratokkal) ellátott rajz, amely szemléletesen és cáfolhatatlanul „in situ“ bizonyítja, hogy a hunoknak ebben az időszakban még ideográfikus írásuk volt. (A temetkezést a Bóna által ismertetett publikáció a III.-V. századba keltezi.)

A víz ideogramma a folyóra van rajzolva. Bizonyítva, hogy a 'jó' ideogrammát látjuk, nem az ótörök jelet. Ugyanez áll a két boltozatos 'Ég' ideogrammára is. A hunok régészeti leletein előforduló, s az óüirk jelektől (jeltörténettől) jól elkülöníthető ideogrammák, a belőlük képzett betűjelek hangértékeivel (akrofonáival, stb.) bizonyítják, hogy a hun jelek alkotói és alkalmazói azon a nyelven beszéltek, amit ma magyar nyelvnek nevezünk.

KORAAVAROK

Megdöböntően érdekes és fontos a hun feliratos rajzzal azonos szemléletű és felépítésű koraavar feliratos rajz László Gyula könyvének (Őseinkről) 123. oldalán. A jutasi avar temető 125. sírjából előkerült vadászsípot látjuk:

A síp felső részére karcolt két ebnek nincs feje. Rajzokról, felfelé görbülő farkukról jól látjuk, hogy ebek. Hiányzó fejük helyett – a kora-kínai írástörténetben két vonal metszetével ábrázolt fejüket: – ideogrammjukat látjuk a hátuk felett. (Hangértéke a nikolsburgi ábc-ben 'eb'-ként van megadva, s a székely-hun írás 'b' hangértékű betűjele.)

A legfelső 'eb' ideogramma bal felső szára alatt a (fordított Y alakú) 'belép, előrenyomulásban' jelentésű kínai ideográfikus írásjelet látjuk. (Kyril Ryjik no. 101.) A harmadik (alsó) eb-nek van feje: – kitért szájjal, hosszan elnyúló testtel (futva) üldöz valamit... – Háta felett ennek az ebnek is ott látjuk ideogrammját, bár felső szára lekoptott, vagy nem karcolták elég mélyen a csontba. Az alsó eb hasa alatt a 'rét' ideográfikus írásjelét látjuk, amely írásjel a székely-hun ábécé akrofóniás 'r' hangértékű betűjele. Alsó szárai ennek is lekoptak, vagy gyengén

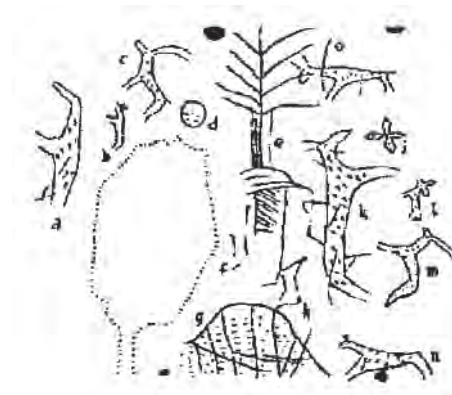
lettek karcolva, mivel a vonalak alsó vége felé a kéz nyomása felengedett. A „fűrészfog-díszítés“ alatt, az alsó ebtől jobbra fent még egy kisméretű 'eb', felette pedig két 'jég' ideogramját látunk, amely később a nikolsburgi ábc akrofóniás 'gy' hangértékű (gyeg) betűjele. Ebből származott később a ferde kettős kereszt alakú betűjel úgy, hogy a ferde két vonalat egy függőleges vonallal összekötötték. E változás csak akkor mehetett végbe, amikor a jel ideográfikus jelentését már elvesztette. A 'gyeg' szóváltozat a szókezdő j-hang gyésülésével jött létre. A 'gyeg' szó a nyelvészeti feljegyzések szerint Heltai Gáspárnál (Erdélyben) és az Őrségben fordult elő (még a múlt században is). Az összefüggés nyilvánvaló: az Őrségbe székelyeket telepítettek Árpád népének honfoglalása után.

Mivel a 'jég' írásjele meg van duplázva: sok jeget – havat jelent. Annál is inkább, mivel a két jég és az eb ideogramjától balra még egy 'rét' ideogramját látunk, amelynek alsó szárjai szintén le vannak kopva, vagy gyengén lettek vésve. A réten pedig csak hó alakjában lehet sok jég. Tehát havas mezőn, havas réten fut az eb.

– A felső részen tehát két (több) eb halad lépésben. Az alsón pedig egy eb üldöz valamit a havas réten, vagy fut (a lovas vadászok) mellett. Hajtóvadászat? – Vadászat?

A feliratos csontrajz felépítése és szemlélete teljesen azonos a hun feliratos csontrajzéval.

László Gyula említett könyvének 120. oldalán egy másik avar csontrajzot látunk Homokrév-Mokrinból:

Az a-val jelzett elnagyolt rajzú fejnélküli állat nyaka alatt szintén 'eb' ideogramját látunk. A h-val jelzett állat is „fejhiányos“, így a tapasztalatok alapján csakis eb lehet. De fejnélküliek a 121. oldalon lévő tiszaujfalui avar csontrajz ebjei is.

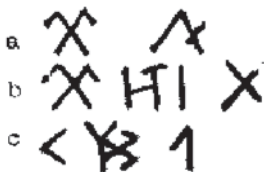

Itt egy futó szarvasra két eb ugrik. Hátuk mögött még három állat fut, melyek közül a középső is eb lehet, mivel farka van, s a fején is – mintha az eb írásjele volna. E rajzon csak az ebeknek van farkuk. Jeltörténeti kutatásaim során már régebben megállapítottam, hogy a székely-hun írás 'b' hangértékű betűjele az 'eb' ideogrammból nyerte hangértékét.

A koraavarok írástudói „hun módra“ ideográfikus írásjeleket használtak a csont-rajzok feliratozásánál. Ezért úgy gondolom, hogy szintén hunok voltak. Ezt a tényt a koraavar feliratok olvasatánál is figyelembe kell venni. Tehát az avar csont-rajzok „írástörténeti állapotot“ rögzítő tényének segítségével el kell tudnom olvasni koraavarnak számító rovásfeliratokat. (Sőt – a hun feliratos csont-rajz alapján e tényt a jövőben előkerülő korai hun feliratoknál is figyelembe kell venni!)

Az ideográfikus előzményeket is figyelembe vevő olvasati próbára Vékony Gábor könyvéből (Későnépvándorláskori rovásfeliratok a Kárpát-medencében) három feliratot választottam, amelyből az első kettő – írástörténeti szempontból – koraavarnak, a harmadik pedig „közép-avar“-korúnak határozható meg a bennük előforduló írásjelek alapján. (Vékony Gábor az alábbi olvasatoktól eltérően, török nyelvű olvasatokat valószínűsített.)

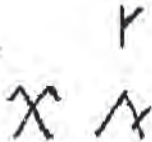
- 1.) A kunágotai ezüstkorsó feliratát (a)
- 2.) Az Ozora-Tótipusztán talált edény feliratát (b)
- 3.) A Kiskörös vágóhídi kehely talpán lévő feliratot (c)

Mint látjuk – mindhárom feliratban jelen van az 'at' (atya) írásjele a kínai és a székely jel közötti (átmeneti) jeltörténeti állapotban:

(Bal oldalon a kínai 'fu', középen a koraavar, jobb szélén a székely írásjel.) A kunágotai felirat igen egyszerű:

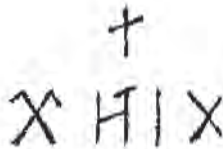

A jobbszélső alapjel a 'vas' egyik ideogrammjának, a Hung fan nyílveszőjének vas hegye. Ezen 'vas' ideogramma jobb oldali szárához csatlakozik ligatúrában a 'd' hangértékű betűjel ferde vonala (a felirat felett jelölve), amely a teknős jobb oldali első lába felé menő természetes (tájoló) vonal. E láb felé menő vonalnak minden teknősből származó ideogrammánál tájoló, azonosító szerepük van. (vö.: Észak, jó, dél, tűz, Ég). A ligatúra 'd' hangértékű betűjelének azonosítását a jelrész hosszából és az azonos szöveget bezáró helyzetéből jól látjuk. Ligatúrákban a csatlakozó jelek ha nem teljes rajzolatukkal csatlakoznak a másik jelhez, – általában jól azonosítható jelrészükkel csatlakoznak. Ez látható a székely írás későbbi ligatúráinál is, ha nem váltak öncélú mutatvánnyá.

A jobboldali ligatúras jelkapcsolat olvasata: vas+d. Korabeli nyelvünkön valószínűleg: vosu+d. A balszélső jel az 'at; atya' ideogrammjá.

A felirat korabeli olvasata (jobbról balra) valószínűleg *vosud at*, mai nyelvünkön *Vasad atya*. A tulajdonos (vagy ajándékozó) nevét jelöli a korsón. (Az 'at < at-ja, < atya' szó és hangfejlődésről később, a kiskörösi feliratnál.)

Az Ozora-Tótipusztán talált edény felirata szintén egyszerű. (b)

A jobbszélső jel az 'eb' ideogrammjá, melynek jobboldali szárai rövidebbek, mivel a felirat készítője a vonalak jobboldali végeit már nem mélyítette eléggé bele az anyagba, vagy lekopott, (Vékony) mint a bal szélső jel bal oldali felső része is. Az első jel kissé külön áll a többitől, amint Vékony Gábor említi. A második jel a 'széles' ideogrammjá, amely itt már akrofóniás 'sz' hangértékű betűjel-

ként értelmezhető. A harmadik a 'rét' – itt szintén akrofóniás r hangértékű betűjelként értelmezhető, s az i betűjellel alkotott ligatúrája. (Az 'i' betűjel a felirat fölött van jelölve. Láthatjuk, hogy jellemző, ferde vonalrészével csatlakozik az ideogramához.)

E két középső jel olvasata tehát: **szer-i**. A harmadik, bal szélső írásjel az 'at' (atya) ideogramma. A felirat olvasata tehát: **eb szeri at**. Mai nyelvünkön: eb szeri atya.

Biztos, hogy 'at' volt eredetileg a későbbi *atya* szavunk szótöve? Frappáns a felelet a kiskörösi kehely talpán lévő feliratról. (c) Itt két olyan jel került az eddig megismert koraavar (s egyben a székely-hun jelrendszerbe is tartozó) írásjelek mellé, amelyek az avar-kor második felében keletkezett feliratokon láthatók, – a 670-680 között újabb betelepülő néprészünk 'a': Y és 'd' < hangértékű – már betűjele.

E felirat tehát középvavar-korú, mivel a koraavar és későavar írásjelek egy feliratban vannak jelen. Ezek szerint nem sokkal 670 után kellett létrejönnie. A „későavar“ betűjelek hangértékét több próbálkozó közül Vékony Gábor állapította meg (úgy tűnik: helyesen!) a nagyszentmiklósi aranykincs és a szarvasi tűtartó feliratainak olvasatakor, – tehát több felirat keresztp próbáival igazoltan. S mivel a későavar jelrendszer már egyértelműen betűjelrendszer, – e két jelet is csak betűjelként lehet figyelembe venni. A két középső jel felbontott ligatúrájával az olvasat a következő:

A jobb szélső írásjel a 'jó' ideogramma, kissé elkülönülve áll a többi írásjeltől.

A második jel egy jobboldalra elfektetett 'at' ideogramma, amely az Y 'a' hangértékű betűjellel alkot ligatúráját. A negyedik – bal szélső jel a < 'd' hangértékű „későavar“ betűjel. Olvasata tehát: **jó at-a d** Mai nyelvünkön: **jó atyád**.

Nyilvánvaló, hogy amennyiben az **at** ideogrammat **ata**-ként olvasnánk, nem volna szükséges egy **a** hangértékű betűjelet kötni hozzá, mivel a ligatúras kapcsolat két szóvégi 'a' hangja közül az egyik felesleges. Két szóvégi 'a' a szó „hangtestében“ felesleges. Az **at**-hoz illeszkedő 'a' tehát nem más, mint egyes szám 3. személy birtokos személyrag, (pl.: ház, ház-a, – amelyből teljes hasonulással a **t** > **ty**ésüléssel 'at, at-a, atya' szófejlődés változatok jöttek létre.

Az is nyilvánvaló, hogy itt a 'jó' nem folyót jelent, hanem melléknévi (jov) **jó**-t, s az ideogramma felhasználása már e két szó (korabeli) hangzásának azonosságán, vagy már (teljes) hasonlóságán alapul. Tehát az ősi **jav – jov** szóváltozatról a szóvégi v már lekopott. Nyelvet bizonyító „ereje“ annál páratlanabb.

A kiskörösi felirat – ajándékozási felirat, amely magán viseli a 670 körül bekövetkezett történeti változásokat.

'Atya' szavunk fejlődésének nyelvi feltárása után az 'Attila' név etimológiája pontosan megállapítható. Szótó az „at”, amelyhez a gót becéző „ila” járult: at-ila. Vagyis: atyácska. Az „at”-hoz a gót „ila” a hangrend törvényei szerint simán, természetesen illeszkedik, míg az eddig tényként elfogadott gót: „atta-ila”, vagy a török: „ata-ila” – épp e szavak hangtestének véghangzó 'a' hangja miatt – csak erőszakoltan és erős nyelvi döccenéssel. Az *Attila személynév írása két t-vel tehát helytelen*. A két koraavar és a középvár-kori felirat arról is tanúskodik, hogy a korabeli hun személynév megtisztelő második része az „at” (atya) szóból állt – élteesebb és tekintélyesebb (vezető) férfiak esetén. Azonos módon, mint a kínaiaknál, ahol a „fu” (atya) csatlakozik a személynévhez. Ez igen hosszú egymás melletti szomszédságról, közös kultúrtörténeti kapcsolatokról tanúskodik.

A KORAAVAR FELIRATOK ÍRÁSTÖRTÉNETI MEGÁLLAPÍTÁSAI A KÖVETKEZŐK:

1. Azok a fogalmak, amelyeknek van ideogrammjuk – még ideográfikus használatlaltal vannak jelen e néprészünknel. Bizonyítéka: a csontrajzok feliratozása és a vizsgált rovásfeliratok olvasata.
2. A koraavarok ideográfikus jelrendszere azonos, vagy jelentős mértékben azonos Atila népének hun ideográfikus jelrendszerével. Az „átfedés” alapjaiban jelentős, mivel mindkét néprészünk régészeti leletein előfordul a *jó* és a *nyíl vas* hegyének ideogrammjá, tehát a Hung-fan ideogrammáinak használata. A *hun* és a *koraavar csontrajzok „feliratozása” azonos szemléletmódot tükröznek, mintha egykor azonos, egy nép lettek volna*.
3. Ligatúrásan, betűhangértékű jelként csatlakoznak az ideogrammákhoz a nyelvünkre jellemző (nyelvtani) toldalékok: **-d** kicsinyítő becéző; **-i** határozó rag; **-a** (ja) és **-d** birtokos személyrag. Valamint a *szer* szó is betűjelként alkalmazott jelekkel van leírva, mivel nincs ideogrammjá.
4. A koraavar feliratok bizonyos szempontból átmenetet képeznek az ideográfikus írás és a kialakuló betűírás között. Jól érzékeljük a ligatúras toldalékokból és a 'szer' szó leírásából, hogy milyen szükségletek hatottak a betűírás kialakulására. Mégis – mivel a szótövek még többnyire ideogrammák, a vizsgált feliratok alapján a koraavarok írása is ideográfikus írásnak tekinthető. Annak fejlettebb formája, amikor a nyelvtani elemeket már jól felismerhetően alkalmazták.
5. Nem lehet nem észrevenni a koraavar és a székely-hun írás között meglévő jel-történeti kapcsolatokat. A korabeli írástudó embernek nem okozott különösebb nehézséget, – miként nekünk sem okoz, – hogy melyik jelet kell

ideogrammaként és melyiket betűjelként olvasni. A ligatúrák toldalékok mindig betűjelek. A székely botnaptár elhagyásos rövidítéseit sokkal nehezebb olvasni. S végül – de egyáltalán nem mellékesen – feltolul az emberben a kérdés: Kik a székelyek? – A koraavarok megmaradt, közvetlen utódai? – A valóság bonyolultabb. Akkor a Kárpátokon belül mindenütt előfordulnának a legősibb elnevezésű 'jó' nevű folyók, a Tiszától nyugatra a Dunántúlon is. De nincsenek! és a létezők is egy igen jól meghatározható területre korlátozódnak: Erdélybe, és a Felső-Tisza nyugaton a Tápióig ('Táp-jó'-ig) terjedő területére, vagyis a gepidák hun-korszak utáni észak, észak-keleti területére és keleti határterületére. A 'jó' ideogramma csak a hunoknál és a koraavaroknál fordul elő, a későavar jelrendszerből hiányzik. Ez arra vall, hogy itt a koraavarnál régebbi, maradék hun néprészünkkel kell számolni, s alapjaiban ők a székelyek. A 'Hung-fan' írásjelei majdnem hiánytalanul megtalálhatók a székely-hun betűjel-rendszerben, az „Ég”, az „üst”, a „ló”, és más jellemzően fontos és – még eredeti hun ideogrammak társaságában, amelyek a hunok – Atilla népének hitvilágával és feltárt régészeti anyagával igazoltak.

A SZÉKELYEK ÍRÁSTÖRTÉNETI MÚLTJÁT JELENLEGI ISMERETEINK SZERINT A KÖVETKEZŐKBEN LEHET RÖVIDEN ÖSSZEFOGLALNI:

A nikolsburgi székely ábc írásjeleinek egyik forrása a hun régészeti leleteken is látható teknős, tehát a Hung-fan ideogrammáinak igazolt jelenléte, (amit még külön a hun felírtos csontrajz a jó ideogrammával visszaigazol). Ezen kívül olyan ideogrammak, (pl. üst) amelyek csak a hunok régészeti leletein fordulnak elő.

A koraavar régészeti leleteken és feliratokon: a „jég”, az „eb”, a „rét”, a „vas” (nyílhegy), az 'at' (fu) ideogrammját. Hiányzik viszont az „üst”. Tehát bőséges bizonyítékkal rendelkezünk a régészeti leleteken fennmaradt hun, valamint koraavar írástörténeti anyaggal – melyből a hun talán bőségesebb, a koraavar viszont ligatúrái folytán írástechnikailag közelebb áll a második évezredben fennmaradt székely feliratokhoz. Ismereteink még így sem lehetnek teljesek. Az írásjelek gyakorlati, ősi hordozóit, a rováspálcákat az idő – és az ember is elpusztította, ha már feladatát teljesítette. Ezért maradtak fenn a feliratok később is elsősorban csak a templomokban, amelyek jellegükénél fogva védettebb íráshordozó (és őrző) helyeknek bizonyultak. A templomépítés előtti írásbeliséget ezért csak a még régebbi, földből előkerült régészeti leleteken – mint írástörténeti előzményeken, – valamint a történeti ideográfikus összehasonlító jeltörténet „keresztpróbáira” és a hangértékekre alapozott nyelvi összefüggések kutatási eredményeivel lehet jól igazolni. Az sem kizárható, hogy a ma ismert (és megfejtetlen, vagy helytelen olvasatú) feliratok között is akad olyan, amelyik helyesen csak (egészben vagy részben) ideográfikus értelmezéssel olvasható.

A székely betűjelrendszer hun és koraavar ideográfikus írásjelekből a Kárpát-medence keleti részén, elsősorban Erdélyben alakulhatott ki a betűírás felé fejlődő koraavar, és a „későavar“ betűírás hatására, és mint ilyen – úgy tűnik, hogy elsősorban csak a székelység sajátja. Helyi képződmény korábbi néptörténeti, ideográfikus írástörténeti alapokból. A ma ismert hangértékekkel 1300 és 1450 között jelent meg az utókor számára egy valószínűsíthető rekonstrukcióval. Akkor, amikor a 'seng < zsenq' (s > zs), 'jég < gyeg' (j < gy), 'at < at-a' (at > aty - t < ty), a 'cselőke < celőke' (cs > c), szó és hangtörténeti változás már végbement székely néprészünk nyelvében. Néhány jel hangérték jelölése a nikolsburgi ábécében is megőrizte az írásjelek eredeti ideográfikus jelentését. Pl.: athy (aty); eb; egh (eg, vagyis: ég); tprus (tiprós); us (ős). A székelyek a 'sen-jü'-t (senyőt) ősiüknek tekintették. Tehát a betűjel-rendszer létrejötté, kialakulása – folyamat volt, amely a fentiek szerint elég jól követhető.

Cáfolhatatlanul fontos bizonyíték a hunok (Atilla népe) egy részének Erdélyben maradására és korai letelepülésére – az eredeti hun „ló“ és „üst“, ideogramma. A steppére visszavonult hunoknál e jelek egy része „kikapott“ a használatból, más jelek olykor a felismerhetőség határáig egyszerűsödve ("romolva"), átalakulva, – részben a „későavar“ betűjelrendszerbe integrálódtak.

És most vegyük sorra a székelyek korai letelepülésére vonatkozó kiegészítő, – nem írástörténeti jellegű forrásokat:

1.) A már említett 'jó' folyónevekkel „lefedett“ terület.

2.) A gepida birodalomban eltöltött idő bizonyítékai: „A történeti és régészeti források alapján nem egyértelmű, hogy a gepidák mikor hódoltak meg a hunok előtt. Ami a meghódolás régészeti tükröződését illeti, az időpontot egy gepida „kincshorizont“ (Szilágyosmlyó, Ormód, Gelénes) jelzi, más nézet ezt vitatja.“ (Bóna István - Cseh János - Nagy Margit - Tomka Péter - Tóth Ágnes: Hunok - Gepidák - Langobárdok. Összeáll.: Bóna István Szeged 1993. 59.) Az említett leleteket a gepidák a hunoktól vették át, mivel díszítéseik azonosak a hun leletekkel.

További, a gepidákra (?), a gepida időszakra vonatkozó adatok: „Részleges lótemetés és különálló lósr az erdélyi temetőkből került elő. A temetők egy részének szerkezete a pogány hitvilágra utal: megfigyelhető a férfi és a női sírok csoportjainak elkülönülése. Egyes temetőkből feltűnő az étel-italáldozat gyakorisága (Mezőbánd)“ (Bóna: Hunok - gepidák, 61.) „Néhány temetőben ló- vagy lovastemetkezések tűnnek föl (lócsontok, zablák, kengyelek, lószerszámok). Az avar etnikumra mutató leletek a 7. század első és középső harmadára tehetőek“ (Bóna: 78.)

"4-5. században a késő római háromszög-fogólemező, illetve a keleti germán „púposhátú“ formákat készítették, az 5-6. században a kétoldalas, különböző sűrűségű fogakkal ellátott fésűk váltak általánossá. A Tisza vidéki temetőkből 500 db. csontfésű került elő.“ (Bóna 75.) (Ez utóbbi mondatban leírtakról már fentebb

kifejtetem a véleményem.)

"A gepidák mint győztesek s a hun hatalom örököse az imperium Romániumtól, ebben az esetben a Keletrómai Birodalomtól megkapják a „békét“ és az évi – szövetségesnek járó – adót, aminek látványos tárgyi emléke Ardaric sírjában, az apahidai I. sírban az aranyfibula, amely egy római császártól kapott paludamentumot, hadiköpenyt fogott össze. Császári ajándékok Ardaric aranygyűrűi is, közöttük az egyik OMHARVS feliratörvidítés formulával (Optimus Maximus Hunnorum Ardaricus Rex Votum Solvit, „a hunok leghatalmasabb királya, Ardaric, fogadalmát teljesíti“ Iordanes szerint a gepidák egész Dáciát elfoglalják.“ (Vékony Gábor: Dákok, rómaiak, románok 188. Akadémiai Kiadó, Bp. 1989.)

Nos – a hunoknak Ardaric akkor lehetett királya, ha maradtak hunok az uralma alatt...(!)

"A gepida csontművesség egyéb tárgyai: díszített tarsolyzár (Kiszombor 247.), megmunkált teknősbéka páncél Szentes-Nagyhegy 83.) (Bóna 76.)

A teknősbéka egyetlen germán és európai népnél nem bírt kultikus jelleggel, mint világmodell, csak a keleti, hun eredetű (és kultúrájú) népeknél.

Elgondolkoztató az is, hogy az Alföld peremén előforduló „székely“ nevű települések (Székelyhíd, stb.) koraavar régészeti lelőhelyek közelében találhatóak.

Az ellentmondások és az összefüggések logikai megoldására mégis van mód az adatok egymásra rétegezésével:

a) A székelyek népességföldrajzi helyzete a Kárpát-medencében a (hun) 'jó' folyónevekkel határolt területen (belül) volt. Ez azonos a gepidák északi és észak-erdélyi területével és határterületével. Ez (volna) az első „réteg“.

b) Második réteg: a koraavar jellegű régészeti lelőhelyek az első rétegen belül. Ez a Tiszántúl Erdéllyel határos déli szegélye elsősorban: Székelyhíd, Székelyszentmiklós, Érmihályfalva, Köröstarján, Tépe, Csökmő, Szeghalom. Itt egy későavar régészeti leletektől mentesebb sáv húzódik. Valamint a Mezőség (Csiglamező) déli részén a Maros mellett: Mezőbánd, Diód. Északról és délről közrefogják a Mezőséget. A Maros mentén viszont később megjelentek a „késő-avarok“.

c) A koraavarság zöme – úgy tűnik – írástörténeti szempontból és etnikailag is elvegyült, összeolvadt későavar néprészünkkel. Lásd az átmenetet: a „kiskörösi kehely“ feliratát. Más részük a székelyekkel keveredhetett.

d) A következő kérdés: Hol nem fordul elő az eddigi rétegek területén (jelentős) későavar régészeti lelőhely? Ilyen terület csak egy van: a Csiglamező, a Mezőség – és tőle északra a koraavarnak megmaradt sáv. Csak szórvány későavar előfordulás van e területen: Zilah, Doboka, valamint a Maros mentén. (Negatív réteg.)

e) Hol nem fordulnak elő e rétegek területén 'ma, mada, és da' -tövű helyne-

vek? Csak a Mezőségen. Egyetlen előfordulás e terület észak-nyugati részén: Mocs. (Negatív réteg.)

f) Hol a legritkábbak Árpád népének korai törzsi helynevei? A Felső-Tisza és a Maros között szinte hiányoznak. Csak két Megyer, egy Jenő és egy Keszi helynév fordul elő. (Sándorfi György: Korai helyneveink vizsgálata, MTT Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Csoportja, 1989) (Negatív réteg.)

KÖVETKEZTETÉS

Csak a Mezőség (Csiglamező) az a terület, amely három oldalról is 'jó' nevű folyó és pataknevekkel határos. Csak a Mezőség az a terület, amely a koraavarsággal északról és délről érintkezett, de tömegesen nem telepedtek meg koraavarok. Csak a Mezőség az a terület, ahol későavar lelőhelyek nem fordulnak elő jelentős mértékben. Csak a Mezőség az a terület, ahol nem fordulnak elő 'ma, mada, és da' -tövű helynevek. Csak a Mezőség és az északi, Felső-Tiszáig terjedő terület az, ahol Árpád népének törzsi helynevei szinte hiányoznak. Így csak egyetlen terület van, ahol a székelység korai letelepülése az írástörténeti és a történet-földrajzi kiegészítő adatokkal bizonyítható – s ez a Mezőség, a Csiglamező. Ez viszont egyezik a székelység történeti hagyományaival is.

Ezért legkorábbi letelepülésük régészeti leleteinek – logikusan – elgepidásodott hun, vagy hun jellegű gepidának kell lenni e területen, s a Szamos mentén (vö. Szilágysomlyó, Ormód, Gelénes, a koraavarság előtti lovas temetkezések. Ardaric gyűűjének felirata).

Az összetett, komplex bizonyítás szerint nem mondhatunk mást: A székelyek Atilla (Etele) népének Erdélyben letelepült maradványai, amely népesség később koraavar elemekkel bővült, bővíthetett. Ez a régmúlt tükröződik vissza a székely-hun archaikus írásjelekben, az írásmód koraavar ligatúrás jellegében.

Egykori földrajzi zártságuk a titka jelrendszerük kései időkig megőrzött ideográfikus jellegének, amely a betűjelek vizsgálatánál egyértelmű. Sajátos – írástörténeti kuriózum. Egyben – ősz és régmúltunkat a mával összekötő – évezredekben átívelő híd.

Irodalom

A Magyar Nyelv Történeti-Etimológiai Szótára. Akadémiai Kiadó, 1970

Bárcki Géza: A magyar nyelv múltja és jelenje. Bp. 1980

Bóna István - Cseh János - Nagy Margit - Tóth Ágnes: Hunok - Gepidák - Longobárdok. Összeállította: Bóna István, Szeged, 1993

Bóna István: A hunok és nagykirályaik. Bp. Corvina 1993

- Faulmann, Karl: Illustrierte Geschichte der Schrift. Wien, Pest, Leipzig, 1880
- Forke, Alfred Dr.: Der Ursprung der Chinesen auf Grund alten Bilderschrift
- Gabain, A von: Alttürkische Grammatik. Otto Harrasovitz, Leipzig, 1950
- Karlgren, Bernhard: Eassy lessons in chinese writing. Stockholm, 1957
- Karlgren, Bernhard: Grammata Serica Recensa. Stockholm, 1957
- Karlgren, Bernhard: Sound and symbol in chinese. 1962. Oxford, Univ. Press.
- Ryjik, Kyril: L' idiot chinois, initiation élémentaire a la lecture intelligible des caracteres chinois. Paris, Payot, 1980
- László Gyula: Őstörténetünkről (Az őshazától a Kárpátokig, szerk.: Szombathy Viktor. Panoráma, 1985
- László Gyula: Őseinkről. Bp. 1990. Gondolat
- Novgorodova, Eleonora Afanaszjeva: Petroglifü Mongolii. Ulan-Bator, 1975. Izdat ANMR (Insztitut Isztorii Akadémii Nauk Mongolszkoj Narodnoj Reszpubliki)
- Novgorodova, Eleonora Afanaszjeva: Mir petroglifov Mongolii. Moszkva, Nauka, 1984
- Okladnyikov, Alekszej Pavlovics: Petroglifü Centralnűj Azii. 1980. Leningrád, Nauka
- Okladnyikov, Alekszej Pavlovics: Piszanyici reki Olekmű i Verhnevo Priamurja. Novoszi-birszk, 1976. Nauka
- Okladnyikov A. P. / A. I. Martinov: Szibériai sziklarajzok, Corvina. A mű eredeti címe: F. G. Jrkflybrjd – F. B. Vfhnsyjd% CJRHJDBOF NJVCRB { GBC-FYBB. Yferfkmyst hbceyrb tgj[b ytkbnf b ,hjyps. Bplfntkmendj \$Brecendj\$. Vjerdj 1972. Fordította: KOVÁCS ZOLTÁN. A fordítást az eredetivel egybevetette: FODOR ISTVÁN. A magyar kötet szerkesztője: HOPPÁL MIHÁLY. A szövegközi rajzokat készítette E. I. BIGLER és BÁNÓ ATTILA. A könyvet tervezte: Nagy András
- Sándorfi György: Korai helyneveink vizsgálata. MTT Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Csoportja, 1989
- Szekeres István: A 'tekeneus' (teknős) jelcsalád. ZMTE VI. Őstörténeti Találkozó, St. Gallen, 1991
- Szekeres István: A nikolsburgi ábc további jelei (I.) ZMTE VII. Őstörténeti Találkozó, 1992. Szentendre
- Szekeres István: Őstörténetünk írásjelekben. Egy kutatás módszerének eszközrendszere. A Második (Tabi) Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai, ZMTE kiadványa, Budapest-Zürich 1994
- Szekeres István: A nikolsburgi ábc további jelei (II.) ZMTE VIII. (Kaposvári) Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai, ZMTE kiadványa 1999
- Szekeres István: A (székely-) hun írásjelek és díszítő szimbólumaik a hunok régészeti leletein (előadás) ZMTE IX. (Tapolcai) Őstörténeti Találkozó, 1994

Szekeres István: A „koraavarok“ nyelve. A X. Magyar Őstörténeti Találkozó és a Negyedik Magyar Történelmi Iskola előadásai és iratai, Tapolca, 1995. ZMTE kiadványa Budapest - Zürich 1996

Vékony Gábor: Későnépvándorláskori rovásfeliratok a Kárpát-medencében. Életünk könyvek, 1987

Vékony Gábor: Dákok, rómaiak, románok. Bp. Akadémiai Könyvkiadó, 1989

László Gyula rajza

Ráduly János

(Kibéd)

Maros megye feliratos rovásemlékei

Évről évre egyre bizonyosabbá válik, hogy a magyarság mai, kárpát-medencei lakhelyére írást ismerő, azaz írástudó népként érkezett. Az írás, amelyet ismert, egyfajta rovásírás volt. Ennek főbb elemeit jóval a honfoglalás előtt - tehát a keleti szállásterületeken - elsajátította. Az elsajátításra a történelmi-társadalmi-művelődési feltételek adottak voltak. Manapság tényként beszélünk a szkíták írástudásáról, az 555-ben létrejött ótürk birodalomban eléggé széleskörűen használták ezt az írástípust, mint a kommunikáció egyik igen fontos eszközét. Tudott dolog, hogy az ótürkök a Fekete-tengerig terjesztették birodalmuk határait, sőt, a Fekete-tenger északi területeit is „bekebelezték”. Itt jött létre később a nyugati türk kaganátus, a kaganátuson belül pedig - utóbb - önállósította magát Kazária. Magyar őseink több emberöltőn át Kazáriában éltek. A kazárok írni-tudását ma senki sem vonja kétségbe. Népünk későbbi, etelközi lakhelyeinek ezutáni feltárása talán bizonyítani fogja, hogy elődeink nem felejtették el egyik napról a másikra a Kazáriából hozott rovásírást.

Van már honfoglaláskori rovásfeliratunk is. A halomi temetőben előbukkant tegezfelirat ékesen bizonyítja az írás használatának folytonosságát. Különbösen itt, a Kárpát-medencében, újabb hatás érte/érhette rovásírásunkat: az avarok által használt írásra/írásokra gondolunk. Bizonyos ötvöződés jöhetett létre, talán ennek az ötvöződésnek lenne a terméke a nevezetes nagyszentmiklósi aranykincs, amely rovásfeliratokat is tartalmaz.

Régi írásunkat a legtovább az Erdély bércei közé települt székelység őrizte meg. Egészen napjainkig. A legtöbb emlék innen került elő, ezzel magyarázható, hogy a kutató-elődök javarésze a magyar rovásírást székely írásnak, székely betűknek nevezte. Keletkezéséről számos elmélet született, itt csak a két végletet említjük: egyesek szerint ez az írás a reneszánsz terméke, mások szerint pedig gyökereit a föníciai kultúrkörben kell keresnünk, sőt, már a preírások is számításba jöhetnek. Az első elképzelés máris a múlté, a második hipotézis pedig tudományos bizonyításra szorul. Vigyáznunk kell. A jelhasonlígtatások vonalán haladva - könnyűszerrel - az ősi szimbólumokig juthatunk el.

Dolgozatunkban a romániai Maros megye feliratos rovásemlékeit kívánjuk bemutatni. A bemutatást az teszi indokolttá, hogy az utóbbi években újabb megújabb epigráfiai emlékek kerültek elő, amelyek híven őrzik a rovásírás eredeti vonalvezetését, tehát írástörténeti tanulmányozásra kítűnően alkalmasak.

Hogyan viszonyult eddigi szakirodalmunk a Maros megyei emlékhagyományhoz?

Ferenczi Géza - Ferenczi István szerzőpáros a Magyar rovásírásos emlékekről című tanulmányban¹ két emlékről tudósít: a bonyhairól és az erdőszentgyörgyiről. Forrai Sándor: Az ősi magyar rovásírás az ókortól napjainkig című könyvében² már egyetlen Maros megyei epigráfiai emléket sem említ. megjegyzi, hogy eltekintett néhány apróbb emlék bemutatásától. Eljárása nem indokolt, hiszen művét a rovás emlékek tárának tekinti. E sorok írója a Rovásíró őseink című kötetben³ már öt Maros megyei helységről jelez rovásfeliratokat: a Ferencziék által emlegetett kettő mellé a berekeresztúri, a kibédi és a szolokmai emlékeket is bevonta a vizsgálódásba. S örömmel nyugtázzuk, hogy könyvünk anyagának lezárása után újabb emlékek bukkantak elő.

Az alábbiakban bemutatjuk a megye 1996. május 15-ig ismert összes feliratos rovás emlékeit. Taglaljuk - röviden - előkerülésük körülményeit, kitérünk az írástörténeti vonatkozásokra és érintjük az olvasatok, az értelmezések kérdéskörét is.

1. A BONYHAI REFORMÁTUS TEMPLOM FELIRATA

Bonyha a Kis-Küküllő alsó folyása mentén fekszik, ma is nagyközség. A rovásírásos kő a református templom déli falának átépítésekor került elő 1965-ben. Benczédi Albert lelkész ismerte föl a rovott jelek kivételes jelentőségét, ezért a föld mélyéből előbukkant faragott követ a kőművesekkel a toronytól számított második támpillérebe beépíttette. Ma jól látható helyen van, mintegy 180-200 cm-re a földfelszíntől (lásd 1. ábránkat).

Mikor kerülhetett a kő a földbe? Tény, hogy 1794-ben a templomnak a déli falát lebontották, s délebbre jöttek vele, tehát a kőre a rovásjelek semmiképpen sem kerülhettek 1794 után. És nem róhatták 1794-ben sem, hiszen akkor nem épült volna be két méter mélyre, a fundamentumba. Annyit tudunk, hogy az eredeti templom építése 1327-ben már befejeződött. Bonyha szerepel az 1332-es pápai tizedjegyzékben, a következőképpen: Stephanus sacerdos de Vahnya (Bahnia) solvit LXXX. denarios.⁴

1. ábra: A bonyhai rovás emlék

Meglátásunk szerint a jelek már ekkor, tehát a 14. században kerülhettek a kőre, de nem kizárt a későbbi, például 15. századi keletkezés sem. Csallány Dezső is erre az időre teszi keletkezését. A felirat elfogadható olvasatával még adós a szaktudomány. Magunk fölvetettük a gondolatot, hogy esetlen valamilyen más nyelvű (tehát nem magyar) felirattal állunk szemben. Mindenképpen azonosítha-

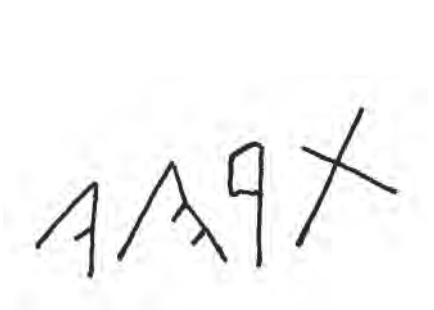
tó a felirat bal felén lévő SZ (esetleg R), P, PT, valamint a száras S betű - ezek révén a székely rovásíráshoz kötődik. A jobb felső sarokban lévő két jel megfelelőjét a mezopotámiai képirásban találtuk meg, de a klasszikus görög ábécé delta hangjegyére is gondolnunk kell.

2. A BEREKERESZTÚRI REFORMÁTUS TEMPLOM ROVÁSEMLÉKEI

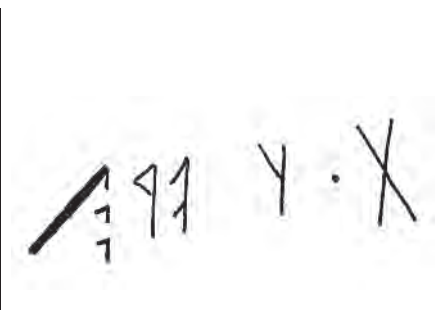
A nyárádmenti Berekeresztúr templomának rovásfeliratairól először 1992. nyarán adtunk hírt a marosvásárhelyi Népújság hasábjain. Anyagaink javarésze a Rovásíró őseink című könyvünkben újjólag megjelentek.⁵

a) Az első felirat a templom első emeleti, lőréssel ellátott „rekeszében“ található, az ablaknyílás bal belőli területén. Négy rovásjelből áll (lásd 2.a. ábránkat), elolvasása jobbról balra történik. A jelek olvasata: BALG, azaz Balog. Családnevet tartalmaz. Keletkezésének ideje az 1580-as évek eleje. Mind az olvasat, mind a datálás biztosnak látszik. Ugyanitt számos, e korból származó (tehát datált) latin meg magyar nyelvű felirat is látható.

b) Ugyancsak az ablakmélyedésben, a már bemutatott felirat alatt újabb rovás- emlék látható (lásd 2.b.ábránkat). Elolvasása szintén jobbról balra történik. Feloldása: B .T PALR, azaz PALÉR (pallér). Tehát kőművesmester, vagyis a pallér örökítette meg nevének kezdőbetűit illetve foglalkozását a betűcsoportban. A szükséges név- és szótörténeti adalékokat A második berekeresztúri rovás- emlék olvasatához című cikkünkben taglaltuk.⁶

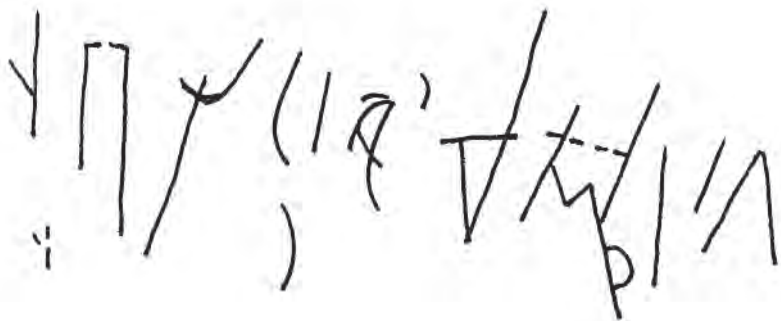
2.a. ábra: Az első berekeresztúri felirat

2.b. ábra: A második berekeresztúri felirat

c) 1995 őszén újabb berekeresztúri rovásfeliratot közöltünk (lásd 2.c. ábránkat). Ezúttal rendhagyó betűcsoportra találtunk a templomtorony második emeleti, északi abakmélyedésében. Négyszögletűre faragott kőre vésték a jeleket, valamilyen nagyon éles szerszámmal. A már ismert betűk mellett jónéhány ismeretlen jel, betűösszevonás (ligatúra) tanúskodik a lineárisan elhelyezett hangcsoport különleges voltáról. A Romániai Magyar Szóban közölt tájékoztató írásunkban⁷

fölvetettük annak a lehetőségét - akárcsak a bonyhai emlék esetében - hogy esetleg „... nem is magyar nyelvű szöveget (mondatot) tartalmaz”. Vagy talán azt sejteti, hogy Erdélyben nem csupán egyfajta rovásábécével írtak? Ez is meglehetősen valószínű. Különben a kövön tizenöt jelet különítettünk el. Úgy véljük, hogy rég, nagyon rég véshették őket, tehát a torony építésekor a követ csak másodlagosan hasznosították.

2.c. ábra: A harmadik berekeresztúri felirat

ták. Maga a templom 1385-ben készült.

3. A KIBÉDI ROVÁSOS SZARUFELIRAT, amely lőportartón maradt fenn, s amely a 17. század végén, esetleg a 18. század elején keletkezett (lásd 3. ábránkat). Három karcolt rovásjelet tartalmaz: kettő a felső napkorongban van elhelyezve, s az A (Á) illetve a T betűt jelenti, egy pedig - a P betű - a napkorong mellett található. Ez utóbbit a rovó a porszarú nyakára merőlegesen helyezte. A napkorongbeli jegyek talán monogramot takarnak, a P betű esetleg a tárgy megnevezésére szolgált: a kibédiek porszarunak, portartónak nevezték az eszközt századokon át.

3. ábra: A kibédi rovásjelek

4. A SZOLOKMAI FAKUPA (FAEDÉNY) FELIRATA, amely a 17. század végén, esetleg a 18. század elején esztergált használati eszközön maradt fenn, bekarcolt formában (lásd 4. ábránkat). Jelenleg a budapesti Néprajzi Múzeumban őrzik. Három jel látható a fakupa alsó részén, a fül felőli oldalfelületen. Feloldásuk - jobbról balra haladva - a következő: VSB, azaz VaS B. Szerintünk családnevet és B

4. ábra: A szolokmai felirat

betűvel kezdődő keresztnévet (Béla, Balázs stb.) tartalmaz.

5. AZ ERDŐSZENTGYÖRGYI REFORMÁTUS TEMPLOM „ÍROTT” KÖVE, amely az északnyugati támpillérbe van beépítve. Előkerülésének körülményeiről Ferenczi Géza - Ferenczi István említett tanulmányából tájékozódhatunk.⁸ Megjegyzik - Debreczeni Lászlóra hivatkozva - hogy „... a torony a XVIII. század harmincas éveiben történt restauráláskor épülhetett.” A jelek vonalas rajzát Ferencziék után

5. ábra: Az erdőszentgyörgyi felirat

közöljük. A betűcsoportnak még olvasata nincsen (lásd 5. ábránkat).

6. A MAKFALI FAKULACS KÉT ROVÁSJEJEGYE, amelyet 1995-ban közöltünk.⁹ A két jel T illetve R hangértékű, s egy 19. század közepe táján készített csutorán (fakulacson) őrződött meg. A T jelnek az „arca” jobbra néz, tehát minden bizonnyal balról való olvasatot igényel (lásd 6. ábránkat). Valószínűleg monogramot jelentenek. Makfalváról külön-

ben még egy igen jelentős, 1624-ből származó, ezúttal kéziratos rovás emlék is ismeretes, ezt Dankanits Ádám mutatta be 1970-ben.

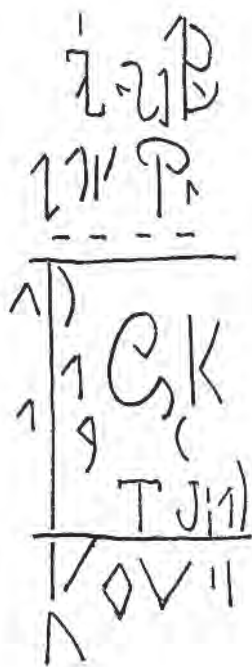
7. A VADASDI VÉSETT ROVÁSJELEKET TARTALMAZÓ DESZKA, amely istálló ajtókeretétül szolgál (lásd 7. ábránkat). Két magyar (azaz latin betűs) monogramot si-

került föloldanunk. A mostani házigazda, Madaras Lajos visszaemlékezése szerint a Cs K betűk Császár Károly nevét takarják, aki az édesapjának volt a cselédje, a szolgája. A T J betűk pedig a barátjának, Tóth Jancsinak a rövidített neve. A mostani istálló 1920-ban épült. Az egykori szolgák gyakran mondogatták, hogy a rovott jelek „ókori írást”, „ókori rovásírást“ jelentenek, ők tehát még emlékezhetnek az eredeti „székely írás“ betűrendszerére. Monogramjukat ezekre a régi jelekre „írták”. Valószínűnek látszik, hogy a deszka az előző, tehát az 1920 előtt készült istállóból való, a mostani helyére csak másodlagosan került. A rovásjelek keletkezését mi a 19. század második felére/végére tesszük.

Maros megyében - két helységben - vegyes rovásjegyű feliratokat is számon tartunk.

A csejdi, 1681-ből származó, Bodroki személynevet takaró feliratban a D betűt a székely (magyar) rovásírás jelével vésték a szemöldökfába (lásd 8. ábránkat). Ma a református templom bejáratánál található.

Vegyes rovásjegyű feliratokat közöltünk Berekeresztúrról is (9. ábra). Első rajunk a Hic Fuit feliratot tartalmazza, az utolsó betű a rovásírás T betűjével azo-

7. ábra: A vadasdi rovásjelek

BOK ROKI

8. ábra: A csejdi vegyes rovásjegyek

1. HIC FUIT
2. HIC FUIT
3. HIC FUIT
4. HIC FUIT
5. HIC FUIT

9. ábra: A berekeresztúri vegyes rovásjegyek

nos. A második rajz második és negyedik betűje I illetve M hangértékű, a harmadik rajz második jele pedig szintén I hangértékű. A két utolsó feliratban egyes betűk erős rovásírás-jellegét hangsúlyoztuk. Olvasatuk: Hic fu illetve Hic fuit. Az első három felirat keletkezésének időpontja pontosan ismert: 1619. A két utolsó feliraté pedig szintén a 17. század eleje.

Dolgozatunkat nem zárhatjuk le anélkül, hogy ne tennénk néhány általánosabb észrevételt:

1. Az eddigi szakirodalom gyakran emlegette, hogy a rovás emlékek zöme az egykori Udvarhelyszéken keletkezett. Ez az előítélet már a múlté. Íme, Maros megyében, javarészt az egykori Marosszéken, nyolc helységben kerültek elő rovás emlékek, a feliratok száma pedig meghaladja a tízet.

2. Fenti megállapításunkból logikusan következik, hogy a rovásírás egykori ismerete jóval szélesebb körű volt. Talán a nagy turkológusnak, Németh Gyulának lesz igaza, aki úgy vélte, hogy a „székely írás“ általános magyar termék, tehát más magyar honfoglalók is ismerhették.

3. A Maros megyei emlékek keletkezésének időpontja a 14. századtól a 20. századig ível. Meglátásunk szerint folytonosan használt, ápoltt írásként létezett századokon át, amelyet nem tanítottak az iskolákban, de fenntartotta a nép gyakorlat, a néphagyomány: úgy öröklődött ránk, akár csodálatos szépségű mesekincsünk és népballadaköltészetünk.

4. Az emlékek bemutatása során már utaltunk rá, hogy nem kizárt több rovásírás-rendszernek az ismerete. Honfoglaló magyarjaink többnyelvűségét ma tényként emlegetjük. Az ezutáni kutatás talán igazolni fogja meglátásunk helyességét.

5. Maros megye emléktanyagában tárgyfeliratok is vannak. Ennek óriási jelentősége van. Harmatta János véleményével értünk egyet: „... a türk rovásírás elterjedtségét, használatát és szerepét a mindennapi életben csak a tárgyfeliratok tudják megvilágítani.”¹⁰

Bízunk abban, hogy az ezutáni szakkutatás jobban odafigyel a tárgyi eszközök világára. „Mindent be kell hordanunk“ - mondjuk mi is a költő Kányádi Sándorral. Tudva tudjuk: az a nép (népcsoport), amely megfelelkezik múltjáról, vagy meghamisítja azt, nem tarthat igényt a jövő évszázadokra.

Irodalom

- ¹ Ferenczi Géza - Ferenczi István: Magyar rovásírásos emlékekről. In. Művelődéstörténeti tanulmányok. Szerkesztette Csetri Elek, Jakó Zsigmond, Tonk Sándor, Bukarest 1979. 9-32
- ² Forrai Sándor: Az ősi magyar rovásírás az ókortól napjainkig. Egy botra rótt középkori székely kalendárium és egyéb rovásírásos nyelvemlékeink. Lakitelek 1994
- ³ Ráduly János: Rovásíró őseink. Adalékok rovásírásunk ismeretéhez. Korond 1995
- ⁴ Entz Géza: Erdély építésze a 11-13. században. Kolozsvár 1994. 81
- ⁵ Ráduly 1995. i.m. 20-29
- ⁶ Ráduly János: A második berekeresztúri rovásemlék olvasatához. Népújság, XLVII. évf. 202. sz. 1995. október 14. (5.old)
- ⁷ Ráduly János: A berekeresztúri templom rovásjeles köve: Romániai Magyar Szó, Szabad Szombat melléklet, 43. sz. 1995. október 28-29 (d old.)
- ⁸ Ferenczi Géza - Ferenczi István 1979. i.m. 29-30
- ⁹ Ráduly János: A makfalvi fakulacs két rovásjegye. Népújság, XLVII. évf. 172. sz. 1995. szeptember 2. (4-5. old.)
- ¹¹ Harmatta János: Rovásírásos feliratok avar szíjvégeken. In. Rovásírás a Kárpát-medencében. Szerkesztette Sándor Klára. Szeged 1992. 21

Henkey Gyula

(Kecskemét)

A Székelyföldön végzett etnikai-embertani vizsgálatok főbb eredményei

1994 október hóban Csíkszentgyörgyön embertani vizsgálatokat végeztem. A helyi szervezők a székely származású 24-60 éveseket irányították hozzá, de sor került néhány önként jelentkező 61-65 éves vizsgálatára is. A 24-60 évesek főbb adatai a Háromszék és az Udvarhely megyei átlagokkal együtt az alábbiak. (X.18-án. Bodokon további 25 nő vizsgálatára került sor, így az összesített gidófalvi-bodoki átlagok kis mértékben módosultak.)

	Férfiak			Nők		
	Csíkszt- györgy és Bodok	Gidófalva és Bodok	Bögöz és Agyagf.	Csíkszt- györgy	Gidófalva és Bodok	Bögöz és Agyagf.
Testmagasság (cm)	170.95	172.83	172.41	157.60	160.00	159.72
Fejjelző	82.16	83.18	84.27	82.46	82.54	84.42
Arcjelző	85.76	84.25	84.11	82.46	82.12	80.70
Járomcsont alakja (%)						
lekerekített	22.7	23.3	25.7	20.5	21.1	11.2
előreálló	73.3	70.9	70.8	78.2	76.3	85.6
előre keskenyedő	4.0	5.8	3.5	1.3	2.6	3.2
Homlokprofil (%)						
előre domborodó	0.0	1.0	0.0	2.6	1.3	1.6
meredek	97.3	97.1	96.4	97.4	98.7	98.4
hátrahajló	2.7	1.9	3.6	0.0	0.0	0.0
Orrhát profilja (%)						
konkáv	13.3	11.6	15.9	21.8	25.0	29.6
egyenes	36.0	38.8	32.7	47.3	40.8	32.8
konvex	50.7	49.5	51.3	30.8	34.2	37.6

	Férfiak			Nők		
	Csiksz- györgy	Gidófalva és Bodok	Bögöz és Agyagf.	Csiksz- györgy	Gidófalva és Bodok	Bögöz és Agyagf.
Orrhát kiemelkedése (%)						
gyenge	1.3	1.0	3.5	2.6	3.9	2.4
közepes	73.3	75.7	70.8	85.9	88.2	86.4
erős	25.3	23.3	25.7	11.5	7.9	11.2
Tarkó profilja (%)						
erősen domború	24.0	17.5	12.4	37.2	36.8	24.8
enyhén domború	58.7	60.2	59.3	61.5	63.2	71.2
lapos	17.3	22.3	28.3	1.3	0.0	4.0
Szemszín (%) +						
világos (1a-4a)	26.7	20.4	12.4	26.9	15.8	18.4
kevert (zöldes)	26.7	34.0	35.4	25.7	26.3	24.0
sötét (9, 11-16)	46.7	45.6	51.3	47.4	57.9	57.6
+ egy bögözi férfinél a két szem színe eltérő						
Hajszín (%)						
vörös (I-VI)	0.0	0.0	0.0	1.3	0.0	0.8
szőke (A-L)	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
szőkés-barna (M-O)	0.0	1.0	0.9	0.0	0.0	0.0
barna-fekete (P-Y)	100.0	99.0	99.1	98.7	100.0	99.2

EREDMÉNYEK

Testmagasság. A csikszentgyörgyi férfiak termete magas, a nőké nagyközepes. (Magas a termet férfiaknál 170, nőknél 159 cm-től.) Csikszentgyörgyön a némileg kisebb átlagok elsősorban abból adódnak, hogy a keleti mediterrán típus közepes termetű, pontusi változata gyakoribb, mint a Háromszék és az Udvarhely megyei székelyeknél, a magas termetű kaszpi változat viszont némileg kisebb mértékben észlelhető.

Fejfelzõ. A csikszentgyõriek fejfelzõje rövid, de némileg kisebb arányban, mint a Háromszék és az Udvarhely megyei székelyeknél. (Rövid a fejfelzõ férfiaknál 81, nõknél 82-tõl.) A székelyeknél a kisebb mértékû rövidfejûség oka az, hogy a keleti mediterrán típus pontusi és kaszpi változata a magyar átlagnál lényegesen gyakoribb.

Arcfelzõ. A csikszentgyõryiek arcfelzõje mindkét nemnél közepes. (Közepes az arcfelzõ férfiaknál 84 és 87,9, nõknél 81 és 84,9 között.) Magyar népségek nagy többségénél az arcfelzõ széles, a székelyeknél a két említett keleti mediterrán változat nagy gyakorisága okoz kis mértékû változást.

Járomcsont alakja. A csikszentgyõryiek túlnyomó többségére az elõreálló járomcsont a jellemzõ. Ez az egyik keleti eredetû örökségünk, ami az õslakos eredetû magyar népségeknél nagyobb mértékben észlelhetõ és ez a székelyekre általában érvényes.

Homlokprofil. A csikszentgyõryiekre csaknem kivétel nélkül a meredek homlok a jellemzõ.

Orrhát profilja. Csikszentgyõryi férfiaknál konvex, egyenes, konkáv, nõknél egyenes, konvex, konkáv az elõfordulás sorrendje. Az õslakos eredetû magyar népségek nagy többségénél a konvex forma gyakorisága emelkedik, a konkáv pedig csökken a magyar átlaghoz képest és ez a csikszentgyõryiekre is érvényes. A magyarok és általában a Kárpát-medence népei az orrhát profiljának megoszlás tekintetében a legkevésbé egységesek.

Orrhát kiemelkedése. A székelyek és általában a magyarok nagy többségére a közepesen kiemelkedõ orrhát a jellemzõ, bár férfiaknál az erõsen kiemelkedõ forma elõfordulása is eléggé jelentõs.

Tarkó profilja. Bár a csikszentgyõryieknél is az enyhén domború tarkó gyakorisága a legnagyobb, de igen jelentõs náluk az erõsen domború forma elõfordulása is, az általam vizsgált népségek közül az utóbbi náluk volt észlelhetõ a legnagyobb arányban. Ez is a keleti mediterrán változatok nagy gyakoriságával van összefüggésben.

Szemszín. Bár a csikszentgyõryieknél is mindkét nemnél a sötét szemszín elõfordulása a legnagyobb, viszont náluk a világos szemszínárnyalatok gyakorisága is növekszik az Udvarhely és Háromszék megyei székelyekhez képest. (Helyi, egyedi jelenség, hogy a világos szemszín többnyire fekete vagy mély sötétbarna hajszínnel párosul.)

Hajszín. A csikszentgyõryiekre és általában a székelyekre szinte kizárólag a barna-fekete hajszínárnyalatok a jellemzõek. A legsötétebb, fekete (Y) és mély sötétbarna (X) árnyalatok elõfordulása feltûnõen magas, férfiaknál 69,3 %, nõknél 59,0 %. A székelyek a magyarság azon néprajzi csoportjai közé tartoznak, akiknél a legsötétebb hajszínek a leggyakrabban észlelhetõk.

ÉMBERTÍPUSOK MEGOSZLÁSA %-BAN

	turanid	pamiri	elő- ázsiai	dinári	uráli	mongo- loid	kelet- balti	keleti mediter.
Csikszentgyörgy	27.4	17.8	1.3	7.0	0.0	0.7	3.2	14.6
Gidófalva és Bodok	33.2	16.3	1.5	5.1	0.0	2.6	1.0	14.3
Bögöz és Agyagfalva	40.0	15.4	1.7	7.5	0.4	0.8	3.3	9.6
székely átlag	34.4	16.4	1.5	6.6	0.2	1.4	2.5	12.5
összmagyar átlag	30.6	11.8	5.5	5.7	0.1	0.9	4.6	4.1

	gracilis mediter.	atlanto- mediter.	északi	cromag- noid	lappid	alpi	erős. kevert	vizsg. száma
Csikszentgyörgy	1.3	0.0	0.7	0.0	1.3	2.4	22.3	157
Gidófalva és Bodok	0.5	0.5	0.5	0.0	1.0	2.0	21.4	196
Bögöz és Agyagfalva	0.4	0.4	0.0	0.0	2.1	2.9	15.4	240
székely átlag	0.7	0.3	0.3	0.0	1.5	2.5	19.2	593
összmagyar átlag	0.9	0.1	0.4	0.4	1.7	2.5	30.6	31185 ⁺

⁺ Henkey adatai 1994. X. 26.-i összesítés alapján

Mint általában a magyar népességeknél, a csikszentgyörgyiekénél is, a honfoglalóknál első két helyen álló típus, a turanid és a pamiri a leggyakoribb, amelyek a magyarság törökös rétegével hozhatók kapcsolatba. Korábban a keleti mediterrán változatok csak a kiskunoknál voltak jelentős arányban, 10,3 %-ban kimutathatók, de ezt az előfordulást mind a csikszentgyörgyi, mind a székely átlag eléggé jelentősen meghaladja 14,6, illetve 12,5 %-os gyakorisággal, a növekedés pedig a magyar átlaghoz képest jelentősen nagyobb. A keleti mediterránok közé soroltak közel egyenlő arányban voltak kimutathatók Háromszék és Csik megyében, viszont míg ezen belül Háromszékben a türkméneknél gyakori kaszpi változat, Csikban a csuvasoknál és cseremiszeknél kimutatható pontusi változat északi formája a gyakoribb. Az utóbbihoz közeli jellegegyüttest nagy számban Nemeskéri mutatott ki 1954-ben az egri-szépasszonyvölgyi honfoglaló magyar temetőben és azt a kabarrokkal hozta kapcsolatba, megjegyezve azt is, hogy jelentős közelállás kimutatható a volgai bolgár-török temetők koponyáival (az utóbbiak utódai a csuvasok). Ezzel lehet összefüggésben, hogy Rásonyi László (1981) a székely népvétet a bolgár-török „szekil“ szóból vezeti le, mely „fehér lábú lo-

vat“ jelent. (A török népeknél szokásban volt törzseket, nemzetségeket lószinnevek alapján elnevezni.) Megjegyzem, a székelyeken kívül besenyő és egyes kabar eredetű gyeprüőr népeiségeknél turanid, pamiri, kelet mediterrán a három leggyakoribb típus sorrendje. E három típuson kívül még a dinári előfordulása a jelentősebb, ezen belül 4,1 % áll közel az alán-szarmata eredetű osztétekenél és a jázsági magyaroknál gyakori keleti dinaroid változathoz, amelyet a gruz antropológusok kaukázusinak, a törökországiak pedig anadolid-dinaroidnak neveznek és 2,9 % sorolható a balkáni dinári változathoz, amely a Balkán illir és trák őslakóira vezethető vissza és jelenleg Boszniában és Montenegróban a leggyakoribb. Ha a keleti mediterránokat és a keleti dinaroidokat egyik réteghez sem soroljuk, a törökös típusok (turanid, pamiri, előázsiai, mongoloid) gyakorisága a csíkszentgyörgyieknél 47,2 %, az általam vizsgált összes székelynél 53,7 %. Az utóbbi nagyobb, mint a 48,8%-os összmagyar átlag. A finnugor formák (uráli, lappid és keletbalti finnugor alakjai) 3,2 %-ban, a régi szláv jellegegyüttesek (a keletbalti szláv formái és az északi, cromagnoid típusok fele része) 1,6 %-ban mutathatók ki a csíkszentgyörgyieknél.

NÉPESEDÉSTÖRTÉNETI ÖSSZEFÜGGÉSEK

Honfoglaló magyar koponyákon a törökös típusok 50 %-ban, a finnugor formák 15,60 %-ban voltak észlelhető, tehát a törökös túlsúly háromszoros volt. Az általam vizsgált 31185 mai magyarnál ez a túlsúly tízszeres, 48,8 % a 4,5 % hoz, a régi szláv jellegegyüttesek pedig csak 2,2 %-ban mutathatók ki. Az általam vizsgált 593 székely-magyarnál a törökös típusok 53,7 %-ban, a finnugor formák 1,6 %-ban, a régi szláv jellegegyüttesek 1,0 %-ban mutathatók ki. Necrasov Olga romániai antropológus 1979-ben megjelent francia nyelvű összefoglalója szerint Romániában a dinaroidhoz, mediterranoidhoz és az alpihoz közeli formák és azok átmeneti formái a gyakoriak, de utalás van arra, hogy a pontusi változat a mediterranoidok közé van sorolva. Necrasov Olga említette azt is, a dinaroidok a hegyvidéken, a mediterranoidok a síkságokon, főleg Havasföldön, Moldva déli részében és Erdély közepén gyakoriak, viszont az általa közölt szakfotókon a turanid típus alföldi változatának, a turano-pamiri átmeneti formái és a pamiri típusnak a jellegei is jól felismerhetők voltak. Necrasov megemlékezett a dák korszakbeli (2-3. századi) koponyákról is, a gyermek és töredékes jellegű koponyákkal együtt 15-nél volt a fejjelző megállapítható, ezek közül két csontvázal kapcsolatban közölte a típus meghatározást, egy Torda környékénél a meghatározás mediterrán, egy nyugat-moldvainál túlnyomóan mediterrán cromagnoid keveredéssel, viszont hangsúlyozta, a 2-3. századbéli feltárt sírok túlnyomó többségében hamvasztásos jellegű volt a temetkezés (2 koponya vizsgálata alapján egy nemzet őseire jellemző embertani jellegeket nyilvánvalóan nem lehet érdemle-

sen megismerni).

A Romániában gyakori típusok közül a balkáni dinaroid a székelyeknél 2,3 %-ban, az alpi 2,5 %-ban, a gracilis mediterrán 0,7 %-ban volt észlelhető, viszont e típusok közül a gracilis mediterrán a Kárpát-medencében a csiszolt kőkorbán még abszolút többségben volt, az alpi gyakorisága a bronzkorban és a korai vas korban a keltáknál volt jelentős, a balkáni dinári pedig Boszniában és Montenegróban a leggyakoribb és aránya a horvátoknál, a szlovéneknekél és a nyugati szerbeknél is igen jelentős. Az utóbbi azért is fontos lehet, mert Benkő Lóránt (1977) szerint olyan szavak mutathatók ki a székelyek nyelvében, melyek csak a horvát vagy a szlovén nyelvből származhatnak és azokat azon székelyek hozhatták magukkal, akiket a zalai, nyugati gyepük vidékéről telepítettek Erdélybe, a keleti gyepük védelmére.

Visszatérve a székelyekre elsősorban jellemző típusokra, náluk a magyar átlagnál nagyobb mértékben maradt fenn a magyarság törökös rétegével kapcsolatba hozhatók, ami igazolni látszik László Gyula azon álláspontját, hogy a késő-avarnak nevezett avarkori onogurok nagyobb mértékben élték meg a magyar honfoglalást, mint korábban vélték, a besenyők betelepédése pedig tovább erősítette Erdélyben a törökös elemeket.

Sántha Pál Vilmos

(Csikszereda)

A Székelyföld öngazgatási törekvésének történelmi háttere

Európa kellős közepén, fekszik egy tökéletes földrajzi egység: a Kárpát-medence. A Kárpát-medence körvonalain belül van egy másik kisebb, de nem kevésbé tökéletes, földrajzi egység: az Erdélyi-medence.

A kontinentális víziójú és jól elrendezett soknemzetiségű birodalmak építéséhez szabott szteppeli népek voltak az elsők, amelyek felismerték a Kárpát-medence földrajzi felépítése nyújtotta politikai lehetőségeket, és azoknak megfelelően alakították ki szervezeti rendjüket.

A hunok találtak itt új hazára, majd az avarok léptek helyükbe, de az ő birodalmuk is összeomlott a frank császár csapásai alatt. De akkor jöttek a magyarok, akik okulva elődeik sorsából, olyan erős államot alapítottak a Kárpát-medencében, amely képes volt több mint ezer éven keresztül szembenézni a történelem legborzasztóbb viharával.

A magyarok kezdettől fogva átlátták a Kárpát-medence lényegbeli egységét és egyben Erdély, annak természetes alosztálya, különválóságát. Erdélynek is a magyarok adták ezt a nevet.

A magyarok már jói ismerték Erdélyt, mielőtt uralmukat az egész Kárpát-medencére kiterjesztették, nem csupán azért mert egyik águk, a székelyek, a hunokkal együtt telepedett itt le a negyedik század vége felé és mint jól szervezett közösség várta a magyarság zömének megérkezését, hanem azért is, mert Erdély, mint egy természetes várfalakkal ellátott erődítmény, menedékkül szolgált a magyar polgári lakosság - asszonyok, gyermekek, öregek, mesteremberek - és minden vagyonuk számára, míg a férfiak teljes erejét a Kárpát-medence meghódítása lekötötte.

A honfoglalás hatalmas katonai erőfeszítést igényelt, ezért a magyarok örömmel vették a székelyek segítségét, akik örömmel fogadták keletről érkező véreiket.

A magyarok Erdély hódoltatásával és tisztogatásával második legnagyobb méltóságukat, a gyulát bízták meg. Tudjuk, hogy a gyula neve Töhötöm volt és az a tény, hogy a magyarok Erdély elfoglalását ilyen magasrangú vezérük feladatává tették, mutatja, hogy milyen fontos volt szemükben ennek a területnek a megszerzése.

Töhötöm nyitott utat talált a magyar családok és hatalmas állatállományuk be-

vonulására Erdélybe, miután a bolgárokat kiverte onnan, a bulákok és egy másik török törzs, amelynek fejedelme: Mén-Marót volt, megadták magukat.

Árpád nagyfejedeleme a Pusztaszeren tartott országgyűlésen felosztotta az új hazát a magyar nemzetségek között. Töhötöm és családja Erdélyt kapta.

Erdély, az „erdőntúli ország”, így kezdetől fogva autonóm területként töltötte be fontos szerepét a magyar történelem színpadán.

Töhötöm állandó jelleggel Erdélyben tartotta főhadiszállását, a Maros és a Szamos völgyében telepedett le. A székelyeket, mint a hét magyar törzshöz újonnan csatlakozott testvéreket, tőlük keletre, az új haza legveszélyeztetettebb részére telepítették és a Keleti-Kárpátok védelmével bízták meg.

Hasonló szerepet kaptak a bulákok, akiket a Déli-kárpátok védelmével bízták meg és akik gyorsan beolvadtak a magyarságba.

Mén-Marót népe a Bihari hegység alján ugyancsak hamarosan elmagyarosodott.

Töhötöm a rómaiak által épített város romjaira építette fel székvárosát, Gyulafehérvárt mint a fejedelmi székhely, Székesfehérvár kisebb hasonmását, ahol saját udvartartásával gyakorlatilag függetlenül uralkodott.

A honfoglalás végrehajtása után, a magyar seregek csaknem évente betörték a Német Birodalomba, mert a magyarság nemzeti fennmaradását onnan fenyegette a legnagyobb veszély. Erdélyben magában azonban már közvetlenül a honfoglalás után megindult egy csendes letelepedési folyamat. Miután a terület határait minden irányban biztosították, az ottani magyar nemzetségek és újonnan nyert szövetségeseik békés foglalatosságra fordították erejüket. Állandó települések alakultak ki, hatalmas szántóföldeket kezdtek művelni, a gazdag erdélyi só- és aranybányákat újból megnyitották, imitt-amott kereskedelmi központok is létesültek és ezekben már a keresztény hittérítők is feltűntek. Ezekkel a fejleményekkel kéz a kézben járt a terület belső kormányzatának fokozatos megszilárdulása.

A székelyeknek a honfoglalás előtt is saját polgári és katonai szervezetük volt, választott vezetőkkel és tisztségviselőkkel és már megszokták, hogy mint független nemzet, saját magukat kormányozzák. Teljes belső autonómiájukat továbbra is megtartották, de most már el kellett ismerniük a gyula fennhatóságát. A bulákokat és más ottani népelemeket azonban szorosabb ellenőrzés alá vonták a honfoglalók. Kezdetben minden nem-magyar népcsoport saját területet kapott, amelyben megtartotta nyelvét, szokásait és belső szervezetét, de legfelsőbb magyar irányítás alatt. A manapság sokat emlegetett „kollektív jogok” és „területi autonómia” ősidők óta alapvető fogalom volt a magyarság számára, ezek megvalósítását az új hazában természetesnek tartották. Az ország felépítésébe kezdetől fogva szervesen beiktatott autonóm területek nem gyengítették, hanem ellenkezőleg, nagy mértékben erősítették a Kárpát-medence magyar államának egységét és kohézióját. Így őrizhették meg a székelyek egészen a 19. századig nagyfokú területi ön-

kormányzatukat, míg a kisebb rokonnépek a magyarokkal és a székelyekkel való összeházasodás révén még a középkorban beleolvadtak a magyarságba.

A magyarok nyugati betörései 933 után megtorpantak és másfelé néztek katonai babérok után. Így került sor az erdélyi gyulák és a rendelkezésükre álló fegyveres erők újult hadi tevékenységére. 934-ben a magyarok először indítottak nagyobb méretű hadjáratot Bulgária és a Kelet-Római Birodalom ellen. A bizánciak békét kértek, öt évi adófizetés után a magyarok újból lerohanták őket, ami ismét béketárgyaláshoz és az adózási egyezmény megújításához vezetett. Ez így ismétlődött 948-ig, amikor tíz évre szóló békét kötöttek és a déli szomszédokkal fokozatosan békés kapcsolatokat építettek ki.

Gyula, Bulcsú horka társaságában, Konstantinápolyba látogatott, ahol mindketten megkeresztelkedtek és több bizánci hittérítő társaságában tértek haza.

Az első szervezett kísérlet a magyarok megtérítésére tehát keletről indult és Erdély közvetítésével történt. A gyula támogatásával erőteljes keresztény központok alakultak, amellyel számos hívőt nyertek és új elemekkel gyarapították a magyarság kultúráját. A gyula saját leányait, Karoltot és Saroltot keresztény nevelésben részesítette és valószínűleg ő építtette Magyarország első keresztény templomát Gyulafehérvárott. Ez a térítő tevékenység azonban teljesen önkéntes módon folyt és úgy tűnik, alig érintette a székelyeket, akik a magyarság nagy többségével együtt, megtartották ősi vallásukat és szokásukat.

955-ben Bulcsú horka és Lehel, vereséget szenvedett a németek ellen Augsburgnál. A magyarok latolgatták nemzetük jövőjét és kezdték osztani a gyula véleményét, hogy ideje volna a környező népekkel egyetértésre jutniuk. A Nyugattal való kiegyezés gondolata, egyre erősebben jelentkezett a magyar vezetőség elképzelésében.

Ebben a sorsdöntő, a magyarság jövőjét évszázadokra meghatározó időszakban vált a már jelentős autonóm, saját utakon járó múlttal és háttérrel rendelkező Erdély, első alkalommal az egész ország iránymutatójává. Taksony fejedelem egyre inkább a gyula befolyása alá került, akivel családi kapcsolatokra is lépett, mikor idősebb fia, Géza, feleségül vette Saroltot, a gyula ifjabbik lányát.

Géza trónralépése után a német császárral békét kötött, nagyszámú keresztény misszionáriust hívott az országba nyugatról és egész házanépével felvette a kereszténységet. Géza külpolitikája inkább volt nyugati irányzatú, mint a főleg keleti kapcsolatokat ápoló gyuláé.

Az új gyula (a kisebb gyula) el volt tökélve, hogy nem engedi Erdély autonómiájának aláaknázását.

Gézát a trónon István követte, aki keresztény uralkodó volt és egész életét arra tette fel, hogy országában magyar de, az akkori nyugati eszméhez közelítő megfelelő kormányzati rendet vezessen be.

A gyula csakhamar társat talált Koppányban, akit bátorított és valószínűleg se-

gédcsapatokat is küldött számára Erdélyből. Koppány legyőzése után, István eltávolította gyulát, de Erdélyt továbbra is különálló egységként kezelte, szorosabban beágyazta a magyarok országába a helytartó kinevezésével. A tartomány autonóm jogállását és azon belül a székelyek és más besorolt nemzeti közösségek autonómiáját érintetlenül hagyta.

István Magyarországot mintegy ötven megyére osztotta, általa kinevezett várispánok vezetése alatt. A megyerendszert északról és nyugatról, dél és kelet felé haladva építette, tehát ebben a folyamatban Erdély szükségképpen utoljára maradt, a székelyek pedig megtartották ősi önkormányzatukat, választott bíráik és tisztségviselőik alatt. Tulajdonképpen még az sem biztos, hogy a királyi helytartó és első utódai hatásköre a székelyekre is kiterjedt, mert lehetséges, hogy az utóbbiak, mint a keleti határok őrzői, közvetlenül a királynak, és csak neki voltak felelősek.

I. Endre király az ország keleti harmadát Erdéllyel együtt, Béla öccsének adta országrészül, aki gyakorlatilag függetlenül uralkodott. Az országnak ilyen felosztása később is előfordult, de nem volt állandó.

Erdély kormányzójának hivatalos címe - akár királyi herceg, akár királyi tisztségviselő volt az illető - vajda volt és ez az elnevezés az egész középkor folyamán megmaradt. Ez is mutatja, hogy Erdély autonómiájában nem volt erős törés a kereszténység felvétele után, csupán a király ellenőrzés lett szorosabb.

I. (Szent) László öntötte végleges formába Erdély egyházi és világi szerkezetét: ő alapította a gyulafehérvári és a nagyváradi püspökséget és a Szent István által befejezetlenül hagyott erdélyi megyerendszert is ő szilárdította meg. Neki köszönhető a vajdai méltóság állandósítása is, tartományfőnöki feladatkörrel, jóllehet ez nem terjedt ki a székelyekre, akik megőrizték teljes autonómiájukat, sőt Szent László még meg is erősítette azt. A székelyeket a megyerendszerbe sem sorolták be, sem akkor, sem a későbbi századok folyamán. Ősi nemzetségi szervezetükben éltek egészen a 14. századig, amikor saját maguk alakítottak területi egységeket, amelyeket székeknek neveztek. A székek a magyar vármegyékhez hasonló jogkörrel rendelkeztek, de belső szervezetük teljesen a régi székely jogszokások szerint működött, felettes hatóságuk pedig nem a vajda, hanem a székely ispán volt, aki közvetlenül a királynak volt felelős. Eredetileg két székely szék alakult, de idővel ezekből némelyek leányszékek létrehozása révén tovább osztódtak.

A vajda tehát kezdetben csak a vármegyéket ellenőrizte a király nevében, a székely ispán vele szemben mellérendeltségi viszonyban állt. A vajdának azonban már kezdettől fogva volt bizonyos koordináló szerepe a székelyekkel kapcsolatban, főként Erdély állandó védelmi készültségének fenntartásában és a nagyobb elhárító hadműveletek levezetésében. Erdély teljes katonai erejét igénybe vevő vállalkozásoknál pedig a vajda volt a legfelsőbb hadvezér.

Ilyen nagyszabású védelmi harcokra került sor a népvándorlás utolsó hullámaiban nyugat felé törő kunok és azok betörése alkalmával, amikor az ország védelme elsősorban az erdélyi seregekre hárult.

Alig hagyott alább a kun veszély, amikor a dél felől terjeszkedő Bizánci Birodalommal szemben kellett az országot megvédeni. Csaknem egy évszázadon át folyt az élet-halál küzdelem Bizánccal és ebben ismét kiemelkedő szerepet vittek az erdélyi vajdák, mint az ország déli határainak védői.

Erdély déli védelmi vonalának megerősítésére II. Géza (1141-1162) nagyszámú német bevándorlót hívott és Erdély viszonylag lakatlan déli és észak-keleti részein letelepítette őket. Ezek a németek, akik erdélyi szász néven váltak ismertté, 1150-től kezdve több hullámban érkeztek Erdélybe és Géza fiai idejében már mint jólszervezett autonóm közösségek működtek. Erős falakkal körülvett városokat építettek, virágzó ipart, kereskedelmet és mezőgazdaságot hoztak létre és a következő századok folyamán fontos tényezővé váltak Erdély gazdasági, kulturális és politikai életében. Ez a hatalmas telepítési akció, szintén az erdélyi vajdák felügyelete alatt folyt.

III. Béla a magyar uralmat kiterjesztette a Havasalföldre, amelyet abban az időben Kunországnak (Cumania) neveztek. A románok (vlachok) Havasalföldön csupán az alsó népréteg egy részét képezték. Amikor ez a terület magyar fennhatóság alá került és az országhatár megnyílt előttük, juhnyájikkal Erdély déli és nyugati hegyvidékeire települtek. A völgyekbe és a sík vidékre ugyanis nem mehettek, mert ott az őslakos székelyek, a magyarok és a nemrég betelepült szászok foglalták el az összes földet.

A románok első, gyér számú bevándorlása Erdélybe III. Béla fiai, Imre (1196-1204) és II. Endre (1205-1235) idejében történt. Az Aranybulla kibocsátása 1222-ben, a köznemesség jogi állapotát, szabadságjogait és vagyoni helyzetét alapozta meg, ami rövidesen az egész országban, így Erdélyben is, autonóm nemesi vármegyék kialakulásához vezetett. A két évvel később, 1224-ben kiadott Diploma Andreanum néven ismert királyi oklevél, az erdélyi szászok jogait és teljes körű területi autonómiáját biztosította a szász egyetem (universitas) által választott szász gróf (comes Saxorum) legfelsőbb vezetése alatt. Ezen belül a szászok földje, a székely székelyek mintájára felállított, azokhoz hasonló belső autonómiával rendelkező, hét szász székelyre tagolódott, ugyancsak választott bírákkal és tisztségviselőkkel. Ezzel egyidejűleg II. Endre a székelyek jogállását is szabályozta: megerősítette ősi szabadságukat saját választott bírák és tisztségviselőik vezetésével, élükre pedig egy székely ispán (comes Siculorum) elnevezésű királyi tisztségviselőt állított, aki az ország fő méltóságai közé tartozott és nem állt a vajda fennhatósága alatt.

Különösen figyelemreméltó volt a német bevándorlók helyzetének rendezése. Ezek nem egyöntetű, jólmegerősített egységként érkeztek az országba, hanem

több hullámban, a Német Birodalom különböző tartományjaiból. Autonóm közösségé a magyar királyok szervezték őket, éspedig ősi magyar rend szerint.

IV. Béla trónralépése után öt évvel a tatárjárás borzalmas vihara zúdult az országra. Kivonulásuk után Erdély nagy része is romokban hevert. A székelyek, erdős-hegyes otthonuk védelmében, viszonylag épségben megmaradtak, de a Mezőség és más lankás területek sokhelyütt lakatlanokká váltak. Ekkor indult meg a román bevándorlás újabb hulláma az üresen maradt erdélyi részekre, amit Béla maga is támogatott. Az újonnan bevándorolt románokat királyi várak körzetébe helyezték és a várnagyok felügyelete alá rendelték, hogy a magyarokkal hasonló életmódot folytassanak. Így alakultak Erdélyben, a bizonyos belső autonómiával is rendelkező, külön román kerületek (provincia valachialis), amelyek ügyeiket saját vezetőik, a román kenézek (kenezii valachi) alatt intézték.

A románok megjelenése III. Endre 1291-es erdélyi országgyűlésén, és újbóli felbukkanásuk 1355-ben Tordán, világosan mutatja, hogy a magyar királyoknak minden szándékuk megvolt, hogy az egyre nagyobb számban betelepülő román alattvalóikat is beiktassák a Szent Korona közösségébe, és negyedik erdélyi „nemzetté“ szervezzék a magyar vármegyékkel valamint a székely és szász székkel azonos státussal. III. Endre még saját területet is akart adni nekik.

A románok negyedik „nemzetté“ szervezésére irányuló magyar erőfeszítések azonban teljesen kudarcot vallottak a jövevények vándorló életformája miatt. Ez a Balkánról jött népcsoport, akkor kulturálisan túl műveletlen és társadalmilag fejletlen volt ahhoz, hogy saját sorsáért felelősséget vállaljon. A 15. század közepére az autonóm román kerületek teljesen megszűntek és egy századdal később, még emlékeztetik is feledésbe merült.

Amikor az autonóm román kerületek csődöt vallottak, maradt az eredeti három erdélyi nemzet: a magyar, a székely és a szász. Ez a három autonóm népközösség volt az, amely Erdély politikai rendszerének arculatát a további századok során meghatározta.

Amikor az 1437-es parasztlázadás az egész közrendet összeomlással fenyegette, a magyarok, a székelyek és a szászok képviselői összejöttek Kápolnán és formális unióra léptek egymással. A kápolnai unió nem csupán a fellázadt népréteg ellen irányult, hanem a három erdélyi nemzet rendszeres együttműködését is formai alapokra helyezte és ezzel megteremtette jövőbeli együttes fellépésük közjogi és politikai feltételeit. A politikai jogok gyakorlása Erdélyben ettől fogva a vajda vezetése alatt álló és állandó szövetségben egyesült három autonóm nemzet kizárólagos prezervátuma volt, és az így létrejött egységes erdélyi politikai entitás most már készen állt, hogy a rá váró súlyos történelmi viharokban saját kezébe vegye sorsa irányítását.

Az 1437-től fogva szervezett egységként fellépő, három autonóm nemzet alkotva, önmagában is autonóm Erdélyre rövidesen igen nehéz napok virradtak. Az

oszmán törökök Magyarország meghódítását tűzték célul. Ettől fogva a keresztény Európa védelmének feladata a magyar sarokbástyára hárult és ennek terhéért elsősorban Erdélynek kellett viselnie. A súlyos vér- és anyagi áldozatokat követelő, szünni nemakaró harcok tűzében kovácsolódtak Erdély népei önálló állami létre képes társadalmi és politikai szervezetté, amely az 1526-os mohácsi vést követően ezt a történelmi szerepet felvállalta és sorozatos lépésekben létrehozta a független Erdélyi Fejedelemséget. Erdély lett a másik Magyarország, egy alternatív magyar állam, amely a perifériális vegetálásra szorított királyi Magyarországgal szemben, a magyar politikai hagyományokat és az egész történelmi magyar létrendet fenntartotta. Erdély lakosságának többsége akkor még magyar volt. Magyar volt a fejedelem és a vezetőréteg is, magyar volt az összes politikai, kulturális és társadalmi intézmény (kivéve a szászok területén) és az állam nyelve is magyar volt, ellentétben a királyi Magyarországgal, amelynek lakosai boldogok lehettek, hogy hivatalos ügyeiket latinul intézhették a Habsburg Birodalomban általános német nyelv helyett.

Ez a magyar Erdély és annak magyar urai azonban állandó véres harcaik közepette is gondosan szívükön viselték, az ebben a korban még alárendelt szerepet játszó, román néprétegek gazdasági és kulturális felemelkedését. Ahol a magyar lakosság megritkult, románokat telepítettek, akik így telkes jobbágyok lettek. A megtelepedett románok lelki szükségleteinek kielégítésére pedig az erdélyi magyar és szász nyomdászok, a fejedelem és a városi önkormányzatok támogatásával, számos vallásos iratot és könyvet adtak ki a románok nyelvén, ami azért is döntő fontosságú volt a román irodalom kifejlődésében, mert a két román vajdaságban a román egyház hivatalos nyelve még mindig az egyházi őszláv volt.

I. Rákóczi György a teljes Bibliát is lefordíttatta román nyelvre és a román iskolákat és más kulturális intézményeket is bőkezűen támogatta.

Budavára 1686-ban történt visszavétele és a magyarországi török uralom összeomlása után azonban az önálló Erdély fenntartása lehetetlenné vált. A Kárpát-medence geopolitikai törvényei és a fennálló hatalmi tényezők következtében I. Apaffy Mihály fejedelem 1687. október 27-én, Balázsfalván átadta Erdély kormányzatát Lotharingiai Károly császári hadvezérnek és ettől fogva Erdély gyakorlatilag osztrák katonai tartomány lett. A még névleg önállóságát megtartó erdélyi országgyűlés Apaffy 1690-ben bekövetkezett halálával megszűnt, fiát II. Apaffy Mihályt az osztrák generálisok Bécsbe száműzték és ezzel az önálló Erdély sorsa végleg megpecsételődött. Hasonló sors érte a három autonóm erdélyi nemzetet is. Lipót ugyan papíron rendezte jogi helyzetüket az 1690-ben kibocsátott Diploma Leopoldinumban, amelyben Erdélyt a Habsburg Birodalom külön tartományának nyilvánította és megerősítette a három erdélyi nemzet belső autonómiáját a négy elismert vallás (katolikus, református, evangélikus és unitárius), szabadságával együtt, mindez azonban csak írott malaszt maradt. A valóságban a

szerencsétlen tartományban osztrák katonai diktatúra uralkodott és a fejedelemség ősi törvényei és jogszokásai helyébe császári rendeletek léptek.

Mária Terézia, aki trónja megmentését a magyaroknak köszönhette, még a székelyek hagyományos határőri szolgálatát is osztrák formák közé és osztrák tisztek vezetése alá kényszerítette, ami 1764-ben a Siculicidium néven ismert madéfalvi mészárláshoz vezetett. Két évvel később, a királynő három erdélyi román katonai kerület felállítását rendelte el, ami első lépés volt a román jobbagyoknak a magyaroktól és a székelyektől való tudatos elidegenítésében. Ezt követően a bécsi udvar által mesterségesen szított etnikai ellentétek lavinaszerűen növekedtek. Erdély eleddig békés egyetértésben élő népeinek egymás elleni uszítását Mária Terézia katolizáló egyházpolitikája is növelte. A Róma hűségére tért fiatal román papjelöltek Bécsben, sőt Rómában is tanulhattak és ezek természetesen már nem a Szent Korona, hanem a császári udvar érdekeit szolgálták.

Ilyen előzmények vezettek 1785-ben Horia, Closca és Crisan erdélyi román parasztvezérek II. József, a kalapos király által is bátorított véres lázadásához, amelynek, a magyarok elleni brutális fosztogatásait és mészárlásait a császári katonaság ölbetett kézzel nézte. A magyar vármegyék és a székelyek végül is leverték a lázadást, de a légkör a három erdélyi nemzet és a románság között most már végképp meg volt mérgezve. Ezért nem lehet azon csodálkozni, hogy amikor, hat évvel később, az erdélyi román egyházak püspökei II. Lipót császárhoz intézett Supplex libellus Valachorum című beadványukban az erdélyi románoknak negyedik nemzetként való elismerését kérték és az uralkodó ezt az erdélyi országgyűlés elé utalta, az erdélyi rendek ezt egyöntetűen elutasították.

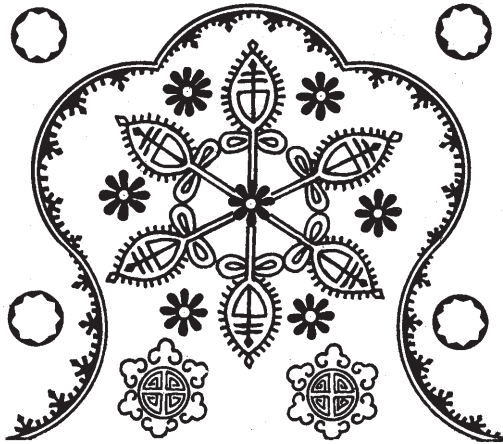
Két évszázad távlatából nézve, ez nagy történelmi lehetőség elmulasztása volt, amely később végzetes körülményekkel járt egész Erdély számára, de az akkori körülmények között a rendek álláspontja érthető volt: alig hat éve, nemcsak teljesen alkalmatlannak bizonyultak a civilizált együttélésre, de ezt még tetézték, hogy nem törvényes feletteseikhez, hanem a gyűlölt bécsi udvarhoz fordultak kérsükkel.

Ezután már feltartóztathatatlanul sodródott Erdély a teljes pusztulás felé. Amikor a magyarság 1848-ban lerázta magáról az osztrák igit, Erdélynek Magyarországgal való uniója a három erdélyi nemzet számára felszabadulást és biztonságot jelentett. Belső autonómiák teljes felújítására már nem volt idő. Az 1867-es kiegyezés akkor modernnek és korszerűnek vélt centralista eszmék jegyében történt. Erdély 1868-ban ismét egyesül Magyarországgal és a külön erdélyi országgyűlés és kormányzat (gubernium) megszűnt. A székely és a szász autonóm területek egy ideig még fennálltak, de a magyar országgyűlés 1876-ban ezeket is felszámolta és a megerendszert egész Erdélyre kiterjesztette. A székelyek ezt még úgy-ahogy lenyelték, de a szászok már nem. 1918-ban vakon hittek a román ígérgetéseknek és ezért 1945 után a rohamos megsemmisüléssel fizettek. Az erdélyi

magyarok és a székelyek sorsa tragikussá vált, de nem jártak jól az erdélyi románok sem, ha figyelembe vesszük azt, ami Erdéllyel a román uralom nyolcvan éve alatt történt.

A Székelyföld népe újabb történelmi lehetőséget lát kibontakoztatni a románokkal való együttélés megteremtésére. Autonómiatörekvéseit az évezredek, jól bevált és nélkülözhetetlen ősi önkormányzati szokásaira építi. A térség békéjét, a népek alkotó tehetségének a kibontakozását, csak az önrendelkezési elv alkalmazása szavatolhatja. A székelyeknek - magyaroknak, akik a mai Erdély területén számbelileg kevesebben vannak, nincs több elvárásuk az uralkodó román nemzetel szemben, mint amennyit ők kaptak a magyar Erdély magyar vezetőitől. Meggyőződésünk, hogy autonómia törekvéseinket az erdélyi románok és vezetőik idővel meg fogják érteni és ezeknek az elveknek a gyakorlatba ültetését közösen fogjuk kivitelezni.

A történelem és az európai gyakorlat - bizonyítja - létkérdés a területi autonómia megvalósítása!

Uygur minta

Kováts Zoltán

(Szeged)

Európa – Magyarország – Románia népesedési múltja és jövője^x

AZürichi Magyar Történelmi Egyesület munkáját hét éve kísérem figyelemmel, s szeretném az Egyesület jó hírét erősíteni. Kutatási területem nem kimondottan törekvések fő vonalába tartozik (magyar őstörténet, középkor története), csak érinti azt, ha népesedéstörténeti témáim e korszakra vonatkoznak. Az Egyesület munkájának - szerintem - van egy nagyon nagy pozitívuma: a nyitottság. A nyitottság, a szabadság, amely a tudomány és az előrehaladás éltető eleme. Az itt megvalósuló tolerancia, megértés jegyében választottam mai témámat. Ez ugyan túllépi az Egyesület fő törekvéseinek időhatárát, de úgy gondoltam, hogy ebben a megértő légkörben beszámolhatok azokról a kérdésekről, amelyek az elmúlt hónapokban foglalkoztattak, amely témában elnyertem a Magyar Tudományos Akadémia Országos Kutatási Alapjának a támogatását is. Szerintem a kérdés, amit választottam, újszerű. Nemcsak abban, hogy a „zürichi-ek“ által támogatott témáktól távol esik, hanem a mondandó szempontjából is. Bízom benne, hogy az újkori kutatói eredmények bemutatása nem esik távol az Egyesület alapkoncepciójától.

Mind Magyarországon, mind Romániában a „média“ jóvoltából igen tájékozottak vagyunk más földrészek népesedési gondjairól, a túlnépesedésről. Újabban bőven írnak a magyar lapok arról, hogy a nyugati, gazdasági országok sem tudják megoldani azt, hogy a születések száma következetesen ne csökkenjen. Arról már alig írnak az újságok, hogy a nyugati országok úgy tudják gazdasági életüket fenntartani, hogy más földrészekről megengedik a tömeges betelepülést. Ez az ország Franciaország. Más, gazdag országok még ott tartanak, hogy vendégmunkásokkal, azok tömegével biztosítják a hiányzó munkaerőt; Marx Károly kifejezésével élve, az extra-profitot. A tájékoztatás féloldalu, mert a média csak arról tudósít, hogy mennyi a munkanélküli. Itt valami ellentmondás van!

Már nyomdában van, szeptemberre ígérik a megjelenését annak a tanulmányoknak, amelyet Szabó István professzorom születésének 100 éves évfordulójára megjelenő emlékkönyvbe fogadtak. Ez igen nagy megtiszteltetés számomra, mert a magyar történetírás - egyik irányzatának - legjobbjai írhatnak ebbe az emlékkönyvbe. Erdélyből öt professzor, kutató, többek között Szabó István által a

---

^x Művelődési Minisztérium Felsőoktatási és Kutatási Főosztály 1987-1990 között /943/86; OTKA 1991-1994 között /2889/1990; OTKA 1998-1999 időszakra /025011/1997 - támogatásával

katedrán többször emlegetett fiatalabb barátja, Jakó Zsigmond. E tanulmányom mondanivalóját szeretném itt rövidesen összegezni. Gondoltam, hogy azok számára, akik a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület előadását meghallgatják, ez a friss információ fontos lehet.

Tanulmányomban áttekintem az európai népességfejlődést. A bevezető részben utalok arra, hogy a városokba tömörülő Nyugat-római Birodalomban - a járványok következtében, de a hedonista életmód következtében is, ehhez kapcsolódóan a gyermekáldástól való tartózkodás következtében, a népességnövekedés megállt. Rabszolgaszerző háborúkkal nem tudták a gazdasági tevékenységüket erősíteni. A nagy népvándorlás - elsősorban germán - tömegei elárastották a birodalmat. E népek egy része átvette a rómaiak nyelvét, a germánság egy része megtartotta, majd a mögöttük érkező normannok, szlávok, magyarok újszintén.

Hatalmas összefoglaló munkák jelentek meg Franciaországban a középkor és az újkor népességfejlődéséről. Jobb forrásadatok birtokában egyértelművé vált, hogy az ún. születéskorlátozás elterjedését megelőző időszakban - részben az időnként visszatérő nagy járványok (epidémiák), részben az állandóan jelenlévő, mindennapos fertőző betegségek pusztításai miatt (endémiák) - igen kismérvű volt a népességnövekedés mértéke. Nagyobb távon számítva ezer lakosra az évi 2-3 ezreléket, ha elérte.

A nyugati kutatási eredmények azt mutatják, hogy a 18. századtól kezdve két irányban történik változás. Nyugaton a halandóság kezd kismértékben javulni, ugyanakkor, hogy a vagyon, a föld ne osztódjon, megindul a születéskorlátozás. Jól látszik, hogy Skandinávia országaiban a házasságkötési időszak későbbre halasztásával, majd más eszközökkel is igyekeztek a termékenységet korlátozni. Franciaországban egyértelmű, hogy már a 18. században erőteljesen csökkent a születések száma. Magyarországon az újabb kutatások feltárták, hogy a 18. század végétől Dél-Baranyában (Orbánság) határozott az egykére való törekvés. A 19. század első felétől több tájegységre kimutatható. A trianoni Magyarországon a Tolna megyei Sárközben, Somogy megyében, Kemenesalján - Dunántúlon -, Felvidék északi sávjában: Nyitra, Bars, Nógrád, Gömör megyében, a román lakta Krassó és Szörény megyében, valamint a szászok körében is terjed a születéskorlátozás.

A 19. század egész Európában, így Magyarországon is, nagy-nagy változást mutat. Változatosság abban, hogy hol, milyen területeken, mily mértékben javulnak a halandósági viszonyok; milyen a kulturális szint; milyenek a közösségek hagyományai; milyen az egyházak befolyása a demográfiai magatartásra.

Összességében a 19. században azonban a meghatározó, hogy a halandósági viszonyok javulnak, a születési arányok kisebb mértékben csökkennek, így átmeneti időre magas természetes szaporodás áll elő, az ún. demográfiai olló. Az évi 10 ezreléknél nagyobb természetes szaporodás Angliában 170 évig tart (a kíván-

dorlás a gyarmatokra vezeti le ezt a népfelosleget, valamint az ország népe szépen növekszik, mert az ipari forradalom következtében nagyobb népességet tud Anglia eltartani), Németországban 70 éven át kimutatható 10 ezreléknél nagyobb természetes szaporodás. A történelmi Magyarországon 1880 és 1910 között; Ausztriában csak 20 évig, Franciaországban elmarad. Amikor 1800-ban Napóleon felállította a statisztikai hivatalt, akkor 4 ezrelék az évi természetes szaporodás. Azóta folyamatosan csökken, míg a bevándorlók meg nem oldják az ország népességének elfogyási problémáját. Franciaországban az elmúlt 30 évben több mint 12 millió, más földrésről érkezett ember kapott állandó letelepedési engedélyt.

Az európai országok természetes népmozgalmi adatait elemezve tanulmányomban arra a következtetésre jutottam, hogy ugyan ma még csak 9 európai ország népessége fogy, egy stagnál, Szlovénia, de rövidesen, pár év múlva, legkésőbb egy évtizeden belül, minden európai ország el fog jutni a népességfogyáshoz. Ennek az az oka, hogy egész Európában következetes a családtervezés, a születéskorlátozás. Ebben nem az általános életszínvonal ilyen-olyan mértéke a meghatározó, hanem az, hogy a gyermek milyen terhet ró a gyermeket vagy gyermekeket nevelő családokra. Mindenütt, a legkülönbözőbb élethelyzetekben a két vagy több gyermeket nevelő családok kerülnek nehezebb, küzdelmesebb helyzetbe. Az ún. szocialista tömbhöz tartozó országokban a születéscsökkenés folyamata gyorsabb volt, ezt nagyban elősegítette a „kétkeresős” rendszer kikényszerítésén túl a vallásérkölcshőlygése, aminek érdekében a politikai hatalom mindent megtett. A gazdasági tényezők, a gazdasági értékek dominanciája fokozottan előtérbe került; a gyermek igénylése, a valóság, belső értékek megbecsülése háttérbe szorult.

A születéskorlátozást csak egy ideig tudta a halandósági viszonyok javulása elhanyagolni. Volt egy csökkenő mértékű természetes szaporodás, de a népesség elöregedése következtében a halandósági arányok Európa minden országában - a legutóbbi években - már rosszabbodnak, növekednek. Azt nem lehet tudni, látni előre, hogy Európa országai mily tömegeket fognak beengedni más földrészekről. Annyi biztosan megállapítható, hogy Európa törzsnépessége minden országban a következő évtizedben - kismértékben - fogyni fog. A törzsnépesség fogyása későbbi évtizedekben gyorsulni fog, hacsak...

A bársonyszéktől bársonyszékig látó politikusok - Magyarországon - azzal vigasztalják magukat, hogy lám, a gazdag országok sem tudták megoldani a törzsnépesség elfogyásának kérdését. Engem ez nem vigasztal. Én azt szeretném, hogy magyar népem megmaradjon, de szeretném, ha a világ kultúrájában, gazdasági életében meghatározó szerepet játszó európai nép se olvadna fel egy újabb népvándorlásban.

Európa után közelítsünk Magyarországhoz és Romániához. Az általános összegző megállapítás után nézzük konkrétan, hogy ebben a két országban mi várható.

Elengedhetetlen, hogy tömören ne ismertessünk egy előrebecslési módszert, amelyet az elmúlt évtizedben kimunkáltunk. A grénium három tagú. Én vagyok benne a demográfus; matematikus dr. Szederkényi Antal; software matematikus Mágoriné dr. Huhn Ágnes.

A Központi Statisztikai Hivatal, valamint az MTA Demográfiai Kutató Intézete még nem ezzel a módszerrel készíti prognózisait, hanem a nemzetközi gyakorlatban általában alkalmazott ún. „component method”-dal. Annyira már jutottunk, hogy a hivatalos negyedéves folyóirat ismertette grémiumunk által kimunkált új módszert és a számítások eredményeit (Demográfia 1997. 4. sz. 375-382. p.). Romániára vonatkozó számításainkat, erre a konferenciára készülve, az elmúlt hónapokban végeztük el.

A mostanáig használt „component method”-nak nevezett bonyolult számítási rendszer lényege, hogy két alapvető elemét meg kell becsülni! Egyik a várható termékenység alakulása; a másik komponens az ún. korszpecifikus halandóság, egyszerűbben kifejezve, hogyan fog alakulni a halandóság korcsoportonként. E két fő tényező alapján kiszámítják a népesség egyes korcsoportjainak nagyságát, majd összegzik, s kapják évről évre a végeredményt. E prognóziskészítési módszer akkor hoz a későbbi valósághoz közeli eredményt, ha a két tényezőt jól becsülték. 1957-ben készítették az elsőt, azóta én 15-öt ismertem meg. Bár 1990 óta csiszolták a feltételezéseket, mégis a végső „eredmény” az, hogy egyetlen prognózis se teljesült. Mindig kevesebben lettünk, mint ahogyan jósolták. Oka: sem a várható termékenységet, sem a korszpecifikus halandóságot nem a történelmi tendenciáknak megfelelően becsülték.

A sok ábrándos előrebecslés láttán már majd két évtizede gondolkodunk a jövő valóságát jobban megközelítő előrebecslési módszer kimunkálásán. Ha a gazdasági élet legkülönbözőbb területein alkalmazzák a meglévő - történelmi - adatok birtokában a trendszámítást, miért ne lehetne azt a demográfiai folyamatok matematikai leírására is alkalmazni? Először arra jöttünk rá, hogy ahol ezt alkalmazzák - nyugaton - a számítások csak rövid, 5-10 éves szakaszokra válnak be. Távolabbi jövőre számítva nem következik be oly mértékben a termékenység csökkenése. Több mint egy évtizede látjuk, hogy általában alkalmazott lineáris függvénnyel nem lehet valós eredményhez jutni. Számításaink alapbázisát az ezer lakosra jutó születési arányok adták. Ilyen adatokkal 1876-tól rendelkezünk a történelmi Magyarországra. 1912-től bevezették állami alkalmazottak számára folyósított családi pótlékot; a két világháború között családi házak építéséhez adott kamatmentes kölcsönökkel segítették a többgyermekeseket; az egyházak - mind a mai napig - mindent megtesznek az Élet igenlése, a család érdekében. Mind az eszmei, mind a szerény anyagi befolyásolás, majd az ún. szocializmus idején a magasabb családi pótlék, gyermekgondozási segély, szülési segély és szabadság, annak növelése - sok minden együttes hatása -, hogy a családra nagy terhet jelen-

tő gyermeknevelés elől a társadalom egyre szélesebb tömegei térnek ki, de az egyenesvonalú, lineáris csökkenési folyamatot az anyagi és eszmei támogatások valamelyest enyhítik. Így az általános csökkenési folyamat nem írható le lineáris függvénnyel, csak az ellipszis görbületének leírására alkalmas exponenciális függvénnyel. A termékenység előrejelzésének problémáját megoldottuk, jó 15 éve elvégzett számításaink - sajnos - mindig beváltak.

A várható halandóságot sem megbecsültük, hanem valós alapokra helyeztük azzal, hogy amióta a halandósági arányok romlanak - Magyarországon 1961-től, Romániában 1964-et követően - lineáris függvénnyel trendet számoltunk. Előrebecsléseink azonban nem teljesültek. A halandósági arányok romlásának mértéke lassul. Fejlődik az orvostudomány, javul az egészségügyi ellátás etc. Többféle matematikai számítást kipróbáltunk. Legjobban a meglévő adatok a későbbi évek adataihoz úgy illeszkedtek, ha $2/3$ kitevőjű függvénnyel számoltunk. Összefoglalva: rendelkezésünkre állnak az ezer lakosra számított születési és halálozási arányok. Ezekből az adatokból a trendet kiszámítjuk, adott esetben pl. 2040-ig, az exponenciális függvény képlete: $y=Ae^{Bx}$, ahol az x az évek számával szigorú korrelációban lévő független változó, az y a születési arányszámokat jelenti. A halandósági trend-számítás esetében: $y=A+Bx^{2/3}$ a korrelációs együttható (r) Magyarország esetében 0,89, Románia esetében 0,91.

Számításaink végső eredménye:

Év	Románia össznépessége (ezer fő)	Magyarország
1996	22 610	10 176
A népesség várható nagysága:		
2000	22 418	10 003
2010	^x 21 493	21 303
2020	20 222	19 928
2030	18 829	18 217
2040	17 267	16 267

^x Ha 2002-től családtámogató intézkedések valósulnak meg

A számítás - természetesen - a törzsnépésedésre vonatkozik, ha nincs tömeges elvándorlás vagy beköltözés.

Előrebecslési módszerünk, de más módszer is nagy nehézséggel, jelentős hiba-

lehetőséggel alkalmazható Románia esetében. Volt egy nagyon hosszú ideig tartó időszak - 1967-től 1989-ig -, amikor adminisztratív eszközök sorával magas szinten igyekeztek tartani a termékenységet. A legdurvább, összetett módszerek alkalmazása ellenére a születések száma és aránya fokozatosan csökkent. 1989 után - demográfiai viszonyok történetében ritka - igen nagymérvű csökkenése folyamat indult meg, amely ma is tart. Ez a csökkenési folyamat meddig fog tartani. Ezt ma lehetetlen megmondani. A termékenység gyors csökkenéséről, a bizonytalan jövőről tudósít: Muresan, Cornelia: A reprodukív magatartás változásai Romániában. (Demográfia, 1997. 4. sz. 285-298. pp.)

Számításainkban 1996-ig tudtuk az arányszámokat felhasználni. Ha ez a nagymérvű csökkenés sokáig tart, akkor az Önök kezében lévő előrebecsléshez képest is (első oszlop) jobban fog zsugorodni Románia népessége. Valami hasonló játszódott le Magyarországon, annak analógiájára mondhatjuk, hogy egy idő után a csökkenés mértéke kisebbé válik. Ehhez azonban Magyarországon 1961-et követően egyre több intézkedést valósítottak meg, ezek azonban csak mérsékelni tudták a csökkenést, az elfogyás folyamatát. Feltételezzük, hogy Románia tanul a negatív magyar példából, s a gyermeket és a gyermekeket nevelő családokat valóban segítik, jobban, mint Magyarországon. Ebben az esetben valósul meg a második oszlopban feltüntetett előrebecslés.

E bevezető munka után most végezzük Hargita megye 264 települését átfogó elemzésünket. Ezt összevetjük ugyanebből a korszakból (1966-1992) való Csongrád megyei adatokkal, arányszámokkal. Már most látszik, hogy Hargita megye demográfiai viszonyai kedvezőbbek Csongrád megyénél. Ennek a kutatásnak az eredményeiről csak egy év múlva tudok majd beszámolni.

Alapadatok. Az arányszámok forrása mind Magyarország, mind Románia esetében:

- 1920-1975: Mitchell, Brian R.: European Historical Statistics 1950-1975. Cambridge, 1980. 126-133. pp.
- 1976-1983: Demográfiai Évkönyv 1984. Bp. 1985. 380-382. pp.
- 1984-1989: Demográfiai Évkönyv 1989. Bp. 1991. 406-407. pp.
- 1990-1995: Demográfiai Évkönyv 1996. Bp. 1998. 393-396. pp.
- 1996: Monthly Bulletin of Statistics. United Nations. New-York, 1997. november

A további táblázatokat összeállította, a számításokat végezte: Kováts Zoltán Demográfiai Évkönyv 1995. Bp. 1997. 22-23. p.

Ezer lakosra jutó népmozgalmi arányok és előrejelzés

Év	Magyarország			Románia		
	Születés	Halálo- zás	Term. szap. Term. fogy.	Születés	Halálo- zás	Term. szap. Term. fogy.
	ezer lakosra			ezer lakosra		
1920	31,4	21,3	10,1	30,7	25,9	7,8
1921	31,8	21,2	10,6	38,2	22,9	15,3
1922	30,8	21,4	9,4	37,2	22,8	12,4
1923	29,2	19,5	9,7	36,4	22,1	14,3
1924	26,9	20,4	6,5	36,7	22,5	14,2
1925	28,4	17,1	11,3	35,2	21,1	14,1
1926	27,4	27,4	10,7	34,8	21,4	13,4
1927	25,9	17,8	9,2	34,1	22,2	11,9
1928	26,4	17,2	9,2	34,7	19,6	15,1
1929	25,1	17,8	7,3	34,1	21,4	12,7
1930	25,4	15,5	9,9	35,0	19,4	15,6
1931	23,7	16,6	7,1	33,3	20,8	12,5
1932	23,4	17,9	5,5	35,9	21,7	14,2
1933	21,9	14,7	7,2	32,1	18,7	13,4
1934	21,8	14,5	7,3	32,4	20,7	11,7
1935	21,1	15,2	5,9	30,7	21,1	9,6
1936	20,3	14,2	6,1	31,5	19,8	11,7
1937	20,0	14,1	5,9	30,8	19,3	11,5
1938	19,9	14,2	5,7	29,6	19,2	10,4
1939	19,4	13,5	5,9	28,3	18,6	9,7

Ezer lakosra jutó népmozgalmi arányok és előrejelzés
(folytatás)

Év	Magyarország			Románia		
	Születés	Halálo- zás	Term. szap. Term. fogy.	Születés	Halálo- zás	Term. szap. Term. fogy.
	ezer lakosra			ezer lakosra		
1940	20,0	14,3	5,7	26,5	19,1	7,4
1941	18,9	13,2	5,7	23,0	19,3	3,7
1942	19,9	14,6	5,3	21,4	19,5	2,9
1943	18,9	13,5	5,4	23,4	18,1	5,3
1944	20,6	17,4	3,2	21,7	19,6	2,1
1945	18,7	23,4	-4,7	19,6	20,0	-0,4
1946	18,7	15,0	3,7	24,8	18,8	6,0
1947	20,6	12,9	7,7	23,4	22,0	1,4
1948	21,0	11,6	9,4	23,9	15,6	8,3
1949	20,6	11,4	9,2	27,6	13,7	13,9
1950	20,9	11,4	9,5	26,2	12,4	13,8
1951	20,2	11,7	8,5	25,1	12,8	12,3
1952	19,6	11,3	8,3	24,8	11,7	13,1
1953	21,6	11,7	9,9	23,8	11,6	12,2
1954	23,0	11,0	12,0	24,8	11,5	13,3
1955	21,4	10,0	11,4	25,6	9,7	15,9
1956	19,5	10,5	9,0	24,2	9,9	14,3
1957	17,0	10,5	6,5	22,9	10,2	12,7
1958	16,0	9,9	6,1	21,6	8,7	12,9
1959	15,2	10,5	4,7	20,2	10,2	10,0

Ezer lakosra jutó népmozgalmi arányok és előrejelzés
(folytatás)

Év	Magyarország			Románia		
	Születés	Halálo- zás	Term. szap. Term. fogy.	Születés	Halálo- zás	Term. szap. Term. fogy.
	ezer lakosra			ezer lakosra		
1960	14,7	10,2	4,5	19,1	8,7	10,4
1961	14,0	9,6	4,4	17,5	8,7	8,8
1962	12,9	10,8	2,1	16,2	9,2	7,0
1963	13,1	9,9	3,2	15,7	8,3	7,4
1964	13,1	10,0	3,1	15,2	8,1	7,1
1965	13,1	10,7	2,4	14,6	8,6	6,0
1966	13,6	10,0	3,6	14,3	8,2	6,1
1967	14,6	10,7	3,9	27,4	9,3	18,1
1968	15,1	11,2	3,9	26,7	9,6	17,1
1969	15,0	11,4	3,6	23,3	10,1	13,2
1970	14,7	11,6	3,1	21,1	9,5	11,6
1971	14,5	11,9	2,6	19,5	9,5	10,0
1972	14,7	11,4	3,3	18,8	9,2	9,6
1973	15,0	11,8	3,2	18,2	9,8	8,4
1974	17,8	12,0	5,8	20,3	9,1	11,2
1975	18,4	12,4	6,0	19,7	9,3	10,4
1976	17,5	12,5	5,0	19,3	9,5	9,8
1977	16,7	12,4	4,3	19,5	9,6	9,9
1978	15,8	13,1	2,7	19,1	9,7	9,4
1979	15,0	12,8	2,2	18,5	9,9	8,6

Ezer lakosra jutó népmozgalmi arányok és előrejelzés
(folytatás)

Év	Magyarország			Románia		
	Születés	Halálo- zás	Term. szap. Term. fogy.	Születés	Halálo- zás	Term. szap. Term. fogy.
	ezer lakosra			ezer lakosra		
1980	13,9	13,6	0,3	18,0	10,0	8,0
1981	13,4	13,5	-0,1	17,0	10,0	7,0
1982	12,5	13,5	-1,0	15,3	9,9	5,4
1983	11,9	13,9	-2,0	14,3	10,4	3,9
1984	11,8	13,8	-2,0	15,5	10,3	5,2
1985	12,3	14,0	-1,6	15,8	10,9	4,9
1986	12,2	14,4	-1,8	15,0	10,0	5,0
1987	12,0	13,6	-1,6	15,5	10,9	4,6
1988	11,9	13,4	-1,5	15,5	10,9	4,6
1989	11,9	13,9	-2,0	16,0	10,7	5,3
1990	12,1	14,1	-2,0	13,6	10,6	3,0
1991	12,3	14,0	-1,7	11,9	10,9	1,0
1992	11,8	14,4	-2,6	11,4	11,6	-0,2
1993	11,4	14,6	-3,2	11,0	11,6	-0,6
1994	11,3	14,3	-3,0	11,0	11,6	-0,6
1995	11,0	14,2	-3,2	10,4	12,0	-1,6

A természetes népmozgalom arányai (ezer lakosra)

Sz.=születések

Tsz.=természetes szaporodás (+)/természetes fogyás (-)

H.=halálozások

EK (A és W)=Egyesült Királyság (Anglia és Wales)

Időszak	EK. (A és W)			Franciaország			Svédország			Magyarország		
	Sz.	H.	Tsz.	Sz.	H.	Tsz.	Sz.	H.	Tsz.	Sz.	H.	Tsz.
1900-04	28,4	16,6	11,8	21,4	20,0	1,4	26,4	15,7	10,7	37,8	26,0	11,8
1905-09	26,7	15,1	11,6	20,1	19,5	0,6	25,6	14,6	11,0	36,3	25,7	10,6
1910-14	24,2	13,8	10,4	18,8	18,2	0,6	23,7	13,9	9,8	35,0	23,6	11,4
1915-19	19,4	15,1	4,3	11,4	19,0	-7,6	20,8	14,8	6,0	19,9	22,5	-2,6
1920-24	21,4	12,2	9,2	19,8	17,2	2,6	20,3	12,4	7,9	30,0	20,8	9,2
1925-29	17,1	12,2	4,9	18,4	17,1	1,3	16,4	12,1	4,3	26,6	17,3	9,3
1930-34	15,3	12,0	3,3	17,0	15,7	1,3	14,4	11,6	2,8	23,2	15,8	7,4
1935-39	14,9	12,0	2,9	14,8	15,3	-0,5	14,5	11,7	2,8	20,1	14,3	5,8
1940-44	15,5	13,2	2,3	14,6	16,9	-2,3	17,7	10,8	6,9	19,3	13,9	5,4
1945-49	18,0	11,9	6,1	20,1	13,8	6,3	19,0	10,4	8,6	19,9	14,9	5,0
1950-54	15,5	11,6	3,9	19,3	12,6	6,7	15,5	9,8	5,7	21,1	11,4	9,7
1955-59	15,9	11,6	4,3	18,3	11,7	6,6	14,5	9,6	4,9	17,8	10,3	7,5
1960-64	17,9	11,8	6,1	18,0	11,2	6,8	14,5	10,0	4,5	13,6	10,1	3,5
1965-69	17,3	11,7	5,6	17,2	11,0	6,2	15,0	10,2	4,8	14,3	10,8	3,5
1970-74	14,7	11,9	2,8	16,5	10,6	5,9	13,7	10,3	3,4	15,3	11,7	3,6
1975-79	12,4	12,0	0,4	13,9	10,3	3,6	11,8	10,3	1,5	16,7	12,6	4,1
1980-84	13,0	11,7	1,3	14,4	10,1	4,3	11,2	11,0	0,2	12,7	13,7	-1,0
1985-89	13,5	11,5	2,0	13,8	9,6	4,2	12,7	11,2	1,5	12,1	13,7	-1,6
1990-94	13,4	11,1	2,3	12,9	9,2	3,7	13,8	10,9	3,9	11,8	14,3	-2,5
1995	12,5	11,0	2,5	12,5	9,1	3,4	11,7	11,0	0,7	11,0	14,2	-3,2
1996	12,6	11,0	2,5	12,6	9,2	3,4	11,7	10,6	1,1	10,4	14,1	-3,7

A természetes népmozgalom arányai (ezer lakosra)

Sz.=születések   Tsz.=természetes szaporodás (+)/természetes fogyás (-)
H.=halálozások

Időszak	Ausztria			Cseh(szlovákia)			Szerbia (Jug.)			Románia		
	Sz.	H.	Tsz.	Sz.	H.	Tsz.	Sz.	H.	Tsz.	Sz.	H.	Tsz.
1900-04	35,9	24,3	11,6				39,8	22,3	17,5	39,5	25,5	14,0
1905-09	34,0	23,2	10,8				39,0	24,9	14,1	40,1	25,9	14,2
1910-14	31,2	21,0	10,2				37,7	22,1	15,6	41,8	24,5	17,3
1915-19	16,3	23,4	-7,1				-	-	-	31,8	22,6	9,2
1920-24	22,6	16,7	5,9	27,4	16,9	10,5	35,3	20,6	14,7	36,4	23,2	13,2
1925-29	18,4	14,7	3,7	23,7	15,5	8,2	34,0	20,0	14,0	34,6	21,1	13,5
1930-34	15,2	13,5	1,7	20,6	13,9	6,7	33,0	16,3	16,7	33,7	20,3	13,4
1935-39	14,7	13,9	0,8	17,6	13,2	4,4	27,9	15,9	12,0	30,2	19,6	10,6
1940-44	-	-	-	20,8	14,3	6,5	-	-	-	23,2	19,1	4,1
1945-49	17,1	12,8	4,3	22,4	13,5	8,9	28,2	13,3	14,9	23,9	18,0	5,9
1950-54	15,0	12,3	2,7	22,0	10,8	11,2	28,8	12,4	16,2	24,9	12,0	12,9
1955-59	16,8	12,5	4,3	18,5	9,7	8,8	24,8	10,5	14,3	22,9	9,7	13,2
1960-64	18,5	12,5	6,0	16,3	9,5	6,8	22,1	9,4	12,7	16,7	8,6	8,1
1965-69	17,3	13,0	4,3	15,5	10,4	5,1	19,8	8,7	11,1	21,3	9,2	12,1
1970-74	13,9	12,8	1,8	17,7	11,5	6,2	18,1	8,8	9,3	19,6	9,4	10,2
1975-79	11,6	12,5	-0,9	18,7	11,5	7,2	17,7	8,6	9,1	19,2	9,6	9,8
1980-84	12,2	12,1	0,1	15,3	11,9	3,4	16,7	9,2	7,5	16,0	10,2	5,8
1985-89	11,5	11,3	0,2	13,9	11,6	2,3	15,2	9,1	6,1	16,3	10,9	5,4
1990-94	11,8	10,4	1,4	13,0	11,8	1,2	14,1	8,9	5,2	11,8	11,3	0,5
				14,1	10,0	4,1	13,4	10,1	3,3			
1995	11,0	10,0	1,0	11,5	9,8	1,7	13,2	10,2	3,0	10,4	12,0	-1,6
1996	10,9	9,9	1,0	11,2	9,5	1,7	13,0	10,5	2,5			

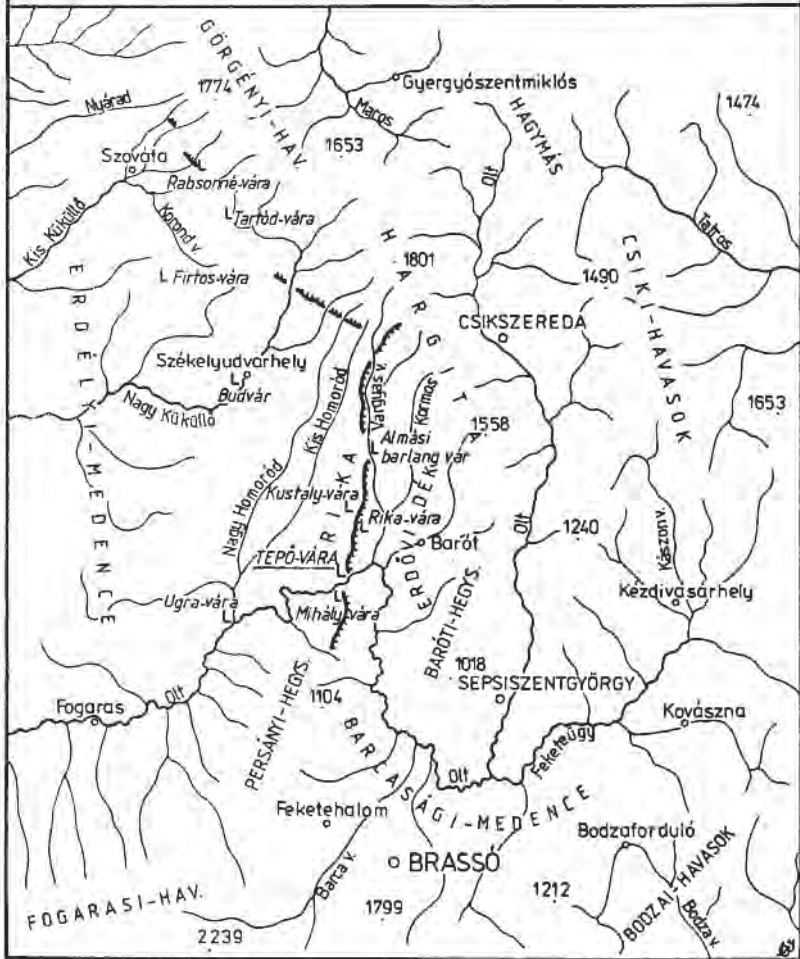
Dénes István

DÉLKELET ERDÉLY ÁTNÉZETI TÉRKÉPE

töltésvonalat

0 8 16 24 km

L vár

Az alsórákosi Tepő-vára

A Kárpát-kanyar hágóin már a történelem hajnalán fontos útvonalak vezettek a keleti síkságokról a Kárpát medencébe. A hágókról a Barcaságra aláereszkedő utak észak felé az Olt folyó széles völgyét követték a ma Erdővidéknek nevezett medence-részig. A folyó itt hirtelen nyugatra fordulva magas sziklahegyek között vágott utat magának az Erdélyi-medence felé. A folyó partja a szorosban járhatatlan volt. A közlekedési út a rikai hágón át vezetett Erdély belsejébe.

A Rika patak tágas völgyét a koraközépkorban a ma Kakasborozdának nevezett töltésvonulat keresztezte. A keleti oldalon ásott mély árokból és az abból kidobott földből felépített, valószínűleg faszerkezetű palánkkal megerősített töltés őrizte az átjárót. Ettől nyugatra a Rika tetőn második töltésszakasz húzódik keresztben az útra.

A Rika völgyének két oldalán kőből, forrómészsel épített, koraközépkori (11. század vége - 12. század eleje) erődítmény együttes, a Rika-vára és Kustaly-vára egészítette ki az átjáró védelmi létesítményeit. A várak és árok-töltések a kelet felől várható támadások feltartóztatására és visszaverésére készültek és a keleti gyepű fontos elemeit képezték.

A Rikától délre, az Olt alsórákosi szorosának északi oldalán az ősidőktől fogva létezett egy útvonal, amelyet a helybeliek jelenleg is országútnak hívnak. Ez az út a rákosi Tepő magas mészkősziklájára épített vár alatt vezetett.

Orbán Balázs az általa Tepejnek nevezett szikla csúcsa alatt 80 lábnyira, 3-4 láb magasan fenn álló várfalakra talált. „A falakat a sziklába vágott bemetszésre építették, amely 400 lépés hosszúságban a hegy tetejét három oldalról körülöleli és csak a madár által megközelíthető, meredek, keleti sziklafalon hiányzott“ tudósít a szerző a Székelyföld leírásában. Megemlíti a hegy északi oldalán kanyargó „várútját is”. (Orbán, 1868)

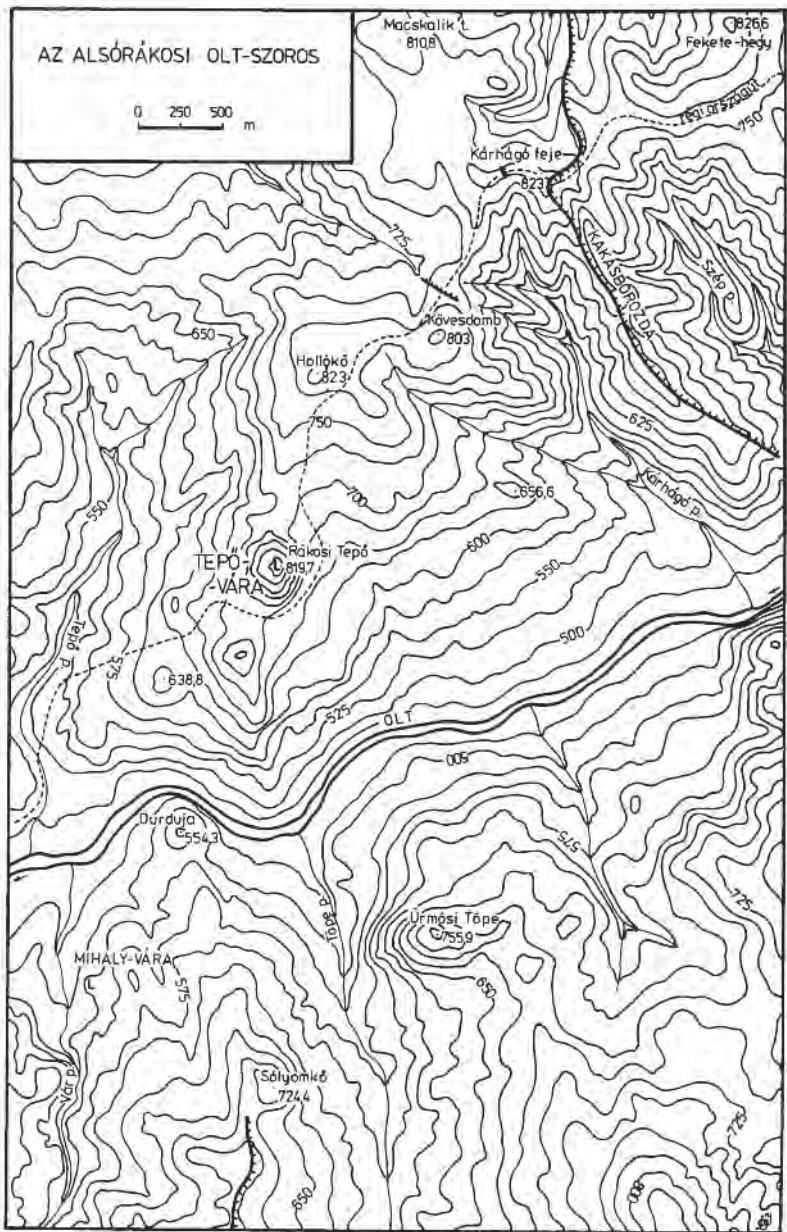
Székely Zoltán a Tepőről ovális alaprajzú, mésszel rakott, kőfalú várat említ. Az itt talált rombusz alakú vasnyílhegy alapján a várat a 12. századba keltezi. Egyszerű rajzot közöl a várról. (Székely, 1977) Ugyanezt a nyílhegyet előbb az Olt déli partján levő Mihály-varából származtatja. (Székely, 1971)

Ferenczi István válasz cikkére (a „Castrum Bene 1989“ kötetben megjelent Benkő Eleknek Kelet-Erdély „korai“ kővárai című írására) válaszoló Benkő írása mellékleteként a rákosi Tepő-varából származó kerámia töredék fényképeit közli és egyszerű vázlatot mellékel a várról anélkül, hogy a szövegben említést tenne róla. (Benkő, 1991)

A Tepe a török nyelvekben hegyet jelent. Az alsórákosiak ö-ző nyelvjárásuk folytán ejtik Tepő-nek. 1614-ben Tepely alakban írták. A Tepe nevet itt lakott tö-

AZ ALSÓRÁKOSI OLT-SZOROS

0 250 500 m

rök eredetű nép adta, valószínűleg besenyők. (Imre, 1981)

A 819,7 m magas triász kori, fehér mészkőből álló, piramis alakú hegy 100 m-re kiemelkedik a puhább kőzetekből felépített térszínből. Csúcsáról szemmel tartható az egész környék, az Olt-szoros torkolata Erdővidék felől és el lehet látni a Dél-Hargita irányába, vagy egészen a Bodoki-havasokig. Fentről nagyszerű rálátás van a Kárhágó, Kövesdomb felől jövő útra, valamint az Olt-szoros déli felé. Le lehet nézni a túlsó parton, a Vér pataka völgyében levő Mihály-várára, ahol kiemelkedő szikla tetején mésszel rakott kővérfalakat találunk.

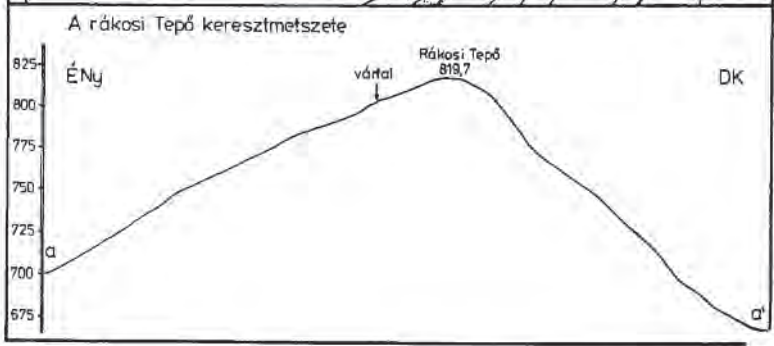
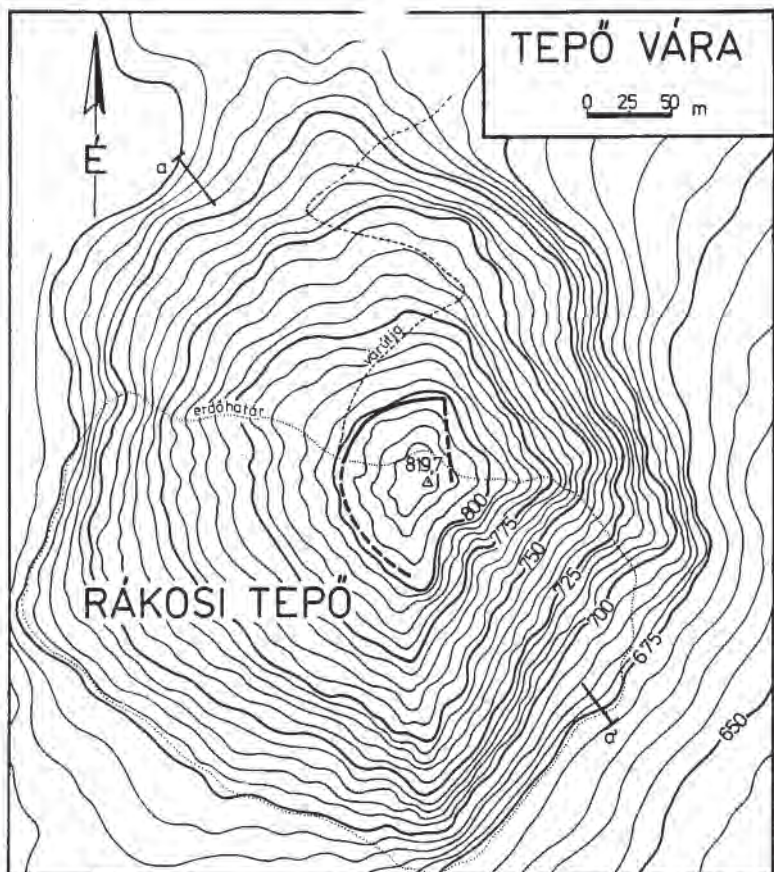
Az Orbán Balázs által leírt helyen, körülbelül 15-17 méterrel a hegytető alatt, az északi erdős oldalon, könnyen felismerhető a fal vonala, amely párkányt képez. A meredek északkeleti sziklás oldalon az idő lerombolta a falat, így csak a mészhabarcsos kövek alapján lehet a helyét kinyomozni. A 42 méter hosszú falszakasz déli irányban, kissé emelkedve kivezetett a keleti sziklaéltre.

A hegy északi oldalán, ahol a ma is jól járható várútja felkanyarog, az erdő védelmében a várfal épebben megmaradt. Az északkeleti élen a két falrész derékszögbeni találkozásánál a falak által bezárt részen, egy 10x10 méteres terület mintha mesterségesen laposra lenne kiképezve. Feltehetőleg itt valamilyen építmény állhatott (fából készített torony) a várútjának figyelésére.

A várfal északkeleti végétől mért 12,90 és 14,30 méter között a fal külső oldalát letakarítottuk. Együttal a fal belső oldalánál is bontottunk kutató gödrot. A feltárásból megállapítható, hogy a lejtős sziklafelzínre először alapozó párkányt (0,20 méter) raktak, ami 0,16 méterrel kijebb áll mint a fal felülete. Erre a kiszögélésre kezdték építeni nagyobb mészkő tömbökből a falat. A köveket lapos oldalukkal kifelé helyezve elég egyenletes falfelületet képeztek. A két faloldal belsőjét kisebb-nagyobb kövekkel megtöltötték és aprókavicsos-homokos forrómészszel beöntötték. A várfalba a mészkő mellett andezit (cserekő) és homokkő darabokat is építettek. Ezeket a környékről gyűjtötték és felhordták a hegyre. Az omladékban faragott felületű, sárgás-barna homokkő darabot is találtunk.

A feltárt, ép falfelület 0,90 méter magas. A fal tetejéig még 0,70 méter van, így az álló fal magasság 1,80 méter. A lepusztulás miatt a fal teteje domború. A belső falfelület 0,60 méter mélységben érte el a sziklát. A metszetből látható, hogy a falat a lejtős, egyenetlen sziklás oldalra építették. A várfal vastagsága 1,80 méter.

A várfal ívben kanyarodva ugyanazon a szintgömbén (kb. 803 méter) körbe fut a hegyoldalon és 80 méternél eléri az erdő bokros szélét. Ezentúl a nyugati és délnyugati oldalon hiányzik, csak a hegybe bevágott párkány árulja el a fal nyomát. A bemetszést nyugati irányból már 8 kilométerről, a Turzon nyakáról jól ki lehet venni a Tepő csúcsa alatt. A fal helyét különben a mészhabarcs porladék is elárulja. A fal 132 méteren érte el a déli szikla éle. A keleti és déli sziklaél között szinte függőleges, járhatatlan sziklafalak vannak, ahol nem volt szükség várfalra.

A Tepő-vára hadászatiilag előnyös helyen épült és gyakorlatilag bevehetetlen volt. A vár falainak összhossza 174 méter, a körbe zárt terület kb. 3000 m².

A vár északkeleti sarkát véve kiindulópontnak a 92,0 és 95,0 méter között a fal nyomvonalára kutatógödört mélyítettünk, amely elérte a várfal még helyben levő, mészhabarccsal összeragasztott alapköveit. A köveket 0,50 méter vastag, földes-köves törmelék borítja.

A törmelékben nagyobb, korongolt, felhajló peremű, nyakban piros, oldalán szürkés-barna színű, finoman iszapolt és simított, belül finom homokszemcsés, fül nélküli, bögre alakú cserépedény töredékeit találtuk. A részben összerakható edény száj-átmérője 20 centiméter, alj-átmérője 15 centiméter, magassága 30 centiméter. A fal vastagsága 7-10 méter, az alja vékonyabb 3-4 miliméter. Díszítése körbe futó, alig bemélyedő párhuzamos vonalak.

Egy kisebb oldal töredék finoman iszapolt, korongolt, kívül szürkés-barna, belül téglapiros, párhuzamos vonalakkal díszített, az előbbinél kisebb méretű bögrétől származik. Másik oldaltöredék szintén korongolt, fekete-szürke színű, finom andezit homokkal soványított agyagból készült, amelyben sok fekete színű, csillogó ásványtöredék figyelhető meg. Díszítése: párhuzamos és hullámos bearcolt vonalak.

Az agyag soványítására használt finom andezithomok alapján erdővidéki vagy a Hargita vulkanikus térségéhez közel eső fazakas központ létezését feltételezhetjük. A Radu Popa vezette ugrai, a 12. század közepére, vagy második felére keletkezett, 2 méter vastag, mésszel rakott kőfalú vár átadásából olyan fenékbélyeges edényaljat közöl, amelyhez tökéletesen hasonlót a Vargyas-szoros 1200/81 számú barlangja előtti sziklapárkányon találtam. A 16 küllős kerékhez hasonló pecsétnek egy küllő hibája van és ez mindkét leleten azonos.

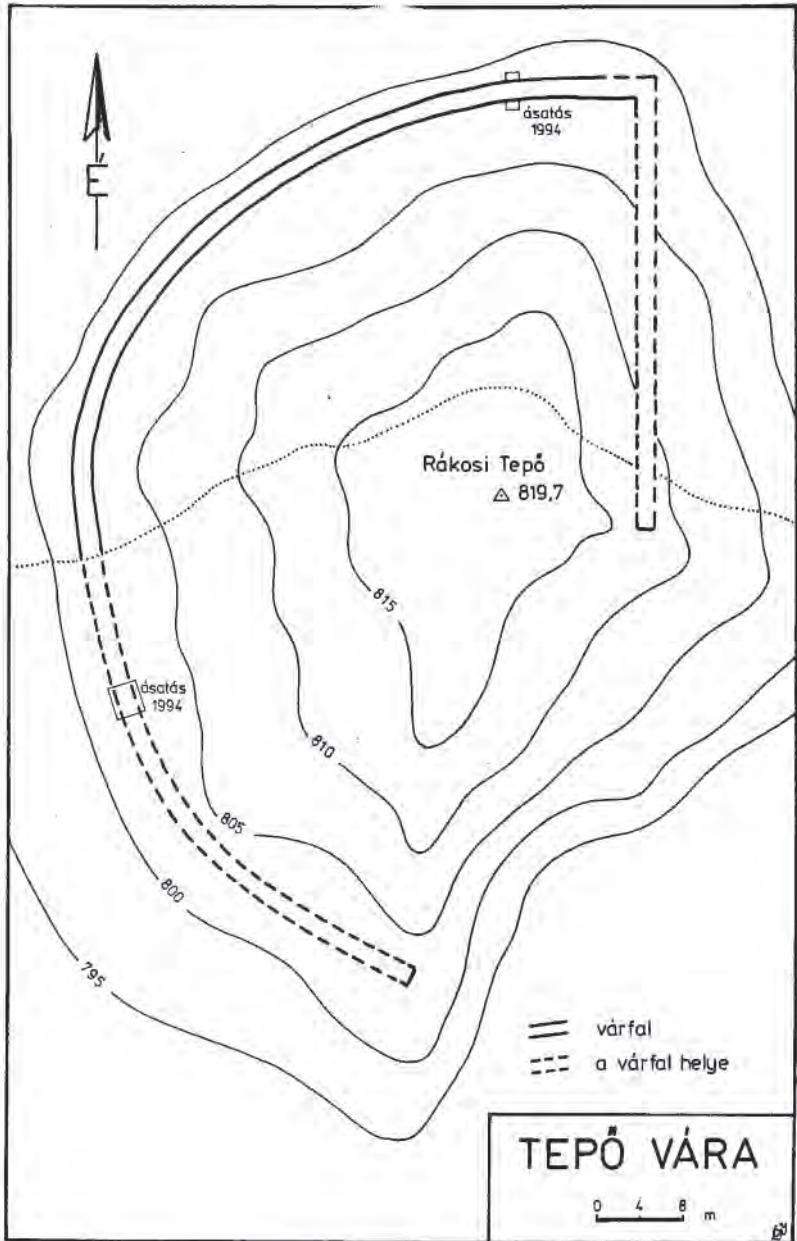
A kutatóárokban egy félbe törött csillagtarajos vas sarkantyút is találtunk.

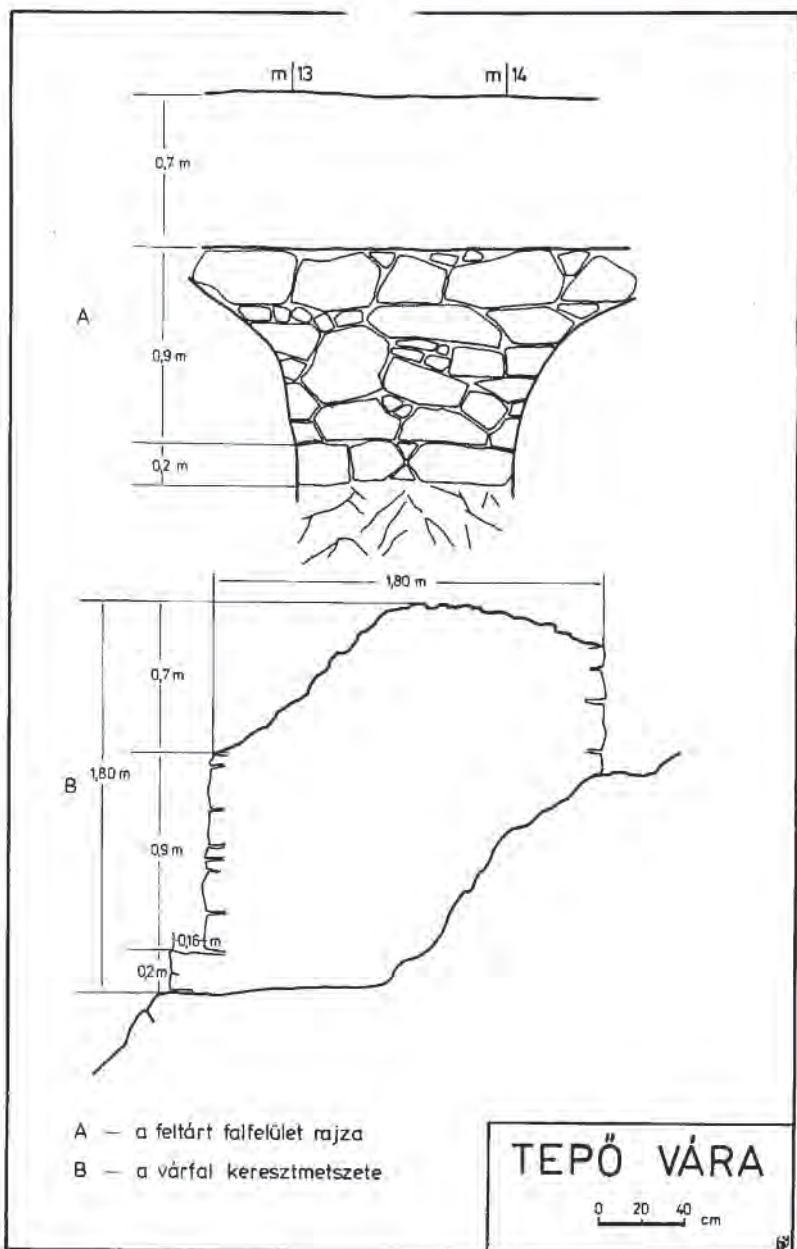
Az eddig előkerült kis számú régészeti anyag a felhajló peremű, nagy méretű bögre és a csillagtarajos sarkantyú, a 13. századra keltezhető. A hullámvonal díszítés a 11. és a 12. századra jellemző.

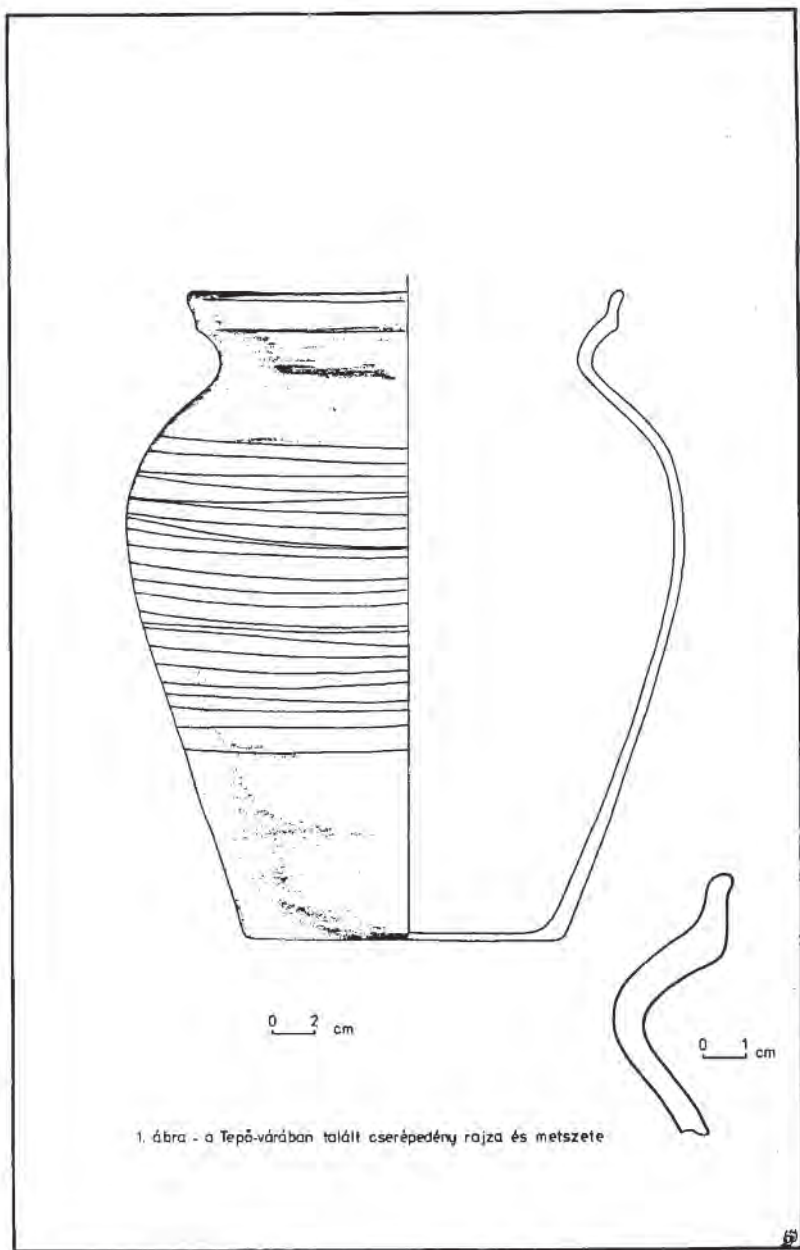
A Tepő-várától 2,5 km-re északkeletre húzódik a Kakasborozda, a Hargita oldalában kezdődő, a Hargita-fennsíkon, majd a Rikán át egészen az Olt-szorosig tartó folytonos töltésvonalat. Az Olt-szorostól délre, a Tepőről jól látható Súlyomkő sziklája mögül a töltésvonalat tovább tart még 10 km-t végig az apácai hegyeken szinte a Bogáti-hágóig. (Ferenczi, Dénes, 1991)

A Kakasborozda a Kárhágó fején (823 m) keresztezi a régi utat (jelenleg szekérút). Innen 250 méterre nyugatra, az elkeskenyedő hegygerincet másik, kb. 50 m hosszú árok-töltés vág át. E rövid öltéstől tovább nyugat felé, kb. 800 m-re, a Kövesdomb (803,5 m) előtt még egy 250 méter hosszú töltés-szakaszt találunk. Az árok-töltés teljes szélességében átvágja a két patakej közötti hegynyeret. A kövekből és földből emelt töltés 8 méter széles és 2 méter magas. A keleti olda-

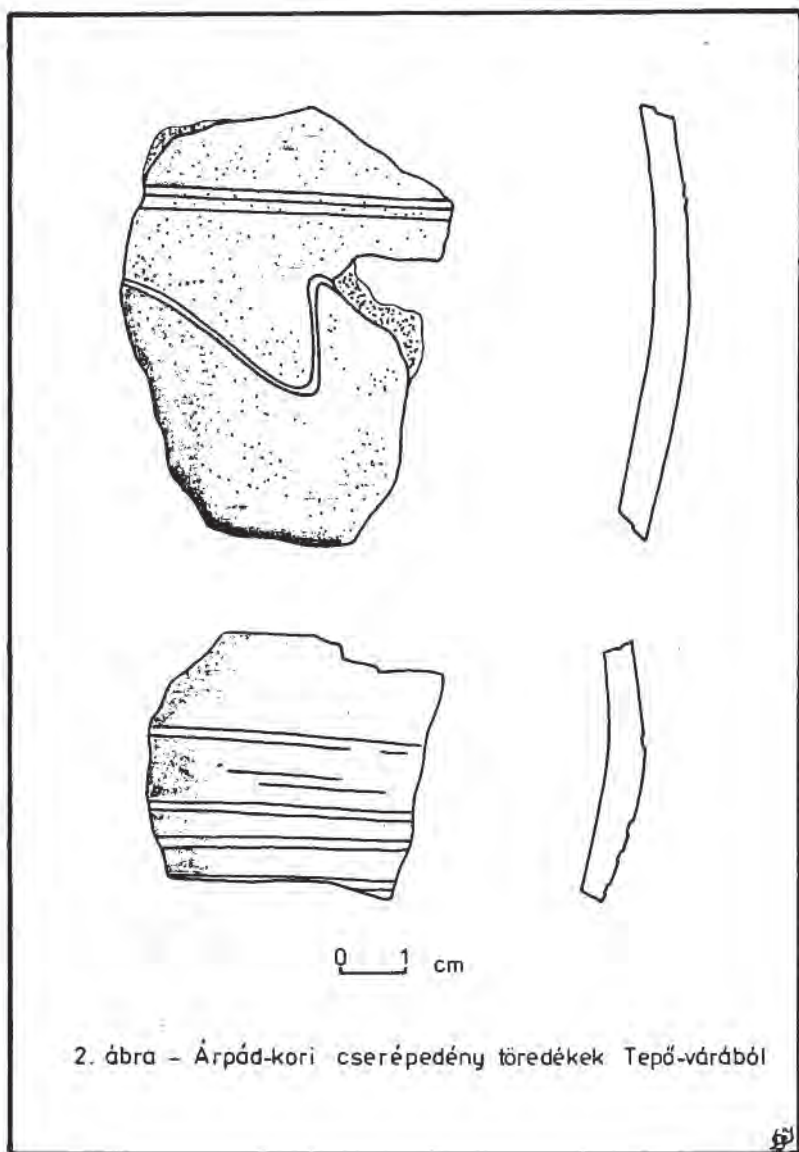

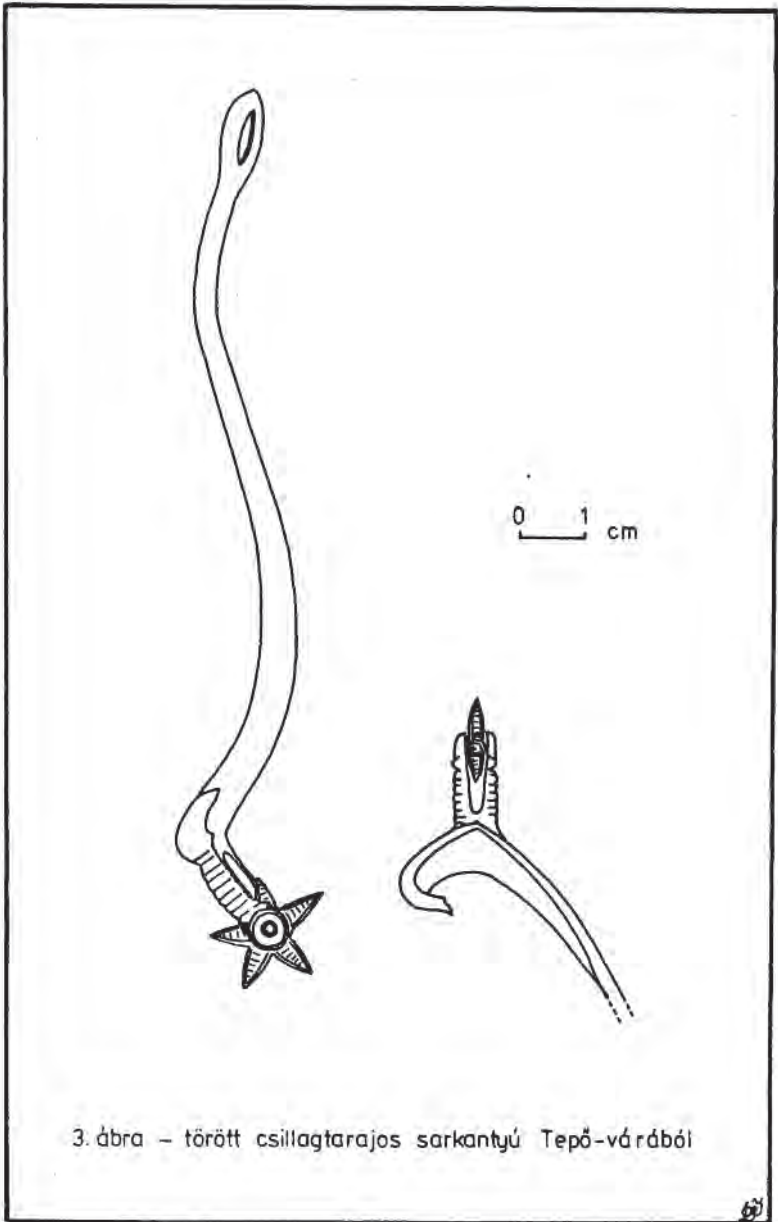

1. ábra - a Tépő-várában talált cserépedény rajza és metszete

3. ábra - törött csillagtarajos sarkantyú Tepő-várából

lán levő árok aljától a töltés tetejéig jelenleg is 3 méter a szintkülönbség.

A várat tehát kelet felől hármastöltés biztosította. Ugyanilyen védelmi rendszert találunk a rikai (Rika-vára, Kustaly-vára) vagy a sóvidéki (Firtos-vára, Rabsonné-vára) vár előtt is. Ezek a hosszabb-rövidek töltések a várakhoz vezető útvonalakon (hegygerinceken) készültek, általában kelet felől.

Megállapítható, hogy ezen várak ugyanolyan módon voltak megerősítve, így bizonyosan egy időben készülhettek és használták a gyepű védelmi rendszerében, az ország keleti határainak védelmére.

A várakat hosszabb ideig használták, amint azt a rikai várban feltárt gazdag 11-12. századi régészeti anyag bizonyítja. (Dénes, 1995)

A Tepő-varának kutatása tovább folytatódik és az előkerülő régészeti anyag remélhetőleg több bizonyítékot fog szolgáltatni a vár építésének és felhagyásának pontosabb időmeghatározásához.

Könyvészet

1. Benkő Elek (1991): Szent László-kori kővárak Erdélyben. Műemlékvédelem, XXXV. Évf., 4. Szám, 227-236 old. Budapest
2. Dénes István (1995): A rikai vár kutatása, A ZMTE Második (Csikszeredai) Övezeti Történeztalálkozó Előadásai és Iratai, Budapest-Zürich
3. Ferenci István, Dénes István (1994): Udvarhelyszéki töltésvonulatokról, A ZMTE Első (Székelyudvarhelyi) Övezeti Történeztalálkozó Előadásai és Iratai. 85-106 old., Budapest-Zürich ISBN 963857420
4. Imre Barna (1981): Alsórákos földtani képe, ásványi kincsei, turisztikai nevezetességei, Aluta 1981, 299-328 old., Sepsiszentgyörgy
5. Orbán Balázs (1868): A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s népismereti szempontból. I. köt., XLII. fejt., 203-204 old., Budapest
6. Radu Popa, Radu Stefanescu (1980): Şantierul arheologic Ungra (jud. Braşov). Materiale şi cercatări arheologice 1980, 496-503 old., Bukarest
7. Székely Zoltán (1971): A kezdeti hűbérkor kutatásának néhány kérdése Erdély délkeleti részében (X-XIII. sz.), Aluta 1971, 156-165 old., Sepsiszentgyörgy
8. Székely Zoltán (1977): Adatok délkelet Erdély erődítményeinek és lakóház típusainak kérdéséhez. Aluta 1976-1977, 73-109 old., Sepsiszentgyörgy

A rajzokat Dénes István készítette

Balázs Sándor

(Csikszereda)

Kelet-Erdély gazdasága a 15-16. században

1. TELEPÜLÉSEK A KERESKEDELMI ÉS MUNKAGAZDASÁG VONZÁSÁBAN A 15. SZÁZAD VÉGÉN ÉS A 16. SZÁZAD ELEJÉN

A délkeleti Kárpátok kanyarulatában a Cenk alatti város alapítása a német lovagrend alkotása, amely 1211-ben telepedett a Barcaságra és ott több községet létrehozva, rövid idő alatt fejlődő gazdaságot és kereskedelmet meghonosított.

Az akkori történelmi és gazdasági körülmények előbb Földvárnak, majd Feketehalomnak kedveztek, de a házi ipar és a kereskedelmi gazdaság fellendülése e tájon, Brassót a nagyobb települések közé rangsorolta.

Eredetileg a ma Óbrassónak nevezett városrész helyén, a Bertalan templom körül a síkságon épült. Azonban később részben a Vidombák áradásai miatt, részben biztonsági okokból behúzódott a Cenk alá, ahol a mai belvárost övező hegyek oltalma alatt áll.

Orbán Balázs a Székelyföld leírása című művében ezt írja: „Brassó több század hosszú során át nem csak hazai kereskedelmünk egyik legjelentékenyebb helye, hanem a világkereskedelem egyik legfőbb pontjává lett, úgy hogy 1444-ben már kereskedelmi társulat keletkezett Brassóban saját szabályzat és ügykezeléssel.”⁴¹

Brassó házi ipargazdaságára és kereskedelmére nézve értékes gazdaságtörténeti adatokat találunk Manucio Pálnak „Transilvaniae olim Daciae dictae descriptio” Roma 1596. évben megjelent munkájában, amely bemutatja Brassó város népességét és ezt írja: a kerített és nagyon erős falakkal ellátott belvárosban százok laknak, a külvárosokban más nemzetbeliek is igen számosan vannak, nevezetesen az egyikben igen sok magyar, a másokban bolgárok, a harmadikban ismét földművelő százok.

Brassó 15-16. századbeli gazdaságának előfeltételei közül megemlíthetjük a 16. század második felében engedélyezett és példaértékű szabadkereskedelem virágzását. Lajos király 1364-ben vásárjogot engedett Brassónak, olyan szabadalmakkal mint a budai vásárok. Az 1370-1395-ben bevezetett vámmentesség a Magyar Birodalom egész területén házi ipari munkagazdaság és a szabadkereskedelem fejlődését szolgálta. Zsigmond király 1395-ben pedig olyan kizárólagos gazdasági előjogban részesítette a brassóiakat, amelynek értelmében az egész keleti kereskedést, különösen az akkori Oláhországgal, a brassóiak kezébe adta. A külföldi kereskedők árúikat csak Brassóig vihették, ott eladták, vagy elcserélték a he-

lyiek termékeivel.

A település munkagazdaságának fejlődését és virágzását tükrözi a magyar királyoknak termékben fizetett adótörlesztés. 1451-ben Brassó adójába például 200 kopját, ugyanannyi kelevészt, 15 nyilat és 6000 nyílveeszt ír elő Hunyadi János királyi rendelete. A lőfegyverek feltalálása, korszerűsítése és alkalmazása korszakában a brassóiakat segítette a harangöntés terén előzően elért szakmai és munkatapasztalat. 1464-ben Mátyás király egyik rendeletében szorgalmazza, hogy a brassóiak küldjenek ágyukat, lőport és lőfegyvereket a haza védelmére.

A 15. század közepén Brassóban beindul a posztógyártás. 1444-ben Hunyadi János elrendeli, hogy a brassói tanács a posztógyártást elősegítse és a készítményeket a város címerével lássák el. 1467-ben Hunyadi Mátyás a posztóval való szabadkereskedelmet engedélyezte Brassónak. A posztógyártás terén a Németországból 1546-ba behozott munkaerő nagyban hozzájárult a munkagazdaság és a kereskedelem korszerűsítéséhez.

A 16. század első felében a kézművesség és a mesterségek számottevő változatai mellett, a művészetek több ágazata fejlődött, mint az aranyművesség, aranyhímzés, szobrászat, festészet, faragászat, stb.

A brassói kereskedelem és munkagazdaság védelmét a szász egyeduróság, esetenként a kizárólagosság érvényesítése biztosította. Nem engedélyezték mindig az idegen áru vásári részvételét. A vásárokon 10 óra előtt a lakosokon kívül senki gyapjút, lent, kendert, élelmiszereket nem vásárolhatott. A barcasági mezővárosok iparosai termékeiket át kellett adják áron alul a brassói kereskedőknek.

Mint sok más keleti tartomány helységeinek virágzása és hanyatlása Brassót sem tudta elkerülni.

Az igazságos Mátyás király 1467. évi kiváltságlevele még egy időre emelte a város anyagi jólétét. 1498-ban kötött szerződést II. Ulászlóval, miszerint a király Brassó városának elzálogosítja a tölcsvári várhatóságot.

A mohácsi vész után a városi hatóság hatalma korlátlan. Érezte is a magyarral, székellyel és oláhval.

Brassó fénykorának viszonylagos hanyatlását nem csak a belső és külső viszályok és ellenségeskedés határozta meg, hanem az újabb földrajzi felfedezések, új világkereskedelmi utak létrejötte a Jóreménységfokán át, ami növelte a hajószállítását a szárazföldivel szemben.

Brassó munkagazdaságára és kereskedelmére hátrányosan hatott az országfosztók - Basta és Caraffa - rémkora, valamint a hadisarcok terhei. Brassó, mint a Kárpát-medence tartományának nagy települése és egész Erdély gazdasági fokmérője, a 15-16. században pozitívan hatott a székely települések munkagazdaságának és kereskedelmének fejlődésére, különösen a deszka-, a textil-, a faipari- és az állati termékek értékesítési lehetőségét, biztosítva, a gabona és más élelmiszer felvásárlását ipari termékekért és fordítva.

2. SZÉKELYFÖLDI TELEPÜLÉSEK VÁROSIASODÁSA, VÁSÁRAI ÉS GAZDASÁGA A 15-16. SZÁZADBAN

Sepsiszentgyörgy város nevét temploma védőszentjéről nyerte. Egyike a Székelyföld régibb városainak. 1332-ben már történelmi feljegyzések tükrözik a település lakóinak gazdasági és kereskedelmi tevékenységét, szerveződését, miszerint Mihály nevű papja - a feljegyzéseknek megfelelően - 15 régi banálist fizet a pápai dezmába.

"Oly összeg, mennyit csak a kiválóbb és nagyobb helységek és városok adnak", írja Orbán Balázs a Székelyföld leírása című könyvében.²

Zsigmond király e városban 1427-ben több kiadott okmánya között szerepel a helység városi rangra való emelése. Ulászló udvari bírása, Báthori István 1492-ben, Ferenc nap utáni vasárnapon, Segesvárról kiadott gazdaságjogi rendeletében, amelynek értelmében a szék tisztjének évente csak egyszer tartoznak gazdálkodni, már városnak, civitásnak címeztetik.

Lajos királytól három szabadalom levele van a városnak: első, amelyben vásárokat engedélyez 1520-ból; második, amelyet Budán 1525 Virágvasárnap előtt 6 nappal adott ki, amelyben Zapolya János vajdájához küldött levelében a székek jogkörét növeli, s főként a sepsiszéki hatóságoknak szóló rendelkezés, miszerint Sepsiszentgyörgy bírójának és polgárságának mindig jogában áll, hogy a pártütőket, felségsértőket, tolvajokat, gonosztevőket, munkakerülőket és rendetlenkedőket a városban megzabolázza és megbüntesse. Hogy e jog érvényben tartassék, s hogy e város minden hatalmaskodások és hatalmasok elnyomása ellen védve legyen, arról komolyan rendelkezik helytartója és a szék tisztségviselői: harmadik, ugyanez évben és ugyanazon keltezéssel, amelyben elrendeli, hogy „e város a régibb királyoktól nyert szabadalmaiban megtartassék, lakóit hadbamenettel, gyűlésekkel, s másként is ne terheljék, ígervén magukat, hogy hová más városok mennek, s mit fizetnek, ők se vonják ki magukat", írja Orbán Balázs nagy művében.³

A város kereskedelmi- és munkagazdaságát az ellenség által lerombolt templomok és középületek viszonylag rövid idő alatti újjáépítése is bizonyítja. Kereskedelmének fejlődését pedig a szabadalmazott kirakóvásárok és sokadalmak gazdagsága és védelme igazolják hiteles írásokban. János Zsigmond király 1564-ben kiadott szabadalmi levelében, Bethlen Gábor pedig ezt követően 1620-ban kiadott védlevelében rendelte el, hogy Báthori István vajda szabadalomlevele értelmében „a kapitányt, királybíró és a székelyek véneit csak egyszer tartoznak esztendőnként fogadni, s ha valamely adósságok ajándékok lennének, melyeket eddig a vének tettenek, az alól is feloldozza.“ Eltiltja a gyakori költséges összejöveteleket és gazdálkodást, egészen átírva Báthori Istvánnak e szabályzó védlevelét.

Sepsiszentgyörgy a 15. század végén már sokadalmairól befródot a hivatalos kiadványokba, amelyeket azonban a brassói tisztek és kereskedők panaszára Ulászló kezdetben betiltott, de 1510-ben ugyan ő, 1515-ben pedig Zapolya János vajda újból érvényre emelt, majd ezt követően, mindkettőt Lajos király 1520-ban törvényesített.

A „Sigilum oppidi Sepsi Sz. György Ano 1509“ pecséttel ellátott regestrumban 1567-beni bejegyzés alapján Zentgyörgy 63 kapuval rendelkezik.

A helység vásárainak, munkagazdaságának és kereskedelmének kialakulásában és fejlődésében a fafeldolgozás, gyapjú, élelem, illetve a háziipar és a brassói kereskedelmi kapcsolatok jelentős szerepet játszottak.

E város dicső múltját érdemes az utókornak is megismerni és abból éltető reményt meríteni.

Székelyföld városiasodó és iparosodó nagy településeihez tartozik Székelyudvarhely.

"Egész történelmünk egy, gyakran megható, elragadó jelenetekkel, páratlan hősiességgel, dicső, magasztos tettekkel kevert nagyszerű tragédia, melyben az önfeláldozó, magához vonzó szerep mindig nemzetünké", írja Orbán Balázs a Székelyföld leírása című könyvében.⁴

A műemlékek, a hősiesség maradványai, amelyeknek anyagi alapját mindig a dicső, magasztos tettek, a munka és alkotás, a gazdasági fellendülés biztosította ezen a vidéken is.

A 16. század második felében fejlődésnek indult az ipari tevékenység. A mesterségek osztódását és szakosodását elősegítette a szakmai céhek alapítása. A székelyudvarhelyi céhek a legrégebbi mesterségbeli szerveződések, amelyek hatékony érdekvédelmi ipari szervezetnek bizonyultak a székely-magyar kisipar meghonosításában és fejlesztésében ezen a vidéken, védve saját üzleti érdekeiket és ösztönözve a hatékonyabb és szakosított munkagazdaság és kereskedelem kifejlését, a nemzetet ősi jogaitól és kiváltságaitól megfosztották egy időre, de a székelyeket nem tudták még megfélemlíteni és a kisipart, a gazdaság fejlődését, szolgáló céhek tevékenysége egy új szakasz kezdetét is jelentette e nép életében.

Kézdivásárhely - Aserculi oppidum (deszkaváros) a történelmi feljegyzések alapján a 15. század elejére tekint vissza.

A kezdetleges kis deszkavárosnak 1427-ben Zsigmond király Thorja vására néven királyi város (civitem) címet adományozza, országos és heti vásárjoggal felruházva, valamint más kiváltságokat, adó és munkagazdasági jogokat biztosított a településnek.

A nyert gazdasági jogok gyakorlását Mátyás király 1462-ben Budán Szent Anna napján kiadott okmánylevelében megerősítette és biztosította. 1507-ben Ulászló szigorúan intette a székelyek ispánját és más hatóságokat, hogy Thorjavásárát minden adó alul mentesíteni kell, miként a többi városokat, „senki

a jogaikban ne merje csonkítani a város lakóit és hogy e szerzett előjogokat mindenkivel megtartassák.⁴⁵

1531-ben János király Máté evangélista napján kiadott okmányában elrendeli, hogy Thorjavásárát szabadalmi ellenére senki taksákkal és adókkal ne terhelje, a szék belügyeibe ne avatkozzanak a felsőbb hatóságok.

Izabella királyné 1557 május 8-án Fehérvárról hivatalos okmánylevelet adott ki, amelyben Zsigmond király szabadalomlevelét egészen átírta, s azt megerősítve teljes tartalmában érvényesnek nyilvánította. Ezt a történelmi, gazdasági és jogi dokumentumot a város levéltárában ma is őrzik.

Báthori Zsigmond 1588. május 6-án Enyeden kiadott hivatalos közleményében, a már János királytól nyert heti vásárokat engedélyezi Kézdivásárhelynek csütörtök napon, Szent György és Szent Demeter napján pedig sokadalmakat.

1567-ben az évi registrumban Kyzdy Wasarhel néven még csak 60 kaput számol, de már élénk kereskedelmi kapcsolata van moldovai településekkel és Brasóval.

A 16. század végére a város népességét számítva a Székelyföld második városa. Kézműipara gyorsan fejlődött. Kelet-Erdély egyik leggazdagabb városa Brasó kivételével.

"Kézdivásárhely a semmiből teremtett mindent, valamint innen mint gyupontból terjedt szét a bátorság, a páratlan hősiesség szelleme, szóval Kézdivásárhely Háromszék Párizsa, Háromszék szíve", írja Orbán Balázs.

A székelyudvarhelyi esperességen Csikszék districtusában első helyen van bejegyezve Somlyó az 1332 évi rovatban a 668. lapon „Paulus saceidos de Chik solv 2 gr“ és az 1334 évi rovat 736. lapon „Nicolaus sac de Sumlov s 2.b.a”.

1556-ban a szebeni országgyűlés határozatot hozott, miszerint a Szász-sebes várának építésére a vármegyei nemesek és a székely főnemesek 50 pénzt, a többi nemesek az egy házhelyes lófők 25 pénzt adjanak. 1567-ben János Zsigmond rendelete szerint ezen építkezésre kirótt pénzüsszegeket vitélő Kornis Mihálynak beadják a regestrum írójának.

Zereda néven Csikszereda 16 kapuval az 1567. évi regestrumba van bejegyezve, 200 hold földdel, míg Zsögöd 20 kapuval.

Telesi Mihály és Mikes Kelemen a székelyek generálisa által kiadott rendelkezés szerint Csikszereda és Martonfalva lakóinak nagy erdőlési és legeltetési jogot biztosított. Az erdőlési és legeltetési szabadalmak mind hozzájárultak a fafeldolgozás, az állattenyésztés fejlődéséhez, valamint a települések gazdasági növekedéséhez, a mesterségek és a szakosított foglalkozások elterjedéséhez a városban és a környező falvakban egyaránt.

3. SZAKOSÍTOTT FOGLALKOZÁSOK A CSIKI ÉS GYERGYÓI MEDENCÉBEN

A Keleti-Kárpátok vidékén a háziipar és a kézműipari tevékenység a kereskedelem és a gazdasági élet alapját képezte. A famesesterségek mellett a legrégebb adatok a gyapjú-, kender-, len-, élelem- és a vasfeldolgozásra vonatkoztak. „Már a 17. század elejéről feljegyzések vannak például a csomafalvi-sólyompataki vas-hámorról. Erről mondják még 1741-ben is, hogy ott quondam Lázár István uram idejében vasat fuvattanak. A helyet ma is a Hámornál néven emlegetik”, írja Tarisznyás Márton Gyergyó történeti néprajza című könyvében.⁶

A vasfeldolgozást és a kovácsmesterséget tükröző gyergyói feljegyzés 1602-ből származik, amikor Bereck János kovácsot, valamint a Páll család Dani nevű őst említik, akik szabad székelyek voltak.

A szakosított foglalkozások egyik jellemzője, hogy évtizedeken át apáról fiúra maradt azoknak továbbművelése.

A 17. század eleji feljegyzések több adatot őriznek a gyergyószentmiklósi kovácsmesterségről, 1642-ben például Bereck János megcsinálta a templom csákányát. 1662-ben írja Ferenczy: vöttem a toroczkaiktól másfél rúd vasat. Bereck Jánost az 1616 évi lustrában mint háromszékit és idegent említik.

Regestrumában Ferenczy ezt írja: „Kovácsi Mihály, Ambrus Mátyás szeget vert. Az templum csákánjára nádlani vöttem az harang tengelyére lapos szántóvasat. Csináltattam egy sírásó csákánt újat acélból.“

A 15-16. századi fa-, gyapjú-, len-, élelem- és fémfeldolgozó műhelyek telepítésének jellegzetessége, hogy azok többségét az út- és a folyópartok mentén építették”. Az egyik 15-16. századi kovácsműhely a hagyomány szerint a Páll családé volt és a régen Alszeg, ma Békény utca 29 szám alatti telken állott a Kovásház nevű épületben. Ezt a műhelyt a 19. század végéig rendszeresen bérbeadták, írja a gyergyói muzeológus a közjegyzőileg is hitelesített telekkönyvek alapján.

A fennmaradt leírásokból arra lehet következtetni, hogy a környező falvakban, a csiki medencében azonos fejlettségi színvonalon gyakorolták a fa-, textil-, élelem- és a fémfeldolgozást, illetve a kovács mesterséget.

A számszerint is növekvő vasművesek a különböző társadalmi rétegekhez tartoztak.

A székely katonarendhez, vagy a jobbágyak csoportjába tartozó vasművesek mellett előfordultak cigány kovácsok és vasművesek, akik más vidékről telepedtek a zord éghajlatú csiki és gyergyói falvakban.

A korszak kovácsmesterségének másik jellemzője a termékek választékának gazdagítása és azok forgalmazása a Székelyföldön, a Regátban és Erdély más településein.

A helységek belső díszei voltak a kidolgozott ajtószarkak, beépített vaselemek, amelyek a kovácsolt vaskilincsekkel és más vastárgyakkal nagy értéket hagytak múzeumainknak.

A falvakban élő kovácsok jelentős szerepet vállaltak az állatgyógyászatban, mint gyógykovácsok. Különös tekintettel hadviselés idején mind az igavonóállatok, mind a felnyergelt lovak patkolásában és körömgógyításában egyaránt.

Az ellenség által lerombolt házak és templomok újjáépítésében nagy szerepet játszott a téglá és a cserép. A Székelyföldön a fa volt jelentős építőanyag, de a tartós műemlékek a 13-14. századának építkezéseit igazolják Csiksomlyón. Alfaluban és Szárhegyen, Gyergyószentmiklóson, a Kászonokban, Újfaluban, Alcsikon és Dánfalván már a középkorban elterjedt a téglá- és cserépkészítés.

1629-ben a gyergyószentmiklósi templom javításához Marosvásárhelyről hoztak téglavetőket. Kedvező feltételek voltak a téglavetés gyakorlására Gyergyóban, a Kászonokban és Tusnádon. Szárhegyen az, úgynevezett holtárok melletti agyagföldről jó minőségű téglát és cserepet készítettek.

A téglavetés munkamenete, habár egyszerű formája hasonló volt a cserépkészítéshez, kisebb mérete miatt cigánytéglának nevezték. Szárhegyen még készítettek szappantéglát is, amelyet a boltzatokhoz, kéményekhez használtak. A Gyergyói medencében, Szárhegyen kívül téglakészítéssel Gyergyószentmiklóson és Ditróban is kísérleteztek, de az agyag gyenge minősége miatt az évek múltával abbahagyták e termékek készítését.

A fazekasság, csempekészítés és mészégetés a 16. század felére tevődik e vidéken. Gyergyói fazekasokat például név szerint először 1685-ben említenek a szentmiklósi Fazakas István személyében. A csempe töredékek viszont Fazakas János nevét őrzik.

A mészégetők munkájáról az 1629. évi gyergyószentmiklósi feljegyzés szerint, a következőket írja a vidék tájékoztatója (Veszély 152): „mikor az új cintermet csináltuk egy kemence meszet égetteténk, az égetőnek adtam fl. 2". Gyergyóvidéken jelentős mészégető mesterséget honosítottak meg Békás, Tölgyes és Vasláb környékén ahol megfelelő fehér mészkő gazdagította a települések általaj kincseit. Mészégetők működtek a Gyilkos-tó mellett Lóhavason és Bernádtelepen, Borszék mellett Szépmezőben.

A kőfaragás kedvező feltételeit megtaláljuk Felcsikon, a Hargita és a környező hegyek kőzeteinek változatosságá révén.

A faragott kőtermékek közül megemlíjtjük a malomköveket, építőelemeket, kapustartókat, lépcsőrészeket és a síremlékeket.

E vidék kőfaragásának legrégebb alkotása a 13. századi szárhegyi keresztelőkút, amely ma a bukaresti Történeti Múzeum tárgyát képezi. Ugyanabból a korszakból származik az alfalvi templom kapuja is, amely Köpeczi szerint francia szerzetes kőfaragók műve.

Az 1498-as évszámot viselő gyergyószentmiklósi gótikus kőajtókeret feltehetőleg szintén helyi mesterek alkotását igazolja.

Számos műalkotás a helybeli és a más vidékről jött népi mesterek alkotókészségét és munkásságát igazolja.

Ide soroljuk például a ditrói régi kicsi templom 16. századbeli ajtókeretét, a szárhegyi templom előtt álló kőkeresztet, a csomafalvi keresztelőkutat, a gyergyószentmiklósi örménytemplom számos kőfaragványait, az Alfalu és Szárhegy határát jelző keresztet és más alkotásokat.

GAZDASÁGSZERKEZETI ÉS TÁRSADALMI VÁLTOZÁSOK A 16. SZÁZADBAN

Új találmányok segítették a bányászat és a kohászat fejlődését az egész Európában, 1540 körül a bányászatban és a kohászatban egy sor új technika honosult meg.

A bányászat fellendülése a 15. század közepére nyúlik vissza. A meg-megújuló pestisjárványok megtizedelték az olcsó munkaerő hadát. Az altalajkincsek nagy kereslete és a korlátozott munkaerő, további korszerűsítésre kötelezte az akkori szakembereket.

A nyersanyagforrásokat három különböző módon tárták fel: a felhagyott tárnák újra üzembe állításával, új érckészletű bányák feltárásával és a korábbi bányák meddőhányóinak kohósításával.

A sószükségletet a sólepárlással állították elő. 1579-ben Mathaeus Metz először tervezett konyhasó kinyerésére sólepárló házakat és meg is építette az elsőt.

Felhasználták a természetes nagy sótartalmú forrás részeket, illetve a külszíni sótelepeken, mesterséges vízfolyásokat vezettek keresztül. A sóval telített vizet a szalinákba vezették. A sóoldatot itt nagy kutakban lepárolták, ez a folyamat rengeteg tüzelőanyagot igényelt. Sóvidéken kezdetét vette a felszíni kősó kitermelése és a sóbányászat.

A Keleti-Kárpátok településeinek a székelyföld népességének számbeli növekedése, gazdasági szerkezete és szociális változása új szakaszhoz érkezett a 16. században. Nagyobb ütemű fejlődésnek indult a 15. század első éveivel viszonyítva, a bányászat, a kohászat és az erdőkitermelés.

A feudális termelési technika a 16. század végére már lehetőséget teremtett a hasznos erdőkitermelésre, a legelő-, a kaszáló- és a szántóterületek felületének extenzív növelésére. Az irtásokon így növekedett a mezőgazdasági termelés, a gabona vetésforgós termesztése.

A folyók és a patakok mentén szaporodtak a malmok és a vízfűrészek. Az itt élőknek többet kellett küzdeni az erőforrások hatékonyabb felhasználásáért, a természeti csapások, árvizek és hóviharak káros hatásainak helyrehozataláért és

megelőzéséért, a települések a különböző belső és külső tényezők rombolásának megfékezéséért, a létfenntartásért a megmaradásért. A nehéz gazdasági, szociális és természeti konjunktúrában és az adott feltételek között fejlődött és megváltozott a gazdaság szerkezete, a feldolgozás, a bányászat és az állattenyésztés részaránya. A nagymultú állattartás jó hírét a keresett székelyföldi lovak is növelték.

Bethlen Gábor Erdély fejedelme, értékelve a vidék gazdaságának eredményeit, parancsot adott ki, amelynek értelmében a majorság birtokain a sajtot és a tartós tömlő túrórt székelyföldi módra kell csinálni.

A külterjes szabad állattartási móddal párhuzamosan egyre nagyobb teret hódított a szállásos intenzív tenyésztési forma.

Az erdőirtások következtében megnövekedett legelő területek kedvező feltételeket biztosítottak a szarvasmarha, a juh és a lótenyésztésre.

A határrend a települések szintjén a természeti adottságoknak megfelelően alakult. Ennek megfelelően az egyszerű vetésforgót alkalmazták. A földterületek felét bevetették, míg a másik fele az ugar, pihent a következő gazdasági év tavaszáig.

A 16. század munkagazdaságának alapját és fejlődési tényezőjét a magántulajdon és a székely örökbirtok képezte. A kor történelmi írásai is szerepel a székelymagyarok gyakori vallomásai „én ahhoz az örökséghez vér vagyok”.

Az igazságszolgáltatásban a hagyatéki és a tulajdonjogi ügyek részaránya évről-évre növekedett. A székely örökbirtokok létrehozásáról országgyűlési, széki, fejedelmi és community határozatok szólnak. Az egyenlően szabadok társadalmából kivált az a módosabb réteg amely a pénz-, a kereskedelem és a munkagazdaság irányító szerepét tölti be és ezzel párhuzamosan a tulajdonosi differenciálódás is elmélyült.

A rendiségben és a nemesi státusban lévők, a bíraskodás jogkörét is betöltötték. A társadalom rétegződése, a tartozások, az eladósodás, zálogsummák növekedése mind több örökbirtokot, közföldhöz jussot biztosító üléshelyet, belsőtelket juttatott a főemberek birtokába.

Az 1562. évi székely felkelés után, a szabadságuktól megfosztott közrendbélieknek az eladományozását követően, a közrend eljobbágyosodásának folyamata még nem fejeződött be. Ezt a folyamatot fékeztek a köztudatban meghonosult kollektív székely szabadjogok, amelyek pozitívan hatottak e vidék munkagazdaságára, a társadalom rétegződésére és a szociális változásokra.

A 16. század végén a népesség nagyobb részarányát, 54 %-ot a szabad székelek (lófők, gyalogok, felszabadítottak) rétegei képezték. A jobbágyok 25 %-át és a zsellérek kb. 15 %-át képezték a székelymagyar társadalom struktúrájában, míg a főemberek kategóriája még a teljes 2 %-ot sem érte el.

A Székelyföld természeti és társadalmi adottságainak megfelelően a gazdasági struktúra alakulása és fejlődése a korszerűbb munkagazdaság típusainak térhódítása (zselléri és a fizetett bér munka) székenként és helységenként is változott a

Keleti-Kárpátok vidékén.

Háromszéken és a Kászonokban a szabadszékelyek részaránya az össznépeségből eléri a 65 %-ot és mindössze csak 25 %-ot ért el a jobbágyok és a zsellérek aránya. Kézdivben, a csiki és a gyergyói medencében szintén kisebb a jobbágyok részaránya egész Erdély társadalmi struktúrájához viszonyítva, amely egyharmadát teszi ki az összlakosságnak.

A feudális rendi strukturálódás és annak munkagazdasági változásai az erdélyi fennsík keleti részén Marosszéken mutatkoznak.

Az ide tartozó településeken a jobbágyok és a zsellérek már többségben vannak. A társadalmi rétegződés következtében az orbai részben is kisebbségben maradtak a szabadok.

A munkagazdaság fejlődésének következtében kialakult társadalmi rétegek közül elsők a főembereket (primárok) új, a nemességhez, a földesurakhoz hasonló rendjét kell kiemelnünk.

A főemberek részaránya a rétegződés következtében Sepsí és Kézdi széken elérte a 4,55 %-ot. Jelentős helyet foglal el a háromszéki Mikes család (218 függőségben élő 11 faluban) a Basáknak 7 helyiségben 140 a jobbágya, a Kálnokiaknak 14 településen 100, a Mikóknak 11 településen 81 jobbágya volt.

E vidéken elég gyakori a kislétszámú jobbágyat tartó nemesek száma, akik közül sokan elszegényedtek és a „nemes“ név után ott van bejegyezve, hogy most szolgál vagy személyében nemes de földönlakó.

Az udvarhelyszéki jobbágy és zsellértartók megoszlása talán a legmeggyőzőbben igazolja az aplatizálva szerveződött munkagazdaságot, illetve a kisszámú jobbágyot és zsellért tartó főemberek számának tízszeres növekedését.

Mindössze két jobbágy és zsellértartónak volt 160 személy feletti joga és vagyona. Ezzel szemben húszon felül volt azoknak a főembereknek a száma akik csak 16 jobbágyot és zsellért tartottak.

A székelymagyar lófők jogállapotukat és gazdasági helyzetüket tekintve a kiváltságosok rétegébe is sorolhatók. Módosabb zsellértartó is volt közöttük.

A gazdasági, katonáskodási és rétegződési körülmények között sokan közülük az alsóbb rétegekbe kerültek, illetve jogi státusukat ha megőrizték is, sokan elszegényedtek, szolgasorsra jutottak és bujdosókká váltak. Sok katonáskodó ember, a fejedelemtől lófő levelet is kivált. A több mint 4000 lófőcsalád, amely a székelymagyarok 20 %-át tette ki, nem csak a társadalmi struktúra jelentős része, de a katonai-szabadparaszti rendszer és a munkagazdaság jelentős bázisa is a 16. században a Székelyföldön.

A gazdag rendbéliek a székelymagyar lakosság 15 %-át alkották.

A felszabadítottak (libertinusok) 18 %. Ez a két gazdaságilag is közel álló réteg képezte a székelység több mint egyharmadát. A gazdaság-történelmi leírások szerint, ők együttesen a sokat szenvedett közrendiek. Sokan közülük elbujdosztak

más vidékre kezükben a vándorbottal és akik itthon maradtak, a zselléri, illetve a napszámos munka mellett falurészenként részt vállaltak a fejlődő munkagazdaság újabb formáiban a kaláka rendszerben.

A gazdasági és a szociális helyzetüket tekintve, valahol e két réteg peremén helyezkednek el a darabontok.

Ők hosszú éveken át jelentős katonai szerepkört töltöttek be. Munkájuk, magatartásuk és viselkedésük eredményként a jobbágyorsból kerültek fel a rendekbe, vállalták a katonai szolgálatot, míg mások éppen a sok küzdelmes, nehéz munkába belefáradva, jelentkeztek katonai szolgálatra.

A 15-16. század szociális életének és szerkezetének változatosságát a különböző jobbágycsoportok nagy száma is igazolja. Ilyen például: az ősjobbágy, a konfiskált, a konfiskálás előtti, a konfiskálás utáni, a fejekötött, a földönlakó adományozott, a külső stb. jobbágycsoport. Ez a sokrétűség, ugyanakkor a jobbágy- és zsellértartók gazdasági erején és munkaszemléletén kívül, tükrözi egy új társadalom közeledésének előhírnökét. A legrégebb jobbágy a Székelyföldön az ősjobbágy, akik már Mihály Vajda előtt jobbágyásra jutottak. Részarányuk elérte a 12 %-ot, de Orbai székben ez az arány meghaladta a 34 %-ot, míg Csik és Gyergyó vidékén egytized részét sem ért el a 3,20 %-al.

A fejekötött jobbágyréteg csoportok a marosszéki településeken éltek, részarányuk elérte a 14 %-ot. Kászonszékben például jelenlétük ismeretlen.

Ez a jobbágy rétegcsoport mind a munkagazdasági és munkagazdaságon kívüli kényszerítő tényezők áldozatai, az elszegényedettek és az erőszakkal szemben megállni nem tudók.

A fejekötöttek száma és részaránya Maros- és Udvarhely-székben nagyobb a többi székely településhez viszonyítva, 13,91 % és 11,7 %.

Az adományozott jobbágy rétegcsoport részaránya nagyon kicsi a Székelyföldön. Úgyszintén kevés a fejedelmi jobbágy, de annál több a konfiskáltak száma.

Külső jobbágyak külön csak Udvarhely és Marosszék lustrájában szerepelnek. Marosszéken e csoporthoz tartozók száma 290 család, ez több mint az ősjobbágyok száma, akiket más településről hoztak.

A két nagy kiterjedésű települést magába foglaló szék lustrájában nincsenek feltüntetve a földönlakók, jöllehet mind a külső, mind a földönlakó kategóriát rendszerint vásárolt, szerzett, elfoglalt telekre és földre szállították a főemberek. Marosszéken például a külső megyei területekről és más vidékekről jött zsellércsaládok száma 554, míg a székelyzselléréké 400. Növekszik a zsellérek száma Csikban, Gyergyóban és a Kászonokban. Az Udvarhelyszéki lustra lapjain megjelennek új szociális- és munkagazdasági kategóriák: a béres szolgák, a városi rendbéliel, a lakságiak és a solymárok.

A házi ipar és mesterségek majdnem minden változatának a megjelenése tükrözi e vidék embereinek műveltségét, az új iránti fogékonyságát és alkotó mun-

káját a korszaknak megfelelően.

A Székelyföld lakossága a megélhetésért, a fennmaradásért többet kellett dolgozzon és küzdjön idegen elnyomottakkal és a zord éghajlattal szemben, mint mások.

A szabad székelyből jobbágygá vált embernek is volt ülés-helye, ehhez tartozott az örök birtoka, a házhoz járó nyílföldje.

Ennek a maga telkén született földműves katonának a kollektív jogokat biztosító törvény szava, a személyét érintő szabadságot ígérő fejedelmi szép szó kellett. Ezért volt küzdelme határozottabb, viselkedése kitartóbb és hite töretlenebb. A rendi tagozódás mélyre hatolt, a folyamat végül csak megtorpant, s megmaradt szabadnak a népesség zöme, amely a szociális-, a munkagazdaság legváltozatosabb formáit – a napszámos munkától a kalákáig – alkalmazta és apáról fiúra öröklődött a székelyember tudatában a hagyomány, miszerint a szabadság az egyetlen méltó formája az életnek, s az önként vállalt szolgálat és munka az emberség mértéke.

A kaláka mint Délkelet-Erdély mikro-munkagazdasági munkarendszerének kialakult és fejlődő formája városon és falun egyaránt meghonosodott. A litván és az eszt eredetű munkaszervezést a székelység, a szászok és később a románság is alkalmazta, amelynek lényege a török és tatárjárás, a háborúk következtében lerombolt házak újjáépítése, természeti csapások elleni védekezés, őszi betakarítás céljából végzett sürgős munkálatok, valamint az egész évi mezőgazdasági munkálatok végzésének felgyorsítása. Rokonok, szomszédok, az utca lakói, vagy éppen az egész falu napszámos fizetés nélkül dolgozni mentek.

A 15-16. század kaláka rendszere kezdetben a házfahordó, arató, kaszáló gyűjtő, szántó, kender nyövő, háztöltő, kőhordó és más építő munkálatok díjmentes végzése volt. A kalákát szervező gazda vagy primár a napi munkálatokban résztvevőket megvendégelte.

A székelymagyar társadalomban e szokás munkaszervezési hagyomány és később mint munkagazdaság, a szociális, az emberi és a baráti kapcsolatokat is erősítette.

A helységeken szervezett kaláka társalgással és udvari, vagy csűrbeli táncmulatsággal ért véget.

Az észak-nyugati szlávoktól örökölt egyházi munkagazdasági formát a székelymagyar helységeken, településeken évszázadokon át ápolták és korszerűsítették, ami lehetőséget biztosított más népi hagyományok, népdalok, néptáncok és más népművészeti értékek fennmaradásához és fejlődéséhez.

A kaláka szervezők, primárok vagy fő emberek szívesebben kínálták a kaláka résztvevőit szeszes itallal, mint nóta és táncmulatsággal. A monda szerint innen származik a székelymagyar nagy büntetése „töltsed, hogy igyon és ne engedd, hogy énekeljen”.

Irodalom

1. Orbán Balázs: Székelyföld leírása. Fanda és Frohna Könyvnyomda, Pest 1868
2. The Times Atlasz - Világtörténelem. Akadémia kiadó, Budapest 1992
3. Koós Károly: Erdély. Erdélyi Szépművészek céh, Kolozsvár 1934
4. Fodor Sándor: Az első hó. Kriterion könyvkiadó, Bukarest 1991
5. Hans Derkschwam: Erdély, Besztercebánya Törökországi Útinapló. Európa Könyvkiadó 1984
6. Csáky Károly: Szülőföldi vallomások. Machán könyvkiadó 1989
7. Révai Nagy Lexikona. Babits kiadó, Budapest 1994
8. Istoria Transilvaniei în sec. XIV-XIX. Editura Pedagogică, 1958 București

Bíró Donát

(Szászrégen)

Görgényszentimre történelmi múltja, nevezetességei

Görgényszentimre (Gurghiu) Szászrégentől 12 kilométerre, délkeletre, a Rákóczi-hegy és a Mocsárerdő közti völgyben fekszik. Neve az oklevelekben a következőképpen fordul elő: 1248-ban Gurgen, 1350-ben Georgyn, 1453-ban Zenthemreh, 1553-ban Görgény, 1602-ben Szent-Imre, 1661-ben Görgény Szent Imre, 1854-ben Sîn-Imrul-Gurghiului.

A helység elsősorban váráról nevezetes. A vár mintegy 70 méter magas, 3,75 hektár területű hegyen épült. A kelet-nyugati irányban húzódó, szabálytalan téglalap formájú várat mésszel összefogott folyami kövekből építették. A falat bástyákkal – Kapu-, Harcsafark-, Kerek-, Veres-, Új- és Patak (víz felőli)-bástya – erősítették meg. A falon belül lakó- és gazdasági épületek voltak.

Mindig is királyi vár (castrum regale) volt. Fennállása idején a vár három korszak - az Árpád-házi, vegyes uralkodóházi és a nemzeti fejedelmi korszak - különbséget tesz meg. A várat és a hozzátartozó uradalmat az erdélyi vajdák, a székely ispánok és bizalmi embereik, később az erdélyi fejedelmek birtokolták. (Az erdélyi vármegyétet a vajda, a Székelyföldet az ispán igazgatta. A székely ispánsági tisztség 1526-ig, a mohácsi vészig tartott. A fejedelemség létrejötte után (1541), az erdélyi fejedelmek címeik közé a „Székelyek ispánja“ (comes) címet is felvették: átvették jogaikat, hatalmukat, az általuk bírt királyi várakat, korona-birtokokat, s jövedelmeket.)

A görgényi vár és uradalom első okleveles említése 1364-ből való. Urai hosszú sorban követték egymást. Eleinte a székely ispáni tisztséghez tartozott. I. Ulászló 1443-ban a várat Hunyadi János erdélyi vajdának adományozta. Hunyadi János halála után (1456) a vár és tartozékai a székely ispánok birtokába kerültek. A mohácsi csata után Szapolyai János birtoka lett. Kedvelt vadászóhelye volt az ifjú János Zsigmondnak is. Izabella királyné jegyajándékkul kapta az uradalmat János királytól. Nevezetes birtokosai között találjuk még: Kendi Ferencet, Békés Gáspárt, Hagymási Kristófot, Kovacsóczy Farkast, Bocskai István, rövid ideig Mihai vajdát, Bocskai Miklóst, Bethlen Gábort, Kovacsóczy István, I. és II. Rákóczi Györgyöt, Barsai Ákost, Thököly Imrét, Teleki Mihályt.

A II. Rákóczi Ferenc vezette szabadságharc idején (1703-1711), 1705 novemberében a zsbói csata után, a kurucok elvesztették Görgényt, de 1706 tavaszán ismét visszaszerezték. Görgény váráért az utolsó harcot 1707 végén és 1708 ele-

jén vívták. Az ostrom hét hónapig tartott. A vár bevétele Rabutinak 800 emberébe, míg a vár kapitányának, Rátoninak, ön és leghívebb bajtársai életébe került. Az ostrom idején és utána a várat földi rombolták.

1708-ban a vár és az uradalom kamarai kezelés alá került. A kincstár 1719 decemberében az uradalmat 25'000 forint ellenében Erdély alkancellárjának, Kászoni János Józsefnek, Ignác és János fiainak elzálogosította 99 esztendőre, akik a Bornemisza előnevet kapták. A zálogjogi átadás azonban csak később, 1734-ben ment végbe. A beruházási összegek feletti közigazgatási és bírósági felfogások különbözősége miatt 1835-ben visszaváltási per kezdődött, amely 1870-ig húzódott, s a visszaváltás 500'000 forintért történt. 1871-től 1918-ig a görgényi uradalom kincstári tulajdonban volt, ekkor a román királyi kincstár birtokába került.

A vár mellett, Görgényszentimre egyéb nevezetességei: a barokk stílusú kastély, a dendrológiai park, a Rákóczi-hegyen emelt emlékkápolna, a papír- és a porcelángyár.

A vár közelében lévő több épületből álló kastély építési ideje ismeretlen. Feltehetőleg a Rabutin lerontotta görgényi vár köveiből épült, a Rákóczi György-féle vadászkastély alapfalainak felhasználásával, a 18. század hatvanas-hetvenes éveiben. A barokk stílusú kastélyt többször átalakították, így például 1807-ben. 1882-ben Rudolf trónörökös számára újból tatarozták, s ezt főleg tetőzete érezte meg.

A görgényi kastélynak méltó keretet nyújt a gyönyörű táj, a hegytetőn emelkedő vár környezetének regényessége. Ebbe a környezetbe illeszkedik bele a görgényi park. Az öreg Rákóczi a vadászat mellett, szenvedélyesen szerette a kertészetet. Ritka s drága külföldi növényeket, tulipánt, nárciszt hozott be, szigorú szabályokkal védte a gyümölcsösöket.

Az I. Rákóczi György idejében megkezdett kertészetet a Bornemisza család folytatta. Idejünkben ez a kert dendrológiai parkká alakult. Itt megtalálható az egzotikus fafélék 29 családja és majdnem 100 faja. Az egzotikus fákon kívül előfordul a hazai erdei fajok többsége is. A parkban tavat, virágházat, vadaskertet és sétányokat létesítettek. A tóban büszke hattyúk, ezüst- és aranyhalak úszkáltak. A vadaskertben őzek, szarvasok és dämuvadak tanyáztak. A sétányokat mitológiai isten-, szirén-, faun- és más szobrok díszítették.

A Rákóczi-hegyi emlékkápolnát, Urunk színeváltozása (augusztus 6) emlékére építették. Évente itt, Urunk színeváltozása utáni első vasárnap búcsút tartottak, ahová a helybéli, a görgényüvegcsűri és a régi római katolikusokon kívül, mások is ide zarándokoltak. (Ezt a szép hagyományt ismét felújították az 1990-es évek elején.) A Bornemisza birtoklása idején a kápolna a gondatlanság miatt romba dőlt. Újjáépítésére 1887-ben került sor. Az újjáépítési költségek nagy részét két egri prépost-kanonok, Kovacsóczy István és Györgyényi Ignác fedezte.

Kovacsóczy kanonok ezzel az áldozathozattal kívánt emléket állítani; Györgényi főpap a kápolnát az innen származó ősei iránti tisztelete emlékéül állíttatta. (A kápolnában az 1950-es években készült falfestmény, M. Visconti 1699-es rajza alapján, megőrökíti II. Rákóczi Ferenc, Rátoni István és Horváth György kapitány képmását, a görgényi várat s a kastélyt.)

A *papírmalom* (papírkészítő műhely) 1714-ben létesült, a Görgény folyó mellett, a régi papírmalom helyén. Korabeli leírások szerint, az itt készült papír „durva, kézsértő, szőrszálás, torha volt”. A papírmalom tevékenysége 1873-ben szűnt meg.

A *porcelángyár* a 18. század elején létesült, a vártól keletre. Eleinte a Bornemisza család, 1870 után a kincstár, később egy olasz származású (P. Trepera) kereskedő tulajdonában volt. A porcelán gyártásához szükséges nyersanyagot Gyergyószárhegyen és Tordán, a zománcot Budapesten és Csehországban vásárolták. A gyár termékei alakatlanok, durvák, de egyébként tartósak és olcsók voltak. A gyár tevékenységét az első világháború előtt beszüntette. A porcelángyár helyén a második világháború után gabonaőrő malmot létesítettek.

Az agyagművesség régi hagyományait a görgényszentimrei fazekasok folytatták. Századunk elején és közepe táján, az itteni fazekasok: Fábíán Ferenc, Fábíán József, id. Keresszegi János, Kiss István, Kiss József, Kiss Péter, Kolozsi Balázs, Magyarosi András, Magyarosi József vörös mázas cserépedényeket, tavasszal főleg virágcserepet, ősszel káposztafőző fazekat, tejes lábast és fazekat, tányért, vízeskorsót, kannát, mosogató tálat és szilvaíz passzírozására alkalmas edényt készítettek.

Görgény híres vadászatairól is közismert. Az erdélyi urak legszenvedélyesebb időtöltése a vadászat volt. Nélküle nem lehetett társadalmi összejövetel, ünnepség. Elől jártak ebben a fejedelmek. A Görgényi-havasok Erdély leggazdagabb vadászparadicsoma, az európai főrangúak őszi vadászatának kedvelt területe volt. Sűrű erdeiben medve, szarvas, vaddisznó, farkas, róka, hiúz és sokféle szárnyas él. Görgény erdősegei I. Rákóczi György - mint Szalárdi krónikás írja - halála előtt kevéssel is Vécs várából Görgénybe ment s a konyhamesternek meghagyta, hogy a Mocsár nevű erdőn készítsen ebédet. Elrendelte, hogy vonják fel a vadászhalókat s az ebekkel várják be őt meghatározott helyen. „A fejedelem - írja tovább - ebédig vadászott, de már enni sem tudott, teste lankadt vala, Görgényvára hegye alatt fundamentumából nem rég újonnan épített szép házához siet vala, a hol a napot unalommal töltötte, vacsorát is csak imígy-amígy ett, s másnap elindult Maros-Vásárhely felé. Onnan Fejérvárra, ahol october 15-én meghala”.

Görgény völgye kedvelt vadászóhelye volt Rudolf trónörökösnek is. 1881-ben Ferenc József császár a Bornemisza családtól visszaváltotta a görgényi birtokot, és Rudolf trónörökös nevére íratta. A kastélyt a bécsi kamara Rudolf és vendégei részére vadászlaknak rendezte be. Illusztris vendégek fordultak meg itt, mint pél-

dául VII. Edward angol király, walesi herceg korában, Ferdinánd bolgár cár, Ferenc Ferdinánd trónörökös, Lipot bajor herceg, Frigyes főherceg és később Ferdinánd román király, meg mások is.

Medvére vadászni - vérbeli sportembernek - az élvezetek s az izgalmak netovábbját jelentette. Ily alkalmak rendezésének nagy mestere volt Teleki Samu (1845-1916), aki a nyolcvanas évek végéig szervezte és irányította a híres görgényi medveadászatokat királyi barátja, Rudolf trónörökös kedvéért. A vadászatok alkalmával több mint 42 medvét, sok szalonkát és más egyéb állatot elejtettek.

Görgény nevezetes ünnepi népszokása a *leányvásár*. Régebb ezt az ünnepet a Szent György napi országos vásár alkalmával, a kastély közelében tartották, napjainkban a Mocsárerdő mellett rendezik. Az anyák ez alkalommal mutatták be férjhezmenő lányaikat. A házasulandó legények itt tartottak szemlét az összegyűlt leányokon. A fiatalok szín pompás nemzeti öltözetben jelentek meg. A leányok fejükre tarka szalagokkal, gyöngyökkel díszített pártát tettek, nyakukon réz- és ezüstérmekkel díszített üvegyöngysort, felső testükön művészileg hímzett bőűjjű inget és virágokkal díszített derékbundát, „tyeptár-t”, vörös vagy sávós övet, derékon alól fotát, többszínű kötényt, lábukon vörös bakacsin csizmát viseltek. A legények öltözete sem volt értéktelenebb. Fejükön széles karimájú, vörös zsinórral díszített kalapot, testük felső részén mesterien kivarrt hosszú fehér inget, derékbundát, „tyeptárt”, derekukon tüszőt (széles bőőövet), lábukon fehér harisnyát és bocskort viseltek. Lábszárukra zörgőt kötöttek, kezükben botot (macsuka) tartottak.

"Hogy e vásárt leányvásárnak nevezik - olvasható a Maros-Vidék című újság 1882. május 18. számában megjelent tudósításból - oka az, hogy rendszeren mindenik leány és legény itt szokta magának kiválasztani jövőendőbeliét, a miért is a leányok ilyenkor legszebb öltözékeiket és nyakokra a legszebb gyöngysorokat tesszik, amelyek közé régi tallérok és más régi pénzek vannak fűzve, sőt a gazdagbagnak három sor tallér (...) pompázik a nyakán, a mi aztán igen is csábítólag hat a legényekre s ekesebben beszél mindennél, kivált ha megtudják, hogy otthon 40-50 darab juh vagy 10 kecske is járul a hozományhoz".

Görgényszentimrén *az oktatásnak* régi hagyományai vannak.

Eredete a középkorba nyúlik. A helységnek négy iskolája volt: református, görög katolikus, római katolikus és állami iskola. A görgényszentimrei református egyházközség már a 16. században fennállott, így valószínű, hogy volt iskolája is. Erről az iskoláról szóló legrégebbi okmány 1709-ből való.

A görög katolikus iskola 1807-ben, Petru Maior régeni esperessége idején létesült. Az alapításáról szóló szerződést, Bornemisza báróval, Petru Maior kötötte. A szerződés értelmében fából egytantermes iskolaépületet és tanítói lakást emeltek.

A római katolikus egyházi iskola 1810-ben létesült. Azelőtt a római katolikus

gyermekoktatása a kastély egyik szobájában folyt.

Az állami iskola 1876. október 1-én nyílt meg. Az iskolát 16 évi működése alatt 1081 tanuló látogatta. Első tanítója Pallós Albert volt, aki 15 évi tanítóskodás után, 1891-ben, pedagógusi tevékenységét marosvásárhelyen folytatta, mint tanfelügyelő.

Az elemi iskolai oktatáson kívül, Görgényszentimrén 1893. október 1-től kezdve erdészeti szakiskola is létesült. Az iskola két osztállyal és 49 tanulóval indult. Az iskola létesítésének célját a következőkben határozták meg: „...A földműveléssel, erdészettel foglalkozó gazdaközösség a modern kívánalmaknak megfelelő munkáskezet nyerjen”. Továbbá pedig, „... hogy a vadászat - mint az erdészet körébe vágó egyik művelési ág - szakértelemmel műveltessék”. (Marosvidék. XXXIII. évf. 49. sz. Mvh. 1893. október 29).

Az 1959-60-as tanévben felsőbb utasításra egyesítették a román és a magyar nyelvű intézményeket. Ezt követően a magyar nyelvű iskolai oktatás fokozatosan elsovadt, az 1987-1988-as tanévben végképp megszűnt.

Görgényszentimre nevezetes épületei - a kastélyon kívül - a *templomok*. Három temploma közül, a református a legrégebb. A reformátusok régi temploma 1649-ből való. Meglévő templomukat 1760-ban, a régi templom alapjaira építették.

A görög katolikusok első temploma 1733-50-es évekből való. A jelenlegi templom (ma ortodox) 1855-ben épült.

A római katolikus templomot 1894-95-ben emelték. Azelőtt az istentiszteletet a kastély kápolnájában tartották.

Görgényszentimre régi lakosságát nemesek, darabontok (a várban fegyveres szolgálatot teljesítő puskások), parasztok és családtagjaik alkották. Fegyveres szolgálatra gyergyóremetei székely határőröket is alkalmaztak. Bornemisza Ignác és János báró, 1734 és 1800 között, a székelyek számára lehetővé tette a faluban való letelepedést. Telephelyüket - Alszeg nevű falurésztől való megkülönböztetésül - Székelyvárosnak nevezték. Eleinte, 1865-ig külön bírójuk volt, ezután valószínűleg a falurészek közigazgatási egyesítése.

Görgényszentimre *lakóinak* száma idők folyamán a következőképpen alakult: a háztartások számát és a népesség jogi állapotát tükröző 1720-21-es összeírás szerint Görgényszentimrén 12 nemes, 10 jobbágy, 4 zsellér, 5 taksás és szabados és 14 egyéb lakos élt. 1910-ben 1817 személyt írtak itt össze, amelyből 1215 magyar, 560 román, 15 német és 27 egyéb anyanyelvű volt. Az 1930-as népszámlálás idején 1672 lakosa közül 693 magyarnak, 656 románnak, 248 cigánynak, 66 zsidónak, 5 németnek, 4 pedig más nemzetiségűnek vallotta magát. Az utolsó, az 1992-es januári népszámlálás alkalmával a Görgényszentimrén összeírt 2066 személyből mindössze 348-an vallották magukat magyarnak.

Történelmi múltunk, haladó hagyományaink ismerete hozzájárul önazonosságunk megőrzéséhez és nemzeti tudatunk erősítéséhez.

Jegyzetek

1. Coriolan Suci: *Dictionar istoric al localitaților din Transilvania*. Bucuresti. 1968. I. 275.; Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. Bp. 1913. V. 669-670, 683
2. Teodor Chindea-Nicolae Lates: *Monografia Gurghiului*. Tîrgu-Mures. 1971. 43. Keresztes Gyula: *A görgényszentimrei várkastély*. Népművelés. XLIV. évf. 150 (12410) sz. 1992. augusztus 1.
3. Jakab Elek: *Görgényvár és a görgényi kastély a múltban*. Századok. XVII. évf. Bp. 1883. 325-341, 415-429.; -Kelemen Lajos: *Radnótfája története*. Erdélyi Múzeum. XLLVII. k. 4. füzet. 1942. Új évfolyam. A 494 és 495. oldalon megtalálható a görgényszentimrei vár rövid története is.; -Kiss Gábor: *Erdélyi várak, várkastélyok*. Bp. 1987. 306-309
4. *A görgényszentimrei római kat. Egyház Domus Historiája*. Kézirat. 64
5. Bíró József: *Erdélyi kastélyok*. Bp. 1943. 72
6. T. Chindea - N.Lateș: *i.m.* 32
7. *Domus Historia* 15-16
8. T. Chindea - N. Lateș: *i.m.* 98
9. Szentiváni Mihály: *Gyaloglat Erdélyben*. Bp. 1986. 83
10. T. Chindea - N. Lates: *i.m.* 98
11. Kiss Péter (sz. 1907) *1982-es adatközlése*
12. Bíró József: *i.m.* 149
13. Jakab Elek: *i.m.* 427
14. *Domus Historia* 10-11
15. Székely Ferenc: *Görgényszentimre leírása*. Kézirat. 1873. 35
16. *Mit írtak 100 éve a görgényi leányvásárról?* szülő írás a Vörös Zászló című Maros Megyei Újság, 1983. május 29. számában jelent meg
17. Pallós Albert: *Maros-Torda vármegye és Marosvásárhely szabad királyi város népoktatási intézeteinek története*. Mvh. 1896. 166
18. Székely Ferenc: *i.m.* 52
19. Pallós Albert: *i.m.* 166
20. T. Chindea - N. Lates: *i.m.* 150
21. *Uo.*
22. Pallós Albert: *i.m.* 164-165. *Domus Historia* 44
23. Pallós Albert: *i.m.* 171
24. Pallós Albert: *i.m.* 174-175 - T. Chindea - N. Lates: *i.m.* 153
25. *Domus Historia* 28; Marosvidék. XXIII. évf. Mvh. 49. sz. 1893. október 29
26. Pallós Albert: *A görgényszentimrei ev. ref. egyház monographiája*. Protestáns Közlöny. XVII. évf. Kv. 1887. 34. sz. 305
27. T. Chindea - N. Lates: *i.m.* 179

28. *Domus Historia* 33
29. Székely: *i.m.* 31
30. *Magyarország népessége a Pragmatica Santio korában (1720-21)*. Bp. 1896.
214
31. Székely: *i.m.* 28
32. *Recensamîntul general al populației României din 29 dec. 1930*. II. 294
33. Az 1992-es januári népszámlálás adatai

Uygur minta

Cserey Zoltán

(Sepsiszentgyörgy)

Önkormányzatiság és katonai hatalom Háromszéken az 1848-at megelőző években

1 764-ben Székelyföld egy részén - Háromszéken, Csik, Gyergyó, Kászonszék és Bardoczsék - határövezetet alakítanak ki a birodalmi védőrendszer keretein belül, szabadparaszti rétegekből. Minthogy a lakosság vegeyesen élt egymás mellett, ezért ettől fogva két fő társadalmi csoportosulás alkotja a faluközösségek világát: szabad vagy katonarend; jobbágy, provinciálista vagy adózórend. A megváltozott erőviszonyok folytán a társadalom ketté szakadt, míg a katonák század és ezredparancsnoki függőségben éltek, a csúcson pedig a Főhadivezéség helyezkedett el, addig a jobbágyok igazgatását a széki vezetés végezte királybírák által, felettes hatóságként pedig a Főkormányszéket találjuk.

A 18. század második felétől az 1848 forradalom kitöréséig terjedő időszak háromszéki történetének egyik ellentmondásos kérdésköre a katona és a civil társadalom egymásmellettsége, valamint az ebből fakadó többféle konfliktushelyzet kialakulása és ezek lehetőség szerint békességes rendezése, olyan intézkedések foganatosításával, amelyeket a szembenálló felek elfogadható megoldásnak tekintettek. Kényes területe volt az együttélésnek a faluközösségek évszázados szokásrend szerinti működése, amelyet jól kifinomult önkormányzati törvények szabályoztak. A székely határőrség megalakulásától fogva ellenségesen viszonyult ehhez a létformához és igyekezett beleavatkozni a közösségek öntörvényű életébe, s ezáltal saját érdekeiket rákényszeríteni a falvak népére. Nem voltak hajlandók tudomásul venni azt az általánosan elfogadott gyakorlatot sem, miszerint a civil tisztségre megválasztott katona hivatala idejére széki fennhatóság alá került. Mindent megtettek a tiszték annak érdekében, hogy a határőrségben szolgáló gyalogos, vagy huszárkatonáknak a polgári életbe való ideiglenes visszakerülése ne történjen zökkenőmentesen. Az 1848-as forradalmat megelőző években megsokasodtak az effajta összetűzések, amelyek csak fokozták az amúgy is felerősödött határőrség ellenes hangulatot.

A falvak életében kiemelten fontos eseménynek számított az itt élők sorsának irányítására hivatott testület megválasztása, amelynek élén a végrehajtó hatalmat gyakorló falusbíró állott. Hangsúlyozni kívánjuk, hogy a bírói hivatal a főemberekre, a birtokos nemesekre nem volt kötelező feladat.¹ A vegyes falvakat illetően, és a mi esetünkben ez a jellemző, a megoldandó összes teendők elvégzésére a szabad-katona és jobbágy lakosságra hárult. Az ő soraikból került ki a falusbíró,

az esküdtek, a jegyzők, stb. A faluközösségek számára nem volt tehát közömbös, hogy kinek a kezébe kerül mindennapjaiknak az igazgatása. A rátermettséget bizonyító személy több esetben is elnyerhette falusfelei bizalmát, ezáltal több éven keresztül viselhetette a felelősségteljes megbízatást. A határőrség kezdetben inkább elfogadta a demokrácia szabályainak érvényesülését, amely szerint egyre több személy bizonyos civil hivatal betöltése révén időlegesen kivált a katonaság köteleikeiből. Később igyekeznek gáncoskodni, beleegyezésük megtagadása által lehetetlenné tenni katonaszemélyeknek a polgári állások felvállalását. Így történt ez 1841-ben Haraly falu esetében is, amikor Szőke Tamás lovaskatonát már második alkalommal választották szabad bírónak. A szentkatolnai lovasszázad - ahova tartozott - azonban nemleges válaszával megtiltotta tisztségének továbbvitelét. Horváth Károly orbai széki alkirálybíró a huszárezredtől kér felvilágosítást a szabálytalan eljárást illetően, ahol ahelyett hogy felülbírálták volna a téves intézkedést, Szőke Tamást azzal fenyegették, hogyha a bíróságot felmeri vállalni - letartóztatják és zárkába helyezik. Horváth Károly a főkirálybírói hivatalnak küldött levelében az önkormányzati rendszeren esett súlyos támadásnak minősíti a történeteket: „Az egy szabadrendű bíróság az, mely által a köztünk lakó primpiláris, pixidáris nemes székelyek törvény szerint kötelességüket teljesítik, ezen egy hivatal által köttettünk még valamennyire össze, minő korlátok közé szorítatott pedig a bíróság viselhetése, mennyi törvényes és néha emberiség jogai áldoztatnak fel itt azt tudjuk, mert a legügyesebb e falukormányzására, annak pe-rei folytatására, közdolgai igazítására és elítélésére kiformált szabad székely, ha falujának minden egyenétől kapott szavazattal és így a legnagyobb közbizodalommal bir, mely mindenkire a legédesebb”.² A továbbiakban arról értekezik az alkirálybíró, hogy a katonaság a vétőemelés alkalmával annyiféle okot talál ki, amennyit csak akar, amelyek aztán lehetetlenné teszik a további próbálkozásokat is. Az pedig amit a katonaság elművel a széki vezetéssel „a polgári álladalom kicsűfoltatása, s midőn tiszteletteljes átalírásomra se hozzám ott ahol az átrás történt, se hivatalos levélben felvilágosítás nem adatik ez csaknem megvetés”. Keserűen jegyzi meg, hogy az alkotmányon esett sebként kell értékelni a történeteket, akkor amikor a 19. század derekán sem kül- sem belháború nem fenyegeti az országot, érthetetlen, hogy néhány személy szolgálatait ne nélkülözhetnél a katonai vezetés. A két hatóság közötti többszöri levélváltás következtében aztán 1842 február 11-én végre kedvezően intéződött Szőke Tamás ügye, miszerint az ezredparancsnokság áldását adta a bírói tisztség 1842-es évre való felvállalására vonatkozóan. Az ezredparancsnok indoklatában azonban megjegyzi, hogy Szőke Tamáson kívül ebből a családból Szőke János megyebíróként működik, a jövőt illetően pedig remélik, hogy a mindössze négy harai lovaskatona családot mentesítik a civil beosztásoktól, amely szerepet a tízszer nagyobb számú gyalogkatonának vehetnék majd tőlük át.³ Amennyiben Haralyban pozitív kimenetelű lett a bíróvá-

lasztás körül kialakult válság, nem így történ Angyalos esetében, ahol az ezredparancsnokság kategorikusan elvetette századparancsnoki elutasítást követő fellegbevezést. Dienes József lovaskatonát 1843-as évre szabad bírónak választotta a falu, nem is sejtve, hogy milyen határozott ellenállásba ütközik a poszt elfoglalásának a jóváhagyása az ezredparancsnokság részéről. Hiába hivatkozik a polgári igazgatás a szabad választás alkotmányos előírásaira, válaszlevelében a huszárezred azzal érvel, hogy Angyaloson csupán három huszárrészen lévő család él, akik közül egyiket korábban már falusi jegyzőnek választottak, ez pedig maga után vonta a közterhek viselése alóli felmentését tisztsége idejére, amennyiben az újdonsült bíró is hasonló kedvezményben részesül, akkor minden közteher egyetlen családra nehezu lenne, amely helyzetet az ezred elfogadhatatlannak tart. Míg egyetlen huszárszázad létezik Sepsiszéken, addig három nagyobb létszámú gyalogszázad tömöríti az itt élő szabadrendi családokat. Számarányukhoz képest így is a lovas századból többen töltenek be civil állást - szenátor, megyebíró, falusbíró, jegyző - mint a gyalog katonák közül. Ilyen megfontolásból ellenzi a huszárezred parancsnoka Dienes Józsefet a bírói tisztség elfoglalásában⁴ - hangzik az elutasító magyarázat.

A megválasztott bíró jóváhagyását illetően Tompa János sepsiszéki alkirálybíró metodológiai eligazításokkal szolgált. A katona-jobbágy vegyes falvak esetében a helyi vezetők (bíró, jegyző) megválasztása - határőrkatona esetében a szolgálat alóli ideiglenes felmentése - és utána a királybírák általi felesketés lett volna a megszabott és követendő menete a minden évben újraválasztott tisztségviselésnek. A hagyományos ügyintézés azonban a katona részén lévők és az őket képviselő századparancsnokságok nem mindig tartották tiszteletben. 1841 januárjában Tompa János ilyen esetről számol be Laborfalváról, ahol a megválasztott katonai illetőségű egyének (bíró, jegyző) a hivatalos katonai kibocsátás helyett csak szóban igazolták feletteseik belegyezését, amit a civil hatóság nem tudott elfogadni. Általánosan követendő szabályként közli a székvezető, hogy miután a választás megtörténik és a századparancsnokságok is tudomást szereznek róla azok egy hivatalos átiratban adják tudtára az illető királybíróknak, hogy falvanként kik azok a bírónak és jegyzőnek megválasztott személyek, akik szolgálatuk idejére katonai felmentésben részesülnek. Ugyanakkor kérik a Dálnokon lévő századparancsnokságtól, hogy büntesse meg a laborfali bírónak és jegyzőnek megválasztott katonákat, akik több mint egy fél éven keresztül felesketés nélkül bitolták a tisztséget és helyettük másokat válasszanak a falu élére.⁵

Sok vesződsébe került a katonáknak a közigazgatás alacsonyabb szintjeiben való részvétel, de semmivel sem voltak jobb helyzetben azok a személyek, akik a helyi tisztségeknél magasabb besorolásra pályáztak. Ilyen lehetőséget jelentett például a széki bírásokodási testületekbe bekerülni. 1841-ben miklósvárszéki alkirálybíró gróf Kálnoky Dénes panasolja fellebvalójának, Ferenc József gyalog-

katonának az esetét, akit táblabírói hivatala elfoglalásában akadályoztak. Ferenc József személyével kapcsolatos aggályok már 1838-ban elkezdődtek, amikor az illető assessori (ülnök) beosztását elutasították. A megoldást a Főhadivezérségtől várták, annak megérkezéséig azonban a katonai szolgálat alól nem mentették fel.⁶

A katonai hatóság beleavatkozott a faluközösségek belső életébe, falugyűlési határozatokat eltörtölt, illetve megkérdőjelezte ezek törvényességét, tette mindezt olyan alkalmakkor, amikor a közösségi határozatok katonai érdekeket sértettek. Általános tételként fogalmazták meg a határország megszervezése idején a katonacsaládok gazdasági-anyagi védelmét, tudván azt, hogy bizonyos vagyoni háttér nélkül lehetetlen lett volna a sokféle kötelezettség teljesítése. Ezért ellenőrizték szigorúan az ingatlan adás-vételt, de kiterjedt a figyelmük a vagyon házasság útján való szétaprózódására is. 1838-ban a bikfali ötödik gyalogszázad parancsnoka Andrassy kapitány avatkozott Szacsva belső életébe, annak kapcsán, hogy pénzbírsággal torolták a falusbíróval szembeni illetve megnyilvánulásokat. S minthogy Csörja József gyalogkatonája is ilyen hibába esett és három forintra bírságotlák, a századparancsnok ezt a katonaság érdekei ellenes intézkedésnek tekintette és határozott hangú felszólításban utasította az előljárókat: „Keményen meghagyatik a communitás bírójának, hogy a század rendelését pontosan teljesítse, különben mint engedetlen a nemes ezredhez fel fogom jelenteni.“ Szacsva lakossága önkormányzatiságának korlátozásaként értékelte a történeteket és azt a felszólítást, hogy a közösségi határozatokat jóváhagyás végett az ezredparancsnoksághoz kell ezentúl felterjeszteni. A főkirálybírónak címzett - és aláíróként a szacsvai teljes közönség szerepel - levélben 1764 és 1783-as évben kiadott császári rendszabályokra utalnak, amelyek világosan leszögezik, hogy a vegyes falvak esetében mindenki számára a polgári törvények érvényesek. A főkirálybíró közbenjárását kéri: „hogy a nemes század kormányának tiltassék meg az, hogy mihelyt közönség dolga abba bele ne szólhasson, s azt bízva arra kinek feladata, mert itten ha szinte gyalogkatonája is a bíró úgy nevezik, mint nemes közönség bírójája, aki azon esztendőben mikor bírónak felesküszik a polgári előljáróság és törvényeitől függ és megtiltatni kieszközölni azt is, hogy a nemes ötödik gyalogszázad a nemes közönségünknek parancsoló hangon ne éljen, mert onnan soha eddig nemes közönségünk nem függött, s amíg a székely nemzet és hazai törvények fennállnak nem fog függeni.“⁷ A főkirálybírói hivatal továbbította az ezredparancsnokságnak a szacsvaiak panaszát, amelyben egyúttal saját álláspontját is kifejti, nevezetesen azt, hogy minden közönségnek önkeblében törvényt hozni, s azzal élni elidegenhetetlen joga; ha egy közösség saját maga által hozott törvény aláírásával szentesít ez alól sem a jogalkotó sem más ott élő személy ki nem vonhatja magát. Az 1838-as események előzményeként említik az 1834-35-évi történeteket, amikor Cserepi kapitány a falutörvényeinek semmibe vételével elszakította a falu jegyzőkönyvét, megverette a bírót és jegyzőt, önhatalmúan intézke-

dett a falu ügyeiben. A széki vezetés arra kéri az ezredparancsnokságát, hogy határozott utasításban hívja fel a hatáskörén túllépő tisztnek a figyelmét, hogy a falu törvényét tartsa tiszteletben, az előljárókat ha ezek közül egyesek katonák lennének is, ne tekintse alattvalójának és igyekezzen a törvénykiszabta úton keresni a megoldást. A szacsvai eset is jól példázza a két törvényhatóság között uralkodó állapotokat. Sokféle panasz, vélt vagy valós sérelem egyre elviselhetetlenebbé tette az együttélést. A katonaság kihasználva helyzeti előnyét igyekezett leigázni a falvak lakóit, semmibevéve a közösségi határozatok általános érvényűségét. Ebben a helyzetben, amikor a helyhatóságok ragaszkodtak a hagyományos önkormányzati keretek tiszteletben tartásához, a civil és a katonai vezetés közötti egyezkedés mind nehezebbé és kínosabbá vált, sok esetben a Főkörmányszéktől vagy a Főhadivezérségtől várták a megnyugtató választ, amely ha egyáltalán megérkezett semmitmondó, legtöbbször hiányzott belőle a határozott állásfoglalás.

A pénzbírság alkalmazása katonai illetőségű egyénnel szemben kiobbantotta azt az ellenségeskedést Körösön, amelynek hullámverései a Főkörmányszéki gyűűrttek. Körösi szabadbíró Nagy József gyalogkatoná 1842-ben a falu törvénykezése szerint 50 krajcárral megbüntette Dancs Dániel gyalogkatonát. A megbírságolt személy panaszt tett a századparancsnokságnál, amelynek vezetője Frankendorf kapitány a bírót lefogatta és vasra verette. A letartóztatott bíró szabadonbocsájtása helyett a kérvényező levelet vivő küldöttség mindhárom tagját két napig tartották katonai fogságban. Az ezredhez címzett levélben keserűen jegyzi meg Horváth Károly alkirálybíró: „sérelmünk orvoslása helyett a százados törvényellenes tettét helyesli az ezredes úr, sőt az illetlen tartalmú levelezésért megfedetni állított kapitány írásmódját követve, bíraskodólag lépe fel a királybíró felett, sőt tovább menve nyíltan kimondá, hogy hivatalos ügyek címe alatt személyeskedések lappanganak.“ A katonai hatóság megtorló tettét azzal indokolta, hogy a katonáskodó személyeket tilos volt pénzzel bírságotlani és ezt a felsőbbség által hozott határozatot szegte meg a falusi előljáróság. Megítélésük szerint a katonák közül választott faluvezetők „ebbeli helyzetükben is eredeti valóságukat le nem vetkezik, katonai állományban maradnak, s a katonai előljáróknak alárendeltségüknél fogva tisztelettel tartoznak.“ A polgári igazgatás ezzel kapcsolatosan teljesen másként vélekedett, szerinte civil hivataluk idején a katonai állományból kibocsátott személyek nem is tartozhatnak alárendeltséggel ennek a hatóságunk, ezek után pedig Frankendorf százados teljesen jogtalanul molesztálta a falu vezetőjét és szószólóit. Az ezrednek azt a kijelentését is furcsállta a széki hivatal, hogy csekély okokért a kölcsönös egyetértést meg kell tartani, ebből következik, hogy komolyabb nézeteltérés esetén akár kenyértörésre is sor kerülhet a két hatóság között. A civil és a katonai vezetés képtelen volt megegyezésre jutni a körösi bírót ért sérelem ügyében, ezért eligazítást a Főkörmányszéktől várták.

1843-ban gróf Teleki József kormányzó aláírását tartalmazó levél féligazságok kimondásával határozott állásfoglalást nélkülöz. Az effajta ügyintézés egyébként általános szokássá vált, hozzá kellett tehát szokni ahhoz, hogy központi szinte, összbirodalmi érdekek érvényesültek, kicsinyes provinciális torzsalkodásokkal ott fenn érdemben nem foglalkoztak. Horváth Károly orbai széki alkirálybíró pedig a leirat abban marasztalta el, hogy hangnemében nem elég udvarias, nem próbálta hivatalos levelezés útján eligazítani a vitát. Jellemző módon megoldásként javasolták: „jobbna látszik az egyenletlenség további vitatásával felhagyni.”⁸

A megválasztott bíró tetteiért a faluközösség előtt felelt. A törvények be nem tartására érzékeny falusfelek számon kérték az általuk állított vezetőkön a hibás döntéseket, a nemkívánatos cselekedeteket, kivételes esetekben pedig akár fel is függeszthették hivatalából a súlyos mulasztást elkövető személyt. Ez történt Futásfalván 1838-ban, ahol a Vargyasi Antal szabadbíró és Török István jegyző ellen indítottak eljárást, falutörvényeinek mellőzése, önkényeskedő viselkedés miatt. A futásfalvi birtokosság Lázár Dávid kézdiszéki alkirálybíróhoz fordult jogorvoslatért a két faluvezető ellen, akik titkos falugyűléseken törvénytelen határozatokat hoztak, amelyek a nem katonai lakosság érdekeit sértették. Katonákról lévén szó, a széki előljáró vegyes bizottságot nevezett ki a panaszok kivizsgálására, ez idő alatt pedig a vádlottakat hivataluk folytatásától felfüggesztették. Miután a felhozott vádak beigazolódtak, a két bűnös személyt állásukból elbocsátották. A második székely gyalogezrednek a fentiekhez való viszonyulása mellőzött mindenféle tárgyilagosságot, átiratában a széki hatóság sértegetésére szorítkozott és a Főhaditanácshoz fordult döntőbíráskodásért. A főkirálybírói hivatal a dolgok nemkívánatos alakulása következtében a Főkormányszéktől remélte a támogatást: "Méltóztasson a polgári törvényhatóságnak azon jussát, mely szerint a közönségek ügyeit a katonai kormányok kirekesztésével ügyeli és igazgassa, továbbá is fenntartani, annyival inkább eszközölni, mivel az ilyen bírák és jegyzők tételében is a nevezett kormányoknak csupán annyi beleszólásuk van, hogy azon esztendőben, melyben a bírónak és jegyzőnek választottakat a katonai szolgálat alól felmentik, ennél több semmi. Hasonlóul méltóztasson a nemes második székely ezred kormányt igen éles pennával irt hivatalos megtalálásáért a Főhadivezérségnél arra utasíttatni, eszközölni, hogy máskor maga átírásait szelídebb összhangzással írván se egyiket se másikat ne sértsék."⁹

Futásfalván a kedélyek a bíró és jegyző menesztésével sem csillapodtak, a falu hangulata feldúlt méhkashoz volt hasonlítható. 1840-ben Lázár Dávid a főkirálybírónak irt levelében arról számol be, hogy némely nyughatatlan személy a közcsendet és a békét felszeretné kavarni, kéri ezért felettesét a szükséges lépések megtételére az ezredparancsnokság irányában, a katonai rend megfélemezése érdekében. Az ellenségeskedés szításának okozója ez esetben Sikó János gyalogkatonának volt, aki több társával együtt a gyűlölködés magvát hintette el a faluban a ka-

tonák és a civilek között. A falu közhangulatának megmérgezése a térség stabilitásának veszélyével is fenyegetett – véli az előljáró. Ezt felismerte a széki hatóság és próbálta tudatosítani a helyzet súlyosságát katonai körökben is. Mint látható, egyre mélyebb szakadék keletkezett a két törvényhatóság között, amelynek áthidalására tett erőfeszítéseket a széki hatóság, fáradozásaiiban azonban nem mindig számíthatott a katonai fél hathatós támogatására.¹⁰

Az állandósuló feszültség a kétféle igazgatás között egyre gyakrabban jelen volt a közösségek mindennapjaiban és ha valójában úgy is lehetetlen a panaszosoknak igazságot szolgáltatni, legalább feletteseiknek küldött jelentéseikben a hivatali vezetők leírhatták mindazokat az igazságtalanságokat, amelyek megmérgezik az együttélés légkörét. 1842-ben Henter Sándor miklósvárszéki alkirálybíró felettesének címzett levelében a Miklósvárszéken kiskirályként viselkedő Horváth Pál százados viselt dolgait tárta fel: „Mind a közigazgatás, mind pedig egyes személyek dolgai folyásában untig kíván gáncsoskodni, hivatalos megtalálási gorombasággal teltettek.“ Megoldásként az alkirálybíró két lehetőséggel számol: vagy az illető tiszt áthelyezésével, vagy jobb belátásra bírásával. A kialakult gyakorlat azt bizonyítja, hogy a bepanaszolt fél ellen eljárást nem kezdeményeztek az illetékesek, úgy, hogy 1844-ben ugyanaz a Henter Sándor az adózók keserveit tolmácsolja a rajtuk Horváth Pál által elkövetett méltatlanságok következtében. A lakosságot nem csak katonai szolgáltatások sokaságára kényszerítették, hanem a velük való bánásmód is nélkülözte az emberi méltóság alapvető követelményeit.¹¹

A faluközösségek kiépítették a határpásztorok szervezetét, szükség volt ugyanis a szántóhatár védelmére. A határpásztorok élén határbíró állott. Ezt a közmunkák közé sorolható tevékenységet általában mindenkinek vállalnia kellett. Aki a közszolgáltatnak ezt a fajtáját nem tudta, vagy nem akarta végezni, mást fogadhatott fel maga helyett.¹² Azt viszont nem tudták elfogadni, hogy valaki, vagy valaki ez alól a szolgálat alól kivonják magukat. 1842-ben Nagyajtán a nemesek keresték az igazukat beadványukban, tudniillik az ottani katonaság nem volt hajlandó a szántóhatár védelmében részt venni. Cselekedetüket azzal magyarázták, hogy az országgyűlés a katonák határpásztorság aluli felmentésére vonatkozó törvényt rövidesen elfogadja. Dobay ezredes válaszlevelében értesítette a civil hatóságot: „megintetett a mai napon az említett katonaság, hogy addig is míg ebbéli szándékát sikeresíteni tudná, ne csak határőrségre válót, az addig gyakorolt szokást sértetlen fenntartsa, hanem a birtokosokkal gabonájukban szenvedett káruk iránt megbékélni igyekezzenek”¹³

Kézdizsentlélek faluközössége 1845-ben azon háborgott, hogy Ráduly Lajos huszárkatona - noha megválasztották, a lovasszáhad pártolós támogatásának köszönhetően - nem vállalta a soros határbírói szolgálatot, amely mulasztás miatt a faluhatár megfelelő védelem nélkül maradt, ezért fordulhatott elő hogy sárfalvi és száz-

falusi serések és saját falusfeleik marháit prédálták a szántóhatárt. Ugyanakkor a katonai hatóság közbenjárására a falujegyzőkönyvből eltüntették azt a kimutatást, amely az utolsó tíz év határbíróinak nevét tartalmazta. Enélkül is köztudott volt az, hogy Ráduly Lajos családjából senki sem viselte ezt a tisztséget, ugyanakkor azt is megjegyzik, hogy tehetős ember lévén, semmiféle közszolgálatot nem hajlandó felvállalni. Lázár Dávid kézdiszéki alkirálybíró felettese segítségét kéri a huszárezred parancsnokságánál a nevezett katona határbírói felesketését illetően.

Saját véleményének hangot adva megjegyzi a székvezető, hogy falut érintő közteher alól senki magát ki nem vonhatja, másfelől ilyen nagy falu mint Kézdiszentlélek esetén egy ember életében csak egyszer kerül sor határbírói szolgálatra. Ugyanakkor pontosítani igyekszik a két igazgatás hatásköri feladatait: „Ezen tárgy egyenesen polgári hatóságot tárgyazván, abban az illető lovasszázadnak joga nem lett volna beleelegyedni”. A főkirálybírói hivatal a huszárezrednek küldött levelében Ráduly Lajosnak határbírói beosztása felvállalásában kéri az együttműködését, a századparancsnokság részéről pedig a polgári jellegű ügyintézésről való távolmaradást és a szerepkörök betartását szeretnék elérni.¹⁴

Olyan esettel is találkozunk, amikor a katonák hozzák szóba a határpásztorság viselését elutasító nemes ember Szabó Ferenc szék jegyzőjének magatartását. 1839-ben, a baróti katonaság méltatlankodott a mindannyiuk számára kötelező szolgálat egyesek általi megtagadása végett, emellett azonban a legképtelenebb követeléssel hozakodtak elő: miszerint a baróti jobbágynépességet tiltanak ki a falugyűlésekről. Bóra Elek miklósvárszéki alkirálybíró a főkirálybíróhoz küldött jelentésében a civil társadalom elleni támadásnak minősíti a baróti katonák követeléseit: „azért küldöm a tisztii hivatalnak, hogy áttalátva abból a nemesi jogok csonkítására vett irányzatokat és a közösség dolgainak, s jóvedelmeinek csupán a katonaság által leendő elhatározásokra törekvő célzatokat azoknak elfojtásukra és megakadályoztatásukra szükséges lépéseket hova hamarabb megtenni méltóztasson, mert különben nemcsak az adófizető provincialisták, de a nemes birtokosok is a közönségek ügyeiben joguktól megfosztatnak s befolyással nem lehetnek.”

Továbbra sem sikerült lecsendesíteni a baróti határőrkatonákat, akiknek törekvéseik nem álltak összhangban a törvényszékkel és az érvénybe lévő szokásokkal sem. Öt évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy végre Szentpáli ezredes 1844-ben a második gyalogezred nevében utasítást adjon ki: „a mai napon megtétetett a szükséges intézkedés, hogy következőleg a közönség gyűlésében oly határozatot ne tegyenek, mely a hazai törvényeket sértené.”¹⁵

A polgári rend és a katonaság közötti kocolódások folytatódtak. Mindkét fél várta az alkalmat, hogy a másiknak kellemetlenséget, bosszúságot okozzon. 1846-ban a székely huszárezred részéről Hegyi Antal alezredes a széki vezetésnek a segítségét kéri Kőnczei Károly nemes ember erőszakos cselekedetével szemben, aki a Szentléleken működő lovagló iskolát – mely a katona-lovak ido-

mítésára szolgált – önhatalmulag használatlanná tette. Amennyiben a civil hatóság nem foglalna állást a soraiba tartozó személlyel szemben, „az ezred minden tekintetben illő egyetértést megtartani óhajt, mégis kénytelen lenne bárha kedvetlenséggel is az említett lovaglókiskolát az erőszakos elrontás ellen oltalomba vanni.”¹⁶ - hangzik a figyelmeztetés.

A két törvényhatóság közötti ellentétek azonban nem csak szóbeli csatározásokban nyilvánultak meg, hanem az is előfordult hogy hatalmának tudatában a katonaság erőszakos eszközökhöz folyamodott. Így történt ez 1838-ban Alsócsernátonban, ahol több személy ellen indítottak eljárást lopás vádjával. Igen ám, csak hogy több civil személyt is elfogtak a káplárok, s vasba verettek, zárkába csuktak. Ezt a cselekedetet a polgári hatóság saját belső ügyébe való beavatkozásnak tekintette. A kilencedik század parancsnoksága azonban, ahelyett hogy beismerte volna az elkövetett hibát, meglepő módon az abszolút hatalom birtokosának képzelte magát: „azt írja vissza hogy a hatalmi rend a hazában mind külső bátorság mind a belső csendesség és rend fenntartására vagyon felállítva, melynél fogva magának tulajdonítja a provinciális státuson való uralkodást is.” Lázár Dávid kézdiszéki alkirálybíró mindebből azt a következtetést vonta le, hogy a századparancsnokság hatalmát a polgári törvényhatóságra is ki akarja terjeszteni, megzavarva ezáltal a kialakult egyetértést és harmóniát.¹⁷

A legfurcsább és egy közösség számára leginkább megalázó döntés 1843-ban Szentkatolnán történt, ahol a katonaság durva beavatkozása folytán a helyhatósági autonómia ellen történt merénylet, amely alapjaiban rendítette meg a falvak önkormányzati függetlenségét. A katonai visszaélésre az adott alkalmat, hogy egy katonarendi személyt lopás vétkéért falutörvénye szerint megbüntettek. A sértett fél a századnál kért elégtételt a vélt igazságtalanság miatt. A nyolcadik század parancsnoksága a szentkatolnai közösségi határozatot megsemmisítette és a szomszédos gelencei előljáróságot bízta meg az ügy kinyomozásával. A szentkatolnai faluvezetők a történeteket a közösségi jogok korlátozásaként értékelték és a gelenciek előtt nem jelentek meg. Ezért a helység katonabíróját engedetlenség címén századparancsnoki büntetésben részesítették. A polgári hatóság úgy gondolta, hogy tárgyalások útján sikerül elsimítani az ellenségeskedést, azonban kénytelen volt rájönni arra, hogy a katonaság nem hajlandó hibásságát beismerni, sőt az ezredparancsnokság egyenesen Szentkatolna helyhatósági jogának gyakorlásától való felfüggesztését kezdeményezte. Végso megoldásként igazuk fenntartása érdekében 1844-ben a Főkormányshékhöz fordultak: „Midőn mind a századkormányi fellépés, mind az ezredesi átirat helyhatósági szerkezetük egyik nevezetes részét, a kebli rendelkezhetést korlátolja, kényszerítve érezzük magunkat, hogy a század által okozott és az ezred által helyeselt sérelmek elenyésztetése a jövőbeni ilyféle esetek betiltatása eszközléséért a Főkormányshékhöz folyamodjunk és kérjük, hogy a két kebli ezredhez olyan általános szabályt kiadni méltóztasson,

melyek által a századok kormányai tiltassanak el a közönségnek jó vagy rossz határozatainak, végzéseinek bírálattól, úgy a helységek szabad bíráinak, mind mérőben polgári hatóság alá tartozóknak megfédésétől és a nemes ezred utasításék arra, miként a közönségek által eleitől fogva pénzzel büntetni szokott határpusztításokra keblileg kirótt pénzfizetés felvételét ne akadályozza és ezáltal ne szolgáltatasson alkalmat a fennálló mezei rendőrség megsemmisítésére."¹⁸

Általános képlet szerint a Főkormányzék most sem adott igazat a civil fél beadványára, mintahogy egyetlen esetben sem tette azt, amikor főhatóságként szakértői véleményt kértek tőle. Ilyen körülmények között vergődött a széki önkormányzatiság a katonai hatóság folytonos acsarkodásai közepette, volt azonban annyi megtartó erő a közösségekben, hogy nem hagyták igazukat veszi, ha időnként kudarcok is érték őket, végeredményében a helyhatósági jussukat nem áldozták fel a katonai erőszak megújuló támadásai előtt.

A székey határőrterületeken, köztük Háromszéken is, kettős igazgatás dívott: a széki vezetés és a határőr katonai parancsnokságé. Ez a szerkezet a falvak fölél két urat állított, olyanokat, akik egymásmellettiségben, mellérendeltségben kormányoztak, de még sem társultan, hanem egymásnak feszülően.¹⁹

A határörrend és a jobbágyiség együttélése tehát igen bonyolult jelenség volt.²⁰

A vegyes lakosságú háromszéki falvakban a két törvényhatóság egymás mellett élése magában hordozta az ellenségeskedés lehetőségét is. A katonaság erejét fitogtatva nem ritkán beavatkozott a faluközösségek belső életének irányításába. Ez viszont nem múlt el észrevétlenül a polgári hatóságok részéről, akik a helyhatóságok évszázados szokásrendjébe való beavatkozásnak tekintettek minden ellenük irányuló támadást.

Különleges helyzetet a katonai és a civil kapcsolatokban az előbbieknél az önkormányzatban való részvétele jelentette, amely időszak alatt a civil tisztséget betöltő katona minden tekintetben a polgári igazgatás részeként végezte a reáharulól feladatokat.

Az osztrák érdekeket képviselő katonai hatalom a hagyományos szokásrend lebomlásán munkálkodott, az önkormányzati, helyhatósági szerkezetet, amely teljes egészében a polgári hatóságok jogkörébe tartozott, katonai ellenőrzés alá szerette volna kényszeríteni. Az a tény, hogy a törvényes keretek között megválasztott falusi előljárókat kényük-kedvük szerint megvétőzzák, a közigazgatás katonai befolyásának erősödéséhez vezetett. A különböző magyarágzatások pedig egyébre nem szolgáltak mint, valós háttérteret teremteni a törvénytelen beavatkozások számára és ezáltal saját beosztottjaik szemében az igazság bajnokaiként tündökölni. A bíróválasztásokkal kapcsolatosan a hivatalos formák be nem tartása, pedig a polgári törvényhatóság lenézését, megvetését, semmibe vételét jelentette. A határörkatonák vezetői maguknak követelték a közösségek feletti uralkodás előjogát és a katona falusbírák által a lehetőségekhez mérten gyakorolták is. A

szabadbírák számára is kötelező érvényűek voltak a falvak törvényeinek tiszteletben tartása. Ezek a törvények azonban sok esetben katonai szempontokkal ütköztek. Áldatlan helyzetbe kerültek ilyenformán a megválasztott faluvezetők. A törvényesség betartásával általános érdekeket képviseltek, melyek azonban ellentétben állottak a katonai rend elvárásaival. Az sem volt azonban egyedi eset, amikor ezek a bíró feletteseik szája íze szerint cselekedtek, ekkor viszont a falu közvéleményével kerültek szembe, amely a kihágások súlyossága szerint ítélkezett, végző esetben a falu érdekei ellen munkálkodó bírót hivatalából elcsapták. A katonabírák esetében három cselekvési irány létezett, az illető alkalmazkodási képességeinek megfelelően: mindkét felettes hatóság bizalmát elnyerni, valamelyikkel szembehelyezkedni, vagy a megalkuvás, kompromisszum eszközével élni.

A húzd-meg - erezd-meg politika pedig mindenképpen azt akarta érzékeltetni, hogy a valódi hatalom nem a széki igazgatás, nem az önkormányzatok kezében összpontosul, hanem azt a bécsi udvar diktálta és a központi vezetés semmiképpen sem a polgári értékek védelmében szállt síkra, hanem a habsburg-hű katonai célokat pártolta.

Az 1848-as forradalom nagy vívmányai közé tartozik a határőri rendszer megszüntetése, amely szervezet a lakosság nagy többségének életében az elnyomatás és uralkodás jelképévé vált.

Jegyzetek

1. Imreh István: A törvényhozó székely falu. Buk. 1983. 571. e.
2. Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltár. Háromszék levéltára. 8. alap. Határőrségi iratok. Aktaszám 1841/5222 szám. Továbbiakban rövidítve
3. U.O. 1842/5334, Lásd még Háromszék 1992. október 10. 731-es szám
4. Idem
5. U.O. 1841/5153, 1841/5222, lásd még Ikerfalu a Feketeügy mellett Szentivánlaborfalva 1996. 13-14 p.
6. U.O. 1841/5222
7. U.O. 1838/4876
8. U.O. 1842/5334, lásd még Háromszék 1992. szeptember 26. 721 szám
9. U.O. 1838/4876
10. U.O. 1840/5106, lásd még Háromszék 1993. július 5
11. U.O. 1842/5334, 1844/5553
12. Imreh István: A törvényhozó székelyfalu. 3. 231-232. Imreh I. A rendtartó székelyfalu. Buk. 1973. 150 p.
13. S.A.L. 1842/5334
14. U.O. 1845/5669
15. U.O. 1839/4985, 1844/5553
16. U.O. 1846/5779
17. 1838/4876, Háromszék 1993 április 24. 860 szám
18. U.O. 1843/5449, 1844/5553, Háromszék 1994 április 30. 1122 szám
19. Imreh István. A rendtartó székelyfalu
20. Egyed Ákos: A korszerűsödő és hagyományőrző Erdély. I. Csikszereda 1997 66 p.

Róth András Lajos

(Székelyudvarhely)

Iskoláink milleniumi ünnepe

Az 1896-os év a nagy számadások éve volt a magyarság számára. Ezt mindenki - az adott helyzetnek megfelelően - más és másképpen élte át. A milleniumi évforduló alkalmat teremtett, ha egyénnek kevésbé is, de közösségeknek mindenképpen, hogy felértékeljék az eltelt 1000 esztendőt, elemezzék azt és új célokat tűzzenek maguk elé. „Ez a milleniumi ünnep a magyar nemzet anyagi és szellemi munkájának, értelmi, érzelmi és akarati élete összes productumainak kiállítása lesz. Erre a kiállításra, amelyet nem a hiú fitogtatás, hanem a nemzeti erő s rátermettség tudata rendez, az egész nemzet lázas sietséggel készül” - írta Gál Kelemen a *Keresztény Magvető* tanügyi szemle rovatában.¹ A szervezkedésből mindenki kivette részét sajátos módon; a vezető szervek, az állami intézmények, a szakmai egyesületek igyekeztek egységes vágányra terelni a megszervezendő ünnepeket. Jelen tanulmányunkban megkíséreltük, anélkül, hogy teljességre törekedtünk volna, felidézni azt a hangulatot és eseménysorozatot, amelyet a milleniumi ünnepek tettek lehetővé a magyar állam és különösen Erdély iskoláiban.

Az ünnepek előkészítését egy gondos puhatolózás, egy társadalmi - a lehetőségeket, feltételeket kereső - felmérés előzte meg. Már 1893-ban felmerült a néptanítóságot képviselő *Magyarországi Tanítók Országos Bizottságában* egy országos és egyetemes tanügyi kongresszus rendezésének gondolata, amelyen az ezredévi ünnepek alkalmával az ország pedagógiai kara teljes egyetemességében képviseltetve lenne. Aztán 1895 januárjában felhívást is kibocsájtottak a hazai tanügyi egyesületekhez és testületekhez a teendők együttes megvitatása céljából.² A milleniumi tanügyi kongresszus előkészítő bizottsága márciusban már ülésezett is. A beszámolóból kitűnik a szervezés nagy aránya: csak a rendezőbizottság állt 300 tagból; kilenc szakosztályt hoztak létre, amelyek felölelték a neveléstudomány, az iskolai felügyelet, valamint az iskolatípusok szakosztályait.³ Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter 1896 februárjában három pontos rendeletben fölszólította a középiskolákat a milleniumi ünnep megrendezésére. A további, különböző szintű tárgyalások már az ő általa felvázolt pontokhoz igazodtak.⁴ Húsvétkor a *Magyarországi Tanítók Országos Bizottságában* azt elemezték, miként fogja megülni a gyereksereg a milleniumot.⁵ A tanárság igényekkel is fellépett, ugyanis indítványozták egy új *tanári névkönyv* - vagy ahogy Grossman Mór fogalmazott egy *milleniumi emlékmű* - felállítását, mondván, hogy „az ezredéves alkalom megérdemelné a középiskolai tanárság jelenlegi ál-

lapotának emlékezetes megörökítését.”⁷ „Ápolnók általa a kartársi szeretet melegét, az összetartást, amelyre nekünk tanítóknak kétszeres szükségünk van most az új évezred küszöbén. Fenn tartanók általa a millenárius esztendő pedagógusainak egy-egy gondolatát, hazafias lelkesedésének egy-egy megnyilatkozását s ez is látható jele lenne a magyar nemzet életerejének“ - írta Martzi Ferencz hozzászólásában.⁸

A *Magyar Tanférfiak és tanítónők Ezeréves Albuma* 1896 júniusára el is készült. A műben Szeben megyén kívül minden magyarországi megye képviselve volt néhány tanítóval írásban és képben.⁹ Ehhez hasonlóan a gyergyói római katolikus tanítóegyesület, amely csoportkiállítással jelentkezett a milleniumi kiállításon, szintén külön albumot állított elő. Ebben a templomok és iskolák fényképeit, az iskolák alaprajzait és történetét valamint a működő tanítók és lelkészek fényképeit találhatták a látogatók.¹⁰ A nagyenyedi Váró Ferenc a szászvárosi református tanári értekezleten tartott előadásában felkérésre foglalkozott a milleniumra kiadandó iskolai értesítők szerkezetével. Tanulmányozva az addig megjelent értesítőket leszögezte: „Csakugyan jó volna, megállapítani azokat a szempontokat, amelyeket, megválva az egymásutánzástól és divattól, tudatosan követni érdemes és szükséges az Értesítő szerkesztésénél.”¹¹ Javaslatlaltal is élt kilenc fejezet köré csoportosítva az értesítők anyagát. Ezek között kiemelkedő helyen áll az élre helyezett iskolatörténeti dolgozat, amely nem egyéb mint egy „retrospektív“ értesítő, a maga rendjén egy nyolc fejezetre osztott „krónikás vázlat, amely már megjelent, esetleg ezután kiadandó monográfiára, okmánytárra, közközen forgó adattárokra utal, lehetővé teszi kollégiumaink évszázados és jelenkori jelentőségének összehasonlító és áttekinthető megítélését (...) s megfelel a milleniumi alkalom követelményeinek.”¹² Az említett követelményeket nagyjából rögzítette is az Igazgató tanács 995. sz. leiratában és kérte, hogy a kiállításra kerülő értesítők lehetőleg egyforma nagyságú (nyolcadrét alakú), lehetőleg bőrkötésűek, legyenek „hogy e becses gyűjtemény alakjával is kellemes benyomást keltsen a szemlélőre”¹³. Követendő például a marosvásárhelyi kollégium értesítőjét jelölte meg Váró és javasolta, hogy a kötést Kolozsváron végezzék. *Mellesleg megjegyezte, hogy „a nyomdai kiállítás olyan, amilyen maga a műhely. Az ízlésnek mindenütt van helye, de kötelező utasításnak helye ilyen kérdésekben nincsen”*¹⁴. Ezzel is tág teret biztosítottak más vonalon is - jelen esetben a nyomdáknál - a milleniumi bemutatkozásokra.

Az iskolák történetének megírására már Eötvös Loránd volt közoktatásügyi miniszter is felhívta a figyelmet. Az eredmény meg is volt. Nagyon sok iskola, a legkisebbtől a legnagyobbig - már amelyik adott magára, s a legtöbb adott - még azok is, amelyek nem részesültek anyagi támogatásban, megírta (megíratta) saját történetét - értesítő hiányában külön kiadványban. A vármegyei monográfiák államköltségen való megírásától visszalépett az ezredévi kiállítás népoktatásügyi

csoportja, de a miniszter azért „üdvösnek és kívánatosnak“ tartotta esetleg más fedezeti források terhére.¹⁵ Magyarország akkori 185 középiskolája közül 182 be fogja mutatni történetét a kiállításon - jelezte a *Család és Iskola*. Csak három görögkeleti tanintézet nem adott életjelt magáról.¹⁶ A véleményegyeztetésre annál is inkább szükség volt, mivel a felekezeti iskolák 1894/95-ös értesítőiben aránylag kevés intézeti történet jelent meg, állapította meg Gál, hozzátéve még, hogy „valamelyes egyöntetűséget azokban is hiába keresünk.”¹⁷ A középiskolák abban a szerencsés helyzetben voltak, hogy Fináczy Ernő a vallás- és közoktatásügyi miniszter megbízásából megírta *A magyarországi középiskolák múltja és jelene* című tanulmányát, amelyben bárki meglelhette a monográfiákhoz szükséges metodikai útmutatókat. A milleniumi ünnepségek évének elejére minden esetre a magyarországi 54 protestáns középiskola közül részben vagy egészben csak 16 magyar nyelvű írta meg történetét, míg az összes középiskola közül csak 64-nek készült el. Erdélyből Beszterce, Szászrégen, Szászváros, Székelyudvarhely iskolái jeleskedtek. Külső terjedelemre nézve az udvarhelyi református kollégium története a második helyen állt.¹⁸ A reformátusok Parádi Kálmán szerkesztésében egy gyűjteményes kötetet is kiadtak, amelyben az erdélyi egyházkerület fő-, közép- és elemi iskoláinak rövid bemutatására vállalkoztak általános történeti adatokkal, statisztikai táblázatokkal és kollégiumi épületek képével illusztrálva. Amint az igazgató tanács által megfogalmazott előszóból kitetszik, hozzá kívántak járulni a nemzeti millennium teljességéhez. „Tudni és tudatni akarjuk: méltók-e ezek az intézetek nemzetünk bizodalma, mely meggyökerezett, és hitsorsosaink kegyeletére, mely mindenkor melegen ápolta? Haladnak-e a korrallal? S biztathat-e a remény, hogy ezentúl is versenyre képesek lesznek és hogy jó irányban fejlődni fognak?”¹⁹ A kolozsvári teológiai fakultás mellett hét nagy történeti kollégiumot, a gyulafehérvár-nagyenyedi Bethlen, a kolozsvári, a marosvásárhelyi, a székelyudvarhelyi, a zilahi református kollégiumot, a szászvárosi Kuun és a sepsiszentgyörgyi Mikó kollégiumot mutatták be. Ezenkívül a marosvásárhelyi egyházközségi népiskolák és a makfalvi székely-nemzeti Wesselényi iskola története szerepelt a kötetben.

Az iskolák számára nagy lehetőséget jelentett a megszervezendő *milleniumi kiállításra* való jelentkezés és az azon való részvétel. Az ország színe előtt való bemutatkozás viszont megmérettetést is jelentett anyagi és szellemi téren egyaránt. Mindenki valóban lázasan készült. A húsz csoport közül az oktatásügy a harmadik volt. Ezen belül alcsoportokra oszolva határozták meg a kiállításra bekért anyagok mennyiségét, méreteit és minőségét és lefektették azokat az általános elveket, amelyeket mindenki be kellett, hogy tartson. Kiss Áron arra alapozva, hogy „az úgynevezett lomtár, kamara, padlás sokat megőriztek“ a *Néptanítók Lapjában* közreadta elképzeléseit, hogy mit is kellene gyűjteni annak a kiállításnak az érdekében, amelynek „sikere nemzeti becsületkérdés”. „Kutasson minden-

ki. Szedje elő a régi taneszközöket, térképeket, földgömböket, számológépeket, a filantróp-iskola hatása alatt készült homokkal borított párkányos asztalokat, olvasás-játékokat, fali olvasó táblákat... a régi tankönyveket, kéziratban... vagy nyomtatva... Fordítson gondot a fenyítő eszközökre (korbács, lapocka, lénia, kaloda, hegedű, stb.). Gyűjtse az iskolás gyermekek vizsgálati és egyéb írásait."²⁰ Hogy mekkora volt a lelkesedés a kiállítás iránt arról György Aladár számolt be a *Magyar Paedagogia* hasábjain a népiskolák kiállításairól, illetve azok előkészítéséről írva. Összehasonlítva az 1885-ös kiállítással az egy évtizeddel későbbit megemlíti, hogy maga a rendező bizottság sem számított ekkora sikerre. Az 1896 februárjáig jelentkező 80 elemi iskola közül 16 állami, 5 községi és 3 felekezeti népiskola (összesen tehát 24) erdélyi volt. A 21 tanítóegyesületből 7 volt erdélyi. Térhiány miatt kb. 100 iskola bejelentkezését visszautasították látatlanba és az elfogadottak anyagát is csak igen erős rostán átengedve állíthatták ki. Nyilvános gyűjtést is rendeztek csarnokbővítés illetve új pavilonépítés érdekében. Amint írja „több dolgot egészen mellőzni, másokat redukálni kellett. Mellőzték mindenek felett azt, hogy minden egyes tankerületről s a nevezetesebb iskolákról történeti monográfiákat adjanak ki, e helyett maga a miniszter nyolc monográfia készítését rendelte el külön szakferfiaknál az egyes népoktatásügyi csoportokról.”²¹ Így készült el a fent említett Fináczy munka is és a többi a felső nép- és polgári iskolai oktatásról, a magyar kiseddóvás múltjáról és jelenéről, vagy a magyar elemi iskolai népoktatásról szóló.²² György Aladár rövid, pár oldalas beszámolójából csak az erdélyi iskolákra vonatkozó utalásait emeljük ki, hogy képet alkothassunk az erdélyi iskolák minőségi részvételéről. A házi ipari és kézügyességi oktatás tárgyait kiállítók között megemlíti a brassai kézügyességi iskolát és az ugyancsak odavalósi tanműhelyt, valamint a kolozsvári állami tanítóképzőintézetet. A felső népiskolák kiállításai közül kiemeli a baróti, a bánffyhungyadi, a csikszeredai, a gyergyóalfalusi és a tapolcai iskolák kiállításait. Azt csak úgy mellékesen említi, hogy „a bánffyhungyadi iskolák természetesen híres varrottásaikkal is tündökölnek, mely kézimunka a kiállításnak igen sok részében szerepel.” Műremeknek tartja a nagyszebeni irgalmas nővérek által hímzett szent koronát. A kiállított saját tervezésű tanszerek alkotói között kiemelt helyen szerepel a gyergyóditrói Taschek Gyula, az aradi Záray Ödön igazgató betűszekrényével, míg a segesvári Hoch József tanító számológépével és szemléltető tábláival.²³ Brassóból Jahn, Temesvárról Gáspár, Nagyváradról Potássy - kémiai eszközöket bemutató - tanárt emelik ki. Schöber szatmári tanár természetrajzi dolgozataival jelentkezett.²⁴ A kivitelezők között olyan erdélyiek sorakoztak mint a kolozsvári Szatmáry tanár és Lutze mechanikus. A gyergyói katolikus tanítóegylet Csikmegye domborművű térképét, míg a csikmegyei tanítótestület gazdag ásványgyűjteményét állította ki. A községi elemi iskolák közül a temesvári iskolaszék említődik; a vasgyári iskolák közé sorakozik a bánffyhungyadi, a torockószentgyörgyi, és vingai iskola. A

felsőbb leányintézeteket a temesvári apácáké, a siketnéma intézeteket a kolozsvári és a temesvári intézet képviseli jelesen, míg az árvaházakat a nagyszebeni Teréz-, a háromszékmezei Erzsébet- és a temesvári Gizella-árvaház.²⁵ A kiseddóvó intézetek közül a máramarosszigeti „Erzsébet“ kiseddóvó egyesület képviseltette magát, a tanítóképzők közül a nagyszebeni evangélikus és a kolozsvári intézet volt jelen gyakorlati iskolai tanmeneteikkel, tantervezeteikkel, bírálati jegyzőkönyveikkel és a diákok magyar nyelvi dolgozataival.

A szakiskolák közül a görgényszentimrei erdőőri szakiskola épületének alaprajzát, homlokzati képét állította ki a növendékek törzskönyvével.²⁶ A kolozsvári, az aradi, a marosvásárhelyi állami fa- és fémipari szakiskola kiállításainak, az udvarhelyi kő- és agyagipari szakiskola, valamint a zalatnai állami kőfaragó és kőcsiszoló-ipari szakiskola tevékenységének jelentőségét emeli az, hogy Szerényi József külön oldalakat szentel a milleniumi kiállításon résztvevő ezen tanintézményeknek az 1896. évi ezredéves kiállítás eredményéről beszámoló kötetben. Hogy csak az udvarhelyi iskolánál maradjunk a kiállításon az írásbeli dolgozatok és rajzok mellett „magas színvonalon álló kőipari munkákkal, agyagipari termékekkel és mintázatok szép sorozatával“ jelentkezett.²⁷

Itt kerülhet sor az Udvarhelyi Református Kollégium résztvételének bemutatására is. Az előjáróság Gönczi Lajossal megfratja és kiadatja a millennium alkalmból az iskola történetét. Az iskola résztvesz a millenáris kiállításon a tanulók írásbeli dolgozataival s néhány nevezetes és ritka könyv és tanszer beküldésével. (A könyveket maga a kiállítási igazgatóság igényelte az intézet vezetőségétől.) A tanárok irodalmi tevékenységét Gönczi Lajos két kötete képviselte. A szülők és a társadalom áldozatkészsége lehetővé tette, hogy az iskolai ifjúság képviselői részt vegyenek az ezredéves országos tornaversenyen. Ezenkívül majálist rendeztek közösen más két iskolával a kollégiumkertben. Gyűjtés indult a városban felállítandó milleniumi emlékoszlop javára, amelyet a helybeli kő- és agyagipari szakiskola növendékei készítettek.

A vidéki tanulóknak a millenáris kiállításra való felutazását is hosszas véleményegyeztetés előzte meg. A kiállítás megtekintésére a miniszter a milleniumi év folyamára 7 rendkívüli szünnapot rendelt. A vallás- és közoktatásügyi miniszter következő évi, a közoktatás állapotáról szóló XXVI. jelentésében megállapította, hogy a tanulók felutazása az ország fővárosába, országos tornaversenye, a kiállítás közoktatási csarnokának középiskolai része s mindaz, amit a műkincsekkel telt főváros szépet és nemest nyújtott... eltörülhetetlen nyomokat hagyott az ifjúság szívében nemcsak e mozzanatok nagy nemzeti, hanem pedagógiai jelentőségénél fogva is. Ezek a felrándulások a tanulási eredményt nem csökkentették, sőt „fokozott vérkeringést eredményeztek a középiskolai életben.“²⁸ A június 2-3-án tartandó tornaversennyel kapcsolatosan - amelyet egyébként a nemzeti erő se regszemléjeként fogtak fel - Máthé György Lugosról írva megfogalmazza a célt

is: „hogy kivétel nélkül a vidéki iskolák ifjúságának legnagyobb része megtekintesse a kiállítást s nemzeti létünk művelődéstörténetünk e magasztos ünnepét örök emlékül vésse a jövő nemzedék ifjú szívébe”.²⁹ A verseny lebonyolításához Antolik Károly Pozsonyból küldi 25 tételes szervezési támpontjait³⁰, Friml Aladár Trencsénből vagy Mazuch Ede Ungvárról.³¹ Ottó József számolt be a *Magyar Paedagogiában* a milleniumi torna versenyről. Őt idézem: „A milleniumi torna-versenyen résztvevő tanulók, gimnáziumok és reáliskolák, polgári iskolák és tanítóképzők növendékei az ország minden tájáról a fővárosban összegyülekezve a haza ezer éves fennállása ünnepén valóságos testvérünnepet ültek. Egymással megismerkedve, gondolatokat váltva, azon tudatra ébredtek, hogyha távol élnek is egymástól, különféle nemzetiségűek is, és a sors véletlenje folytán nemes versenyben mint pillanatnyi ellenfelek állnak szemközt, mégiscsak egy hazának gyermekei, kiket a hazaszeretet szent eszméje, az együvé tartozás fontos tudata összeforraszt.”³² Természetesen a vidéki iskolák zöme tudatában volt annak, hogy „habár az ünnepély fénypontja hazánk fővárosában lesz, habár ezrenként fog tódulni a vidék az ottani ünnepély emeléséhez, mindazonáltal a viszonyok kényszerűsége miatt milliók maradnak távol a központtól, akik pedig ép úgy fiai a hazának, ép úgy ragaszkodnak e haza göröngyeihez. Jusson rész ezeknek is az ezredéves ünnepélyből” - mondotta ki például a szilágymegyei tanítótestület, felhívást intézve a néptanítókhöz és az egyháziakhoz az otthonmaradottak három napos ünnepi műsorának megszervezésére és alkalmi programot is kínált, amelyből nem maradt ki a zászló alatti templomba vonulás, a szónoki beszéd, a nemzeti lobogó megkoszorúzása, a tanulók tornaünnepélye, valamilyen nemzeti emlékhelyre való kirándulás és az emlékdíszfák ültetése. A tanító készítse el saját iskolája történetét és használja ki a népiünnepet valamilyen iskolai alap megvetésére is hangzott a javaslat.³³ Közben megjelent *Ezer esztendő* cím alatt a népiskolák milleniumi ünnepe anyaga, amely tartalmazta a miniszteri rendelet kidolgozott pontjait. A Sretvizer Lajos szerkesztette kiadvány hármas célt szolgált: először, hogy a tanítónak a munkáját megkönnyítse, másodsor - s ez állt a fő helyen - „hogy a tanulóknak a szép ünnepegről becses és maradandó emléküket maradjon.” A harmadiknak anyagi vonzata volt.³⁴ Kovács Dániel is a bánffyhungyadi tanítókörben tartott előadásában a mindenkori néptanító szerepét emelte ki az ilyen rangú rendezvények lebonyolításában és kilenc pontban fektette fel azokat az irányvonalakat, amelyeknek segítségével a tanító maga mellé állíthatja a falu népét a nagyszabású ünnepek kivitelezésében.³⁵ A háromszékmegyei tanítótestület pedig Vajna Károly kézdivásárhelyi tanító *Ezredéves emlékünnep a népiskolában* című munkáját 120 koronával jutalmazta, mert „kiemelt programot ad a népiskolában megüendő, nagy jelentőségű ünnepehez” és ugyanakkor bemutatta, hogyan válhat az iskola ünnepe a polgári község ünnepévé. Részletes programot kínál, tanácsokat ad és felhasználható mintaszö-

vegeket, verseket közöl. Ezekből, amint azt a recenzens is írta „kellő lelkesültséget is meríthetett“ a községi tanító.³⁶ Különben a mindenhová eljutott közoktatásügyi miniszteri körrendelet a maga rendjén szintén részletes forgatókönyvet kínált. Ez az országos megemlékezéshez (május 2) képest egy heti eltolódást ajánlott (május 9), de nagyon sok tanügyi intézmény azzal egyidőben szervezte az ünnepélyeket. Így tettek a kolozsmegyei tantestülethez tartozó egyes iskolák is.³⁷ „Öröm volt látni az ezer meg ezer gyermeket, amikor tanítóik vezetése mellett az iskolai nemzeti színű zászlókkal, kezükben hasonlószerű kis lobogókkal, mellükön emlékérmekkel, vidáman sereglettek a templomokba, s onnan vissza saját iskoláikba, ahol az ünnepély további része lefolyt.“³⁸ Szavالاتok, zenekari számok, amelyeket „a legfinomabb ízlésű műértő is gyönyörűséggel s valódi élvezettel hallgathatott meg“, felolvasások, színdarabok, énekkari és szólóénekek, emlékfák felavatása, új iskolaépületek, új sportbázisok megnyitása, dísztornaversenyek, hálaadó istentiszteletek, díszlelkönyvek felállítására képezték a műsorokat. És folytathatnánk a sort a majálisokkal, a legkiválóbb magyar történelmi személyiségek nevének felolvasásával, a térkép előtti gyerekekkel való beszélgetésekkel. A korabeli sajtó tele van ünnepi beszámolókkal amelyek mindannyian egy-egy hangulatképet jelentenek. Ennek érzékeltetésére idéznénk Panajot Ferenc leírását a gyergyói római katolikus tanítóttestület gyergyószentmiklósi díszgyűléséről. „Mán reggel tarackok zúgása hirdeté az ünnepély fontosságát, - írta - a járókelők arcáról mintegy lesugárzott az ezredév titokzatos magasztossága. Az egyesület tagjai reggel félkilencor kezdtek gyülekezni a polgári fiúiskolánál, honnan a menetet nemzeti zászlók és kokárdákkal ékített díszmagyarba öltözött leventék nyiták meg. Templomba vonultunk hálát adni Istennek a múltért, (s kérem, hogy) jövőre pedig terjessze ki e nemzet fejére a béke olajágát... Mise után mindnyájan a község házában nagytermébe vonultunk. Meleg szavakkal üdvözölte az egyesületet a főbejáratnál a község nevében a főbíró úr... Miután a dalkör a nemzeti imát elénekelte a mindenki által tisztelt és közbecsülésben álló érdemes egyesületi elnök Vértes Lajos tartá megnyitó beszédét...“³⁹ Marosvásárhelyen is hasonló volt az ünnepség. Az ifjúság megmutatta szereplésével, hogy „milyen auspiciumok közt, milyen úton indul a jövődöbe“. Az igazgató az „ifjúság lelkére kötötte a hazaszeretet egységet az azt a vallásossággal.“⁴⁰ Még az olyan nagyszabású iskolákból is érkeztek meleghangú beszámolók, amelyeknek „vidéke oly elemek lakóhelye, mely kemény védőfalaként övezi körül s útját állja a hazafiasabb befolyás behatolásának. „S ami továbbá fődolog - jegyezték meg - semminémű rendzavarás, vagy oly divatossá vált zászlósértésre még csak kísérlet sem történt, sőt a nagyszámmal levő román tanulók még azután is viselték a tetszetős színű nemzeti szalagot.“⁴¹ Az itteni szervezést az állami gimnázium tanári kara vállalta magára. A megtartott első felolvasás alkalmával „örvendetesen meglepte a kezdeményezőket, hogy a szász elem a vármegyeház nagytermét zsúfolásig megtöltötte és

a hazafiasabb passzusoknál lelkesülten éljenzett.⁴² Benedek Elek és Földes Géza szerkesztésében megjelenő *Nemzeti Iskola* politikai tanügyi lap „Az ezredik év” című rovatában rendről rendre értesít a különböző ünnepi eseményekről. Ezekből is megtudhatjuk, hogy pl. Székelykeresztúron, Bánffyhunyadon és Brassóban az iskolák közösen ünnepeltek, hogy Nagyenyeden a város ki volt világítva. Szatmáron és Buziáson a diákok lampionos illetve fáklyás felvonulásban vettek részt. Ezen utóbbiban a „románok és németek egyaránt vetélkedtek az ünnep fényének emelésében”, akárcsak Lippán. Simándon „körülbelül 40 (többnyire német anyanyelvű) gyermek olyan szépen szavalt, hogy a szülők örömeikben sírtak *s a tanítót vállaikon hordozták körül*, hogy gyermekeik ilyen kitűnő előhaladást tettek a magyar nyelvben.” Temesváron mintegy 8'000 gyermek gyűlt össze a Losonczy Téren felállított díszoltár körül, Máramarosszigeten és Lippán is a város piacán jöttek össze. Csikszeredában a polgári leányiskola növendékei Husz Lajos debreceni tanárnak „Új ezer évünk hajnalán” című alkalmi színdarabját mutatták be. A háromszéki Fotosmartonoson a község apraja nagyja „szegény emberek filléreiből kitelt” zászló alatt vonult a templomba majd onnan újra az iskolába, míg Csiklázárfalván a gyerekek nemzeti dalokat énekelve járták be az egész községet a Miklóssy József törvényszéki bíró által adományozott új nemzeti zászló alatt. Nem kis jelentőséget szántak a millennium tiszteletére megnyitott, új iskoláknak, illetve új iskolaépületek felavatásának. A minisztérium 400 ilyen, állami elemi iskola felavatását tervezte és rendelte el 37.397. számú rendeletében, lerögzítve a megnyitással kapcsolatos ünnepségek programját is. Ezzel kapcsolatban írta Hegedüs István a *Család és iskola* hasábjain: „a millennium igaz jelentőségének mélyebb felfogására valló menetet, szebbet gondolni se bírok, mit a jövő Magyarország menetét a népiskola ajtóin keresztül a műveltség, a polgárosodás újabb korszakába, a nemzetegység, a szellemegység igaz Magyarországa.”⁴³ 1896-1897-es tanévben Kiskapuson, Középlakon, Ajtonban, Bonchidán, Szász-Ludvégen nyitotta meg kapuit csak Kolozs megyében, illetve az alsószováti, hidalmási és szucsáki iskola kapott új otthont.⁴⁴ A nagyszebeni, a szamosújvári állami főgimnázium alapköltetelét, a lugosi, a fehértemplomi királyi gimnázium, a nagyváradi állami főreáliskola, a félegyházi városi főgimnázium új épületének felavatását vette tervbe többek között az állam a milleniumi ünnep emlékére⁴⁵, Udvarhelyvár-megyében Alsó-Siménfalván, Bögözben, Homoród-Almásán, Kisbaconban, Kis-Solymoson, Nagy-Solymoson, Kobátfalván, Muzsnán, Oláh-Andrásfalván és Székelykeresztúron avattak iskolát. A tanügyi miniszter következő évi jelentésében részletes kimutatását adja az ezen akció során megalakult iskoláknak. A tervbe vett 400 iskolának mintegy 60%-a volt Erdély területén.⁴⁶

A kolozsvári egyetem millenárius ünnepén jeles személyiségek sorát avatták doktorrá vagy díszdoktorrá ... és folytathatnánk az élménybeszámolót de túl hosz-

szasak lennének. Inkább zárnánk a *Nemzeti Iskola* hasábjairól átvett idézettel: „Május 9-én millió meg millió gyermek imája szállt az égbe. Énekeiket visszhangozták hegyeink, rónáink s a honfi lelkesedés kipirította arcukat. Templomokban, iskolákban és a szabad ég alatt egyaránt imádták a magyarok istenét s a kicsinyek öröme átragadt a nagyokra is. Egy eskü hangzott el az egész Magyarország területén: a dicső ezer esztendő történetének folytatását dicsőséggel adjuk át a második ezernek. Egy napra pihent a hétköznapi vesződség’, ifjak, öregek szent ünnepet ültek. Millió ajakról szállott égbe a himnusz: Isten áldd meg a magyart! ... Isten áldd meg a magyart!⁴⁷

Jegyzetek

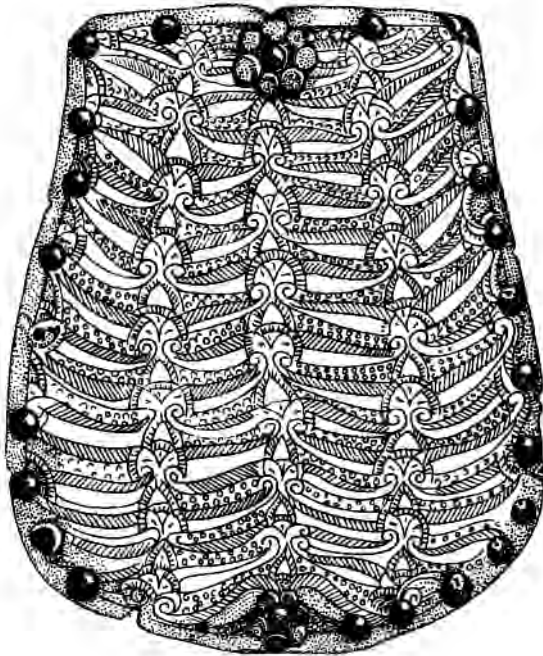
1. Gál Kelemen, *Tanügyi szemle*. IN: Keresztény Magvető (továbbiakban KM) XXXI (1896) 45
2. *Felhívás Magyarország tanítói s tanári egyesületeihez, testületeihez*. IN: Magyar Paedagogia (továbbiakban MP) IV (1895) 76-77
3. MP. IV (1895) 281, 543
4. Wlassics Gyula, *Milleniumi emlékünnap*. IN: Országos Középiskolai Tanár-egyesületi Közlöny (továbbiakban OKTK). XXIX (1895-1896). 512-513
5. MP. IV (1895) 359
6. Grossman Mór, *Milleniumi emlékmű*. IN: Család és Iskola : nevelés-oktatásügyi szakközlöny (továbbiakban: CsI) XXII (1896) 17
7. *Valami a millenniumra*. IN: MP. IV (1895) 597
8. Martzi Ferentz, *Az ezredévi emlékkönyv kérdéséhez*. IN: CsI. XXII (1896) 35
9. uo. 120
10. Cs. L., *A gyergyói róm. kath. tanító-egyesület albuma*. IN: Közművelődés. IX (1896) 78
11. Váró Ferenc, *Kollégiumaink értesítői a millenniumra*. Különlenyomat a Protestáns Közlönyből . Kolozsvárott, 1895
12. Váró Ferenc, i.m. 18
13. Váró Ferenc, i.m. 19
14. Váró Ferenc, i.m. 20
15. *Ezredéves ünnepünk: utasítások és közlemények*. IN: CsI . XXI (1895) 145
16. CsI. XXII (1896) 64. (Tulajdonképpen 188 középiskola volt)
17. Gál Kelemen, *Tanügyi szemle*. IN: K M. XXXI (1896) 49
18. Gál Kelemen, *Tanügyi szemle*. IN: K M. XXXI (1896) 50
19. Parádi Kálmán (szerk.), *Az evangélium szerint reformált erdélyrészi egyházkerület fő-, közép- és elemi iskoláinak állapotrajza: általános történeti adatokkal, húsz évre visszapillantó statisztikával, gráfikus táblával és a kollégi-*

- umi épületek képeivel illusztrálva.* (Hazánk ezeresztendősi fennállásának emlékére), Kolozsvár, 1896. VII
20. Kiss Áron, *A népoktatás története a nemzeti kiállításon.* IN: Néptanítók Lapja XXXVIII (1895) 402
  21. György Aladár, *Népiskoláink az ezredévi kiállításon.* IN: MP. V (1896) 423
  22. A vallás és közoktatásügyi miniszter megbízásából az 1896-i ezredéves kiállítás alkalmára szerkesztett kiadványok között megjelentek: Morlin Emil, *A magyar kisedővás múltja és jelene*; Péterfy Sándor, *A magyar elemi iskolai népoktatás*; Kovács János, *A felső- nép és polgári iskolai oktatás*; Sebestyén Gyula, *Az elemi iskolai tanítóképzés*; Kiss Áron, Sebestyén Stetina Ilona, *A polgári iskolai tanító és tanítónő képzés*; György Aladár, *Emberbaráti tanintézeteink*; Sztérényi József, *A házi ipari és kézügyességi oktatás Magyarországon.* vö. Nemzeti Iskola III. (1896) 18. 12
  23. Beke Manó, *A számológépek a kiállításon című, a Néptanítók Lapjában megjelent cikkében a kiállított számológépeket, mint túl bonyolultakat alkalmatlannak találta. Ő az természetadta 10 ujjunkat, legfennebb az orosz számológépet tartotta ideálisnak.*
  24. *Középiskoláink az ezredéves kiállításon.* IN: OKTK. XXIX (1894-1895) 677-680
  25. uo. 424-430
  26. Téglás Gábor, *Az erdőéri szakiskolák a kiállításon.* IN: Néptanítók Lapja XXIX (1896) 35. 7-8
  27. Sztérényi József, *Ipari és kereskedelmi oktatás.* IN: Magyarország közgazdasági és közművelődési állapota ezeréves fennállásakor és az 1896. évi ezredéves kiállítás eredménye. IX. köt. Budapest. 1898. 760-800
  28. G.K., *A vallás- és közoktatásügyi miniszternek a közoktatás állapotáról szóló XXVI. jelentése.* IN: K M. XXXI (1896) 222-223
  29. Máthé György, *Millennium és a középiskolák.* IN: OKTK XXIX. (1895-1896) 293-294
  30. Antolik Károly, *Néhány szó a tanulók milleniumi tornaversenyéhez.* IN: OKTK . XXIX (1895-1896) 313-317
  31. Friml Aladár, *A milleniumi országos-tornaverseny.* IN: OKTK. XXIX (1895-1896) 333-335 és Mazuch Ede, *A millennium és a középiskola* uo. 335-339
  32. Ottó József, *A milleniumi tornaverseny.* IN: Magyar Paedagogia, V (1896) 562
  33. *Felhívás Szilágymegye néptanítóihoz!* IN: CsI, XXII (1896) 22-23
  34. *Néptanítók Lapja* III (1896) 18. 10
  35. Kovács Dániel, *Javaslatok a milleniumi ünnepélyek tárgyában.* IN: CsI. XXI (1895) 163
  36. *Ezredéves emlékünnap a népiskolában.* IN: CsI, XXII (1896) 75

37. uo. 105
38. uo. 107
39. Panajot Ferenc, *A gyergyói róm. kath. tanítótisztület díszgyűlése Gyergyószentmiklóson*. IN: *Közművelődés*. IX. (1896) 156
40. *Közművelődés*. IX (1896) 158
41. *Ezredévi ünnepek az iskolákban és tanítótisztületekben*. IN: *CsI. XXII* (1896) 117
42. IN: *Néptanítók Lapja*. XXVIII (1895) 165
43. Hegedüs István, *Millennium és a néptanító*. IN: *CsI. XX* (1894) 3
44. *Ezredévi ünnepek az iskolákban és tanítótisztületekben*. IN: *CsI. XXII* (1896) 117
45. Gál Kelemen, *Tanügyi szemle*. IN: *K M. XXXI* (1896) 112
46. *A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszternek a közoktatás állapotáról szóló és az országgyűlés elé terjesztett XXVI. jelentése*. Budapest, 1897. 136-139
47. *Nemzeti Iskola III.* (1896) 20. 4

Csihák György

(Zürich)

Magyar - nép - nemzet - kisebbség - autonómia, magyarul önigazgatás, önkormányzat, önrendelkezés

Régóta tapasztalom, hogy magyar összejöveteleken igen hamar ellentétes - hogy ne mondjam *ellenséges* táborok alakulnak pillanatok alatt, szinte kizárólag, vagy igen gyakran azért, mert ugyanannak a szónak, kifejezésnek, vagy gondolatnak magyarok más és más értelmet tulajdonítunk. Ezért is beszéltek gyakran nemzettudatunk zavaráról.

Nem új dolog ez. A magyar igen régi nép, tudatában sajátjaként rengeteget őriz a Földön élt legrégebb népek szellemi kincséből. Tudatunk ezen a ponton ütközik más népek tudatában őrzött hasonló elemekkel, így évezredes harcról beszélhetünk, amely harcban - úgy tűnik - az utóbbi ezeröttszáz évben fokozatosan a vesztes oldalra csúszunk.

Témánkhoz kanyarodva kezdjük a *magyar* fogalmával. Hangsúlyozni kell, hogy itt nem a mi, történelmileg kialakult nemzetfogalmunkkal, hanem az új, európai nemzetfogalommal kell dolgozzunk. Amikor tehát itt *magyarról* beszélünk, akkor egy nyelvében és közösségi tudatában eléggé egységes, embertanilag is jól meghatározott *etnikumról* beszélünk, idesorolva mindazokat, akik magukat tudatosan magyarnak vallják, és se más etnikumhoz, se más nemzeti közösséghez nem tartoznak. Ezeket a magyarokat két csoportba sorolhatjuk:

- a legnagyobb csoport a mai Magyar Köztársaság területén él, ezeket nevezik *anyaországai*knak;
- a második csoport *nemzetiségi sorban* él. Ezt a csoportot felbonthatjuk kétszer kétféle csoportba: egyfelől, a nemzetiségi magyar élhet nemzetiségi sorban *saját akaratából és kényszerből*, másfelől a nemzetiségi sorban élő magyar élhet *tömbben és szórványban*.

Ezek összessége alkotja az egyetemes magyarságot – ismétlem – akkor, ha *nyelvében és közösségi tudatában magyar és nem tartozik se más etnikumhoz, se más nemzeti közösséghez*. Ajánlom, hogy figyelmünket erre a magyarságra összpontosítsuk, és csak ha és amennyiben ennek a magyarságnak a szempontjából szükséges, akkor foglalkozzunk más etnikumokkal, közösségekkel. Ajánlom, tekintsük kivételnek azokat, akik magyarul beszélnek de más etnikumhoz és/vagy más nemzetiséghez tartoznak, valamint azokat, akik például magukat magyarnak vallják, de nem tudnak magyarul, stb.

Ne legyünk kirekesztők, se ellenségesek másokkal szemben, de szögezzük le, hogy ha mi *magyarokról* beszélünk, akkor *kikről van szó*, viszont amit mondunk, azt vagy egységesen minden magyarra értjük, vagy ha különbséget teszünk, akkor is ugyanarról a magyarról beszélünk, de megmondjuk, hogy a magyarság mely rétegéről van szó. Ily módon nem leszünk ellenségesek, de pontosak leszünk, hiszen mások az *elvárásaink* is, attól függően, hogy *kiről van szó*.

Más írásaimban is tisztáztam, hogy történelmileg a *magyar nemzet* fogalma nem azonos, az *Európában jóval később kialakult nemzet* fogalmával. A magyar nemzet a Szent Korona népe, amint az már szabatos jogi formába öntve megjelenik 1315-ben az u.n. sarkalatos törvényekben. Ez tehát nem etnikai, nem faji, hanem közjogi és szellemi, állapot és fogalom. Eckhart Ferenc, a nagy magyar jogtörténész talált egy levelet, amit Werbőczy országbíróként írt egy másik magyar főúrnak 1517-ben: „*Én mindenkinek megkülönböztetés nélkül igazságot tartozom szolgáltatni, mégha zsidó, vagy cigány is, csak Magyarország Szent Koronájának alattvalója legyen, aki ezt kéri.*”

Ebből az is következik, hogy senkit senki nem kényszerít arra, hogy – nemzeti értelemben – magát magyarnak vallja. Miként mindenkire rá van bízva pl., hogy erkölcsös legyen, hogy miként öltözködik, hogy növeszt-e szakállt, éppúgy eldöntheti, hogy miután a Szent Korona tagja, vállalja-e, akarja-e? Az embernek értelme és szabad akarata van.

Nézzük Hóman Bálint meghatározását: „A faj, vagy fajta a közösség vérségi egységét, tagjainak közös eredetét, a nép ennek társadalmi és művelődési egységét, életformáját és világszemléletének azonosságát, a nemzet, a közösség állam-szervezeti egységét, politikai egyéniségét és szemléletét fejezi ki.

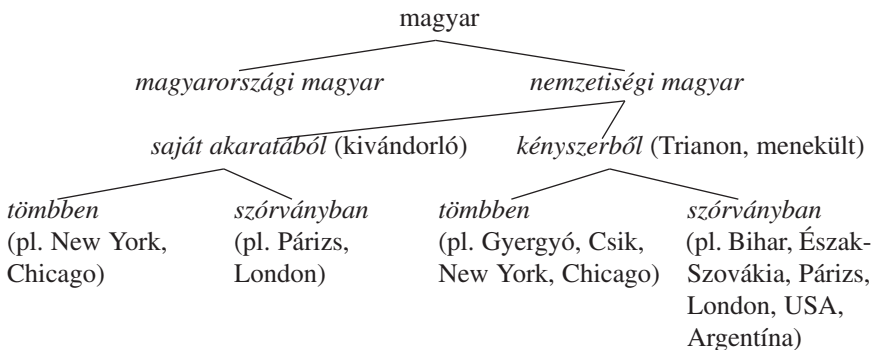
A fajta és a nép őseredeti alakulás, a nemzet későbbi fejlemény, minden nép történetének későbbi időszakában jelentkezik. A fajta természeti, a nép és nemzet történeti, amaz társadalmi ez pedig politikai alakulat. Az ember természeti lényként egy fajtához, társadalmi lényként egy néphez, politikai lényként egy nemzet-hez tartozik.

A fajta közös eredetű és közös ősök testi-lelki vonásait viselő emberek és csoportok természetes úton létrejött közössége. A nép egyhelyütt és azonos életformák között együttélő, azonos nyelvű embercsoportok világszemléleti közössége. A nemzet egyazon állami szervezet keretei közt élő egyének és csoportok politikai közössége, az államszervező és államfenntartó nép politikai megjelenési formája.“ (Ősemberek - ősmagyarok. Atlanta, 1985. 54-55 oldal.)

Ez teljesen világos, semmi kiegészítést, magyarázatot nem igényel, viszont ajánlatos jól megtanulni.

Hivatkozva Werbőczyre, tisztáztuk, hogy történelmileg *kiről* beszélünk, amikor magyar nemzetet mondunk: természetesen mindenkiről, aki a *Szent Korona Népe* - és ezt akarja. Ma viszont van az „egyetemes magyar nép”, vagy az „össz-

magyarság". Ennek zöme ma a Magyar Köztársaságban él. Sokan „anyaország”-nak nevezik, noha ez gyarmatokkal összefüggő fogalom. Különben is: milyen anya az, akinek levágták a kezét, meg a lábát! Nevezzük az ottélőket „magyarországi magyarnak”-nak. A mai magyarországi államhatáron kívül élő magyarok „nemzetiség”-ek, „nemzetiségi sorban élnek” – de pont úgy magyarok, mint akik Magyarországon élnek. Különbség csak a lakhelyükben van. A nemzetiségi sorban élőket kétszer kétféle csoportba sorolhatjuk: egyfelől, a nemzetiségi magyar élhet külföldön a saját akaratából (mint például a kivándorlók) és kényszerből (ilyen a Trianon által sújtott területek magyarja és a menekült). Másfelől, a nemzetiségi sorban élők élhetnek többen, mint például a székelyek Gyergyóban és Csikban, vagy a magyarok New Yorkban és Chicagóban – de élhetnek szórványban is, mint Biharban, vagy Franciaországban. *Ezek összessége alkotja – tehát – az egyetemes magyar népet, a magyarságot.* Sematikusan ábrázolva:

Vegyük ezek után a *kisebbség* fogalmát – azért is, mert a magyarok világa is hangos a „magyar kisebbség” erőltetésétől. Tudvalévő, hogy történelmileg – főleg az Egyesült Nemzetek Szervezete keretében – ezen fogalomnak a nemzetközi jogba való bevezetését elsősorban azok erőltették, akiknek nem volt, esetleg máig sincs hazájuk. Tehát így ez a fogalom nincs ötven éves.

Őstelepes lakosságra a kisebbség fogalmát ma már sehol se alkalmazzák. Itt szeretném hangsúlyozni, hogy feltétel nélkül el kell ismerni minden nép saját házához való jogát.

A kisebbség fogalmát fokozatosan kibővítették etnikai, nemzetiségi, vallási, kulturális, nyelvi, stb. jelzőkkel. Azt is világosan kell látni, hogy mi a nyelvünkön régóta kialakítottuk a megfelelő elnevezéseket, tehát nem kell kölcsönözzünk, különösen nem, ha a történelmi Magyarországról van szó, ahol teljesen más nemzetfogalom érvényesült. Olyan kisebbségek nálunk soha nem léteztek, legfeljebb történelmileg igen rövid ideig, mint amilyenek ma a magyarok a szomszéd-

dos országokban, vagy mint amilyenekre ma a nemzetek közössége ezt a kifejezést gyakran használja. *A mi fogalmaink szerint a magyar a Kárpát-medencében kisebbségben nem lehet, legfeljebb nemzetiségi sorban.*

Természetesen használhatjuk a kisebbség fogalmát, pl. a nemzetközi szervezetekben, de a magunk nyelvén és a mi dolgainkban, magunkra vonatkoztatva kerülnünk kell. Pont a nemzetiségi sorban élő testvéreink figyelmeztetnek erre bennünket elég gyakran és minden látható eredmény nélkül. Hangsúlyozzák, hogy elismerhető bizonyos esetekben és bizonyos helyzetben a *számszerű kisebbség*. Ha viszont, mi önmagunkat kisebbségnek nevezzük, a sok ismétlés eredménye az lesz, hogy elhisszük és elfelejtjük saját valóságos múltunkat, ami egyetlen magyar célkitűzése sem lehet. Akkor igazuk lehet majd azoknak, akik a magyart, ősei földjén, saját hazájában hazátlannak nevezik.

Mondok egy példát. Megkötöttük az ukrán alapszerződést, amelyben – tudja Isten hányadszor – ismét leszögeztük, hogy nem törekszünk a fennálló államhatárok erőszakos megváltoztatására. Tudja az egész világ – de legalább aki akarja –, hogy ezek a határok úgy jöttek létre, hogy egy általunk vesztett háború után, a térségben idegen nagyhatalmak ránkényszerítették, mégpedig saját maguk által megfogalmazott alapelveik mellőzésével. Ukrajna elnöke, Kárpátalja Ukrajnához való csatolásának ötvenéves évfordulója alkalmával Kárpátalján kijelentette, hogy ötven évvel ezelőtt, egy rövid átmenet után Ukrajna újra egyesült, mert a Kárpátok a történelemben sohasem választották el a Kárpátalját Ukrajnától. Ebben a mondatban egy szó, egyetlen gondolat igazság nincs, mégsem emelte fel ez ellen a szavát hivatalosan senki. Ha mi elfogadjuk azt, amit ránk kényszerítettek, akkor a többiek is tartoznak elfogadni a történelmi igazságot. Ezt a helyzetet mi magyarok nem kerestük. Aki nem hiszi, nézzen utána a történelemben.

Ismét szögezzük le, hogy *a Kárpát-medencében nincs magyar kisebbség*. Ebben a tárgyban a magyarok körében napjainkban érdemleges elméleti munka csak Erdélyben és a Felföldön folyik. Az ottani magyarok törvényes képviselőiben fellépők, minden illő alkalommal követelik, hogy őket senki ne nevezze kisebbségnek. Mi itt a helyzet?

Etnikai, nemzeti kisebbség minden olyan népcsoport, amelyiknek nincs saját hazája. Például a kurdok Törökországban, Irakban, Örményországban stb. Pont ilyen kisebbség minden betelepülő: például az oroszok a balti államokban, a fekete afrikaiak egy fehérek lakta országban, a fehérek egy tisztán barna bőrű népesség országában, stb. Felekezeti kisebbség egy keresztény csoport egy moszlim országban, és így tovább.

A dolgokat azok szeretik összekeverni, akik vagy tudatlanok, vagy a zavarosban szeretnek halászni. *Az Európában őstelepes lakosok mindenütt tiltakoztak az ellen, amikor őket a saját hazájukban kezdték kisebbségnek nevezni.* Kiharcolták, hogy minden jelentős, idevágó, nemzetközi jogi iratban mára, az őstelepes nem-

zeti közösségeket, nem a kisebbség, hanem főleg a népcsoport, nemzetiség szóval nevezik.

A népcsoportok, nemzeti közösségek számára öngazgatást, az önkormányzást (autonómia) ajánlják, biztosítják. Alapelv, hogy a kisebbség van nehezebb helyzetben, ezért több jog jár neki, mint a többségnek.

Öngazgatási, önkormányzati ügyben nem területi szavazást kell tartani (tehát a területi autonómia esetén), hanem belső szavazást: például az adott földrajzi egységben, mint város, megye stb. Egy felekezeti közösség dolgában (tehát az autonóm közösség, a közösségi autonómia esetén) az adott közösség szavazzon, és nem pl. az adott földrajzi, vagy közigazgatási egység lakói. Ismeretes még a személyi autonómia is: így biztosítja pl. több ország, lelkiismereti alapon a fegyveres szolgálat alóli mentességet. Az első kettő a közösségi, az utóbbi az emberi jog világába tartozik.

A nemzetközi dokumentumokban feltüntetett rendelkezések és politikai kötelezettségek egyaránt vonatkoznak mindhárom – a közösségi, a területi és a személyi – autonómiára. Néhány példa:

Az Európai Együttműködési és Biztonsági Értekezlet (EBEÉ) koppenhágai dokumentumának (1990) 35. pontja értelmében az aláíró államok erőfeszítéseket tesznek a történelmi és területi körülményeknek megfelelő közigazgatási - vagy helyi autonómia alkalmazására a nemzetiségek etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásának kifejezéséért.

Az EBEÉ genfi dokumentumában (1991) résztvevő államok elismerik azon intézkedések fontosságát, amelyeket a nemzetiségek történelmi és területi feltételeinek megfelelően azon országoknak ajánlatos meghozniok, ahol a problémák megoldása különleges figyelmet igényel. Az aláíró államok érdeklődéssel vették tudomásul a demokratikus megoldásokkal elért pozitív eredményeket, amely megoldások közé tartozik: a közigazgatási, vagy helyi autonómia, valamint a területi autonómia, amely a szabad és időszaki választások révén létrehozott tanácsadó, törvényhozó és végrehajtó testületeket-intézményeket is magában foglalja.

Az Európa Tanács 1201/1993 számú Ajánlása 11. szakaszában előírja a nemzetiségekhez tartozó személyek azon jogát, hogy azokban a régiókban, ahol ezen személyek a lakosság számához viszonyítva többségben vannak, autonóm, vagy helyi hatóságokkal, vagy a sajátos történelmi és területi feltételeknek megfelelően, sajátos státussal rendelkezzenek. Az Európa Parlament az Unió állampolgárságára vonatkozó, 1991. november 21. határozata 3. szakaszában kinyilatkozta, hogy az Unio és a tagországok bátorítják a területükön történelmileg jelenlévő etnikai - és nyelvi - közösségek identitásának kifejezését és együttélésük elősegítését, garanciát vállalva az állampolgárok tényleges egyenlőségének biztosítására, a sajátos helyi-, regionális-, vagy csoport önkormányzati formák szavatolására, a régiók közötti együttműködés, a határokon túllépő kooperáció elősegítésére.

A területi autonómia működését szavatoló garanciák és jogi keretek megteremtésére több példát is találunk az európai gyakorlatban:

1. az olaszországi Bozen (Bolzano) és Dél-Tirol (Südtirol-Trento) régió autonómia statuma (1972, 1992) önkormányzást szavatol a német nyelvű közösség által lakott Bolzanonak (Bozen-Bolzano) és a kétnyelvű, tehát német és olasz közösségek által lakott Trentinonak (Südtirol-Trento);
2. a spanyolországi Katalonia autonómia törvénye (1979) önkormányzást szavatol a többségében katalánok által lakott régióknak;
3. a spanyolhoni Baszkföld autonómia törvénye (1979. XII. 18.) önkormányzást szavatol Euskal Herria területnek;
4. a spanyolhoni Galícia autonómia törvénye (1981. IV. 6.) önkormányzást szavatol a galegok által lakott régióknak;
5. a spanyolországi Aszturia autonóm törvénye (1981. XII. 30.) területi önkormányzást szavatol a bable nyelv védelmére;
6. a spanyolországi Valencia autonómia törvénye (1982. VII. 1.) önkormányzást szavatol a többségében valenciaiak által lakott Alikante, Castello, Valencia területnek;
7. a spanyolországi Aragonia autonómia törvénye (1982. VIII. 10.) önkormányzást szavatol a területnek és népének;
8. a spanyolországi Navarra autonómia törvénye (1982. VIII. 10.) önkormányzást szavatol a kasztíliai és a baszk nyelvű polgárok által lakott területeknek;
9. a spanyolországi Baleari-szigetek autonómia törvénye (1983. III. 1.) önkormányzást szavatol a többségében katalánok lakta területeknek;
10. a portugáliai Azori és Madeira szigetek politikai-közigazgatási autonómiája a Portugál Alkotmány 227. szakasza 1. bekezdése értelmében a területek földrajzi, gazdasági, társadalmi és kulturális sajátosságaira és a szigetek lakosságának arra a történelmi óhajára épül, hogy autonómiát biztosítson számukra;
11. a finnországi Aland sziget svéd autonómiával bír.

Érdemes figyelni arra, hogy a Spanyol Alkotmány 3. szakaszának 1. bekezdése előírja: az állam hivatalos spanyol nyelve a kasztíliai; a 2. bekezdés pedig kinyilatkozza: a többi spanyolországi nyelv szintén hivatalos a megfelelő autonóm közösségben, a Statutumok előírásaival összhangban. Egyébként ezen alkotmányban külön fejezet rendelkezik az autonóm közösség jogairól.

A Svéd alkotmány I. fejezetének 1. szakasza kijelenti: a svéd nemzet szuverenitása, többek között, a területi közösségek autonóm öngazgatásán keresztül valósul meg.

A finn Alkotmány 14. szakasza értelmében a finn és a svéd nyelv a Köztársaság nemzeti nyelve.

A finnországi Aland sziget svéd autonómiával bír.

Ezen jogok biztosításának nem előfeltétele a földrajzi összefüggés, vagy távol-

ság. Franciaországnak vannak tengeren túli megyéi, az Észak-Amerikai Egyesült Államokhoz tartozik, mint szövetségi állam Alaszka és a sziget Jamaika, Oroszországhoz a balti állam Königsberg, most Kalinyingrád stb.

Sajnálatos módon, ebben a tárgyban - amint említettük - érdemleges szakmunka, az egyetemes magyarság körében, csak Erdélyben és a Felvidéken folyik. Ennek az is a következménye, hogy ebben a tárgyban is az egyetemes magyar érdekek se megfogalmazva, se képviselve nem lehetnek. A magyarországi diplomácia állandóan kisebbségi jogokat követel a Trianonban elszakított néprészeinknek és nem tud mit kezdeni szomszédaink, mosolyogva közölt állításaival, amely szerint a magyar kisebbség néhol még többet is kap, mint ami Európában szokásos. Mert ez bizony így igaz. Nekik van igazuk és nem a magyar diplomatáknak. Nemis kapunk sehonnan segítséget, de ezt már nem illik bevallani.

Ugyanis, például a török vendégmunkás Németországban klasszikus kisebbségi. Építhet minaretet, lehet török iskolája, ahol a moszlim pap tanít a Koránból. De a török kisebbségnek Németországban soha nem fog a német állam területén önkormányzatot (magyar szóhasználatban „autonómiát”) adni. Mert kisebbségnek soha senki nem fog a saját területén területi önállóságot adni. Esztek, lettek, litvánok nem adnak oroszoknak, mert betelepülő, a svájciak nem adnak a magyaroknak, mert bemenekülő. És ez így van rendjén. A helyzet teljes félreismerésén alapul a magyarok állandó hivatkozása a dél-tiroli, a katalán, a friz és a többi megoldásra: ezek a népek mind őslakosok és *nem engedik* magukat kisebbségként kezelni. Még akkor sem, ha a saját kormányuk ezt a tényt nem akarja tudomásul venni. Még Európa legrégebb jogállamában és közvetlen demokráciájában, Svájcban is nemrég még robbantgattak a juraiak Bern Kantonban - mire, végülis saját kantont kaptak.

Nekünk csak a remény marad, hogy nem fog ismét magyart vér folytani - azért, hogy legalább egy magyar kormány, végre felismerje feladatát.

Csapó I. József

(Nagyvárad)

Autonóm nemzeti közösség, vagy önfeladó nemzeti kisebbség

A közösség összetartozását, erejét és igényét jelezi, miként önminősít. Romániában az 1945-ben elfogadott 86-os számú Törvény a „Kisebbségi nemzetiségek“ Statutumáról rendelkezett, amelyet aztán „nemzetiségek“ statutumára módosítottak.

A Gyulafehérvári Nyilatkozat 1918 decemberében az együttélő népekről szól, az 1919-es Párizsi Egyezmény a Társult Hatalmak és Románia között a szászok és a székelyek kulturális autonómiáját is magába foglalja.

A második világháborút követően, a számbeli kisebbségbe jutott nemzetrészek, amelyek tagjai szülőföldükön megmaradtak, s amelyek államdiktatúrában éltek, mindinkább „kisebbségekké”, a többségi nemzethez mérten hátrányos helyzetűvé, az asszimilációt elősegítő, másodrendű polgárok kollektivitásává lettek. Azon közösségek, amelyek a demokratikus és jogállamokban őshonosként megmaradtak, s a többségi nemzettől eltérő önazonosságot vallottak magukénak, merőben más jogi-, társadalmi-, gazdasági-, politikai környezetben, alkotmány és törvény által elismert népcsoportokként éltek - és élnek.

1990-től kezdődően fokozódott a jogkövetelés, egyre több nemzetközi dokumentum jelent meg az emberi jogok és általános szabadságok védelmében, amelyek magukba foglalják a sajátos nemzeti önazonosságú közösségek és tagjaik együtt, illetve egyénileg gyakorolható jogait.

Az 1990/1134-es számú Európa Tanácsi Ajánlás a „nemzeti kisebbségek“ kifejezést idézőjelbe teszi, s az 1991/1177-es számú ET Ajánlással együtt: nyelvi-, etnikai-, nemzeti kisebbségekről szól. Az 1993/1201-es számú ET Ajánlás a „nemzeti kisebbséghez“ tartozás jellemzőit is meghatározza, amelyek egyik legfontosabbika: lakóterületén hagyományosan jelen van-e?

Az 1991-ből származó genfi EBEÉ-dokumentum a nemzeti kisebbségek „történelmi és területi“ feltételeiről, a kollektivitások helyi vagy autonóm, közigazgatásáról, területi autonómiájáról és közösségi öngazgatásáról szól.

Az Európai Népcsoportok Föderatív Uniója (FUEV) 1995-ben tartott Kongresszusán az általa képviselt 200 millió számbeli kisebbségben élők nevében utasította vissza a „nemzeti kisebbség“ minősítést, megfogalmazva a „népcsoport”, illetve a „nemzeti közösség“ önminősítést!

Miért váltott és vált ki még ma is annyi vitát a számbeli kisebbségben élő, a többségi nemzettől eltérő nemzeti önazonosságú közösségek minősítése?

A „kisebbségek“ kiszolgáltatottsága miatt!

A demokratizálódó, s a jogállamiságot szilárdító országokban, így Romániában is, a „nemzeti kisebbséget“ nem tekintik alkotmány által elismert kollektivitásnak. Az Alkotmány és a törvények egyének jogairól rendelkezik, akik tagjai a nemzeti kisebbségeknek, de a közösségek nem jogalanyok, kollektív jogokkal nem rendelkeznek!

A szilárd demokráciával és jogállamisággal jellemezhető országok túlnyomó többségében a nemzeti kisebbségek a jövevények, bevándorlók, vendégmunkások „idegen csoportosulásai”. Ám, amikor például a hollandiai politológusra rákérdezzünk: kik a frizek?, a válasz gyors és határozott - őshonos közösség! Tehát nem „nemzeti kisebbség”!

Azokban az államokban, ahol őshonos nemzeti közösségek élnek, mint például Olaszországban, Spanyolországban, Franciaországban, Németországban, Dániában, Belgiumban, (Svájcot nem is említve!) ezen kollektivitások és tagjaik a nemzeti önazonosság védelmére és gyakorlására kollektív jogokkal rendelkeznek, közösségi önkormányzással élhetnek!

Ki az erdélyi magyarság? 1918 decemberében „együttélő nép”, 1945-1989 között „nemzetiség”, 1990-1995 között középvisellete által is elfogadottan - „nemzeti kisebbség”.

1995 óta önminősítése: „magyar nemzeti közösség”!

Az erdélyi (romániai) magyarság közképviselétét és érdekvédelmét ellátó Romániai Magyar Demokrata Szövetség programjában a romániai magyarság „őshonos magyar nemzeti közösség”, amely „nyelve, etnikuma, azonosságtudata, kultúrája és hagyománya szerint, beleértve a csángó-magyarságot is, a magyar nemzet része! S ehhez szervesen hozzátartozik: nemzeti önazonosságát megőrizve, szülőföldjén akar megmaradni!

Lám, mennyire különbözik az őshonos autonóm nemzeti közösség társnemzeti mivolta a „nemzeti kisebbségi“ minősítést elfogadó, alárendeltségbe és kiszolgáltatottságba beletörődő kollektivitás helyzetétől.

A nemzetközi értékrendszerben is nagy mértékű a változás, hiszen a nemzeti kisebbségek védelméről szóló dokumentumok 1990-től egyre gyakrabban hangsúlyozzák, hogy adott régióban történelmi hagyományú közösségekről, azok tagjairól van szó, s az 1993/1201-es Európa Tanácsi Ajánlás magyarázó szövege pontosít: ezen közösségek *kollektív dimenziójú* jogairól rendelkeznek!

A Nemzeti Kisebbségek védelméről szóló Európai Keretegyezmény 47. szakaszának 1. bekezdése az egyenjogúságról, 2. bekezdése pedig a „teljes és tényleges egyenlőségről”, s ennek szavatolásáról szól, kijelentve, hogy a hozott intézkedések nem tekinthetők diszkriminációnak! Tehát a sajátos nemzeti önazonosság-

gú közösség és tagjai, valamint a többségi nemzet és tagjai közötti teljes és tényleges egyenlőségről rendelkeznek, amelyet nem lehet „kisebbségi helyzetben“ megélni!

Nyelvi kisebbség tagjainak jogai leszűkülnek a nyelvhasználat néhány területére, leginkább az anyanyelv megtanulására, az anyanyelvű tájékoztatásra.

Etnikai kisebbséghez tartozók jogai tovább bővülnek az anyanyelvi kulturális rendezvényekre, a hagyományőrzésre.

Nemzeti kisebbséghez tartozók jogai kiterjednek, a fent említetteken kívül, az anyanyelvű oktatásra, a nemzeti kultúra elsajátítására és gyarapítására, kulturális intézmények létrehozására, a nemzeti hagyományok intézményes ápolására, a vallásgyakorlásra.

A nemzeti közösségnek, amely szülőföldjén őshonosként, a többi állampolgárral és közösséggel teljes és tényleges egyenlőségben, önazonosságát megőrizve akar élni és megmaradni, az egyéni jogok mellett a kollektív jogok gyakorlását lehetővé tevő alkotmányos és törvényes garanciákra van szüksége.

A nyelvi-, etnikai-, nemzeti kisebbségek tagjainak jogvédelme nem szünteti meg a passzív-, vagy a többé-kevésbé erőszakos asszimilációt, illetve annak veszélyét.

A nemzeti közösségek autonómiája viszont törvényes keretek közepette szavatolja tagjai szabadon és önként vállalt önazonosságának megőrzését, mert önálló, saját igazgatású intézményrendszerrel teremt lehetőséget a minden szinten, szakon és formában megszervezett anyanyelvű oktatásra, a teljes értékű anyanyelvhasználatra, a nemzeti kultúra elsajátítására, megőrzésére, fejlesztésére, a nemzetközi hagyományok ápolására és gyarapítására, vallása anyanyelvű gyakorlására. Európai demokratikus és jogállamok tapasztalatai bizonyítják: a közösségi autonómia a belső önrendelkezés érvényre juttatásának, a teljes és tényleges egyenlőség megélésének, a szülőföldön való megmaradásnak a záloga!

Az erdélyi (romániai) magyarság tehát nem jövevényekből, nem bevándorlók-ból, nem vendégmunkásokból álló idegenek csoportosulása, hanem szülőföldjén őshonos nemzeti közösség. Ezen önminősítést kérjük tudomásul venni, s „nemzeti kisebbségnek“ bennünket ne tessenek nevezni!

Csámpai Ottó - Barsiné Pálmai Éva

(Pozsony)

(Győr)

Az 1945-1949-es szlovákiai magyar iskolanélküliség társadalmi következményei

A magyar határokon túl élő magyarság sajátos problematikájáról az elmúlt években, évtizedekben kevés szociológiai felmérés készült. Ennek a helyzetnek máig húzódó politikai, történelmi és társadalomlélektani okai közismertek. Öröndetes tény, hogy a közép-európai politikai változásokkal elhárultak az akadályok a fenti problémák feltárására. Porondra léptek a tudomány kevésbé művelt ágának - az etnopszichológiának művelői is.

Kutatásunk célja a dél szlovákiai, főleg a csallóközi magyarok 1945-1949-es évek iskolaköteles korosztályainak életútvizsgálata. Egy sajátos történelmi tény – nevezetesen a magyar iskolák megszüntetésének és a szlovák nyelvű oktatásra való áttérésnek – következményeit vizsgáltuk, az érintettek társadalmi mobilitására gyakorolt hatásokat, az elért iskolai végzettség és foglalkozások presztizsének tükrében. A kiválasztott módszerek, a helyes mintafelvétel és az empirikus tények hitelesítése céljából első lépésben Dióspatonyban végeztünk kérdőíves próbavizsgálatot és készítettünk problémafeltáró mélyinterjúkat. A mélyinterjúk a családi és foglalkozási életutak fordulópontjait igyekeztek megragadni az iskolai életút jellegzetes alakulásának összefüggésében. Vizsgálatunk a továbbiakban Csallóköz különböző települését ölelte fel, amelyekben több mint 150, 1935-1942 évben született emberhez fordultunk kérdéseinkkel. Az alapvető hipotézisünk az volt, hogy a nem magyar nyelvű oktatás jelentős mértékben hozzá járult az érintett korosztályok tagjainak alacsony szintű mobilitásához - figyelembe véve az iskolai végzettség konvertálhatóságának jellegzetességeit és szerepét az életstratégiák kialakításában.

* * *

A mintánkban szereplő egyének, az általunk vizsgált időszakban iskolás korú, alsóosztályos gyermekek voltak. A kisiskolás kor egy új fordulópontot jelent a kiskorúak eddigi, elsősorban a család általi szocializációjában.

A régebben végzett kutatások eredményeinek összegzéseiből főleg azt a megfogalmazást tartjuk lényegesnek, amely szerint az, aki „élete első néhány évében nem tanul meg valamilyen nyelvet – amelyre később anyanyelvként tekint – az semmiféle nyelvet nem fog jól megtanulni már ...“ (Csepeli é.n. 19-20). Azonban az anyanyelv, vagy bármilyen nyelv megfelelő, irodalmi szintű elsajátítása általá-

ban az iskolai nyelvi oktatás keretében sajátítható el. Annak megfelelő ismerete pedig egy egész életre meghatározó jelleggel befolyásolja a későbbi ismeretek megszerzését, a pályaválasztás alakulását is.

Nem elhanyagolható szempont tehát a nyelvi képzés színvonala az iskolában, nem beszélve a megfelelő színvonalú anyanyelvi képzéshez való hozzájutás lehetőségéről.

* * *

A gyermeki önközpontúság a szocializáció folyamatában egyre veszít erejéből és egyre inkább kényszerül, hogy magán kívül más azonosítási keretek létre is ráébredjen és azonosulni tudjon a számára előnyös integrációkkal. Ilyen magától értetődő vonatkoztatási csoport a nemi és életkori csoportokon kívül, a nemzeti (vagy más etnikai) csoport. Az identitás alkotórészeként kifejlődő nemzeti hovatartozás tudata egy minőségi szakasz a gyermek fejlődésében – a gyermek világtérbelmezési központjának áthelyezését jelenti.

Ez a folyamat a nemzeti szocializáció, amely a szocioetnikai közösség, mint saját csoport és a nemzeti idegen csoportok létre vonatkozó érzés és tudás kialakulási folyamatoként értelmezhető. A nemzeti hovatartozás beépülése a személyiségbe elsősorban a szociokulturális környezet hatásainak műve, amelyeket a szocializáció ágensei közvetítenek. Ezek közül az egyik legfontosabb a család, amely nemcsak a személyes kommunikáción keresztül segíti a szocializációt, hanem kitüntetett szerepet tölt be a nemzeti attitűd kialakításában is. A gyermek a családban találkozik először a nemzeti hovatartozást kultiváló üzenettel.

A hovatartozást kultiváló ideológiai minták sorsa a családban több generációt tekintve a család társadalmi pályájának ívével függ össze. A felfelé ívelő családi helyzetek feltehetően egészen másként kondicionálják a hovatartozást – s köztük a nemzeti hovatartozással összefüggő ideológiákra való fogékonyságot az utódokban, mint a lefelé ívelő családpályák. A családok történeti pályájának alakulása természetesen nagy mértékben függ attól, hogy milyen traumák, sorsfordulók következtek be, amelyek szükségképpen konkrétan érintették a hovatartozással kapcsolatos érzelmeket. Ide tartoznak a régmúlt nem eléggé feltárt eseményeinek (lakosságcserek, kitelepítések, politikai perek, jogtalan sérelmek, meghurcoltatások stb.) következményei is, amelyek – ha változó mértékben is, – de szinte minden közép-európai családban személyes tartalomként vannak jelen a család tudatában, s ezzel párhuzamosan a (nemzeti) szocializációra ható kommunikációban is.

A felvidéki magyarság viszonylatában a fent említett önkényes politikai akciók körébe tartozik az 1945 májusában a magyar tannyelvű iskolák bezárása és a magyar tanítók elbocsátása Szlovákia magyarlakta területein. E korszak szakadást

jelentett a szlovákiai magyar oktatás történetében és nem kevés sajátossággal bírt, amely közvetve vagy közvetlenül hatást gyakorolt az érintett iskolaköteles korosztály későbbi társadalmi mobilitására is. Ugyanakkor nem hanyagolható el az sem, hogy a család mellett az iskola az a meghatározó intézmény, amely kikerülhetetlenül befolyásolja (segítve, vagy gátolva) a nemzeti öntudat és érzelmi világ kialakulását. A nemzeti attitűd kialakulására különösképp kedvező szakasz a 6-10 életév közötti korszak. Ebben az időszakban alakul ki optimálisan a nemzeti szocializáció érzelmi talapzata, középpontjában az identitásérzettel. Egyfelől a tananyag, másfelől a tanítók attitűdjei, értékei és nem utolsósorban az iskolai szervezetben megvalósított rituálé miatt.

A vizsgálatok során izgalmas feladatnak mutatkozott annak a hatásmechanizmusnak az elemzése is, amikor a család és az iskola által közvetített minták ütközése történt, és a konfrontációra vagy harmóniára való törekvés valósult meg.

* * *

Különösen drámai fejleményeket rejtett magában e folyamat az általunk tárgyalt időszakokban a nemzetrészek körében, nevezetesen a szlovákiai magyar etnikumban is, mikor a többségi nemzet intoleranciáját nemzetközi egyezmények, köztük az 1946-os évi párizsi „békedekrétum“ cikkelyei legitimálták. A magyarsággal szemben folytatott szlovák nemzetiségi politika részletesen van elemezve (Janics 1989). A párizsi konferencia szellemét is a győztesek nemzeti érdekeinek érvényesítése határozta meg, így magyar vonatkozásban logikus következménye lett a magyar etnikum jogon kívüli helyezése.

A magyar tannyelvű iskolák beszüntetése csupán egyik állomása volt a magyar nemzetrészt ért támadásoknak. A Magyarországhoz visszacsatolt területek 1945-ben Csehszlovákia részévé lettek, Kárpátalja kivételével. E területeken a Szlovák Nemzeti Tanács és a helyi nemzeti bizottságok vették kezükbe a hatalmat. Rendeletileg elbocsátották a magyar nemzetiségű közalkalmazottakat, majd a magánalkalmazottakat is. A magyarok tulajdonában lévő kis- és középüzemeket, beleértve a kisiparosok műhelyeit is, nemzeti gondnokság alá vették. Párhuzamosan ezzel megkezdődött a kitoloncolás is. Először kb. 20 ezer magyart kiutasítottak az országból. A szlovákiai magyarokat tömegével kényszerítették a csehországi munkatáborokba, de Szlovákia keleti részéből már 1944 őszén ezrével vitték a magyar férfiakat a Szovjetunióba.

A csehszlovák kormány azonban korántsem érte be ennyivel. 1946. február 27-én egy lakosságcsere egyezmény értelmében a kormány jogot szerzett arra, hogy kitoloncolja azokat a magyar etnikumhoz tartozó személyeket, akik egy 1945-ben hozott rendelet alapján fasisztának minősültek. Továbbá az volt az igyekezete, hogy áttelepülésre kényszerítsen ugyanannyi magyart, ahány magyarországi szlo-

vák nemzetiségű állampolgár önként Csehszlovákiába költözik. Az egyezményt egyoldalú csehszlovák sikernek kell tekintenünk. A csehszlovák hatóságok 1946. június 17-én kiadott rendelete értelmében megkezdték a reszlovakizációt (lásd Vadkerty 1993). A magyarokat választás elő állították: vagy szlováknak vallják magukat, s akkor megkapják az állampolgárságot, vagy nem, s akkor vállalniuk kell a további bizonytalanságot és üldöztetést. A létfeltételeiben megingott magyarság - minthogy segítséget sehonnan sem várhatott - eleget tett a hatóságok követeléseinek, s így a reszlovakizáltak száma 327 ezer főre rúgott. A további 200 ezer személy azonban ilyen körülmények között is nyíltan vállalta magyarságát.

A magyarokat sújtó rendeletek egésze emberi méltóságában alázza meg a csehszlovákiai magyar etnikumot. 1945. augusztus 2-án nemcsak az 1938-ban Magyarországhoz visszacsatolt területeken élő, de a többi magyar nemzetiségű is elvesztette csehszlovák állampolgárságát és „hontalanná“ vált. Jogfosztottságuk következtében nem élveztek semmilyen jogi védelmet, ezért ki voltak szolgáltatva bárki kénye-kedvének.

1945 májusában megszűnt az összes magyar iskola, elbocsátották a magyar pedagógusokat. A szlovákiai magyar iskolakérdésnek jogi érdekessége, hogy a magyar iskolákat törvényesen nem tiltották be. A pedagógusok elbocsátásával azonban az egész magyar nyelvű iskolarendszer összeomlott, többször a helyi hatóságok túlkapásai következtében.

A teljes iskolanélküliség 1945 tavaszától 1949 tavaszáig tartott; a magyar iskolakötelesek négy évig voltak kirekesztve a kötelező oktatásból, de még 1950-ben is az iskolaköteles magyar tanulóknak a fele sem járt magyar iskolába.

A magyar etnikum jogfosztásának különböző formái egyszerre és egyidőben érintették az iskolaköteles gyermekekkel bíró magyar családokat. Ahol a felnőtteket egyszerre érte állampolgári és nemzetiségi atrocitás, ott nemcsak emberi méltóságuk szenvedett csorbát, hanem az üldöztetés sajátos légkörében megrendült a nemzeti-etnikai azonosságadata is.

* * *

A kutatás keretében 16 személlyel, illetve családdal készítettünk mélyinterjúkat és 152 személlyel kérdőíves vizsgálatot Csallóköz 9 településében. A kérdőíves vizsgálathoz a kiválasztás az érintett korcsoportokból véletlenszerűen történt, fele-fele arányban elosztva férfiak és nők között. A mintába foglalt személyeknek a zöme (46 %) csupán alapfokú iskolai végzettséggel rendelkezik, 30 % végzett szakmunkásképzőt, 20 % érettségizett és csak 4 %-nak van főiskolai illetve egyetemi végzettsége. Ezek is sokkal később, csak több éves gyakorlat után szerezték meg diplomájukat. Ez a tény is bizonyítja mobilitásuk rendkívül alacsony szintjét.

A mintában szereplők 72 %-a jelenlegi lakóhelyén kezdte alapiskolai tanulmányait, 28 % máshol, s ezek közül többen Csehországban (ismereteink szerint csak Dióspatonyból 30 gyerek került a deportálások során csehországi iskolákba, ahol az egyik napról a másikra egy számukra teljesen idegen nyelvre kellett áttérniük). Arra a kérdésre, hogy hányadik évfolyamban kellett áttérniük a másnyelvű oktatásra (szlovák vagy cseh), a vizsgálat alanyainak fele (51 %) nem tudott választ adni, nem emlékszik pontosan a történetekre. Azonban az érintettekben, akiknek tudatos élményei vannak ezekről az eseményekről, ezek egyöntetűen negatív érzelmeket váltottak ki – félelemmel, ellenszenvvel viseltettek a szlovák nyelvű tanítás bevezetésével szemben. Ugyanakkor voltak olyanok is - és ez megfelel a kisgyermekkor lelki sajátosságának – akik kíváncsisággal viseltettek a történetek iránt, de ezek inkább a cseh tannyelvű iskolákból kerültek ki.

A megkérdezettek nagy része értékelte úgy, hogy nehéz volt számára a szlovák nyelvű tanításra való áttérés, sokan azok közül is ezt a véleményt vallották, akik az előző kérdésben úgy nyilatkoztak, hogy nincsenek emlékeik ezekről a tényekről. Az okokat elemezve egyértelműen azt vallották, hogy nem értették a nyelvet, a tanító pedig nem tudott magyarul.

A nem konzekvens válaszok azt sejtetik velünk, hogy az egyéni és kollektív emlékezés tényei sok esetben nehezen megközelíthetőek csupán a hagyományos módszer révén. Az elhallgatás, elhallgattatás, a politikai dril szocializációs mechanizmusának korábban traumatizáló hatásaival is számolnunk kell bizonyos jellegzetes élettények felidéztetése, vizsgálata során. Az identitás különböző mozzanatainak vizsgálata során nem egyszer találja magát szembe e dilemmákkal a kutató. Ezért a mélyinterjú, az élettörténet elmeséltetése interdiszciplináris megközelítéssel sokkal termékenyebbé, intenzívebb eredmények eléréséhez segített hozzá bennünket – főleg a klinikai pszichológia és a szociológia sajátos nézőpontja és módszertana segítségével.

A legnagyobb nehézséget a vizsgált személyeknél az okozta, hogy a felnőtt családtagok sem tudtak szlovákul, más volt a szlovák írásmód, de elsősorban magyarul gondolkodtak. A megkérdezettek szinte egyöntetűen azt vallották, hogy sikerült jó szinten elsajátítaniuk a magyar nyelvet, sőt nagy részük nagyon is jónak értékelte magyar nyelvtudását (ezek a válaszok tartalmaznak bizonyos túlzásokat, mivel tapasztalati tény, hogy több, a nyelvet rosszabbul bíró egyénnel lehet találkozni Szlovákia magyarulkta területein).

Bennünket a jelen kutatás esetében az iskolai oktatás színvonala és hatása érdekelt, illetve a nyelvek cseréjének következményei, és az oktatásnak a társadalmi mobilitásra gyakorolt hatásai. A szlovák nyelv elsajátításának színvonaláról a megkérdezetteknek csak 6 %-a válaszolta azt, hogy nagyon jól sajátította el a szlovák nyelvet, 22 % válaszolta azt, hogy jól, míg 47 % közepesen és 25 % rosszul. Kértük továbbá, hogy jellemezzék a szlovák nyelvű oktatást különböző

szempontokból. A tanítók szlovák nyelv tudásával összességében elégedettek voltak, de a szakmai tudásuk megítélése már bonyolultabb feladat elé állította őket: az idők távlatából, sokan nem tudták megítélni a kérdést. Többen úgy vélték, hogy ehhez ők nem kellően iskoláztak és így nem is tudnak véleményt formálni. A megkérdezettek 11 %-a nagyon jónak minősítette a tanítók szakmai felkészültségét, 51 %-a jónak, míg 30 %-a közepesnek és 8 %-a rossznak tartotta. A kérdőívben szereplők véleménye kissé „rózsaszín“ képet fest e tényről, ha összevetjük az interjúalanyok esetében többször hangoztatott véleménnyel, miszerint a „gyorstalpaló“ képzőkben tanult szlovák alapképzettségű tanárok együtt tanulták a nyelvet a tanulókkal; a tanító keverte a szlovák és a magyar szavakat. Nem alkalmaztak megfelelő módszertant. Azok a tanulók, akik magyarul kezdtek tanulni és később szlovák nyelvre kellett áttérniük – csak 3. osztályos korukra tanultak meg rendszeresen magyarul olvasni, szlovákul sokkal később. Ez történt a Csehországba kitelepített családok gyerekeivel is, ott azonban a tanítók felkészültsége magasabb volt és az interjúalanyok egybehangzóan állítják, hogy civilizáltabb, emberségesebb bánásmódban volt részük az iskolában. Sőt többen úgy vélekedtek, ha ott marad a család, életük, sorsuk talán sikeresebben alakul... (?)

Az iskolában folytatott erkölcsi neveléssel kapcsolatos vélemények eléggé nagy szórást mutattak – a megkérdezettek 11 %-a nagyon jónak, 54 %-a jónak, 33 %-a közepesnek és 2 % rossznak minősítette. Leginkább a családi életre való felkészítéssel kapcsolatban mutattak nagy elégedetlenséget a megkérdezettek. A válaszolók 23 %-a alacsony szintűnek értékelte, 30 %-a közepesnek, 37 %-a jónak és csak 10 %-a nagyon jónak. A családi életre való felkészítés talán nem is kapott elég hangsúlyt a korabeli nevelés keretei között. Ugyanakkor az oktatás szakmai követelményei sem elégtelnek ki megfelelően a napi iskolai gyakorlatban.

A tanítók emberi magatartásának megítélésében is eléggé szórtak voltak a válaszok. A megkérdezettek 9 %-a kimondottan ellenszenvesnek tartotta szlovák tanítóit, 36 %-a közepesnek ítélte emberi tulajdonságaikat. 44 % energikusnak, szigorúnak ítélte őket, míg 11 % úgy vélte, hogy megértéssel voltak irántuk a szlovák tanítók. Pszichológiai szempontból világosan érthető ez a vélemény. Valószínűleg idegenkedés, távortartás volt tapasztalható a tanítók részéről, ez derült ki az interjúkból is. Bár voltak kivételek is – többen említették, hogy néhány remek embert is megismertek a szlovákokat sem egészen jól beszélő, egyébként szlovák származású tanítók között.

Nagy élmény minden kisiskolás életében az első könyv, amelyre sokan és szívesen emlékeznek. Nem mindegy azonban, hogy anyanyelvükön vagy idegen nyelv közvetítésével jutnak ehhez az élményhez. Ezzel kapcsolatban megdöbbenő a válaszok szórása. A tanulók 39 %-ának nem az anyanyelvén volt módja élete első meséskönyvét elolvasni. Csak kevesen emlékeztek az első könyv címére – a magyar közül legtöbben a János vitézt és az Egri csillagokat említették, bár

többen emlékeztek az első szlovákul elolvasott könyv címére is. A magyar nyelvre való áttérés később valószínűleg elnyomta a tudatban a korai szlovák nyelvű irodalmi élményeket.

A szlovák nyelvre való áttérést a gyerekek szüleinek 70 %-a szükségszerűségként fogadta el. Egy centralizált, zárt diktatórikus államban a helyi társadalom, különösen a falusi régiókban az ellenállás nem sok lehetőségét mutathatta fel, köszönhetően a korábbi politikai szocializáció és az emberek nem megfelelő képességeinek következtében.

Szerettünk volna képet kapni interjúalanyaink életútjáról is, mivel köztudott, hogy milyen nagy jelentősége van ez utóbbinak a jobb társadalmi státusz megszerzésében. Kérdéseinken keresztül szembesítettük a vágyott és a valódi pályaválasztást. A megkérdezettek 18 %-ának nem volt határozott elképzelése, milyen szakmára vágyott volna, illetve nem emlékszik az akkori elképzeléseire. Csak 23 % vágyott kimondottan értelmiségi szakmára - itt a tanító, orvos, óvónő dominált. 48 % valamilyen szakmát említett – a nők az elárúsítónő és varrónő, a férfiak villanyszerelő, géplakatos, vasutas. A megkérdezettek 8 %-ánál valószínűleg a szülők foglalkozása volt a cél – maradni a mezőgazdaságban. A maradék 3 % inkább romantikus célokat kergetett – katona, hivatalnok, tengerész.

Vizsgálati alanyaink 11 %-a nem adott választ arra a kérdésre, sikerült-e, vagy sem gyermekkori vágyait megvalósítani a pályaválasztás terén. A megkérdezettek 25 %-a azt vallotta, hogy sikerült, azonban a további 22 % úgy válaszolt, hogy csak részben sikerült olyan foglalkozást választania, amelyre gyermekkora óta vágyott. Nem nehéz felfedezni e válaszok tartalmi vizsgálata során, hogy az elsőgenerációs mobilitási lépcsőt jelentő szakmunkássá válás is csak 1/3-ának sikerült, magasabb státust igénylő szakmát pedig még a vágyak szintjén sem céloztak meg.

Elég jelentős azok aránya (55 %), akik nem tudtak igazán választ adni arra a kérdésre, miért nem sikerült a pályaválasztásuk. Ezek után a legtöbben (20 %) az anyagi okokat említik, mint a vágyott szakma választásának legfőbb akadályát. Jellemző adat e térség munkavállalóinak politikai, gazdasági és szociális elesettségére, hogy az elsőgenerációs szakmunkássá válás egzisztenciális áldozatának vállalására is képtelennek mutatkozott. A megkérdezettek 8 %-a a tájékozatlanságot, az információhiányt említette, míg a további 8 % a szlovák nyelvismeret hiányát, illetve a vágyott szakma magyar nyelvű oktatásának hiányával indokolta.

Szerettük volna megtudni, ma hogyan vélekednek arról, volt-e az iskolaváltásnak közvetlen hatása életük alakulására. A megkérdezettek 16 %-a úgy nyilatkozott, hogy életét lényegesen nem befolyásolták az iskolaváltás körülményei és a további életútjuk valószínűleg ugyanúgy alakult volna, bár titokban reménykedtek egy megálmodott foglalkozás megszerzésében és magasabb társadalmi státusz elérésében. A megkérdezettek 27 %-a nem tudta a kérdést megítélni. A további

26 % elképzelhetőnek tartotta, hogy élete esetleg más irányt vesz, ha iskoláztatása körülményei nem így alakulnak. 31 % azonban határozottan állította, hogy pályaválasztásuk lényeges fordulatot vett volna, ha nem történik az iskolaváltás.

A minta mai társadalmi helyzetét vizsgálva, a vizsgálat alanyai úgy ítélik, hogy a család anyagi helyzete egyöntetűen jobb a szüleikénél. Úgy vélik, hogy szüleik anyagi helyzetéhez képes, jelenlegi társadalmi állapotuk emelkedést jelent, noha viszonylag többen elégedetlenek mostani helyzetükkel.

Továbbiakban az etnikai hovatartozás szerepe után érdeklődtünk a társadalmi helyzet kialakításában. A megkérdezettek 14 %-a szerint nincs jelentősége a nemzeti hovatartozásnak, 73 % viszont határozottan állította, hogy hátrányt jelent, ha magyar származású és ezt deklarálja. Néhányan megkerülték a választ azzal, hogy attól függ, Szlovákia melyik részén él az illető. Csak nagyon kis részarány (3 %) válaszolt úgy, hogy előnyös, ha valaki magyar származású Szlovákiában, azonban nem részletezték milyen szempontból. Míg a próbavizsgálat során a nemzeti hovatartozást a válaszolók fele tartotta differens tényezőnek, amelyből semmi haszna nem származik, a kutatás további eredményei megcáfolták ezt a véleményt. A próbavizsgálat nem egészen megnyugtató képe mögött elképzelhető a kérdésre való őszinte válaszadás elhárítása, a félelem, bizonytalanság, vagy a megszokás, mint motívum. Ha hozzávesszük azok arányát, akik úgy vélik, hogy hátrányokat is elszenvedtek emiatt, nem különösebben megnyugtató kép rajzolódott ki előttünk. Mára azonban a helyzet megváltozott - az emberek bátrabbak és többségük nyíltan meri vállalni magyarságát.

A nem éppen magas társadalmi státus elérése ellenére, feltettük a kérdést, hogy szakmai boldogulásukban melyik tényezőnek volt a legnagyobb szerepe. A pályaválasztásban is a megkérdezettek felének (51 %) esetében a szülőké volta a döntő szerep; az iskola kevésbé orientálta őket (23 % válaszolt így). Többen azt válaszolták, hogy saját akaratuk és elképzelésük szerint választottak pályát.

Amikor arra szerettünk volna választ kapni, hogy a nem anyanyelvű iskolai oktatásnak milyen hatása volt vizsgálati alanyaink életének további alakulásában – elsősorban a pályaválasztás és az elért társadalmi státus szempontjából – fontos kontrollt jelentettek azok a válaszok, amelyekben a gyermekekkel kapcsolatos jelenlegi aspirációkat vallották. Először a vágyak, majd a valóság szintjén. Mindkét esetben döntő többségük (96 %) magyar tannyelvű iskolába íratná gyermekét, csak 4 % szlovákba. Figyelembe kell venni azonban, hogy vizsgálatunkat olyan területen végeztük, ahol a magyarság többséget alkot. Vannak azonban veszélyeztetett területek – pl. Nyitra vidéke – ahol a magyar nemzetiségű tanulók 44,7 %-a szlovák alapiskolát látogat.

Az előző részekben érintettük azokat a történelmi tényeket, amelyek igen kedvezőtlen körülményeket jelentettek az érintett korosztály nemzeti-etnikai azonosságudata szempontjából. Az empirikus vizsgálat során nem tudtuk megkerülni

ezeket a kérdéseket sem. A magyarsághoz való érzelmi kötődés intenzitásáról a válaszok szórása a következő képet nyújtja: a megkérdezettek 68 %-ának életében fontos, illetve különösen fontos tényező a magyar mivolta, s csak 27 %-uk vallotta, hogy nem találja különösképpen fontos tényezőnek a nemzeti hovatartozást. Meg kell jegyeznünk, hogy a mintát majdnemhogy színmagyar falukból választottuk, ahol a nemzeti hovatartozás előnyét vagy hátrányát a mindennapi életben nem érzékelik teljes egészében. Összességében azonban ragaszkodnak magyarságukhoz – az erőszakos „reszlovakizáció“ és a magyar etnikum elleni atrocitások indirekt módon az ismert szociálpszichológiai törvényszerűségnek megfelelően elmélyítették az érzelmi kötődést. Az adott kérdéskörhöz szervesen hozzátartozott annak a kérdésnek megítélése, hogy milyenek értékelik esélyeiket néhány, a demokráciában állampolgári esélyegyenlőséget garantáló lehetőség elérésére. A megkérdezettek 95 %-a ítélte úgy, hogy nem lát esélyt a magyarok számára pl. magasabb állami, politikai tisztség betöltésére, illetve nagyon nehezen elérhetőnek véli. 62 % gondolja, hogy gyermekeik nem, vagy csak nagy áldozatok árán élhetnek a legjobb színvonalú iskoláztatás lehetőségével, míg a megkérdezettek 38 %-a lát ugyan esélyegyenlőséget, ebből azonban sokan a protekciót említették, mint egyetlen reális esélyt.

A szólásszabadság érvényesülése megítélésében szinte ugyanolyan arányban oszlanak meg a válaszok: 39 %-uk vélekedik úgy, hogy bármikor, bármilyen témában elmondhatja szabadon a véleményét, 61 % határozott nemmel felelt a kérdésre. Többen hozzátették, hogy formálisan senkibe sem fojtják bele a szót, bővültek a fórumok is de a szabad véleménynyilvánítás továbbra is nemhivatalos következményekkel jár. Jobb követni a „nem szól szám, nem fáj fejem“ tanácsot.

Végezetül két számadat, amely bizonyítja a vizsgált korcsoportok alacsony szintű mobilitását. A megkérdezettek 67 %-a élete során nem töltött be semmiféle magasabb munkakört vagy beosztást. A további 33 % ugyan elért bizonyos fokot a foglalkozási ranglétrán, de ezek sem haladták túl az életévekkel és tapasztalatokkal általánosan elérhető fokot. Természetesen, ezt főleg a közösségi munkában igyekeztek kompenzálni – a megkérdezettek elég jelentős része (39 %) életútja során aktív szerepet vállalt a különböző társadalmi szervezetekben – Csemadok, nőszövetség, ifjúsági szervezetek, vöröskereszt stb.

* * *

Az elvégzett vizsgálat lényegében igazolta a felállított fő hipotézist, amely szerint a magyar ajkú oktatás megszakítása jelentősen befolyásolta az érintett korosztály tagjainak alacsony szintű mobilitását. Az iskolai végzettségi tőke konvertálására nem igen nyílt lehetőségük, de szüleik társadalmi helyzete és az adott politikai légkör révén kialakult következmények ezt nem tették lehetővé számukra.

Az eltelt évtizedek távlatából az interjúalanyok és a kérdőíves mintába kiválasztottak zöme elképzelhetőnek tartja, hogy élete másként (jobban) alakul, ha nem következik be az erőszakos iskolaváltás, azonban véleményük szerint határozott fordulatra amúgy sem számíthattak, mivel magyar származásuk miatt majdnem-hogy az egész életük során hátrányos megkülönböztetésben részesültek. A vizsgálat során feltett kérdésekre adott válaszok ugyanakkor felszínre hozták azokat a félelmeket is, amelyek szerint főleg a vegyeslakosságú területeken a nemzeti-ség szerinti megkülönböztetés még sokáig negatív kihatással lesz a magasabb társadalmi státus elérésére való törekvésre, sőt az elkövetkezendő évek folyamán a gyerekek is ki lesznek téve ennek a veszélynek.

Jegyzetek és irodalom

A szerzők külön köszönik Koncsol László írónak az ötletet, aki a magyar iskolák bezűntetése után csak a „zöld határt“ átlépve folytathatta tanulmányit. Köszönetűnket fejezzük ki továbbá dr. Idei Miklósnak, a Győri Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskola tanárának, aki önzetlenül támogatta munkánkat, Dióspatony polgármesterének, Lelkes Vincének a megfelelő feltételek megteremtéséért, a Komáromi Városi Egyetem diákjainak a kérdőíves vizsgálat lebonyolításáért és mindazon ismert vagy ismeretlen interjúalanyoknak, akik kimondták vagy leírták véleményűket.

1. Csepeli Gy.: Nemzeti tudat és érzésvilág Magyarországon a 70-es években. Budapest. Műzsák Közművelődési Kiadó é.n.
2. Janics K.: A hontalanság évei. Budapest. Hunnia 1989
3. Vadkerty K.: A reszlovakizáció. Pozsony. Kalligram 1993

Csihák György

(Zürich)

Közép-Európa útja az övezetek Európájába

Európa politikailag három fő részre oszlik. Keleti fele a cári Oroszország utódjában integrálódik gazdaságilag és politikailag egy sor ázsiai országgal. Nyugat-Európa, elsősorban az Európai Gazdasági Közösségben és az Európai Szabadkereskedelmi Társulásban, továbbá részint szigorúbb, részint pedig tágabb értelemben a NATO-ban szerveződik. Kettőjük között helyezkedik el Közép-Európa. Keleti határa nagyjából megegyezik a keleti és a nyugati kereszténység érintkezési vonalával. Esetünkben Közép-Európa-hoz sorolhatjuk Finnországot, a balti államokat, Lengyelországot, Csehországot, Szlovákiát, Magyarországot, Romániát a Kárpátokon innen, Kárpát-Ukrajnát és a Balkán egy részét. Ha a mai politikai helyzetet is figyelembe vesszük, akkor Közép-Európa-hoz vehetjük még a Balkán többi részét is Ciprussal és Törökországgal, sőt a Kaukázus vidékéről Georgiát (Grúziát) és Örményországot is. Közép-Európában a kisállamok jövője az övezeti összefogásban (integrációban) keresendő. Kisebb övezetekben, mint például Nyugat-Európa, Kelet-Európa, Közép-Európa esetében a területi összefogás jól gyakorolható, és később napirendre kerülhet ezen övezetek összefogása is - a Nagy Európába.

* * *

Bevezetőül vessünk egy pillantást a kis államok jövőjére.

A csendes-óceáni szigetország Vanuatu 1981-ben az Egyesült Nemzetek Szervezetének 155-ik tagja lett. Egyenjogú tag az USA, a Szovjetunió és Kína mellett. A szervezet fennállás óta, az 51 alapító államhoz csatlakozott több mint 130 állam legnagyobbbrészt kis- és törpeállam, mint Dzsibuti, Komora, Grenada, St. Lucia, St. Vincen, Salamon-szigetek, Nyugat-Samoa stb. Mint lehetséges tag számításba jön Kiribati, Nauru, Tuvalu, Svájc. Korábban a világszervezetbe való belépés előfeltétele volt a szervezett állami élet, ám úgy tűnik, mára a helyzet, mint ha megfordult volna: megelőlegezik az állammá avatást. Nem is szólva arról, hogy olyan „állam” is kapott ENSZ-tagságot, amely valójában nem is létezett, gondolok a Palesztinai Felszabadító Frontra.

Könnyű igazolni a kisállamok számának növekedését. Sőt: a politika-tudomány területén egyre növekszik azon tanulmányok száma, amelyek mondanivalója: „small is beautiful” – a kicsi szép! Néhány évvel ezelőtt tanulmánykötetet jelentetett meg Gerd-Klaus Kaltenbrunnen az alábbi címmel: „Lob des Kleinstaats – Vom Sinn überschaubarer Lebensraume”, magyarul: „A kisállam dicsérete – Az

áttekinthető élettér értelme.“ A kisállam felfedezésével (ami természetesen nem olyan új dolog, csak a nagy államok politológusai körében) kétség merül fel a nagy hatalmát illetően, amelyet például az USA-ban a vietnami háború idegesítő tapasztalatai táplálnak.

Stanly Hoffmann könyvet írt 1986-ban „*Guliver’s Troubles*“ – magyarul: „*Guliver nehézségei*“ címmel az amerikai külpolitikáról és a nagyhatalmakat két óriással hasonlította össze, akik valami túlsúfolt teremben próbálnak járni, miközben a törpék tömege akadályozza és a normális nagyságúak félrelövik őket, visszaütni viszont nem képesek.

Andrew Mack a „*World Politics*“ hasábjain 1974-ben arra próbált feleletet találni, hogy „*Why Big Nations lose Small Wars*“ - magyarul: *miért veszítenek nagy népek kis háborúkat?* A Szovjetunió tudományos élete persze nem ismert ilyen problémákat.

Az övezetekben való gondolkodás, amely igen gyakran az államhatárokat figyelmen kívül hagyja, egyre nagyobb teret nyer és valamiféle fék szerepét játszza, főleg Európa olyan államaiban, ahol a centralizmusnak vannak erős hagyományai. A nacionalizmussal ellentétes mozgásként lehet ezt felfogni, amely a föderalizmusban keresi a megoldást. Különlegességként lehet az irodalomból idézni az ausztro-amerikai Leopold Kohr 1957-ben megjelent könyvét: „*The Breakdown of Nations*“ - magyarul: a nemzetek szétválasztása, amelyben Európa kisállamokra való felosztását javasolja. Ennek vagyunk tanúi napjainkban, amikor például Belgium készül kettéválni vallon és flamand részre, vagy Cseh-szlovákia, amint kettévált Cseh és Szlovák országra.

Kezdetben az angolszászok által uralt politikatudományban, a kisállamokkal kapcsolatos kutatás során főleg a hatalmi viszonyokat és ennek kapcsán a katonai vonatkozásokat elemezték. Nagyhatalmak eltűnése és számos kisállam szívós túlélése példája alapján ahhoz az ellentmondó megállapításhoz jutottak, hogy a katonai hatalom és az állami függetlenség megőrzése között nincs szerves összefüggés.

Kisállamok magatartásában talált számos állítólagos ellentmondás megmagyarázható lenne, ha figyelembe vennék az adott állam földrajzi helyzetét, mindenek előtt, a hatalom képviselőjéhez való távolságot. Például a skandináv államok külpolitikájában tapasztalható finomságokat másként meg se lehetne érteni.

A későbbiekben az érdeklődés a gazdasági vonatkozásokra terelődött: A „*kicsi*“ és a „*nagy*“ közötti feszültség az „*erős*“ és a „*gyenge*“ fogalmáról egyre inkább a „*szegény*“ és a „*gazdag*“ viszonyára tevődött. Egyre inkább a kis államok gazdasági függőségének kérdése került előtérbe. Miközben a kutatók ezeket a fogalmakat cserélgették, újabb kérdések fogalmazódtak. Nem éppen egy ország fejlettségi szintje, mintsem nagysága az, ami megmagyarázza az idegen piacoktól és a tőkéktől való függőségét?

A modern világgazdaság bonyolult kapcsolatrendszerében nem a „függőség“ az igazi. Nem kellene tehát inkább a *kölcsönös függőség rendszeréről* beszélni? Amit függőségek neveznek, az nem a piac és a politika egysége közötti eltérés kifejeződése? Gazdasági függőség esetén szabad mindjárt politikai függőséget is feltételezni? Tényleg azt mutatja-e a függőség elemzésének eredménye, hogy a politikusok, polgárok magukat függő helyzetben lévőnek érzik, ahol például a nyersanyaghiányt gazdasági kapcsolatokkal kiküszöbölik és jólétben élnek?

Az utóbbi időben egyre több politikakutató úgy véli, hogy a politikai jelenségek gazdasági okokkal való megmagyarázására való törekvés fokozódása nemcsak az elmélettörténetet gazdagítja, hanem ugyanakkor egy bizonyos, de nem indokolható szellemi beszűkülést is jelent. Ugyanis a kisállam olyan szociológiai és politikai sajátosságokkal is rendelkezik, mint például az életter áttekinthetősége, többnyire viszonylag egységes kultúrával, továbbá a politikai élet magasabb színvonalának lehetőségével, amit a politikában való nagyobb részvételi arány és a korlátozott professzionalizmus tesz lehetővé. Az egyik idevágó könyv címe: „*Size and Democracy*“ – magyarul: „*Méret és demokrácia*“ Robert Dahl és Edward Turfte tollából. Ezekhez a témákhoz való fordulás háttérében ismét egy látszólagos ellentmondás áll, nevezetesen az a megállapítás, hogy a kisállamok népei nemigen akarnak lemondani a nemzetközi politikai szervezetekben való részvételükről, noha ők, kisállami mivoltukból következően a világrendre jelentős befolyást gyakorolni nem tudnak. Ez a gyengeség-érzet, úgy látszik, a megelégedettség egyéb forrásaiból kiegyenlítődik.

A kisállam-kutatók bizonytalanságáról bemutatott képet teljessé teendő említjük meg, hogy az eddig említett elbizonytalanító kérdések mellett újra és újra felmerül a gondolat, hogy ezzel vitássá tegyék azt, hogy a kis államok sorsa *eo ipso* a függőség.

Azonos „*nagyság*“ mellett ugyanis, azonos fizikai adottságok esetén, mint a megművelhető föld, nyersanyag, munkaerő, az államok gyakran igen eltérő mértékű teljesítményt, hatalmat és befolyást mutatnak, például a társadalmi összetétel, az egy főre jutó jövedelem és a honvédelmi kiadások vonatkozásában.

Kisállamok nem okvetlenül gyengék, nagyok nem feltétlenül hatalmasak. A jelenben és múltban akadnak „*erős borsok*“, mint Spárta, Velence, Vietnám, Svájc és alvó óriások, mint Kína, az arab világ, vagy Brazília. Kicsiség vagy az anyaghiány nem okvetlenül akadály a gazdasági sikereknek és a magas életszínvonalnak. Nyilvánvalóan csak VISZONYLAG KIS vagy VISZONYLAG NAGY államról értelmes beszélni. Aszerint, hogy mit választunk összehasonlítási alapul, ugyanaz az állam egészen eltérő képet mutathat. India, Dél-Afrika, vagy Brazília a maga övezetében nagy és hatalmas, általánosságban azonban legfeljebb közép-hatalom.

A kicsiség, tehát a kevés föld, anyag, ember – általában a gazdasági cserére va-

ló utaltság magas fokát kell jelentse: a kis államok estében a külkereskedelem részesedése a társadalmi össztermelésben az átlagnál magasabb. Ez azonban nem okvetlenül vezet az önállóság elvesztéséhez és külső behatoláshoz.

A kisállamok érzékenysége a világgazdasági feltételek változásaira rendkívül különböző. Egyesek a többiekénél nyilván jobban értik a saját kényszerkapcsolataik következményeinek kezelését. Szerkezeti okokból következő függőséget nyilván lehet rendezni a stratégia szintjén – például a külkereskedelemben a partnerek és az áruk koncentrációjának csökkentésével, készletek képzésével, a termelésben a magas értékű és keresett áruk termelésére való összpontosításával.

Ezzel a választékos szemléletmóddal a gazdasági függőség dolgát nyilván értelmesen lehet elemezni. Viszont kérdéses, ennek vak átvitele a kultúra területére.

A kicsiség, bizonyos esetekben, még előnyére is válhat egy államnak, mert a világ folyamatának nehézségeiért nem lehet felelőssé tenni, és dolgokat megtehet, amelyek nagyobb országok esetében a partnerek, vagy ellenfelek érzékenységét sértené. A felemelt új politikáját, amelyet például a semleges Svédország tudatosan követ, az USA a harmincas években maga is követett, de az atomkorszakban már nem. Az érem másik oldala, hogy a kicsik a nagyok által, mint értéktelenek elintézetnek, hacsak a kicsik nem tudnak valami különleges értéket, vagy zavaró tényezőt felmutatni.

Teljesen kétségessé válik a függőségi elmélet, ha a kultúra területére vetítjük. Noha itt is pénzről van szó, a hírek, az irodalom, a képzőművészet és a zene területén a cserének teljesen más a jellege, mint az olaj, a rizs, a textília vagy a turbina esetében. A kultúrjvak vevője mindig szellemi nyereségre tesz szert. Mozgékony kisállamok a maguk nyitott hírvilágával közismerten előnyben vannak a nárcista nagyhatalmakkal szemben. Hasonlítsuk csak össze az amerikai külpolitikai híradást egy kis európai ország újságjának híryanagával.

Az elmondottak alapján, ajánlatos a kisállamok elemzése során, vizsgálódásunkat a *viszonylag hasonló csoportokra* összpontosítani. A kis államoktól el kell különíteni a törpeállamokat, amelyekre a különösen nagy fizikai behatároltság mellett jellemző, hogy kapacitásukból egy sor állami feladatot teljességgel nem láthatnak el, ezért a világpolitika sarkába húzódva, csak bizonyos feladatokra válalkoznak.

Azonban, az „igazi” kisállamok között is vannak nagyon különböző példányok. Például a terület vagy népesség nagysága szerint a Dominikai Köztársaság és Dánia, vagy Niger és Új-Zéland szinte azonos. A kulturális és a gazdasági különbség ezen országok között viszont oly nagy, hogy szinte nem is lehet őket egybevetni. A világ kis államainak vezetőiben és népeiben a fejlődő – és a blokkon kívüli államokhoz való tartozás tudata nagyobb, mint az, hogy ők a kis államokhoz tartoznak. A tudatos kisállamiság, mint a külpolitika meghatározója, úgy tű-

nik, hogy Nyugat-Európa magas fejlettségű kisállamaira korlátozódik. Ezért, érthető módon, a nem gazdasági vonatkozásokra összpontosító kisállam-kutatás, szinte mindig ezekre figyelt.

A kisállamokban való gondolkodásnak a társadalmi életben számos párhuzama van. A kicsiség, vagy a kisebbség nemcsak az államléptékű gondolkodás témája. Az egész emberiségnek nagy hasznára válna, ha például a színes-bőrűek meggyőződnének a fajgyűlölet káros voltáról, ha a zsidóság önmaga számára feltárná a zsidóellenesség valódi gyökereit, ha mindegyik közép-európai nép rendet teremtene saját fejében és portáján, és nem akarná újra és újra az egész emberiséget háborús zűrzavarba sodorni.

Mondanivalómat azzal a figyelmeztetéssel zárom, hogy *minél nagyobb politikai egységek jönnek létre, annál inkább megnő a politikai alapegységek jelentősége*. Bizonyítékot erre eleget találunk a kisállamokkal kapcsolatos kutatásban - nemcsak Európában. Egy példát emelek ki. Franz Josef Strauss, aki a legfiatalabb miniszter volt Adenauer kormányában, az integráció előrehaladtával hazament Bajorországba. Politikai szövetségeseit és ellenfeleit is állandóan azzal riogatták, hogy ismét Bonnba jön, de a bölcs bajor otthonmaradt Bajorország miniszterelnökeként és tizenöt év alatt Bajorország az NSZK legszegényebb államából a leggazdagabb lett.

Meggyőződésem szerint, a gazdasági, a társadalmi és a kulturális felemelkedés útját a kisállam-kutatás fogja számunkra, közép-európaiak számára föltárni. Megítélésem szerint, ma a legfontosabb feladatunk működőképes gazdasági, társadalmi és kulturális alapegységek létrehozása, amely egy szűkebb területi összefogás, „magyarul“ regionális integráció keretében – mint például egy Közép-Európai Államszövetség - felkészülhetnek a nagyobb, talán európai méretű összefogásra.

Ezt a Közép-Európai Államszövetséget, már az először 1979-ben megjelent Ex Oriente Lux című könyvemben javasoltam. (L. mellékelt könyvjegyzék 16. sz.)

Az teljesen biztos: erőszakkal, a hozzáértés hiányával stb. ideig-óráig halogatni lehet az alapegységek kifermálódását és ésszerű összefonódását. Akaratos ellenkezés csak kárára válik, elsősorban, az itt élő népeknek. A társadalomban működő objektív törvények viszont kikényszerítik az előrehaladást – nevezhetjük ezt isteni akaratnak is. Előrelátással, együttműködési szándékkal az amúgy is feltartóztathatatlan folyamat egyszerűsíthető és gyorsítható.

Ezek után megkísérlem tisztázni Európa és Közép-Európa fogalmát. Mérhettelenül nehéz vállalkozás. Aki a világ bármely újságát olvassa, tapasztalhatja e két fogalom – Európa és Közép-Európa – legvadabb keverését. Aki Közép-Európából Nyugatra utazik, az tudja, hogy Európa keleti határa Goricánál, Hegyeshalomnál, Dévénynél, Stettinnél (Szcecinnél) van. Aki Nyugat-Európában él, azt gondolja, hogy Európa az Európai Gazdasági Közösséggel azonos. A NATO-nak is lehet ehhez valami köze, de például Franciaország nem mindég tagja a NATO-

nak, viszont az USA és Kanada igen. Ne keverjük ide Középkelet-Európát és a többi badarságot, valamint mindezek bővítésére és összevonására vonatkozó zagyvaságot. Negyven évi céltudatos tanulmányozás után sem tudok egyetlen értékes szakmunkáról, amely akárcsak fölvezetné a gazdaságilag és politikailag egyseges Európát.

Mint említettük, Európa jelenlegi állapotában politikailag három fő részre oszlik. Keleti fele a cári Oroszország utódjában integrálódik gazdaságilag és politikailag egy sor ázsiai országgal. Nyugat-Európa, elsősorban az Európai Gazdasági Közösségben és az Európai Szabadkereskedelmi Társulásban, továbbá részint szigorúbb, részint pedig tágabb értelemben a NATO-ban szerveződik. Ami kettőjük között, szinte a levegőben lóg, az lenne, körülbelül, Közép-Európa. Ezen a földrajzi és politikai területen élünk mi, közép-európaiak, ami meghatározza jelenünket, és jövőnket is ebben a közegeben kell fölépítsük.

Tudvalevő, hogy a múlt és még inkább a jelen hordozza méhében az eljövendőt. Ha tehát a jövőt illetően bármilyen tervet készítünk, sikerében csak akkor lehetünk biztosak, ha történelmi múltunkra építkezünk és jelen állapotunkkal szépités nélkül számot vetünk.

Ajánlom, hogy kizárólag a magunk számára, egyezzünk meg abban, hogy Európa az a világrész, amelyet a földrajztudomány meghatároz. Eszerint Európa az Egyesült Királyságtól az Urálig és Norvégia legészakibb pontjától Krétaig terjed. Szabad legyen megjegyeznem, hogy az Urál hegység és az Urál folyó, mint világrészünk határa - aránylag új fogalom.

Nehezebb a dolgunk Közép-Európával. Hol van Közép-Európa ha történetesen Európánkat Észak- és Dél-Európára osztjuk?

Célunkhoz közelebb visz, ha Közép-Európa meghatározásához a történelem és a műveltség oldaláról közelítünk. A történelem létrehozott egy Nyugat-Európát, amelynek határai nagyjából egyeznek az Európai Gazdasági Közösség és a NATO határaival. Létrejött egy Kelet-Európa is, amelynek határai nagyjából egyeznek a volt Szovjetunió határaival. A történelmileg kialakult Nyugat-Európa és az ugyancsak történelmileg kialakult Kelet-Európa közé eső területet nevezhetjük Közép-Európának. A Kelet és a Nyugat közötti határ pontosabb meghatározásához hívhatjuk segítségül a műveltséget: ez a határ nagyjából megegyezik a keleti és a nyugati kereszténység érintkezési vonalával. Ez nem valamiféle árok, vagy újabb kulturális vasfüggöny, hanem történelmi valóság, amelynek számottevő történelmi előzményei és máig éró következményei vannak - ezek túlhangsúlyozása nem kevésbé veszélyes, mint elbagatellizálása.

Ezek szerint a Nyugathoz – esetünkben Közép-Európához soroljuk Finnországot, a balti államokat, Lengyelországot, Csehországot, Szlovákiát, Magyarországot, Romániát a Kárpátokon innen, Kárpát-Ukrajnát és a Balkán egy részét. Ha csak a mai politikai helyzetet vesszük alapul, akkor Közép-Európához vehetjük

még a Balkán többi részét is Ciprussal és Törökországgal, sőt a Kaukázus vidékéről Georgiát (Grúziát) és Örményországot azzal a megjegyzéssel, hogy a Római Birodalomnak is ott volt a határa. Egyúttal hangsúlyozni kívánom, hogy el kell ismerni minden nép saját hazához való jogát. Eszem ágában sincs azt állítani, hogy ez valamilyen szempontból egységes terület, de három tényt felsorolok:

1. ezt a Közép-Európát nem a képzelet szülte, hanem napjaink valósága;
2. az egy főre jutó társadalmi össztermék szóródása ezen országok esetében százalékosan mérve nem nagyobb, mint az Európai Gazdasági Közösség országáiban;
3. ebben a Közép-Európában a népek többsége egymásnak etnikai, vagy nyelvi rokona. A mai magyarországi genetikusok szerint, a magyarok genetikai képe nem tér el lényegesen szomszédai genetikai képétől.

Ennek a térségnek az új Európába való beigazítása óriási nehézségekkel jár, s mint említettem, a kivitelezésre egyetlen használható terv sincs. Jó ez nekünk?

A szakértők körében viszont egyetértés van az alábbiakban:

1. a mai európai intézmények elavultak, a mechanizmus túlbürokratizált, a korszerűsítést illetően nincs használható terv;
2. a ma fennálló nehézségekre számítottak, de ma már tudják, hogy a húr tovább nem feszíthető, mert a vége szakadás;
3. való igaz, hogy ebből a szempontból újabb államok felvétele pusztán elhatározás kérdése, hiszen mondható az is, hogy a bennlévőknek ennél rosszabb dolguk már nem lehet. Ebben az összefüggésben azonban fölmerül a kérdés: kinek jó az, ha veszélybe hozzák azt is, amit már elértek? – s végül a közösség széthullhat, mert már nem integrál, hanem ellentétei szétfeszítik;
4. mivel a kisállamok – Közép-Európában csak ilyenek vannak – jövője az övezeti összefogásban (integrációban) keresendő, egyetemlegesen ajánlják az övezeti összefogást. Kisebb övezetekben, mint például Nyugat-Európa, Kelet-Európa, Közép-Európa esetében a területi összefogás jól gyakorolható, és később napirendre kerülhet ezen övezetek összefogása is. Így alakult most Kanada, Mekszikó és az USA összefonódása NAFTA néven. Tehát ne egyesüljünk és szétezzünk, hanem előbb legyen kisebb területi összefogás - ez után legyen a cél a Nagy Európa. Így megtakaríthatunk egy olyan történelmi fázist, ami sokunk számára ismét csak fájdalmas lehet.

Hangsúlyozom: a fenti négy pontot illetően a szakértők – Európában és a tengeren túl, a katonák, a közgazdászok, a filozófusok stb. – körében igen nagy egyetértés van. Nyugat-Európáért mi ne aggódjunk: *néhány ország létrehozza az új pénzügyi szövetséget, ezzel ők, a maguk dolgát hosszú távon rendezik.* Tehát, nem spekulatív alapon, hanem a tényhelyzet ismeretében arra a következtetésre jutunk, hogy nekünk a közép-európai együttműködésben kell keresnünk a jövőnket, miközben vigyázó szemünket Nyugat-Európán tartjuk. Így közelebb - úgy

hamarabb.

Ha most néhány év alatt – tegyük fel a lehetetlent – az Európai Gazdasági Közösség (biztosan nem egyenrangú!) tagja lennénk, sőt, saját bajainknak legalább egy részét addig orvosolni tudnánk – ami tudvalévően felvételünk előfeltétele és ami egy újabb csodával lenne egyenlő (kicsit már sok a csodákból, nem?) – akkor Európába biztosan csak mint menekült szegénylegények kerülhetünk és ott bennünket ennek megfelelően fogadnának. Ki vázolta föl ennek, akárcsak a főbb vonalait kellő alapossggal bármely közép-európai vagy európai országban, vagy nemzetközi szervezetben?

Vegyük csak a legfontosabbakat. Nyílt titok, hogy német részről csak Lengyelország és Csehország NATO tagsága érdekes, mert így Németország sehoh se érintkezne közvetlenül a volt ellenségeivel. Magyarország sokat hangoztatott, valamiféle elsőbbsége kapcsán máris ébrednek a kisantant. Az oroszok fennhangon hirdetik saját biztonsági érdekeiket, népréseik megvédési jogát, befolyási övezetekhez való igényeiket. Nem kívánom tovább dramatizálni, de az ami ma a Balkánon folyik, az önmagáért beszél. Egy összefüggést azért kiemelek: az ENSZ, a NATO és az Európai Közösség teljes filozófiai diszharmóniáját, ami a megoldási törekvések sikertelenségében jut teljes nagyságban kifejeződésre. A példákból bizonyára ennyi elég.

Ebben a helyzetben nincs más választásunk, mint a közép-európai összefogás. Nem az a kérdés, hogy ez bárki számára mennyire kecsegtető: *nincs más út*. Ez nem a maximum, hanem az optimum. A közép-európai rendezés bonyolult feladat. A majdani egységes Európához az út biztosan a nemzetek Európáján, azon túl pedig az övezetek Európáján át vezet.

Számunkra - közép-európaiak számára – óriási előnyökkel járna, ha társadalmi kezdeményezésként, de némi hivatalos támogatással, *kezdeményeznénk a Közép-Európai Államszövetség létrehozását*. Nem gondolom, hogy ezzel egy csapásra megszűnnének az övezet gondjai, de a körülmények megváltozása kedvező külső körülményeket teremtene a bajok orvoslására. Ebben a tárgyban először 1979-ben megjelent könyvemben jeleztem, hogy a Szovjetunió rövidesen szétesik és térségünkben politikai légüres tér keletkezik. Erre a helyzetre, vitaalakpént letettem egy magyar és egy Közép-Európa tervet.

Szabad legyen a Közép-Európa terv lényegét röviden ismertetnem. A Közép-Európai Államszövetséget független államok szabad elhatározással hozzák létre azzal a további céllal, hogy a területet egy szövetségi államba ötvözzék. A résztvevő államokat fentebb felsoroltam.

Ezeket föl kellene kérni csatlakozásra azzal, hogy ha most nem-et mondanak felvételüket csak jóval később tárgyaljuk. Mivel az Államszövetség földrajzi központja Magyarország, így célszerű lenne, ha a közigazgatási központja is Magyarország lenne, a központi szervek hivatalos- és munkanyelve az angol. Az Ál-

lamszövetség semleges külpolitikát folytat, mint Svájc, de fegyveres erőit leszel-
 reli és csakis könnyű fegyverzetű, belső rendfenntartó alakulatokat működtethet.
 Az Államszövetség belső államhatárainak dolgát az érintett államok maguk ren-
 dezik. A külső határokat az ENSZ keretében kell véglegesíteni, az ENSZ garan-
 tálja és Európán kívüli katonai erővel őrizteti és ellenőrzi, miként a környező ál-
 lamok haderejének mélységben való tagozódását is e határok körül. Ezzel meg-
 oldódnék Európa mindenféle biztonsági kérdése és az amerikaiak is hazavonul-
 hatnának.

Az ily módon felszabaduló összegek az ENSZ keretében, az Államszövetség rendelkezésére bocsátandók. Ugyanígy, az Államszövetségtől származó adósságtörlesztés és a vonatkozó kamatok összege. Ebben az övezetben kellene

magánosítani, nemzetközi cégeket létrehozni, népünnepélyeket, sportrendezvényeket szervezni. Magyarországon föl kellene építeni a közös fővárost és Görögországban kellene minden négy évben a nyári Olimpiát rendezni.

Ne feledjük, az államokat nemcsak a fegyver, hanem a jó szövetségi rendszer is megvédi. Népeket, nemzeteket nem csupán a közös múlt, hanem ugyanannyira a közös jövő is összetartja, vagyis az a perspektíva, amely a közösség közös tervei és vállalkozásai számára a presztízst, az optimizmust és a lendületet megadja.

Alapos gazdasági elemzés kimutatja, hogy huszonöt év alatt a Közép-Európai Államszövetség átlaga elérheti azt a gazdasági szintet, amin ma Nyugat-Európa fejlett országai élnek. Ez megérné valamennyiünk erőfeszítését. Annál is inkább, mert *számunkra - közép-európaiak számára - nincs más út, ami közös felemelkedésünkhöz vezet.*

Ne felejtjük el, hogy

- az emberi történelem két legborzalmasabb háborúja Közép-Európából indult, az ott élő népek megbocsáthatatlan civakodása következtében;
- ha lesz egy minden eddiginél nagyobb háború, akkor az ismét csak a Rajna és Oroszország közötti területről fog kirobbanni;
- a Rajna és Oroszország közötti területen kétszázmillió ember él, s hogy ami ezen a területen történt és történik, az nem más, mint tragikus színjáték, amelyet olyan hatalmak rendeznek, amelyeknek Közép-Európában csak ellentétes érdekeik vannak;
- ezen a területen élő népek gazdaságilag, politikailag részben még katonailag is elnyomatnak, de minden esetre lenézetnek, s egyre inkább az apartheid állapotába kényszerítődnek;
- Európa dolga sem gazdaságilag, sem politikailag nem rendezhető mindaddig, amíg Közép-Európa helyzete nem rendeződik. Kelet és Nyugat, Észak és Dél közeledhet egymáshoz, de súlyos hiba megfélemezni arról, hogy a politikai és a gazdasági összekötő vonalak Közép-Európán vezetnek minden irányba. Ha a két kolosszus, a Szovjetunió utódai és Nyugat-Európa, egymást támogatva kezd továbbfejlődni, akkor a közbeeső terület fokozatos lemaradása újabb feszültség forrása lesz. Néhány évtized múlva Közép-Európa a gyűlölet és a gazdasági problémák ugyanolyan ütközőterévé válhat a világnak, mint napjainkban a volt gyarmatok, tele gyűlölettel és gazdasági nehézségekkel, aminek első jelei már most is jól láthatók;
- a béke nem biztosítható sem Európában, sem máshol a világon, összetartó, jól szervezett, gazdaságilag és politikailag erős Közép-Európa nélkül, amely nem csak a Kelet és a Nyugat közötti egyensúly, hanem Európa ezen két részének belső egyensúlya szempontjából is nélkülözhetetlen. A közép-európai népek semleges és demilitarizált államszövetsége nyújthatja a volt Szovjetunió és

Nyugat-Európa közötti biztonság egyetlen életképes alternatíváját, következőképpen az egyetlen látható kiutat az összes leszerelési konferencia, haderőcsökkentési tárgyalást stb. zsákutcájából.

Ezt bizonyítja a napjainkban folyó tárgyalási sorozat is, amely alig szolgál mást, mint propagandacélt, s láthatóan egy újabb világméretű konfliktus felé manőverez bennünket.

A közép-európai rendezés a nagyhatalmak feladata, de mindenekelőtt a közép-európai népek érdeke. Elsősorban ezen népek kell leszámoljanak ezerféle történelmi babonájukkal, s kell megtalálják egymás kezét Helsinkitől Ankaráig, sőt Tbiliszig. Aki kételkedik ezen ügy sikerében, az gondoljon arra, hogy a nyugat-európai egység megteremtésének az útjában sem álltak semmivel sem kisebb akadályok, s amely népek ezt az egységet mégis megvalósítják, semmivel sem különbek, mint a közép-európaiak.

Közép-Európa népeinek is módjában áll, hogy a gyűlölet keserű kenyere helyett az őszinte barátság kalácsát egyék!

De tudniuk kell, hogy senki sem tesz értük semmit anélkül, hogy eközben saját érdekét ne képviselné, hogy az emberiséget nemcsak a nyílt háború fenyegeti, hanem az erőszak is, amely annyi formában gyötri, méltóságától és jogaitól megfosztja, testileg és lelkileg kisajátítja, s rabszolgává alacsonyítja az embert. Nem azok szolgálják a béke ügyét, akik jóhiszeműen rábízák magukat az erőszak hordozóinak jóindulatára, hanem azok, akik megvesztegethetetlenül, hajlíthatatlanul és fáradhatatlanul védelmezik az üldözöttek, elnyomottak és halálraszántak jogait.

Takács József

(Tiba)

Az udvarhelyi találkozóról

BEVEZETÉS

AZMTE Székelyudvarhelyen tartotta az övezeti találkozóját 1996 májusának 23., 24., és 25. napján. Ilyen találkozó minden éven tartatik, Székelyudvarhelyen, Csíkszeredán váltakozva, a Csíksomlyói Búcsú előtt. A találkozó célja a magyar történelem elmélyítése, kiegészítése, s helyreigazítása. Mert nem úgy van az, hogy minden igaz amit vélünk megtanítottak. Itt nemcsak a kommunisták ferdítettek, hanem mások is. Sokat ne beszéljek csak egy példát mondok. A történészek ekként írnak. A török dúlás, a kuruc-labac háborúk után Károly és Mária Terézia idejében megindult az ország békés betelepítése. Megkellene kérdezni a bukovinai székelyek utódait: Hogyan is folyt a békés betelepítés Madéfalván?

A VÁROS

Negyvenezres város a Hargita nyugati oldalán, 50 km-re Segesvártól és 100-ra Marosvásárhelytől. A Székelyföld belsejében fekszik, az Anyaszék fővárosa. Iskolaváros. Itt van a szembejövő emberről - Benedek Elekről, a nagy mesemondóról - elnevezett tanítóképző, a maga fantasztikusan szorgalmas diákjaival, szemet elkápráztató épületével. Az épület stílusára csak annyit lehet mondani: sajtáságoosan székely. Erre a művészetnek nincs más szava. A Tamási Áron-ról elnevezett líceum is - bár teljesen más - ugyanilyen dicséretet érdemel. Itt 300 éves a Református Kollégium. Ezenkívül számos felekezeti, magán iskolája van a városnak.

Templomai es egymással vetekszenek. Nem lehet megmondani melyik a szebb. A kéttornyú katolikus, amelynek fantasztikusan díszített kettőskeresztek vannak a tornyai tetején, vagy a református a maga különleges díszeivel, netán az unitárius? Mindháromban belül csodálatosan faragott padok és karzatok vannak. Nem lehet leírni, azt látni kell. Látni kell a városháza dísztermét is. Volt miből legyen Ceaucescunak és cinkosainak kisebbségi érzése.

Ottlétem alatt városi tömegközlekedést nem tapasztaltam, de láttam zsinóros mentében száguldó lovasokat. Az utcák meglepően tiszták, szemetelő csak ritkán akad, az is csak messze földről idevetődött román koldus. Magyar koldus alig van, s előszeretettel járnak a román koldusok mert itt nincs konkurencia.

A sok román reklámba megbújnak a magyar faliratok. Az éttermek, vendéglők

nevei tisztán magyarok, le sem lehet fordítani. Az utcanevek egyértelműek. Kosuth utca, Rákóczi út, Bethlen negyed, stb. Három utcát találtam ami nem magyarról volt elnevezve. Románnak se nevezném őket mert banditák voltak Crisan, Closca, Horea. Ezeket a banditákat a kalapos király bérelte fel a marosszögi, és bánáti magyarok kiirtására. A történészek által spontánnak nevezett felkelés vezetői lefüggönyezett hintóban voltak megbeszélésen a legreformabbnak nevezett királynál. Felvetődik a kérdés: Miért hagyták meg az udarhelyiek e három nevet? Kompromisszum? Lehetséges. Különben es ezért nem a városnak, hanem a románságnak kell szégyenkeznie. Bárhogyan kerestem - gondoltam az is lesz - a 48-as banditáról elnevezett utcát, nem találtam. Arról az Avram Jancuról van szó aki lemészároltatta Abrudbányát, Nagyenyedet és Aranyosszék nagy részét. Ez itt valahogy nincs, de Kolozsváron szobrot emeltek neki.

Ezek az ódon utcák történelmet sugároznak, ez a város jelenével maga a múlt, ezért nagy esélye van a jövőre.

AZ ELŐADÁSOK

Az előadások a városháza dísztermében hangzottak el. Maga a polgármester dr. Ferenczy Ferenc nyitotta meg. Majd egy-egy órán keresztül tudományos előadás következett az erdélyi török nyelvű bulakokról, s láttuk diákon az alsórákosi Tepő vára régészeti leleteit. Ezt látni kell, ezt elmondani nem lehet. Ezután kerekasztal-beszélgetés következett a Dél-kelet Kárpát medence őstörténetéről. A téma igencsak sokrétű. Valójában minden belefér. Korral se lehet behatárolni. Mit lehetne már őstörténetnek nevezni?

Ebéd után dr. Kováts Zoltánnak volt szép előadása a moldvai, azaz etelközi csángókról. A legújabb kutatások szerint ők már a 600-as évek elején a mai lakóhelyükön éltek. Úgyszintén bebizonyosodott, hogy a mezőségiek is ugyanakkor telepedtek le a Mezőségen (Kolozsvártól Erdélynek a Várad felé eső része). A mezőségiek és a csángók valamikor egy törzset alkottanak, ezt ásatási leletekkel és közös népzenei hagyományokkal lehet igazolni. E két népcsoportot elválasztották a korábban érkezett hun-székely törzsek. Tehát jóval Árpád fejedelem bejövele előtt már majdnem egynyelvű lovas népek éltek itt Etelköztől Erdély nyugati havasainak gerincéig.

A továbbiakban a csupán adatközlő előadásokat kihagynám (itt minden szám- adatot pontosan kellene közölnöm).

Este videofilmen követhettük azon történészek, régészek előadásait akik nem lehettek jelen. Megemlíteném: Lukács József (Kassa), Dani Pál (London), Érdi Miklós (New York), Stamler Imre (Somogyjád) stb.

A következő nap délelőttje nagyrészt a rovásírásnak volt szentelve. Rovásírásunk bizonyít-é hun-avar-magyar rokonságot?

Ebéd alatt volt a sajtótájékoztató. A román televízió specialistái ki akartak valamit provokálni, de nem tudom mit, ugyanis nem értettem a nyelvet. Akit kérdeztem az csak legyintett, vagy legfeljebb azt mondta: mi volna ha minden simán menne?

Délután következett dr. Endrey Antal. (Ez meg van a magnófelvételen.) Őt követte dr. Csihák György a ZMTE elnöke. Előadásából nem ragadok ki semmit, mert egy-egy kiragadott mondatnak nincsen értelme. Át kell tanulmányozni a könyvét, melynek címe: Közép-Európa útja az övezetek Európájához. Majd ezekhez a témákhoz volt kerekasztal-beszélgetést.

Az utolsó nap a búcsúzás napja. Ökumenikus Istentisztelet Székelyudvarhelyen, majd a Csíksomlyói Búcsú.

A LAKOSSÁG

A város 98 százaléka magyar. Mi a többi? Ők így mondják: csendőr és cigány. Nemzetiségi szempontból a városnak az volt a szerencséje, hogy Csikszeredát tették meg a bukaresti hatóságok megyeszékhellyé.

Itt mindenki magával hordja ősei tudományát, s gazdagítja gyarapítja. Itt nem hatott a magyar televízió, itt nincs nyugatmajmolás, itt a kutya csontot eszik, nem „pedigrépált”. Itt még a Küküllőben víz folyik, mely íztelen, színtelen és szagtalan. Ennek a víznek íze, színe, szaga lesz amire a Maros beviszi a Tiszába. Itt még vannak emberi kapcsolatok, itt még van bizalom, egyetértés. Itt az ember valóban ember, nemcsak emberformájú. Itt a pénz még nem Isten. Itt portékát portékáért cserélnek, anélkül, hogy pénzben kifejeznék az értékét.

Az emberek igen vallásosak. Megtartották a vallást, s a vallás megtartotta őket.

CSIKSOMLYÓ

Nagy búcsújáróhely. Elképesztő tömegeket vonz. Ha Prágában 70 ezer ember tüntetett a Vencel téren akkor itt hétszer annyi ember gyűlik össze. Erdély és a Csángóföld népviselete keveredik. A nagykalapos csángók kalapjától a kis székely bokrétáskalapig mindenfajta fejfedő megtalálható. Van aki zsinóros mentében, van aki hímzett ingben jelenik meg, s a mezősegi piros karmazsincszmától minden megtalálható a puhaszárú feketéig. Némelyik sarkantyúval, némelyik anélkül. Ki lovon ki gyalog. A nők népviseletét nem is részletezem.

Minden egyházi gyülekezet hozza a saját zászlaját. Ezernyi zászlók lengnek a magasba. Sokezernyi csengő hangja zavarja a csendet. Vannak sokezernyi civil bábémszkodók es. Ők többnyire az alföldről és a Dunántúlról jöttek.

Meg kel említenem a koldulókat. A magyar koldusok valóban rászorulnak, mert félkarúak, féllábúak, bénák stb. Ám a románok autóbuszokkal küldik a gye-

rekeiket koldulni. Lehet hogy zsebelnek is. A magyar gyerekek a tömeg között virágot, képeslapot, rózsafüzért, szentképeket stb. árulnak.

Akik szerencsés helyen parkoltak azoknak csak két kilométert kellett gyalogniuk a Szenthelyre. A szerencsétlenebbeknek ötöt-hatot. Az egész Csikszereda tele van autóbusszal, személykocsival. Van akit úgy befogtak, hogy órákig nem szabadul.

Sajnos van egy rossz élményem ezzel a búcsúval kapcsolatban. Megakartam tudni valamit, s megkérdeztem egy illetőt, aki éppen a filmezést fejezte be. A válassz elképesztő: Nyista rumunyesta! Majd hetykén hozzátette: Ich bin deutsch! Mít tudósítható ő odahaza a saját népének. Hiszen a kolduló román gyerekeken kívül ott román nem volt.

AZ ÚT

Igencsak viszontagságos. Hol vannak már az Erdélyi Fejedelmek útja. A múlt század vasutai, országutai erősen Budapestre orientálták éppúgy Erdélyt, mint az Észak-kelet Felvidéket. Minden főút, fővasútvonal délnyugatra vezet, míg Erdély délkeletre van. Váradig az ember keresztes néhány fővonalat, de mindig mellékvonalakon jár. Váradról jó a közlekedés, mert ez a Budapest-Bukarest vonal. Befelé az embernek még van pénze, gyors- gyorsított- sebesvonatra, s viszonylag nagy távolságokat tehet meg „eléggé“ rövid idő alatt. Visszafelé a helyzet bonyolultabb. Érvényben van a régi román politika: aki egyszer Erdélyben járt meg kell véle úgy utáltatni, hogy soha az életben ne kívánozzon vissza. Ha az ember nem tudja kifizetni a „tiketet“ a gyorsvonatra, megesmeri az összes vasúti csomópontot. Pl. Székelyudvarhelyről, egy jóórányi út után két órát kell várakozni Segesváron, kettő és felet Tövisen, hármát Kolozsváron. Ezekon az állomásokon az ember megismerkedhet a móc rablókka, s a magyarul nem tudó cigányokkal (a cigány mindenütt úgy viselkedik ahogy a környezetében élő népek). Aztán az ember eljut Váradra, s újabb választás előtt áll. Vagy fizet 1'600 Ft-ot 18 km-ért, vagy gyalog megyen. Ám a román határőrnek a gyalogost nem szabad átengednie. Az ember a határon vagy kocsit szerez, vagy addig könyörög a határőrnek amíg az megunja és átlöki (befelé menet semmilyen könyörgés nem hat). A határ után ugyancsak folytatódik a kálvária. A vasút Püspökladányon keresztül vezet Pestre. Nem jó irány. Tíz km-t kell talpalni egy mellékúton Kerekibe. Innen aztán van vonat Debrecenbe. S azután jönnek a mellékvonalak, kerülőutak.

VÉGSZÓ

Ajánlom mindenkinek aki megteheti látogasson el ebbe a székely városba - Székelyudvarhelyre. A közlekedés igen gyér és rossz, de autóval el lehet érni, sőt

ha az embernek egy kis szerencséje van a kipufogó sem szakad le.

Végezetül felhívém a figyelmet arra. Jövő éven pünkösöd hetén Csíkszeredában lesz a ZMTE övezeti találkozója, egy évre rá Udvarhelyen, s ez így váltakozik, de mindig pünkösöd hetén, s mindig a Csíksomlyói Búcsúval ér véget. Ezenkívül a ZMTE minden éven Balatontapolcán rendezi meg a történelmi találkozót, mely az augusztus 20.-a előtti héten szokott lenni. Ezen az éven 11-én kezdődik és egy egész hétig tart. A magyar történelem iránt érdeklődőket mindig szívesen látja a rendezőség.

Székelyudvarhely

Takács József

(Tiba)

Egy régi világ hagyatéka

CSAK ÚGY KEZDETNEK

Ma - a hivatalos tanítás által - nem sokan hiszik, s nem sokan hihetik el a következő leírandottakat.¹

Olyan régi világról - amely máig sem tűnt el, de valamikor nagyones létezett - akarnék szólni, s annak némelyik - mindegyikről úgy se lehet - hagyatékáról volna beszédem, amelyik minden fortély ellenére-ellenében létezett, s van, de a nemlétezése-nemléte, sőt valótlansága csak hivatalos körök által vagyon képviselve, sőt ott a nemléte igencsak terjesztetik-terjeszkedik. A nemléte terjesztetik annak ellenére, hogy létezik. Létezik! E cikkben nem holmi kétes eredetű, bányuképző emberek, vagy annak utódai vélt hagyatékáról van szó, hanem a még létező történelemről, a még létező tudományról. Mi es az a tudomány? S mi a hivatalos tudomány? Ezekről még szó lesz.

Gondolkozván gondolkodjon el rajta a Tisztelt Olvasó! Gondolkozván gondolkozzon azon² es, hogy ki, s milyen szándokkal vetette a valódinak vélt történelmet papírra. A két ellenség közül talán a papír a rosszabb. Ki volt a másik? Bérelte valaki? Ha van legbiztosabb IGEN akkora ez az utolsó az! De van egy nagy kérdés es: Ki?

Sokan elemez(t)ék a két Bólyai műveit, sok tudományos munkát megírtanak róluk és műveiről. De vajon mit? Az Apát kevésbé dicsérik mint a Fiút, s ez már az elemző jellemző gondolkodásmódjára vall. Ám aki valóban megérti őket annak világos: az Apa messzemenőleg nagyobb gondolkodó, mint a Fiú. Itt a Fiú a közvetítő. Az Apa egy csodálatos régi világ gondolatmenetét, törvényeit akarta lerögzíteni, de ezt valahogyan nem tudta - honnan es tudhatta volna - egyeztetni a latin betűkkel és az európai gondolkodásmóddal. A Fiú ezt már közölte a Világgal, de az Apa elméletéből sok minden kimaradt. Kimaradt mindaz ami európai ésszel-gondolkodásmóddal fel nem fogható.

A két Bólyai átmentette a lovas népek tudományának nagy részét, s e tudomány elsajátítása nagyon fontos (lenne) mert ezen az alapon működik a világ.

Van még hasonló (a Jánosénál gyéresebb) elmélet Lobacsevszkij (talán létező) tollából. Ki volt Lobacsevszkij? Orosz? Nem tudom, de azt a vidéket ahol született nagyon sokszor urallták a lovas népek.

¹ Mi es az a leírandott? Mi a jövő időnek befejezett múlt ideje?

² Nem fordítva

Ki es lehetett Lobacsevszkij? Honnan van az elmélete? Nem tudható. Talán Gauss közvetítésével? Hogyan es volt ez? Hogyan es lehetett ez? Mármint a geometria³ születése. A régi öregek jól tudták a lovas népek világszemléletét. Ezt megörökölte az Öregebbik Bólyai. Lehethogy ez az elmélet az évszázadok folyamán gyérült, de Farkas majdnem hiány nélkül tudta. Tudta és tudatni es akará a világgal, ám ennek a megértéséhez a latinnak nevezett európai kultúra nem volt alkalmas. Ezt latin betűkkel leírni számára szinte lehetetlen volt. A Descartes-féle derékszögű koordináta-rendszer sem pászolt. Az Öreg tudta, de megértetni nem tudta a világgal. Csak a Fia értette meg - lehet Ő sem teljesen -, a Fia aki megírta. Ezt viszont a korszak legnagyobbként kezelt matematikusa Gauss sem értette meg. Talán Lobacsevszkij magyarázta meg néki? Nem tudni. Végezetül az állandóan gyérülő változatokat Lobacsevszkij neve alatt magyarázzák, de az Lobacsevszkij név alatti (a leggyérültebb) változatot sem értik meg sokan. S aki csak egyenesben és laposban tud gondolkodni, a Bólyai János (nem Farkas) matematikai ákombákomjait fejből eldarálhatja, megérteni nem fogja soha. Ezen elméletnek a megértéséhez ugyanes nem hiperbola kell, hanem ellipszis. Hány tanár tudja megmondani azt, hogy: mi es az ellipszis? Sajnos eddig ilyen okleveles tanárral nem találkoztam⁴, de majdnem mindegyik elszajkózta: Az ellipszis azon pontok mértani helye, amelyeknek két adott ponttól mért távolságainak összege állandó. Elszajkózta, s még magyarázatként hozzászól valamit (mondjuk: 2a). Végezetül rajzol nékem egy tojásatlan tojásformát, amely elől/hátul csibe. Nem ez az ellipszis. A kimondottak értelmében a földgömb nem más mint ellipszis. Tanító-é az aki nem tudatosítja? Az Olvasóra hagyom!

Bármilyen földrajzi pontot összekötök az északi és a déli sarkkal, a két távolság (majd)mindig más köríven van, de ugyanazt a hosszát adja. Tehát a gömb nem más mint ellipszis. De e szerint ellipszis a négyzet, a háromszög, sőt Gyilkos tó es, hacsak a határán (az utbinál csak a part mentén) mozoghatok.

Nemcsak háromszög van. Kétszög es van, s nagyon es létezik. Ha az északi sarkon elindul(hat)na két lény harmincfokos szög alatt, akkor a délisarkon találkoznak. Két különböző irány, s egy célhoz vezet. Az említett kétszög szögeinek összege hatvan fok. Az általános kétszög belső szögeinek összege mindig kevesebb, mint 360 fok. Vajon mennyi a háromszög belső szögeinek összege?

Ha hajón utazok az északi sarkról a déli sark felé a dátumváltató vonal men-

³ Mi ez? földmértan vagy Földmértan. (Az f F nem tévedés)

⁴ Nemcsak húsz év óta keresem, s nemcsak a magyarok körében. Sajnos nincs. Van két paraszt aki nagyjából tudta. Szűcs István (Tiba, Gömör megye), Szántó (talán) János Nagymikó? (talán háza, talán laka, talán falva, ...) Valahol a főút mellett lakott jobbkézre. Jobbkézre ha az ember Sepsiszent-Györgyről stoppol Csik-Szeredára. Szánalmas, tejreherélt teheneit inkább, húztam mint vezettem, de amit az Öreg mondott el nem felejtettem. S nem felejttem el sosem. Nem tudom minek nézték Őt otthon, nem tudom mire vélték nézeteit, az Öregből hétezer (ami több mint hétezer) év bölcsessége sugárzott

tén, a hajón letett vízmérték csendes időben, a Csendes(nek nevezett) Óceánon meg sem rezzen. A hajó tartja az irányt, tehát matematikai értelemben vett egyenesen⁵ egyenesen⁶ haladok. Tehát minden délkör matematikai egyenes. Ha a kezdőpont(om) az északi sark, akkor minden rajta áthaladó egyenes a déli sarkon találkozik. Azaz ekkor (számomra) a déli sark a végtelen⁷. Na és mi van, ha el(nem meg)cseréljük?

Tegyük a ujjunkat a földgömbön az északi sarkra, húzzuk lefelé a nulladik délkörön az egyenlítőig. Továbbá: húzzuk az ujjunkat az egyenlítőn kelet felé a 90-es délkörig, itt észak felé fordulván visszajutunk az északi sarkra. A menet iránya mindig egyenes volt, s minden elfordulás derékszögű. Azaz: Ezen háromszög belső szögeinek összege 270 fok. Ugye jóval több mint 180 fok. Ezen utóbbit verik állandóan a diákok fejébe. Három derékszög egy háromszögben? Elképesztő ma es egy mostani tanár számára. Itt megbukik Pythagoras tétele és sok minden más es. Nincs derékszögű háromszög? Ezen háromszögnek minden szöge derékszög, s mindhárom oldala egyforma hosszúságú. Melyik lehet az átfogó? Mindhárom, vagy talán egyik sem?

Ha az előző példában a 90-es délkört pl. a 179-esre cseréljük, akkoron a háromszög belső szögeinek összege 359 fok. Ha az előző kezdet szerint az egyenlítőn túllépjük a dátumváltó vonalat és elérvén a nyugati kilencvenesre ott északra fordulván, az északi sarkon zárván az utunkat, igencsak furcsa háromszöget kapunk. Szögeinek összege 450 fok, az északi sarkon lévő szög domború, ami Euklidesz geometriája szerint lehetetlenség.

Nem buta ember, ki azt mondja: A Földön az Észak mindig észak a Kelet meg sosem kelet. Ugyanes: Az Észak mindig ugyanaz az észak, a Kelet mindig más kelet. Kis k van-é a Nap-?eletben? Más K van-é a Nap?eltében?

Mi a délkör? Félkör vagy kör? Egyenes vagy félegyenes? Egyszerű kérdések. Igaz-é? Az egyenes sohasem fejeződik be, de vajon hol kezdődik? A félnek mindig van fele, de van-é az egésznek egésze? Fura kérdések? Igen! S van más ágából es a tudománynak. Pl.: Hová lesz a sötétség, ha meggyújtjuk a világot (vilányt), s majd azt elolván hová léssen-tűnik a fény? Miért van napval máshogy, mint éj vel.

A HIPERBOLIKUS GEOMETRIA

Keletkezésének semmi köze a mai értelemben használatos hiperbolához, in-

⁵ Rajta. Azaz valamin, általában mindegy, hogy min.

⁶ Egy irányban Azaz valamerre, mindegy merre de mindig arra.

⁷ A végtelenből csak visszafelé-hazafelé közeledhetnék, de ezt sohasem tehetem. Miért? Azért mert mindig csak a kezdőpontban, a Föld közepén vagyok. E pontot mindig hordom magammal, s a végtelenséget tolom mindig magam előtt. Mire én a végtelenbe érek - azaz a déli sarkra, a számomra végtelen már az északi sarkon van

kább csak hiperbola elnevezéshez van valami köze. Csak ezen elméletben létező szög-függvényeknek van olyan jellege ami a hiperbolának az egyenletére utal. Ezt a hiperbola elnevezést valószínűleg János gondolta ki, hogy apja elméletét megtudja magyarázni a latin gondolkodáson felnőtt világnak. Valószínűleg (?) Lobacsevszkij es ezt te(he)tte. Felfogta volna-é másként az európai agy? Ez kétségtelenül kétséges.

Milyen es ez az elmélet? Hiperbola helyett ellipszis van, s gömbre épül⁸, de ez nem a ma használatos gömbmértan. A gömbmértan gyatra, mint a Descartes-féle koordinátarendszer. Ez az elmélet sokkal több. S mai értelemben vett, nem es egy, azaz nemcsak egy nézet. Gömbre épül, mint a lovas népek világszemlélete, amely szerint minden szöglet kerek, minden hegyes kerekre végződik⁹. Az egyszer kerek a leghegyesebb! - mondanák a régi öregek. Igazuk van? Teljes mértékben igen!

A síkban van eltolás és elforgatás. Az eltolás (nem elrontás, hanem odébbtolás) a gömbön elfordulás-elforgatás. Ez az elfordulás lehet olyan felfordulás, ahol minden mindennek az ellentettje, de semmi sem fordul fel, mindenhol minden törvény ugyanaz.

Tehát ha a nulladik délkört eltolom a 90-esbe, az nem más mint elforgatás, s az elfordított egyenes (délkör) valójában párhuzamos az eredetivel. Azaz: a dél-körök párhuzamos egyenesek, amelyek (két pontban es) metszik egymást. Itt már lehet kételkedni az ötödik posztullátumban¹⁰. Bármilyen egyenessel (délkörrel) az északi sarkon keresztül végtelensok egyenes (délkör) rajzolható. Itt megbukik Euklidesz geometriája.

Ha egy gömb nyolc egyenlő részre vágatik, akkoron minden háromszögben, három derékszög van. Egyet kivéve¹¹, s laposra kalapálva „bedőlt”¹² oldalú, de egyenlőoldalú háromszöget kapunk. E háromszögnek minden szöge kevesebb mint 60 fok. Azaz: Transzformációnak nevezett művelettel 270 fokból valamivel kevesebb lett mint 180. Nemtudni mennyivel kevesebb, de itt es megbukik Euklidesz elmélete, amely szerint minden háromszög belső szögeinek összege pontosan 180 fok.

Ha létezik egy háromszög amely belső szögeinek összege kevesebb mint 180 fok akkor már könnyen bizonyítható, hogy: Minden háromszög belső szögeinek összege kevesebb mint 180 fok, és egy egyenessel egy adott ponton keresztül legalább két párhuzamos húzható. Aztán meglehet alkotni a János által leírt elméle-

⁸ Fineszes - az csavaroseszű, s nem finn eszes - volt Farkas, hogy Jánost erre utasítá?

⁹ Ezt az elméletet elakarták azok feledtetni akik laposban és egyenesben gondolkodtanak. Csak a papok? Nem! Végül es az ellenkezőjét igazolta a tudomány. A parányok gömbölyded alakokból állanak, s a világűrben minden bolygó gömbölyded.

¹⁰ V (posztullátum). Egy egyenessel egy adott ponton keresztül csak egy párhuzamos húzható.

¹¹ Pontosabban: Kiválasztva.

¹² Homorúnak es hívatik.

tet.

A Bólyai János által leírt elmélet visszavihető a gömbre, ez az ú.n. hiperbolikus gömbmértan. De ez sem a Farkas általi elképzelés. A Farkas általi elmélet a lovas népek világszemlélete, ettől sokkal több. Ezt az elméletet el lehet magyarázni, de a görög nézetből fakadó matematika latinbetűs ákombákomaival leírni lehetetlen. Valamilyen szempontból közelítve mindig le lehet pontosan írni, s minden szempontból másként.

Mit es csinált a két Bólyai? Az Öreg nem tudott mit kezdeni egy régi világ szemléletének tudományos ismertetésével. Átadta a Fiának, aki szintén nem tudta megmagyarázni, sem latinbetűkkel leírni. Ahhoz, hogy az latin kultúrán nevelkedettek meg tudják ezt érteni, ki kellett ezt a csodálatos kerek világot kalapálni. János ezt a világot kikalapálta, s midőn a tudósok ezt megértették, visszagömbölyítette. Elmélete csodálatos, sőt világrengető, de nem tartalmaz mindent, amit a lovas népek már ezer évekkkel ezelőtt ki tudtak fejezni, sőt apja (talán az idők során megkopott) elméletét sem tartalmazza teljesen. A lovas népek kultúráját megérteni a latin kultúrában nevelkedetteknek igen nehéz, s legtöbbször lehetetlen. A lovas népek gondolatvilágát latin betűkkel jellemezni igen nehéz, hosszadalmas és fárasztó. Hasonlóan a lovas népek kultúrájához, a latin kultúra számára felfoghatatlan a tibeti, kínai, maláj, indiai, indián, stb. kultúra.

A VILÁG ALJA, TETEJE ÉS KÖZEPE

Egy igencsak régi világszemléletről es szólnék. Ez es a lovas népek gondolkodásmódjára vall. Ezen es érdemes elgondolkodni.

Van egy felső világ, amely gömb, én vagyok a legalsó pontja. Van egy alsó világ amely szintén gömb, s én vagyok a legfelső pontja. Van egy világ amely szintén gömb, s én vagyok a közepe. Van három gömb, mindhárom egyforma. Tehát: Egy gömbbe beléfér két ugyanolyan nagyságú gömb; amelyeknek csak egy közös pontjuk van.

Ezen utóbbi állítást egy Banach nevezetű lengyel matematikus igazolta az ú.n. ultrametrikus terekben¹³. Tette ezt Krakkóban, abban a Krakkóban, ahol ugyan már avar nem él, de megmaradt az avar szellem.

A NÉP(EK)¹⁴ MESÉI

Ha az ember belegondol, a nagy magyar meseírók nem es olyan esztelen törté-

¹³Többet es igazolt: Egy adott sugarú (mondjuk 3 fényév) gömbbe beléfér két gömb melyeknek 3-3 fényéves sugarai vannak, s ezen gömbök külső burka egymástól (akár) 3 fényévnire es lehet.

¹⁴Zárójel nem akadály se indián, se indus, se maláj, stb. népek számára, de vajon akadály-é a "fejlett népek" részére

neteket vetetnek papírra. Ezeket a meséket a nép fiai nemzedékről nemzedékre átadták, szinte pontosan. Mi rejtőzik az eredeti (az alig változott eredeti) mögött? Mérheterlen tudomány? Igen! Lássuk csak! (Ne csak nézzük!)

A(z) delejes (mágnesos) hegy gyakran szerepel a magyar népmesékben. E hegy magához vonzza a vaselejű hajót¹⁵, s utána nincs, vagy csak nagy nehézséggel, varázslattal van visszaút. Mit jelenthet ez? A Föld mágnesos sarkait? Igen! Továbbá: A középkorban el sem tudták képzelni azt, hogy a víztől nehezebb szerkezet, - jelen esetben a vas - úszhat. Repülésről nem es beszélek. Tehát a mesék szerint a vas úszott, s évszázadokba telt amíg újratanult úszni. Ma már újra úszik, azaz vannak vashajók, de repül es a vas, mint a mesebeli vasmadár, rézmadár, ezüstmadár, aranymadár, stb. Ki tudja megmondani hányfajta fémmadár faj veszett ki?

S akkoron a gonosz a királyfit miszlikbe vagdalta, ... , ... , s majd a királyfi megjelent élve. Mi ez? Ezt ma már a tudomány megvalósította. Hogyan? Pl. Van nekem egy 14 millió betűt tartalmazó programom. Továbbá van 10 db lemezem. Egy lemezre 1 440 000 betű fér. Hogyan viszem át egy másik gépre? Miszlikbe aprítom, azaz szétदारabolom. Darabjait átviszem, s majd a másik gépen összevarrom, összerakom. Meg van az egész, de nem működik. Még valamit kell véle csinálni. Mit? Lelket kell belé lehelni mint a miszlikből összerakott királyfi testébe. S a program működik.

Mi a hétfejű sárkány? Mi a hét fej? A hét fej, ami néha csak három, néha tizenhárom, sőt több es lehet. Maradjunk a hét fejnél. Mi es az a hét fej? Mi a hét? De mi a három es a tizenhárom.

A három az megosztható. A háromnak es a haragnak ugyanaz az alapszava: a har. Ha kettő megegyezik, oda kell küldeni a megosztás fejében a harmadikat. A háromfejű sárkány fejei egymásnak esnek, egymást harapdálják, s győzik le egymást az okos (többnyire legkisebb) legény parancsára.

A mesékben mindig a harmadik fiú más mint az előző kettő. Néha jóban néha rosszban.

A hét az oszthatatlan. A kerek hét, egy egész. Az egész egy kör, s a kört nem lehet hétfelé osztani¹⁶. A hétben egység van es erő. Ezért van hét nap, hét szék, stb. A sárkánynak es azért van hét feje, hogy megoszthatatlan, azaz legyőzhetetlen legyen. Ám ez a hét fej gonosz szándékkal egyesült, s ezért kikezdzhető es apránként legyőzhető¹⁷.

---

¹⁵ A magyar nemzet egyik őse a székely nemcsak lovas, hanem hajós nép es volt. A magyarság őseinek többi ágai között es akadtanak hajós népek, de többnyire lovasok voltak.

¹⁶ A kört nagyon könnyű kétfelé, háromfelé, négyfelé, ötfelé, hatfelé, nyolcfelé, tízfelé osztani, de hétfelé nem lehet.

¹⁷ Ha egy mai vállalkozónak van hét üzeme, s az egyikben adócsalást vesznek észre. Lassan a többiben es lesz, s le lehet a hét fejet vágni. Amennyiben egyik üzemben sincs adócsalás a hét fej megoszthatatlan az adózás szempontjából

Mi hát a hétfejű sárkány? A közelmúltban pl. a hétfunkciós kommunista volt. A tizenháromfejű sárkány hasonlóan viselkedik mint a hétfejű, s a huszonnégyfejű viszont könnyen legyőzhető.

A sárkányok fejének száma dicséretből, felmagasztalásból növekedhetett, tévedésből es változhatott, de az alapja az oszthatóság és az oszthatatlanság elvén működött¹⁸.

Az átbucskázás. Átbucskázott a feje fölött s lett belőle ..... Ma már géncserével ki lehet tenyészteni a patkánylelkű embert, s a legelészni kívánó oroszlánt es. Bár ezek a dolgok nem kinézetre vannak, hanem lelki tulajdonságokra. Hamar el es pusztulnak a lelkiileg átképzett állatok, mert pl. a húsevésre átképzett bárány, húst kíván, húst eszik, de se a fogazata se a belső szervei erre nem alkalmasak. Az átbucskázás inkább ma még csak plasztikai műtetre utal.

A clonozás. Véletlenül nem szerepel a magyar nép meséiben? Pl. így: Olyan királyfit teremtett mellé, aki úgy hasonlított rá, mint egyik tojás a másikra. Hány van ilyen a népmesékben? Ugye, se nem kettő, se nem három!

A magyar nép meséi többnyire lehetséges dolgokról szólnak. Vannak még értetetlen dolgok benne, s ezek két dologra utalnak.

Évezredek folyamán e mesék átváltoztanak, olyan dolgokká fajultanak, ami megvalósíthatatlan. Ez többnyire az idegenben tanultak, és az idegen papok hatására lehetett. De lehetett feledéssel, természetes átköltéssel es.

Ma még a tudomány nem tudja elérni azt¹⁹, amit már valamikor megvalósítottanak.

Hogyan es van ez a nyugati világ ú.n. fejlett népeinek mesevilágával? Be kellene illeszteni a képbe az indián, az indiai a maláj, a kínai, a tibeti, stb. mesevilágot.

E mesék ma már talán nem es mesék, már nem mesék, úgymint a magyar mesék sem mesék. Megintcsak az első kérdést kérdezném! Miért nincs a „fejlett“ népeknek fejlett meseviláguk?

A FORGÓSZÉL AVAGY BÁRÓ EÖTVÖS

Minden ami forog, örvénylik valami eltérést, nyomot hagy (csóvát húz) maga után. Valamit eltérít, más irányba terel. Ezt az ú.n. ókorban igencsak tudták. Tudták ezt a lovas népek es, tudta ezt Bólyai Farkas es. Tudták, hogy a Föld forgása miatt az állóvizek egyik oldala magasabban van mint a másik, műszerrel kimutatni azonban nem tudták. Tudták, hogy egyik tenger sem egyenes felületű. Mai ér-

¹⁸ Az oszthatóság elvén működik az időmérés. A mai órán 12 és 60 a váltószám? Miért. Egy kört lehet három részre osztani, s minden harmadot könnyű négyre. Tehát tizenkétfelé osztani igen könnyű. Hatvan felé es. Ez a mai napig fennmaradt.

¹⁹ Azt sem tudja elérni.

teleben: nincs vízmértékben. Tudták azt es, hogy semmi, azaz semmilyen tárgy nem a Föld középpontja felé esik le, hanem egy kicsit kitér. Előbbre voltanak mint a sokszor emlegetett Galileo Galilei a szabadesés törvényének megalkotója. Galileonak fogalma sem volt az leeső tárgyak kitéréséről²⁰. Ám a magyar népmesék őrizték e dolgot és báró Eötvös Loránd olyan műszert szerkesztett, amivel ki lehet mutatni a kilengést. Ez az Eötvös-féle torziós inga. Ezen inga segítségével ki lehet mutatni a Föld belsejében lévő anyagsűrűség változását es. Létrejöhett volna e műszer, ha megalkotója nem olvas magyar népmeséket? Ilyen műszert használtanak a boszorkányok²¹? Mit használnak egyes mai jósnők? Mit használnak a régebben kiátkozott vízkeresők?

EGY KICSI CSILLAGÁSZAT, EGY KICSI FÉNYTAN

Az egész csillagrendszer, sőt a csillagrendszerek csillagrendszere es valahonnan irányítatik. Az a nagy kérdés: Honnan?

Fura dolog egy csillag. Fénylik, s talán fénye sincsen. Ott látom ahol biztosan nincsen, s helyet ahol van, vala taláncsak volt, sosem tudom meg. Furcsa dolog a csillagzat, no meg a csillagászat es. Tiszta káosz. Káosz²² az égbolt es, amely hajónak, lovasnak nagyon jó térkép, amely szerint igazodni nagyon jól tud. Bár nem az van amit lát, de a látandott valami hasznára válik. Jó hasznára. Saját hasznára!

Hanyat fekszők a földön a Föld földjén. Úgy, hogy a Föld közepe, az orrom hegy, két csillag felezőpontja egy síkban, a szemem pedig vízszintesen légyen. Akkor az a két csillag tükörképe egymásnak. Úgy látszik, de nem úgy van.

Miért? Először es a fénytörés miatt teljesen máshol vannak. Egyikük lehet a Föld alatt es. Aztán a távolságuk es igen kétséges. PI. az egyikről hatszázéves, a másiktól ezeréves fény verődik vissza, az ezer fényévnyre lévő csillag es lehet közelébb, ha a fényt valami eltéríti. Lehetséges az es, hogy egymástól több mint kétezer fényévnyre vannak. Itt nem érvényes a matematikában alaptényként kezelt háromszögegyenlőtlenség²³. Ez más világ mint a görögök által közvetített matematika.

Fura dolog a fény. Nem tud menni egy métert sem egyenesen, s nem es mehet.

²⁰ Talán a félresikeredett pisai torony nélkül a szabadesés törvényére sem jött volna rá.

²¹ Mi es az a boszorkány. Kétfajta es van. A egyikfajta rosszakaró, megrontó, a másik a fejlődéssel haladó. Ez utóbbi ellen koncepciós pereket, mesterséges procedúrákat gondoltanak ki a rossz papok. Ez utóbbit tiltatta be Könyves Kálmán, nem az elsőt. Miért van a mesterséges latin nyelvben két szó a boszorkányra?

²² Káosz, mely kKaosz. Ehhez a székely rovásírás szükségeltetik. Olyan értelme van, hogy az ember esze megáll. Sajnos az emberformájú emberellenes állat, nem áll meg. Mi ez az ész? Csörgőre húzott óra? pl. 1848? ... 1918? 1919? 1943? No és 1944? Tovább nem részletezek semmit.

²³ Azaz: A háromszög bármely két oldalhosszának összege nagyobb mint a harmadik oldal hossza

Útja mindig görbe, mit ne mondjak kacifántos. Sőt mi több, sebessége változó. Einstein nem jött rá, de Bolyai Farkas és sokan mások tudták. Hiszen a fény nemcsak törik a vízben, lassul es. Sőt mi több: a szilárd tárgytól visszaverődik, de csak részben. A bolygók belsejébe csak a töredéke jut, de idők múltán sokasodik, s minden bolygó magva forrni kezd. A működő erők következtében jönnek létre minden bolygón a földrengések²⁴, s ha netán jobban forrana, létrejön a bolygó szétrobbanása. Egy egész csillagrendszer es szétrobbanhat, ha a belső hevét, külső fény heve ütésszerűen szilárdítja.

Minden csillag egy naprendszert képvisel, azaz láthatatlan bolygói vannak, amelyekről a Föld es láthatatlan. A csillagnak - amely naprendszer - fénye van, s nem egy megvilágított bolygó, hanem maga egy nap. A Tejútrendszer világító nap(rendszer)ek sokassága.

Miért nem látszik e napok fénye fényes nappal? Mert a legközelebbi nap²⁵ - a Nap²⁶ - fénye elnyomja. Hány Tejútrendszer van? Rejtély.

Az egész csillagrendszer rejtély. Rejtély mint maga az Isten! Örök rejtély!

A székel rováírásnak vannak félig kerek betűi. Ezek a betűk a csillagrendszerrel, az égbolttal vannak kapcsolatba. Az égbolt nem más mint felső félgömb, a betű viszont jobbról kerek. Miért? Két magyarázat lehetséges.

- ♦ A székeliek elfordították a rovást úgy, hogy a félkör azonosuljon a látott éggel, s úgy olvasták²⁷.
- ♦ A székeliek tudták, hogy a Föld forgása és a fénytörés következtében az égbolt elmarad. Azaz: nem azt látom ami (most) van, hanem azt ami (bizonyos idővel ezelőtt) volt.

Mivel a kőlapokat eléggé nehéz lett volna forgatni, ezért inkább a második változat a hihetőbb.

KEPLER TÖRVÉNYEI

Igencsak kétesek. Utánaszámolt-gondolt már valaki? Nézzük csak az iskolákban oktatott törvényeit szépen sorjában.

1. A bolygók a Nap körül ellipszis pályán keringenek, amelyeknek egyik gyújtópontjában a Nap áll.
2. A Nap és a bolygók közötti vezérsugár egyenlő idők alatt egyenlő területeket sűrol.
3. A bolygók keringési idejének négyzetei egyenesen arányosak a Naptól számí-

---

²⁴ Helyesen: Bolygót rengető rezgések.

²⁵ Ami csillagnak látszik.

²⁶ Naprendszerünk napja.

²⁷ A palóc vízszintesen tartotta a pálcát faragás közben, ellenben függőlegesen tartotta ha a rováktáit olvasta.

tott középtávolságaik köbeivel.
Feleletek a törvényekre.

1. Mi az ellipszis? Tudta Kepler, hogy ezen ellipszis nem síkban van? Nem! Nem, azért nem mert hangoztatá: Az ekliptika síkjában van a Nap. Tehát ő síkbéli ellipsziszról beszélt. Olyan bolygó, amelyik egy síkban keringene, nincs. Ráadásul még a Napnak es azon síkban kellene lennie. Ilyen mégúgy sincs. Továbbá: a Nap áll. Nem, hanem kering, s a Föld es a többi bolygóval egyetemben a Nap csóvályában-csóváljában²⁸ „köröz”.
2. Próbálja ezt nékem valaki számítással igazolni a síkbéli ellipszisre. Megközelítőleg sem fog sikerülni. Földgömbből vágott elipszesen sem válik be. Létezik-é olyan elipszoidformájú gömbölyded valami ahol ez igaz? S nem es területről van szó, hanem felületről²⁹.
3. Ez a dolog igencsak gyanús. E formájában le lehet vezetni a tömegvonzás törvényéből. Ám a pályát kör alakúnak kell tekinteni. Ez már eleve csalás. A kör kerülete ismért dolog, az ellipszis kerületét kiszámítani nem lehet. Tehát csak egy az igaz, vagy egyik sem: Vagy a tömegvonzás törvénye, vagy Kepler harmadik törvénye.

Kepler törvényei élte idejében haladó szelleműek voltak. A római papság által laposra kalapált világ helyreigazítására jók voltak. Ám gyérek és erőtlenek az ókori népek csillagászatához képest. Fejlődésnek fejlődés, s ez értékelendő, de nem jutott vissza a régi fejlettségi fokra. SE a lovas népek fejlettségi fokára, se az egyiptomiakéra. Bólyai elméletével egy kicsit másként van. Ez sem jutott vissza a régi szintre, de használható lesz még ezer évekig. Kepler törvényei viszont nagy vihart kavartanak, s valójában sohasem lehetett érdemlegesen kihasználni.

A VISZONYLAGOSSÁG ELMÉLETE

Bólyai Farkasnak volt egy relativitáselmélete. Ezt sem tudta leírni latin betűkkel. Ez sokkal kézenfoghatóbb, s ugyanakkor sokkal általánosabb mint az Einsteini elmélet. Ebben nemcsak negatív sebesség van, hanem visszafelé fordítható sebesség es. Talán az a kérdés: Mi a különbség? Igencsak nagy. Einstein szerint a negatív sebességen száguldó dolog sosem tér vissza, Bólyai Farkas szerint a megfordítható sebességen száguldó valami sokkal hamarabb visszatér. S még nem szólék a gyorsulásról! Na és mi a gyorsulás gyorsulása? Előtte még volna a gyorsulás sebessége, s a sebesség gyorsulása. Mi es a különbség? Hány tanár tudja, aki tanítja? Hány szaktanár fogja fel a kérdést? Tanítani könnyű? Sajnos ma

²⁸ V.ö. csóva. csóvál. Mindig baj ütökzik ki a j-lj-ly (sőt y) helyesírásánál.

²⁹ Lehet-é a Föld felületét négyzetméterben mérni? Nem! A földem-kertem-telkem igen!

már csak könnyű csordulhat ki az ember szeméből, látván a tudományok oktatóit. Tanár-é egy mai tanár? Van-é tudománya? S ha netán volna, honnan van? Ki közvetítette? Ma már talán természetant sem lehet észszerűen tanítani. Természetről, állat- és növénytanról³⁰ nem es szólv.

A PARABOLIKUS ÉS RÓZSASZERŰ VÉDŐRENDSZER

Aki ismeri a parabola alaptulajdonságát³¹ az jól tudja, hogy viszonylag kis létszámú legénységgel nagyon jól lehet védekezni sok soklétszámú sorban állomásozó hadsereg ellen.

Egyhelyről. Ha parabolikus részt kell védeni akkoron a fókuszából. Bármely ponton támad az ellenség csak egy alakulatának van olyan rövid útja mint a védelemnek. Tehát a védők fokozatosan felmorzsolhatják a támadókat. Továbbá: Egy nagy központot, sok egyközpontú parabolikus szirmokkal lehet védeni.

A védekezésnél es könnyebb a támadás egy fókuszpontból. Ez a módszer az amúgy es gyors lovas népek sebességét növeli.

A KILENCED ÉS A TIZED, NETÁN NYOLCAD AVAGY HETED

Vannak dolgok amelyek a mai embert meglepik. A ma embere a tizedet kevesebbnek tartja mint a kilencedet. A középkori ember jól tudta, hogy a tized és a kilenced egyforma, s nagyon jól tudta, hogy a kilenced több mint a tized. Ám tudta azt es, hogy összeadva mind a kettő egyre megy. Ötöd az összegük. Ugyanes mind a kettő tíz százalék, bár ő a százalékot nem ismerte. Hogyan lehet a tized és a kilenced egyforma? Hogyan lehet kilenced több mint a tized. Tegyük fel termett bizonyos mennyiségű búza. Ezt szétrakták tíz zsákba úgy, hogy zsákonként egyforma mennyiség legyen. Az első adószedő elvitte a tizedet, azaz egy zsákot. A maradék kilencből a másik elvitte a kilencedet, azaz egy zsákot. A papi és a hűbéri adószedő egy-egy zsák búzát vitt el. Tehát egyformán kaptak, s a mai értelemben tíz-tíz százalékot. Mi lett volna, ha fordított sorrendben teszik? A jobbágy nem károsult volna, de az első - ki kilencedet vesz - adószedő jobban járt volna a másik kárára. Próbálja ki a Tisztelt Olvasó mindkét sorrendet 90 zsák esetében.

Különbenes miért neveznek egy számot 9-nek. E kilenc csak ma kilenc, de réges-régtől külön, külön és csak néha volt 9. E külön régen tizenegy volt. Miért, s miért volt tizenegy? Mi es a külön. A külön az a mennyiség ami után nem

³⁰ Ismerek tanárt aki tanítja a mérges gombákat, de gombát nem mer szedni, fogyasztásról nem es szólék. Továbbá: Azon nem csodálkozok, hogy egy tanár az általa sosem látott kacsacsőrű emlősről étrendjéről beszél, de azon igen, hogy kutyának konzerv helyett otthoni természetes táplálékot pl. zabot ajánl, azon igen.

³¹ A parabola azon pontok mértani helye, amelyek egy adott ponttól, s adott egyenestől egyenlő távolságra vannak.

kell adót fizetni. A különcc mindig eggyel kevesebb mint az adószám. Pl. Ha tizenkettedet és tizenegyedet kellett fizetni akkor a 11 volt a különcc. Ugyanes a 11-ből az első adószedő nem vitt volna semmi (azaz vitte volna a tizenkettediket) a másik adószedő pedig egy db-ot vitt volna. Tehát a második adószedőnek előnye lett volna az elsővel szemben. Minden más szám esetében mindkét adószedő egyformán kap. Csak a különcre végződő számoknál kaphatna az első többet, de a különccöt nem lehet megadóztatni.

A különcc azért különcc, mert egy foga hiányzik - mondanák a régi öregek. A különcc nem a középkor találmánya, de középkorban bevezetett tízes számrendszerben azonosult a 9-cel.

VÉGEZETÜL, DE NEM VÉGLEG

Van aki ezt a cikket már az elején leteszi, annak minek írjak. Aki e cikket végigolvasta és érdemlegesnek minősíti, gondolkozzon el rajta. Gondolkozzon el egy régi világon. Miért ment ez a világ tönkre? Önmagát számolá fel? Tönkretették? S ha igen, akkor kik és miért? No és hogyan?

E világ egyes darabkái még ma es fellelhetőek. Imitt amott fel-felbukkan egy (nem es régi) tárgy, amely magán hordozza a régi világ nyomait. Ám még a tárgyi bizonyítékoktól es értékesebb adatok vannak az öregek fejébe. Még onnan valamit ki lehet szedni. Türelem kell hozzá de megéri.

Ha pl. János bácsi kijelenti: ...t már megüthetné a hatméretű lapos guta!, akkor nem szabad lehordani. Nem szabad elkezdni magyarázni, hatméretű tárgy nem lehet, főleg a laposnak nem lehet hat mérete. ... , ...

Szépen meg kell kérdezni, hogy hogyan gondolja. S János bácsi szépen elmagyarázza. A legrosszabb esetben ekként szól: Mit tudom én! Az öregapám es így mondta.

Itt már csak találgatni lehet. Az öregapja tudta, hallotta vagy csak kitalálta.

S ha egymástól messzeélő Jánosbácsik valamiket hallottanak az öregapjaiktól, s mindnyájan azt hallották, akkor e hallomány mögött valaminek lennie kell. Gondolkodni kell rajta, de emellett állandóan keresni kell egy további János bácsit. S ha szerencsénk van akad egy János bácsi aki szépen elmondja. Lehet hogy öregapját nem es említi, csak az öreganyját, de ez nem baj, sőt az sem baj ha őt magát Pistának hívják.

Még egy dolog. Az ókori tudomány nagyon jól ismerte a parányok és a csillagok világát. Ma úgy mondanánk: a mikro- és a makrovilágot. Talán akad egy Zoli bácsi, aki a mai ismereteinket még kibővítheti.

Irodalom

Mindenkinek minden, bárhol leírt vagy kimondott mondatát, - függetlenül annak jó avagy rossz voltától - idéznem és indokolnom kellene. Erre nincs se időm se türelmem, tehát: irodalom *nincs!* Azaz mégis van akiktől idézek: *Szűcs István, Szántó (János) és még sokan mások.*

Függelék

SZÉKELY FOHÁSZ

Szabadon *Mf*

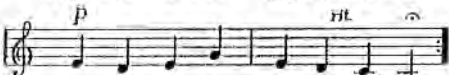
1. Hej, én é - des jó Is - te - nem,
2. Ván - dor - fecs - ke se - bes szár - nyát,
3. Ván - dor - fecs - ke ha - za - ta - lál,

1. Ol - tal - ma - zóm, se - ge - del - mem,
2. Ván - dor - le - gény ván - dor - lá - sát,
3. É - des - any - ja fész - ké - re - száll,

1. Ván - dor - lés - ban re - mény - sé - gem
2. Ván - dor - szé - kely re - mény - sé - gét
3. Ha - za - tér - tét meg - en - ged - te
- Ha - za - tér - tét meg - ál - dot - ta

1. In - sé - gem - ben légy ke - nye - rem.
2. Jé - zus, áldd meg Er - dely né - pét.
3. A ma - gya - rok szent Is - te - ne ...
- Csík - som - lyó - i Szűz Má - ri - a.

Nyilatkozat

Emberi szeretet, szakmai tisztaság, tárgyi tudás és önzetlen, becsületos gondolkodásmód jellemezzon bennünket, akik a magyar nép és a magyar haza történelmének kutatásában együttesen munkálkodunk.

Baráti kézfozásra nyújtjuk kezünket minden irányba. Tevékenységünk politikától mentes, tisztán tudományos, baráti és ismeretterjesztő. Nincsenek sem anyagi, sem társadalmi céljaink – szerelmünk a magyar nép és történelme, valamint nyelve. Mélyen tiszteljük tagjaink, barátaink és az érdeklődő egyének elkötelezettségeit, amelyek azonban semmiféle következményekkel nem járnak sem egyesületünkre, sem a többi tagjára.

Minden célunk pozitív. Külső nyomástól mentesen, a legtisztább tudományos szellemben akarjuk tanulmányozni és kideríteni – mindenek előtt – a magyar nép, vagy népek igazi történelmét, őshazáinkat, valamint a magyar nyelv eredetét, és népünk rokonait.

Nem utasítunk eleve vissza semmiféle elméletet, azonban elvárjuk, hogy a bizonyítékok és az érvek szigorúan tudományos alapon álljanak. Nem egyezünk bele, hogy bárki bármiről kijelenthesse, hogy az már megoldott és ezért mindenki köteles magáévá tenni.

Teljes tisztelettel vagyunk úgyszintén az emberiség nagy családjainak többi tagja iránt, miközben elvárjuk tőlük ugyanezt a tiszteletet a mi népünkkel szemben. Meggyőződésünk szerint, jövőnk új, dicső temploma csak a tiszta erkölcs alapjára építhető, ennek előfeltétele egymás kölcsönös tiszteletben tartása és az erőszak minden formájának és következményének eltűnése.

A jelen és a jövő nagy kérdéseinek a történelem kutatással való összefüggésével tisztában vagyunk. A mi álláspontunkat ezennel teljes terjedelmében nyilvánosságra hozzuk.

Kelt Zürichben, az 1986-os esztendő február havának 10-ik napján

Zürichi Magyar Történelmi Egyesület

Házirend

1. Az elhangzott és írásban közölt dolgozatok kizárólagos tárgya a magyar történelem és a magyar nyelv, valamint a szorosan kapcsolódó témakörök. Különösen hangsúlyozandó, hogy semmiféle politikai, filozófiai vagy vallási közleménynek itt helye nincs.
2. Az itt elhangzott és/vagy az ide küldött dolgozatok közlési joga kölcsönösen az Egyesület és a szerző tulajdona. Az Egyesület hasznot nem kereső társaság, így közleményeit önköltségi áron vagy ingyenesen adja át az érdeklődőknek. Ugyanez vonatkozik a hangszalagra, filmre és minden egyéb információra.
3. Az Elnökség kéri a résztvevőket, hogy tárgyilagosságukat őrizték meg és jó-hiszeműen hallgassák végig a legellentmondóbb nyilatkozatokat is és semmiféle személyi kérdést ne vessenek fel. Az előadókat, a hozzászólókat semmi módon ne zavarják.
4. Az előadók előadásukat az elnöknek mondják, illetve olvassák. A hallgatóság részéről közbeszólásnak, hangos megjegyzésnek helye nincs. Kérdések írásban feltehetőek, és kiigazítások ugyancsak rásbelileg átadhatók az elnöknek. Az elnök csoportosítja mind a kérdéseket, mind a helyreigazításokat és a beszélgetés alkalmával felveti.
5. A vezetés a mindenkori elnök kezében van, megszólítása Elnök Asszony! – Elnök Úr! Az elnök a saját legjobb belátása szerint vezet.
6. Egyetlen szerelmünk a magyar történelem és a magyar nyelv!

Elnökség

Felhívás

A ZÜRICHI MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET HARMADIK (CSIKSZEREDAI) ÖVEZETI TÖRTÉNÉSZTALÁLKOZÓJÁRA

Időpont: 1995. június 1-3.

Helye: Csikszereda Városi Művelődési Ház, Temesvári sugárút 6.

Rendező: Csikszereda városa és a ZMTE.

Fővédnök: dr. Csedő Csaba István, Csikszereda város polgármestere és Sántha Pál Vilmos, Hargita megye Tanácsának elnöke.

Védnök: dr. Balázs Lajos, főiskolai előadótanár, a néprajztudomány doktora, Beder Tibor, Hargita megye főtanfelügyelője, dr. Csihák György, a ZMTE elnöke, Lászlóffy Pál István, a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségének elnöke, Pataki Imre, a Kritérion Alapítvány igazgatója, Tőzsér József, a Pallas Akadémia Kft. elnök-igazgatója.

Tárgy: Délkelet Kárpát-medence történelme, régészete, néprajza, művészete.

Előadóként résztvehet: bárki, aki választott témájában legalább egy dolgozatot már közzétett. Rendelkezésre áll 25 perc (dia, videó-, fólia - és könyvvetítő van). Mivel az előadásokat könyvben megjelentetjük, a helyszínen nyomdakész kéziratot kérünk. Az elhangzott előadások az Egyesület és a szerzők közös tulajdona.

Jelentkezés: 1995. április 30.-ig Csikszereda Polgármesteri Hivatalában R-4100 Miercurea Ciuc, Vártér 1. szám, Szekeres Adorján kulturális referens (telefon: 0040/66/111137, fax: 111165) és a ZMTE zürichi címén: Ungarisch Historischer Verein Zürich - CH - 8047 Zürich, Postfach 502 (telefon: 0041/1/9414039, fax: 9401614), írásban az előadó címével, időigényével, max 20 soros összefoglalójával, a már megjelent dolgozattal, vagy arra valóhivatkozással. Aki nem kap május 15-ig elutasító választ, az a Találkozón előadhat a kért időtartamban.

Hivatalos és munkanyelv a magyar.

Résztvételi díj nincs, minden résztvevő fedezi a saját költségét.

Költségek: szállás 2 ágyas szobákban, ára naponta, személyenként 2,5 US dollárnak megfelelő lej (vállfát, szappant és törölközőt hozni kell). Étkezés menzán (reggeli, ebéd, vacsora), személyenként naponta 2 US dollárnak megfelelő lej. Jelentkezéskor a Polgármesteri Hivatalban lehet költségtérítést kérni.

Fizetés: a helyszínen, érkezéskor, előre.

Jelentkezéskor rendelni kell: szállást és étkezést a teljes időtartamra. Az ellátás kezdete: május 31 vacsorával, vége június 3-án ebéddel.

Érkezéskor jelentkezés a Találkozó helyszínén. Ezekkel a feltételekkel a szolgáltatások (szállás, étkezés) a Találkozó előtt és után 1, 2 nappal is igénybevehetők. Csikszeredára Budapestről naponta van közvetlen autóbusz (nappal) és vonat (éjjel).

Napirend: kezdés június 1-én 9 órakor, zárás június 3-án 9 órakor. Ezt követően részt lehet venni a csíksomlyói búcsún. Részletes műsor a helyszínen. A Találkózón a ZMTE Nyilatkozata és Házirendje érvényes.

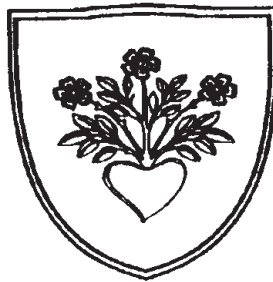
Minden érdeklődőt is - saját költségére - szeretettel vár a Rendezőség.

Csikszereda - Zürich, 1994. július 5.

dr. Csedő Csaba István
Csikszereda polgármestere

Sántha Pál Vilmos
Hargita Megye Tanácsának elnöke

dr. Csihák György
a ZMTE elnöke

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Harmadik (Csikszeredai) Övezeti Történeztalálkozója

Csikszereda, 1995. június 1-3

Fővédnök:

Sántha Pál Vilmos, Hargita megye Tanácsának elnöke
dr. Csedő Csaba István, Csikszereda város polgármestere

Védnök:

dr. Balázs Lajos (Csikszereda), főiskolai előadótanár, a néprajztudomány doktora
Beder Tibor (Csikszereda), Hargita megye főtanfelügyelője
dr. Csihák György (Zürich), a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület elnöke
Lászlóffy Pál István (Csikszereda), a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségének elnöke
Pataki Imre (Csikszereda), a Kritérion Alapítvány igazgatója

A Találkozó elnöke:

dr. Egyed Ákos (Kolozsvár), a történelemtudomány doktora, a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja

A Találkozó társelnöke:

dr. Balázs Lajos (Csikszereda), a néprajztudomány doktora
dr. Herényi István (Budapest), a történelemtudomány kandidátusa, a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület (ZMTE) dísztagja

A Titkárság vezetője:

dr. Csihák György (Zürich), a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület (ZMTE) elnöke

Jegyzőkönyv

Felvetett 1995. június 3-án Csikszeredán, a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 1995. június 1-3. között megtartott Harmadik Övezeti Történeztalálkozóján.

A Találkozó az előzetesen kiküldött meghívók alapján, áldozatkész magánszemélyek szervező munkája révén jöhetett létre. Először a Találkozó résztvevői elfogadták a Zürichben 1986. február 10-én kiadott „Nyilatkozat”-ot és a „Házirend”-et. Ezen dokumentumok szellemében tartottak előadásokat a hét országból (Románia, Ausztrália, Magyarország, Németország, Svájc, Szlovákia, USA) érkezett kutatók (az utóbbi államból elküldték az előadás anyagát), hogy ismertessék kutatási eredményeiket, véleményt és tapasztalatokat cseréljenek, azaz hatékonyan vegyenek részt az övezet történelmének lényeges kérdései felvetésében és esetleges megoldásában. E Találkozón a három világrészről 21 szakember (köztük 2 Magyar Tudományos Akadémia tag, 1 Magyar Tudományos Akadémia bizottsági tag, 3 tudományok doktora, 3 kandidátus) összesen 22 előadást tartott. (Ezen előadások tartalmát mellékeljük.) Továbbá sor került egy polgármesteri állófogadásra, videofilmvetítésre, sajtótájékoztatóra, kerekasztal-beszélgetésre az előadókkal, valamint megbeszélésre a város vezetőivel és további illetékesekkel a jövőbeli együttműködésről, valamint önkéntes részvételre a csiksomlyói zárandoklaton. A Találkozót személyesen üdvözölte:

Egyed Albert, a budapesti Művelődési és Közoktatási Minisztérium Határon Túli Magyarok Főosztályának vezetője, Forrai Kristóf, a Határon Túli Magyarok Hivatalának főosztályvezetője, C. Tóth János, a Szent György Lovagrend tagja.

Ünnepélyes megnyitó: Sántha Pál Vilmos, Hargita Megye Tanácsának elnöke, dr. Csedő Csaba István, Csikszereda város polgármestere, dr. Egyed Ákos, a Találkozó Elnöke, Pataki Imre, a Kritérium Alapítvány igazgatója és dr. Csihák György, a ZMTE elnöke.

A fővédnökök, védnökök, társelnökök bemutatása, a résztvevők rövid bemutatkozása.

A teljes műsort mellékeljük.

A találkozóról készült sajtónyilatkozatot a résztvevők révén eljuttatjuk az egyes országok magyar sajtójához.

Közös elhatározás alapján a következő egyesületi rendezvényre: a Tizedik Magyar Őstörténeti Találkozóra és a Negyedik Magyar Történelmi Iskolára 1995. augusztus 13-20. között Tapolcán kerül sor (a meghívó mellékelve). Hagyományosan az előkészítést a ZMTE végzi, mint a Találkozó és az Iskola Titkársága, a Tapolcai Polgármesteri Hivatal közreműködésével.

Határozatba ment, hogy jövőre, pünkösöd előtt (1996. május 23-26) lesz a következő Övezeti Történeztalálkozó Székelyudvarhelyen.

dr. Egyed Ákos (Kolozsvár)
a Találkozó elnöke

Társelnök:
dr. Balázs Lajos (Csikszereda)

dr. Csihák György (Uster)
a Titkárság vezetője

dr. Herényi István (Budapest)

Himnuszok. Védnökök. Bemutatkozás. Mellékletek.

Az előadások foglalata

Balázs Lajos (Csikszereda)

Pogány és keresztény rítusok a haldokló fölött - Csikszentdomokoson

A haldokló lelki gondozásának emelkedő együttesében olyan rítusra kerül sor, amely tudomásom szerint, úgy tűnik, az egész magyar nyelvterületen ismeretlen. A csikszentdomokosi szóhasználat szerinti megkerítésről van szó, amely az elmúlás legdrámaibb szertartása.

A lélekmentés pogány és keresztény hitvilágának szimbiózisát, illetve annak tükröződését vélem benne felfedezni.

A Csikszentdomokoson tapasztalt, mélységes paraszti lélekkhit katartikus hatású rítusa, amely nemcsak gesztusaiban, de a nyelvi kommunikáció szintjén is jelzi az átmenetel döntő pillanatának közeledtét.

Bíró Donát (Szászrégen)

A székely közbirtokosság és a csikmadarasiak erdőkitermelési múltjáról

Csikmadaras múltjára, jelenére vonatkozó adatok; az erdő szerepe, jelentősége a régi székely népi életben.

I. A közbirtokosságról, az erdőgazdaság szervezésének egy sajátos régi formájáról;

- A közbirtokosság - a közösen használt területek (erdők, legelők), közös vagyonok - megszervezése, vezetősége, a vezetőségi tagok hatásköre;
- A tagság részesevé az erdőből az arányjog alapján;
- A csikmadarasi közbirtokosság megszervezése (1908);
- Táblázat az arányjoggal (szavazattal) rendelkező közbirtokossági tagok számáról az 1908-as és az 1943-as évben.

II. A közbirtokossági erdő kitermelése és a fa értékesítése:

- a fa kitermelése;
- hazaszállítása;
- felhasználása, értékesítése.
- Családi- és társasági (szeres) fűrészek a 30-as években;
- A fának arányjog szerinti elosztásából keletkező úgynevezett „Egyenlőségi per” a 30-as években;
- Az erdők államosítása (1948) és a közbirtokossági erdők felszámolása.
- Jegyzetek, adatközlők.

C. Tóth János (Budapest)

Szent István törekvései a magyar és a keresztény kultúra egységének megteremtésére

Ézerszáz esztendeje, hogy a magyarság megkezdte állmának építését a Kárpátok övezte térségben. Alig száz esztendő múltán ez a nomádnak, barbárnak, civilizálatlannak mondott népesség már olyan keresztény koronás főt adott Európának, akinek eszmerendszere, állam- és egyházszervező munkássága méltán sorolható az egyetemes kultúra értékei közé. Nem csupán országot, hitet, egyházat adott népeinek örökül, hanem olyan szellemet is, amely kilenc évszázadon át jobban-rosszban egyben tartotta az itt élő magyarokat és más népeket.

Mi volt az istváni megoldás titka? Erre próbál választ keresni az előadás.

Csámpai Ottó (Pozsony)

Hagyomány - embertípus - eredettudat

A Nyitra-vidéke lakossága és az erdélyi székelyek közötti (vér)rokonság antropológiai bizonyítékai, hagyományai és tárgyi emlékei. Nyitra vidéke lakosságának embertani adatai. A székelyföldi és Nyitra vidéki helységnevek etimológiai közelsége. Zoboralja népi hagyományainak sajátosságai és keleti elemei. A lakosság nézeti történelmünk dicsőséges, illetve tragikus voltáról és ennek okairól a szociológiai vizsgálatok eredményei szerint. A történelem torzított és meghamisított tükröződése a magyar nyelvű történelmi tankönyvekben. A vizsgálat során kifejtett nézetek a magyarság eleiről és rokonairól az egyes kor- és foglalkozási csoportoknál. Az etnikum küldetés- vagy hivatástudata, mint a történelemtudat szerves része. A magyar küldetéstudatban feltárt torzulások okai és ezeknek orvoslása. A tudatformálás intézményeinek működése Nyitra vidékén.

Csihák György (Zürich)

Övezetek Európája – a kisállamok jövője

Napjainkban Európa politikusai Európát, mint az övezetek (régiónok) Európáját képzelik el. Mivel Magyarország Közép-Európában van és a többi közép-európai országgal a kisállamok sorába tartozik, ezért felemelkedésünk útját a közép-európai államokkal való szoros együttműködésben, elméleti vonalon pedig a kisállamokkal kapcsolatos kutatásban kell keresnünk.

A kisállamkutatásban a „kicsi” és a „nagy” igen relativált, inkább elfogadható a viszonylag kicsi és nagy, de ez is inkább a függőség mértékétől függ. A kicsiségből adódó függőség viszont jól kezelhető, amit számos ország példája igazol: vessük egybe a nagyjából egyforma nagyságú Dominikát Dániával, vagy Nigert Neuseelandszal.

A kisállamok útja a területi összefogáson (regionális integráció) át vezet a nagyobb övezetbe. Esetünkben a nyugat és a kelet közé szorult Közép-Európa népeivel való összefogás vezet a - talán nagyobb boldogságot jelentő - Egyesült Európába. Felkészülésünk lényege, hogy működőképes alapegységeket hozunk létre, mivel minél nagyobb politikai alapegységek jönnek létre, annál inkább megnő a politikai alapegységek jelentősége.

Demény Lajos (Bukarest)

Erdély neve és fejedelmeinek címe a kora újkori román forrásokban

A kölcsönös megismerés szerves részét alkotja az a kép is, amelyet egyik ország a másikról, egyik nép a másikról az idők folyamán magában kialakított. Szeretnők tehát előadásunkban azt vizsgálódásaink tárgyává tenni, hogy miként neveztek a 16-18. századi elbeszélő és más jellegű források Erdélyt. Mit fedett a román köztudatban a Crăia ungurească, a Tara ungurească és az ungurean, amelyekkel a moldvai és havaselvi források illetik a fejedelemségi Erdélyt és lakóit, vagy az onnan Havaselvére letelepedett erdélyieket. Faggatom ugyanakkor a román forrásokat arról is, hogy a magát Princeps Transilvanie, Partiumque Regni Hungariae dominus-nak tituláló erdélyi fejedelem milyen címet viselt, mit fedett a craiul unguresc kifejezés.

Jelzem, hogy a principe, de egyáltalán a Transilvania kifejezés is nagyon ritkán fordul elő, legfennebb az Ardeal.

Mindezt szükségesnek tartom kissé részletesebben vázolni, annál is inkább, mert a mai román történetírás megfélemezik róla.

Dénes István (Barót)

A rikai vár kutatása

A Persányi hegység, az Olt alsórákosi áttörésétől, északra húzódó részét Erdővidék és Udvarhelyszék népe Rikának vagy Rika erdejének nevezi. A századelőig itt haladt, a Rika patak völgyén a Háromszéket Udvarhelyszékkal összekötő országút. A történelem folyamán a Kárpát-kanyar hágóin bejövők számára az alacsony rikai hágó jelentette a legkönnyebb utat az Erdélyi-medence belseje felé.

E fontos átjárót a kora Árpád-korban két, mésszel rakott, kőfalú erősség vigyázta. A kettős töltésvonulattal erősített átjárótól északra a Kustaly-vára romjai rejtje a rengeteg, míg délre, a Rika patak felett, az Atilla-vára néven ismert, mára teljesen szétrombolt, töltésekkel is megerősített, valószínűleg kőfalú toronyból (Hegyes-tető 686 m) és a mögötte (Ny.-ra) levő hegnyeregben álló, mésszel rakott, kőfalú, ugyancsak töltésekkel (és valószínűleg palánkkal) körbevett építményből (Rikai vár) összetett erődítmény-együttes állott.

Ez utóbbi, a szakirodalomban teljesen ismeretlen történelmi emlék kutatásának előzetes eredményeit ismerteti a szerző.

Garda Dezső (Gyergyószentmiklós)

A székelységről a fejedelemség korában

A magyar állami keret felaprózódása és összeszűkülése jelentős módon befolyásolta a székelység sorsát a 16. században. A Keleti Kárpátok lakói az új körülmények között képtelenek voltak alkalmazkodni a korszak hadművészeti változásaihoz. Ezért a központi hatalom a 16. század közepén megvonta tőlük közszabadságuk számos elemét, majd 1566 és 1571 között a gyalogszékelyek és a szabadosok százait kényszerítették jobbágsorsra. A székelység az 1571-es, 1575-ös és az 1596-os esztendei felkelésekkel próbált küzdeni a székely szabadságjogok visszaszerzéséért, ugyanakkor kénytelen volt alkalmazkodni a kor hadművészeti követelményeihez, a tüzi fegyverek használatához. A székelység harci erényei, tüzérkatonai képességei nemcsak a 16. századvég háborúiban mutatkoztak meg, hanem a 17. századi Erdély katonatörténetében is érvényre jutottak.

A tanulmány a székely család civilizációs környezetét, termelési potenciálját és életerejét mutatja be levéltári források segítségével.

A székely családnak a munkához való hozzáállása, jogaiért való kiállása, autonóm szerveződéséhez való ragaszkodása a 16-17. században, sokatmondó lehet napjaink embere számára is.

Halabuk József (Budapest)

Erdély képvisellete a magyar országgyűlésben

A „második bécsi döntést” követően a magyar országgyűlésbe - mint más egykori magyar területekről is - képviselőket, majd felsőházi tagokat hívtak be. Tevékenységüket három - megszerkesztett - kötetben adta közre a korábbi Erdélyi Párt.

Az információk áramlása jellemezte korunkban szükséges - történettudományi eszközök felhasználásával - értékelő kísérletet tennük ennek az egykori politikai lépésnek közéleti jelentősége érzékeltetésére. A valamikori politikai informatikai törekvésnek mára történettudományi értékei vannak.

Henkey Gyula (Kecskemét)

A székelyföldön végzett etnikai embertani vizsgálatok főbb eredményei

Embertípusok megoszlása %-ban

	turanid	pamiri	előázsiai	dinári	urali	mon- golid	kelet- balti	keleti mediter.
Csikszentgyörgy	27,4	17,8	1,3	7,0	0,0	0,7	3,2	14,6
Gidófalva+Bodok	33,2	16,3	1,5	5,1	0,0	2,6	1,0	14,3
Bögöz+Agyagfalva	40,0	15,4	1,7	7,5	0,4	0,8	3,3	9,6
székely átlag	34,4	16,4	1,5	6,6	0,2	1,4	2,5	12,5
összmagyar átlag	30,6	11,8	5,5	5,7	0,1	0,9	4,6	4,1
	gracilis mediter.	atlanto- mediter.	északi	cromag- noid	lappid	alpi	erős kevert	vizsg. szám
Csikszentgyörgy	1,3	0,0	0,7	0,0	1,3	2,4	22,3	157
Gidófalva+Bodok	0,5	0,5	0,5	0,0	1,0	2,0	21,4	196
Bögöz+Agyagfalva	0,4	0,4	0,0	0,0	2,1	2,9	15,4	240
székely átlag	0,7	0,3	0,3	0,0	1,5	2,5	19,2	593
összmagyar átlag	0,9	0,1	0,4	0,4	1,7	2,5	30,6	31185*

* Henkey adatai 1994.X.26-i összesítés alapján

Herényi István (Budapest)

A keleti csatlakozott népek (Herény-Csécsény)

Bíborban született Konstantin görög császár A birodalom kormányzása c. művében tudósít a magyar és a kabar törzsekről. A magyar törzseket név szerint is felsorolja. A kabar törzsek nevét nem is említi. Kísérlet történt a kabar törzsnévek megállapítására (Oszkár, Varsány, Berény, Székely stb.).

A törzsnevek a Kárpát medencében településeken jelentkeznek (Nyék, Megyer, Kürt-Gyarmat, Tarján, Jenő, Kér és Keszi).

Az alap törzsneveken kívül 25-30 egyéb törzstörődék település is található. Feltevésünk szerint a nagyobb törzstörödékek a törzsfő (urak) kísérete voltak. A kisebb törzstörödékek pedig a nemzetségfők kíséretét alkották.

Kurszán kende kíséretét a kék kendek adták. Csaba vezérét a székelyek, Bulcsu horkáét a herények. Amikor 904-ben Kurszán kendét meggyilkolták a kék kendeket a határra telepítették. Ugyanígy jártak Csaba és Bulcsu kíséretének a tagjai is. amikor Csaba a székelyek egy részével Vardar vidékére költözött, illetve Bulcsu horka az augsburgi csata után kivégeztetett. (943, 955).

A kék kendeek valószínűleg a kazár kagán kíséretéből kerültek a kende kíséretébe (Kender kagán). A székelyek Györffy szerint az eszegel bolgárok közül valók, Benkő szerint eredetileg is magyarok. Újabb feltevés, hogy a székelyek alánok voltak.

A herények új adatok felbukkanása folytán a törökökhöz köthetők. Rásonyi László: *Onomasticon turcicum c.* művében *eren-chechen* nemzetség nevet említ. Az *eren* név a török birodalmakban többször is előfordul. A Kárpát medencében az *eren-chechen* Herény, illetve Csécsény településeken rögzíthető.

Kelemen Sándor (Csikszereda)

"Amikor látták, hogy falvaik lángba borulnak..."

A 17. századi erdélyi pogánybetörések Csikban

A 17. század második felében több alkalommal is végigdúlták Erdély területét a török-tatár seregek és azok szövetségesei, felbecsülhetetlen károkat okozva az anyagi és szellemi javakban, valamint a lakosság soraiban. Ezekből a borzalmakból Csiknak bőségesen kijutott, sokszor váltak települései majdnem néptelenné vagy akár a földdel egyenlővé.

II. Rákóczi György lengyelországi sikertelen hadjárata után a fejedelem visszafogadása váltotta ki Köprülü nagyvezír haragját, aki 1658-han - miután kinevezte Barcsay Ákost fejedelemmé - elrendelte Erdély megtámadását. A Bodza-szoroson át tatár, kozák, illetve moldvai és havasalföldi csapatok törtek be Erdélybe. Csik ugyan ez alkalommal nem szenvedett nagyobb károkat, de a tőle északra fekvő Gyergyói medencét végigdúlta.

Az 1661-es pogánybetörés Csik történetének egyik letragikusabb eseménye. Ali temesvári pasa büntető hadai amikor Udvarhely felől Csik határához értek, felajánlották a bántatlanságot, de Csik akkori vezetői inkább a harcot választották. Az eredmény katasztrofális. Mindazt, ami történt, Kájoni János joggal nevezte „Csik elrablásának”. Az 1661. október 21-i betörésnek esett áldozatul a Mikóvár és a csiksomlyói templom is.

Az utolsó nagy csiki tatárbetörésre 1694. február 13-án és 15-én került sor. Ez alkalommal főleg Felcsik volt az áldozat.

Keszeg Vilmos (Tarda)

Modern funkcionális mítoszok

A racionalista világszemlélet nem számolta fel a mitikus tudatot. A mítosz hol spontánul, hol - ideológiaként - tudatosan szerveződik, s az élet megélésének, az eszmények terjesztésének, átörökítésének eszköze. Így értelmezett mítoszok a 20. században is termelődtek.

Előadásomban egy aranyosszéki mítosz jelentésszerkezetét ismertetem. Balázs Ferenc, a két világháború közötti irodalom, falukutató mozgalom képviselője, a Tizenegyek és Erdélyi Fiatalok csoportosulások tagja az aranyosszéki Mészkőn dolgozott és halt meg 1937-ben. Alakja az utókor emlékezetében mitizálódott. E mítosz funkcióját elemzem előadásom első felében.

Folytatásként a „vörös mítosz”-t, a kommunista mítoszt bontom elemeire. Ismertetem szerveződését, működését, a vele szembeni állásfoglalást. Mindezt a korabeli sajtó, irodalom, folklór termékeire alapozva.

Kováts Zoltán (Szeged)

A Kárpát-medence népei a 9-10. században

A 10. század végén a Kárpát-medencét már a magyarul beszélők tömegei töltötték ki. A korábban itt élők szórványai rövid idő alatt beolvadtak a magyarságba.

A római légiók kivonulása után a Tiszántúlon és Erdélyben a gepidák állama állt fent 566-ig. A gepidák behódoltak a hunoknak. A zömében türk nyelvet beszélő hunok visszavonulása után (454) önálló államiségük megszilárdult.

566-67-ben a langobárdokkal összefogva - az akkor még türk nyelvet beszélő avarok - megdöntötték a gepidák államát. A langobárdok az avarok elől Észak-Itáliába vonultak. Az avarok elérték az Enns folyót.

A 600-as évek utolsó évtizedeiben „griffes-indás“ leletanyag jelenik meg a sírokban. E tömegek már minden bizonnyal magyarul beszéltek.

Nagy Károly bajorjai 791-ben és 795/96-ban legyőzték az avar fejedelem csapatait, de az avarok tömegei továbbra is itt maradtak.

A 800-as évek első évtizedeiben - délről - szlávok húzódtak a Kárpát-medencébe (Bulgária és Nagy-Morávia).

A 895-ös honfoglalás magyarjainak nagy tömegei is antropológiailag a türkökre emlékeztetnek (turánid, pamiri, keleti-mediterrán).

A Kárpát-medencében talált gepida, szláv töredékek hamar beolvadtak a magyarságba. Az avar-kor esetleg még türkül beszélő csoportjai, valamint a magyarokhoz csatlakozott török nyelvű kabarok is rövid időn belül elmagyarosodtak.

Lekli Béla (Budapest)

Szatmár neve

1. Török eredetű helyneveinkről is magyarázatukról általában
2. Szatmár neve Anonymusnál
3. Pesty Frigyes a Hunfalvi Pál által adott és a román, illetve zsidó Szatmár név-magyarázatokról

4. Szatmár német nyelvi megfejtése
5. A Satumare (Nagyfalu) román nyelvi magyarázat Melich János által adott cífolata
6. Szatmár város és megye nevének történeti adatai Cariolan Suciunál (A Satumare alak 1851-ig egyszer sem fordul elő!)
7. A történelmi Magyarországon előforduló más Szatmár személy- és helységneveink.
8. Pais Dezső Szatmár, Szatymar, Szata és Szat rokon nevekről, azok török voltáról.
9. A szerző kiegészítése a Szatmár név török etimológiájához
10. Kiss Lajos földrajztudós szótára Szatmár címszavainak korrekciója.

Nagy Kálmán (Budakeszi)

A 895. évi magyar honfoglalás egyes vitás kérdései

A népek eredetének keresése és a történelmi tudat.

A népek kialakulása, honszerzése. A népvándorlás okai és népei. Mít kell tudni a 895- évi magyar honfoglalásról?

Európa - részletesen a Kárpát-medence - népei, hatalmi-politikai viszonyai a 9-10. század fordulóján, a hunok és avarok.

A magyarság jellemzői - embertani képe, nyelve. külső megjelenése, erkölcsi tényezői, szellemi és anyagi műveltsége, fegyverzete, hadművészete, erőviszonyai.

A 895-évi honfoglalás diplomáciai-katonai előkészítése, (839., 862., 892., 894. évi hadjáratok, bizánci, morva, frank szövetségben).

A honfoglalás hadműveletei, a 895. évi bolgár háború, a Kárpát-medence északkeleti és középső részének elfoglalása, az első itáliai hadjárat (898-900), a Dunántúl, Dél-Erdély és Észak-Nyugat birtokbavétele, Morvaország elfoglalása. A nyugati gyepű kiterjesztése.

Árpád nagyfejedelem kiemelkedő hadvezéri és államszervezői tevékenysége. A magyar könnyűlovas haderő európai súlya és szerepe.

A magyarok 895. évi honfoglalásának nemzeti, európai és művelődéstörténeti jelentősége. A honfoglalás rövid összefoglalása.

Oláh Sándor (Csikszereda)

Magyar görög katolikus „románok“. Vallási-etnikai feszültségek egy székely faluban a két világháború között

A dolgozatban egy székely faluban a két világháború között lezajlott etnikai, vallási folyamatok vizsgálatával rekonstruáljuk, egy kulturális hegemoniára tö-

rekvő stratégia kudarcát. Homoródalmás a 17-18. században a székely lakosság mellé, betelepedett jónéhány görög katolikus vallású román család is. A 20. század elejére ezek a családok elmagyarosodtak, keveredve az unitárius vallású székelyekkel, többen áttértek ezek hitére, mások megtartották vallásukat. Szertartásuk nyelve magyar volt, a ma még élő legidősebb emlékezők szerint, lelkészük magyar görög katolikusnak mondta híveit. Az impériumváltás után, a húszas évek közepétől a faluba helyezett román nemzetiségű görög katolikus lelkész, változatos eszközökkel - olykor a karhatalmi kényszert és más agresszív eszközöket igénybe véve - igyekszik szaporítani hívei számát, gyarapítani egyháza vagyónát. Az erőszakos beavatkozás a hitéletbe, megzavarta a falu életvilágában a korábbi együttélésben kialakult kulturális kölcsönhatások megállapodott, az egyéni és közösségi gyakorlatba beépült mintáit.

A lelkész a harmincas évek végén, állami támogatással és kényszermunkával, egy méreteiben jóval a szükségletek fölötti, impozáns templomot épített a faluba. A felhalmozódott - etnikai színezetet nyert - feszültségek a bécsi döntés után, a még befejezetlen görög katolikus templom lebontásához vezettek. Dolgozatunkban a korszakot átéltek emberek elnyomottság-tapasztalatának szemszögéből vizsgáltuk az eseményeket.

Pál-Antal Sándor (Marosvásárhely)

Csikmadaras a két világháború között

Csikmadaras története a két világháború között magán viseli az erdélyi, székelyföldi települések mindennapi életére jellemző vonásokat.

Az új államkeretek közé került falu életét vizsgálva bemutatásra kerülnek a politikai élet megnyilvánulásai az anyanyelvű iskola kálváriája, valamint a gazdasági élet főbb jellemzői: a parlamenti választás során a hatalom részéről elkövetett visszaélések, a helyi önkormányzat, a közigazgatás állami ellenőrzés alá vonása, illetve befolyásolása, a román tanítási nyelvű iskola felállítása egy teljesen magyar anyanyelvű faluban, ezzel párhuzamosan a felekezeti iskola erőszakkal elkövetett bezárása stb. A gazdasági élet terén bekövetkezett változások közül tárgyalásra kerül a nyomásrendszer felszámolása és a szabad gazdálkodásra való átérés, az erdőkitermelés és a fafeldolgozás fellendülése, majd hanyatlása, a közbirtokossági érdekelletétek miatt bekövetkezett meghasonlás, a falu két táborra - jog és egyenlőség - pártra szakadása, a helyi házi- és kézműipar - elsősorban a fazekasság - hanyatlása.

Pozsony Ferenc

A szászok szerepe az erdélyi népi kultúra gazdagításában

Előadásomban arra a kapcsolatrendszerre szeretnék figyelmeztetni, ami az erdélyi középkor idején született a szászok és a magyarok között.

Véleményem szerint a szászok betelepedésével az erdélyi régió nagyon sok szempontból gyarapodott, gazdagodott. Egy nyugati típusú népcsoport élt együtt a magyarsággal szinte 850 éven át.

A két nép közötti kapcsolat az úgynevezett „nagy történelem“ síkján nem volt a legbarátságosabb, mivel nagyon sok konfliktus színezte ezt az együttélést. A 19. század közepétől az értelmiségiek egy része túlhangsúlyozta a szászok kultúra-közvetítő szerepét ebben a régióban. A fasiszta ideológiák légkörében ezt argumentumként használták fel a hazai németek kulturális és faji felsőbbrendűségének bizonyítására.

A második világháború után fokozatosan feloldódni látszottak a néprajzkutatók körében a sztereotípiák, görcsök és higgadtabb hangon elemezni kezdték e két népcsoport igazi, reális együttélését.

Véleményem szerint e két nép között gazdasági, kulturális és társadalmi érdek-szövetség működött. Ez leginkább a középkorban valósult meg. Ezt a közös hullámhosszat fejezte ki a területi, politikai, gazdasági és kulturális autonómiájuk. Ennek megszüntetése egyúttal a szászok eltűnését is eredményezte.

Kulturális téren a szászok nagyon sok színnel gyarapították e régió arculatát. Folyamatos kapcsolatban állottak a nyugati, belső német területekkel, ahonnan ők is közvetítették az európai kultúra legújabb vívmányait, eszméit.

A szászok szerepét, reális hatását éppen napjainkban érezzük legjobban, amikor az utolsó 70 év történéseinek hatására elhagyták Erdélyt. Szerepük egyensúlyt jelentett etnikai és kulturális téren. Helyettük egy balkáni típusú, más kultúrájú népcsoport érkezett Erdélybe, ami új helyzetbe állította az itteni magyarságot.

Révész László (Bern)

Az átmenet nehézségeiről Kelet Közép-Európában

Peresztrojka után, az egykori Szovjetunió utódaként fellépő Oroszország politikája nagyban befolyásolja a környező államok, de Európa állapotát és jövőjét is.

Az előadás a továbbiakban ennek a befolyásnak a részleteit elemzi, az egyes országokban részletesen, főleg az adott országok újságjainak híryaga alapján.

**A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Harmadik (Csikszeredai)
Övezeti Történésztalálkozója
Csikszereda, 1995. június 1-3.**

MŰSOR

Június 1. csütörtök Levezető elnök: dr. Csihák György (Zürich), a ZMTE elnöke

---

- 9.00-11.00 **Ünnepélyes megnyitó:** Sántha Pál Vilmos, Hargita Megye Tanácsának elnöke, dr. Csedő Csaba István, Csikszereda város polgármestere és a védnökök: Beder Tibor, Hargita Megye főtanfelügyelője, Lászlóffy Pál István, a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségének elnöke, Pataki Imre, a Kritérion Alapítvány igazgatója. Házirend, bemutatkozás. A Találkozó elnökségének megválasztása.
- 11.00-11.25 **Előadás:** Dr. Kováts Zoltán (Szeged), főiskolai docens, a történelemtudomány kandidátusa, a Magyar Tudományos Akadémia Demográfiai Bizottság tagja (ZMTE): *A Kárpát-medence népei a IX-X. században*
- 11.25-11.50 Nagy Kálmán (Budakeszi), hadtörténész, ny. huszárezredes (ZMTE): *A 895. évi magyar honfoglalás egyes vitás kérdései*
- 12.00-12.25 Dr. Herényi István (Budapest), a történelemtudomány kandidátusa, (ZMTE): *A keleti csatlakozott népek (Herényi-Csécsény)*
- 12.25-12.50 C. Tóth János (Budapest), történész, a Szent György Lovagrend tagja: *Szent István törekvései a magyar és a keresztény kultúra egységének megteremtésére*

Levezető elnök: Dr. Herényi István (Budapest), a történelemtudomány kandidátusa (ZMTE)

- 14.30-14.55 **Előadás:** Muckenhaupt Erzsébet (Csikszereda), a Csiki Székely Múzeum régésze: *Az Apor-kódex kötése (prizmavetítővel)*
- 15.00-15.25 Dr. Endrey Antal: *(Melbourne), történész (ZMTE): Erdély története dióhéjban*
- 15.25-15.50 Kelemen Sándor (Csikszereda), filozófia-történelemtanár: *„Amikor látták, hogy falvaik lángba borulnak... “ A XVII. századi erdélyi pogánybetörések Csikba*
- 16.00-16.25 Dr. Csedő Csaba István (Csikszereda), orvos: *A moldvai csángók helyzete*
- 16.25-16.50 DR. Balázs Lajos (Csikszereda), a néprajztudomány doktora: *Pogány és keresztény rítusok a haldokló fölött – Csikszentdomokoson*
- 17.00-17.25 DR. Garda Dezső (Gyergyószentmiklós), a történelemtudomány doktora: *A székelységről a fejedelemség korában*

- 17.25-17.50 Dr. Endrey Antal (Melbourne), történész (ZMTE): *A Nimród-monda*
- 18.00-18.50 **Kerekasztal-beszélgetés. Résztvevők:** Balázs, Csedő, C.Tóth, Endrey, Garda, Kelemen, Kováts, Muckenhaupt, Nagy
Tárgy: Sajátos vonások Délkelet Kárpát-medence történelmében és népi kultúrájában a középkorig
- 20.00-22.00 Állófogadás a polgármesteri hivatal tanácstermében. Részvétel csak meghívóval

---

Június 2. péntek Levezető elnök: DR. Balázs Lajos (Csikszereda), a néprajztudomány doktora

---

- 9.00-9.25 Előadás: Dr. Halabuk József (Budapest), főiskolai docens, a történelemtudományok kandidátusa, (ZMTE): *Erdély képviselője a magyar országgyűlésben*
- 9.25-9.50 DR. Egyed Ákos (Kolozsvár), a történelemtudomány doktora, a MTA külső tagja: *Csikszék az 1848 októberi agyagfalvi Székely Nemzeti Gyűlés és Bem 1849. évi téli hadjárata közötti időben. A székely szolidaritás 1848-ban*
- 10.00-10.25 Bíró Dónát (Szászrégen), történelemtanár: *A székely közbirtokosság és a csikmadarasiak erdőkitermelési múltjáról*
- 10.25-10.50 Dr. Lekli Béla (Budapest) a történelemtudomány kandidátusa, levéltáros: *Szatmár neve*
- 11.00-11.25 DR. Demény Lajos (Bukarest), a történelemtudomány doktora, a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja: *Erdély neve és fejedelmének címe a kora újkori román forrásokban*
- 11.25-11.50 Pozsony Ferenc (Kolozsvár), egyetemi adjunktus, néprajzkutató: *A századok szerepe az erdélyi népi kultúra gazdagításában*
- 12.00-12.25 Dr. Keszeg Vilmos (Kolozsvár), egyetemi adjunktus, néprajzkutató: *Modern funkcionális mítoszok*
- 12.25-13.25 **Kerekasztal-beszélgetés. Résztvevők:** Bíró, Demény, Endrey, Egyed, Halabuk, Lekli, Pozsony
Tárgy: Transzylvanizmus - mint övezeti szervező eszme
- 14.00-14.50 **Sajtótájékoztató:** a Megyei Tanács gyűléstermében
- 15.00-17.00 **Megbeszélés.** Részvétel csak névreszóló meghívóval

---

Levezető elnök: Sántha Pál Vilmos (Csikszereda) Hargita Megye Tanácsának elnöke

---

- 17.00-17.25 **Előadás:** Dr. Csihák György (Zürich), a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület elnöke: *Övezetek Európája – a kisállamok jövője*
- 17.25-18.30 **Kerekasztal-beszélgetés. Résztvevők:** Beder, Csámpai, Csedő, Csihák, Ferenczy, Halabuk, Lászlóffy, Pataki

Tárgy: A kisállamok jövője

Levezető elnök: DR. Egyed Ákos (Kolozsvár), a történelemtudomány doktora, a MTA külső tagja

---

20.00-20.25 **Előadás:** Dr. Csámpai Ottó (Pozsony), szociológus, (ZMTE): *Hagyomány - embertípus - eredettudat*

20.25-20.50 Pál-Antal Sándor (Marosvásárhely), megyei levéltáros: *Csikmadaras a két világháború között*

21.00-21.25 Oláh Sándor (Csikszereda), antropológus: *Magyar görög katolikus „románok”. Vallási-etikai feszültségek egy székely faluban a két világháború között*

21.25-22.00 **Kerekasztal-beszélgetés. Résztvevők:** Balázs, Bíró, Csámpai, Csedő, Keszeg, Kováts, Oláh, Pál-Antal, Sántha

Tárgy: Történelmi szükségszerűség-e, a nemzetiségi helyzetben élők beolvadása egy többségi nemzetbe?

Június 3. szombat Levezető elnök: Dr. Csihák György (Zürich), a ZMTE elnöke

---

9.00-10.30 A találkozó ünnepélyes befejezése

Beszédet mond: A Találkozó társelnökei, elnöke, védnökei, fővédnökei

Fakultatív részvétel a csiksomlyói zarándoklaton

Beküldött előadás:

Dr. Balás Gábor (Budapest) ZMTE: *Székelységet és Erdélyt érintő lényeges őstörténeti adatok*. Dr. Henkey Gyula (Kecskemét) ZMTE: *A székelyföldön végzett etnikai-embertani vizsgálatok főbb eredményei*. Dr. Révész László (Bern) ZMTE: *Az átmenet nehézségeiről Kelet- Közép-Európában*. Dr. Vámos-Tóth Bátor László (Honolulu) ZMTE: *1) Csik-Szék. 2) Kárpátalja TAMANA nevei*

Megjegyzés: Valamennyi előadás színhelye a Kriterion Ház előadóterme (Petőfi út 4. I. em.)

ZMTE = a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület tagja

A résztvevők szabadon választják meg hogy mikor kívánnak megjelenni.

KÖTELEZŐ a megjelenés, amikor valaki ebben a műsorban név szerint szerepel.

A Találkozó egész ideje alatt szakmai könyvek árusítása

A ZÜRICHI MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET NEGYEDIK (SZÉKELYUDVARHELYI) ÖVEZETI TÖRTÉNÉSZTALÁLKOZÓJA

Felhívás

Időpont: 1996. május 23-25.

Hely: Székelyudvarhely, Polgármesteri Hivatal díszterme.

Rendező: Székelyudvarhely város, Zürichi Magyar Történelmi Egyesület és a Polgármesteri Hivatal.

Fővédnök: dr. Ferenczy Ferenc, Székelyudvarhely polgármestere, Sántha Pál Vilmos, Hargita Megye Elnöke.

Védnök: Kovács Sándor, székelyudvarhelyi római katolikus főesperes, dr. Csihák György, a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület elnöke, dr. Balázs Lajos, (Csikszereda), főiskolai előadó tanár, a néprajztudomány doktora, Beder Tibor főtanfelügyelő (Csikszereda), prof. dr. Demény Lajos (Bukarest), a történelemtudomány doktora, Vofkori György történelemtanár, (Székelyudvarhely).

Tárgy: Dél-kelet Kárpát-medence történelme, régészete, néprajza, művészete stb., különös tekintettel a 15-16. századra.

Előadóként résztvehet: bárki, aki választott témájában legalább egy szakmai dolgozatot már közzétett. Rendelkezésre áll 25 perc (dia-, fólia- és videovetítő van). Mivel az előadásokat könyvben megjelentetjük, a helyszínen nyomdakész kéziratot kérünk. Az elhangzott előadás az egyesület és a szerző közös tulajdona.

Jelentkezés: 1996. április 30-ig, Székelyudvarhely polgármesteri hivatalában: RO-4150 Odorheiu-Secuiesc (Székelyudvarhely), Szabadság tér 5., (telefon: 66/211-145, fax: 66/252-032) vagy az Egyesület címén: CH-8047 Zürich, Pf. 502., írásban, az előadás címével, időigényével, maximum 20 soros foglalattal és a már megjelent dolgozattal, vagy arra való hivatkozással. Aki nem kap május 15-ig elutasító választ, az a Találkozón előadhat.

Résztvételi díj: nincs, minden résztvevő fedezi a saját költségét.

Költségek: szállás diákszállóban, többágyas szobában, díjmentesen (vállfát, szappant és törülközőt hozni kell). Étkezés diákmenzán napi US \$ 2,5-nek megfelelő lej (reggeli, ebéd, vacsora).

Fizetés: a helyszínen, érkezéskor, előre. Jelentkezéskor rendelni kell szállást és étkezést a teljes időtartamra.

Az ellátás kezdete: május 22-én vacsorával, vége május 25-én ebéddel.

Érkezéskor jelentkezés: a Tamási Áron Gimnázium Kollégiumában: RO-4150 Odorheiu-Secuiesc, Márton Áron tér 4. Nyitva május 22-én 8⁰⁰ órától május 25-én 8⁰⁰ óráig.

Napirend: kezdés május 23-án 8⁰⁰ órakor, zárás 25-én 10⁰⁰ órakor. Részletes napirend a helyszínen.

Május 25-én délelőtt zarándoklat Csiksomlyóra (fakultatív), délután történelmi kirándulás előadásokkal. A Találkozón a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Nyilatkozata és Házirendje érvényes. Betegségi és baleseti biztosításáért minden résztvevő maga felel. Minden érdeklődőt is – saját költségére – szeretettel vár a Rendezőség.

Székelyudvarhely/Zürich, 1995. június 7.

dr. Ferenczy Ferenc
Székelyudvarhely
polgármestere

Kovács Sándor
róm. kat. főesperes

dr. Csihák György
a ZMTE elnöke

Sántha Pál Vilmos
Hargita megye elnöke

Mohos Zoltán rajza

Jegyzőkönyv

Felvetetett 1996. május 25-én Székelyudvarhelyen, a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 1996. május 23-25 között megtartott Negyedik Övezeti Történésztalálkozóján

A találkozó az előzetesen kiküldött meghívók alapján, áldozatkész magánszemélyek szervező munkája révén jöhetett létre. A Találkozó résztvevői elfogadták a Zürichben 1986. február 10-én kiadott „Nyilatkozat”-ot és „Házirend”-et. Ezen dokumentumok szellemében tartottak előadásokat a hét országból (Románia, Ausztrália, Kanada, Magyarország, Német Szövetségi Köztársaság, Svájc, Szlovákia) érkezett kutatók (Kanadából elküldték az előadás anyagát), hogy ismertessék kutatásaik eredményeit, véleményt és tapasztalatokat cseréljenek, és hatékonyan vegyenek részt az övezet történelmének lényeges kérdései felvetésében és esetleges megoldásában. E Találkozón a három világrészről 15 szakember összesen 10 előadást tartott. Továbbá sor került videofilm vetítésre, sajtótájékoztatóra, kerekasztal-beszélgetésekre az előadókkal, valamint megbeszélésre a város vezetőivel és további illetékesekkel a jövőbeli együttműködésről. A résztvevők önkéntesen résztvettek a csiksomlyói zárandoklaton.

A Találkozót ünnepélyesen megnyitotta dr. Ferenczy Ferenc, Székelyudvarhely polgármestere és dr. Csihák György, a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Magyar elnöke, továbbá a Találkozó elnöke és társelnöke.

A Találkozót üdvözölte a magyarországi résztvevők nevében Németh József Tapolcáról. Ezek után röviden bemutatkoztak a társelnökök, az előadók és résztvevők.

A teljes műsort mellékeljük.

Közös elhatározás alapján a következő rendezvényre: a Tizenegyedik Magyar Őstörténeti Találkozóra és az Ötödik Magyar Történelmi Iskolára 1996. augusztus 11-18 között Tapolcán kerül sor. Az előkészítést a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület végzi, mint a Találkozó és az Iskola titkársága, a tapolcai Polgármesteri Hivatal közreműködésével.

Határozatba ment, hogy jövőre, Pünkösöd előtt (1997. május 15-17) lesz a következő Övezeti Történésztalálkozó Csikszeredán.

Prof. dr. Ferenczi István (Kolozsvár)
a Találkozó elnöke

dr. Csámpai Ottó (Pozsony)
a Találkozó társelnöke

dr. Csihák György (Zürich)
a Titkárság vezetője

Himnuszok. Védnökök. Bemutatkozás. Melléklet.

**A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Negyedik
Övezeti Történésztalálkozója
Székelyudvarhely, 1996. május 23-25**

Műsor (tervezet)

Május 23. Csütörtök Levezetőelnök: Dr. Csihák György (Zürich) a ZMTE elnöke

---

- 9.00-10.00 **Ünnepélyes megnyitó.** Dr. Ferenczy Ferenc, Székelyudvarhely polgármestere
Házirend, bemutatkozás. A Találkozó elnökségének megválasztása
- 10.10-10.25 **Előadás:** Prof. Dr. Ferenczi István, Kolozsvár, ZMTE: *Az erdélyi töröknyelvű bulakokról*
- 10.25-11.00 **Előadás:** Dénes István, Barót: *Az alsórákosi Tepő vára (diavetítés-sel)*
- 11.10-12.00 **Kerekasztal-beszélgetés. Résztvevők:** Endrey, Ferenczi, Kováts, Szekeres
Tárgy: Sajátosságok Dél-kelet Kárpát-medence őstörténetében
- 13.00-14.50 **Városnéző séta** - Székelyudvarhely történelmi nevezetességeinek megtekintése
-

Levezető elnök: Dr. Csámpai Ottó (Pozsony), a szociológiatudomány kandidátusa, ZMTE

- 15.00-15.50 **Előadás:** Dr. Kováts Zoltán, Szeged, a történelemtudomány kandidátusa, a MTA Demográfiai Bizottság tagja, ZMTE: *A moldvai magyarok múltja az új kutatások tükrében*
- 16.00-16.50 **Előadás:** Dr. Balázs Sándor, Csikszereda: *Dél-kelet Kárpát-medence a 15-16 században. (Kelet-Erdély gazdasága)*
- 17.00-18.00 **Kerekasztal-beszélgetés. Résztvevők:** Balázs, Endrey, Ferenczi, Kováts, Rókusfalvy
Tárgy: A 15-16. század, és Dél-kelet Kárpát-medence arculatának átalakulása. Miként határozza meg a jelen a jövőt?
- 18.00-20.00 **Állófogadás a Polgármesteri Hivatalban**
- 20.00-22.00 **Videofilm** - *Beszélgetés a magyar őstörténetről*
Résztvevők: Dr. Csihák György, a ZMTE elnöke (Zürich), Dani D Pál történész (London), Erdélyi Balázs múzeumigazgató (Tapolca), Lukács József régész (Kassa), Stamler Imre iskolaigazgató (Somogyjád)

Május 24. péntek Levezető elnök: Prof. Dr. Ferenczi István (Kolozsvár), ZMTE

9.00-9.35 **Előadás:** Róth András Lajos, Székelyudvarhely: *Iskoláink milleneumi ünnepségei. (Az előadás után válasz kérdésekre)*

9.35-10.35 **Előadás:** Szekeres István írástörténétkutató, Budakalász, ZMTE: *Székely-hun írásjelek a hunok és a koraavarok régészeti leletein*

10.45-11.20 **Előadás:** Ráduly János, Kibéd, ZMTE: *Maros Megye feliratos rovásemlékei*

11.30-12.20 **Kerekasztal-beszélgetés. Résztevők:** Ráduly, Szekeres

Tárgy: Rovásírásunk bizonyít-e hun - avar - magyar kulturális rokonságot

12.30-13.00 **Sajtótájékoztató**

14.00-14.50 **Megbeszélés a Polgármesteri Hivatalban.** Résztevők a Találkozó bejegyzett résztvevői és a meghívott vendégek

---

Levezetőelnök: Sántha Pál Vilmos (Csíkszereda), Hargita megye Tanácsának elnöke, ZMTE

15.00-15.40 **Előadás:** Dr. Endrey Antal történész (Hódmezővásárhely), ZMTE: *Az autonóm Erdély és az erdélyi autonómiák*

16.40-17.40 **Előadás:** Dr. Csihák György (Zürich), ZMTE: *Közép-Európa útja az övezetek Európájához*

17.50-18.40 **Kerekasztal-beszélgetés. Résztevők:** Csámpai, Csihák, Endrey, Ferenczy Ferencz, Rókusfalvy

Tárgy: Dél-kelet Kárpát-medence mai helyzete, és az övezetek Európája mint jövő

Május 25. szombat Levezetőelnök Dr. Csihák György (Zürich), a ZMTE elnöke

9.00-10.30 **A Találkozó ünnepélyes befejezése**

Beszédet mond: a Találkozó elnöke, védnökei, fővédnöke

Fakultatív részvétel a csíksomlyói zárandoklaton

Beküldött előadás:

Simon Zoltán történész (Vancouver), ZMTE: Dióhéj a magyar történelemben

---

Megjegyzés: Valamennyi előadás színhelye a Polgármesteri Hivatal díszterme

ZMTE = Zürichi Magyar Történelmi Egyesület tagja

A résztvevők szabadon választják meg, hogy mikor kívánnak megjelenni.

Kötelező a megjelenés, amikor valaki ebben a műsorban név szerint szerepel.

A Találkozó egész ideje alatt szakmai könyvek árusítása

Felhívás

A ZÜRICHI MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET ÖTÖDIK (CSIKSZEREDA) ÖVEZETI TÖRTÉNÉSZTALÁLKOZÓJA

Időpont: 1997. május 15-17.

Helye: Csikszereda, Kriterion Ház, Petőfi utca 4.

Rendező: Csikszereda Önkormányzata, Hargita Megye Tanácsa és a ZMTE.

Fővédnök: dr. Csedő Csaba István, Csikszereda polgármestere és Kolumbán Gábor, Hargita Megye Tanácsának elnöke.

Védnök: dr. Demény Lajos történész professzor, dr. Balázs Lajos tanár, a néprajztudomány doktora, Beder Tibor Hargita megye főtanfelügyelője, dr. Csihák György a ZMTE elnöke, Lászlófy Pál István a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségének elnöke, Pataki Imre a Kriterion Alapítvány igazgatója.

Tárgy: Dél-kelet Kárpát-medence történelme, régészete, néprajza, művészete.

Előadóként résztvehet: bárki, aki választott témájában legalább egy dolgozatot már közzétett. Rendelkezésre áll 25 perc (dia- és fóliavetítő van). Mivel az előadásokat igyekszünk könyvben megjelentetni, a helyszínen nyomdakész kéziratot kérünk. Az elhangzott előadások az Egyesület és a szerzők közös tulajdona.

Jelentkezés: 1997. április 30-ig Csikszereda Polgármesteri Hivatalában RO-4100 Miercurea Ciuc, Vár tér 1., Szekeres Adorján kulturális referens (telefon: 0040/66/115-120, fax: 111-165), vagy a ZMTE zürichi címén: Ungarisch Historischer Verein Zürich, CH-8047 Zürich, Postfach 502. A jelentkezésnek tartalmaznia kell: az előadás címét, időtartamát, 20 soros összefoglalóját, valamint az eddigi közlésekre való utalást. Aki nem kap május 10-ig elutasító választ, az a Találkozón előadhat a kért időtartamban.

Hivatalos és munkanyelv a magyar.

Résztvételi díj nincs, minden résztvevő fedezi a saját költségeit.

Költségek: szállás ára naponta személyenként 3 USA dollárnak megfelelő lej. Étkezés (reggeli, ebéd, vacsora) személyenként naponta 5 USA dollárnak megfelelő lej.

Fizetés: a helyszínen, érkezéskor, előre. Támogatásért való folyamodás lehetősége adott a fővédnökökhöz, 1997. április 30-ig. Jelentkezéskor rendelni kell: szállást és étkezést a teljes időtartamra.

Az ellátás kezdete: 1997. május 14. vacsorával, vége: május 17. reggelivel.

Érkezéskor jelentkezés a Találkozás helyszínén. Ezekkel a feltételekkel a szolgáltatások (szállás, étkezés) a Találkozó előtt és után 1-2 nappal is igénybevehető.

Napirend: kezdés május 15-én 9⁰⁰ órakor. Ezt követően részt lehet venni a csik-

somlyói búcsún. Részletes műsor a helyszínen. A Találkozón a ZMTE Nyilatkozata és Házirendje érvényes.

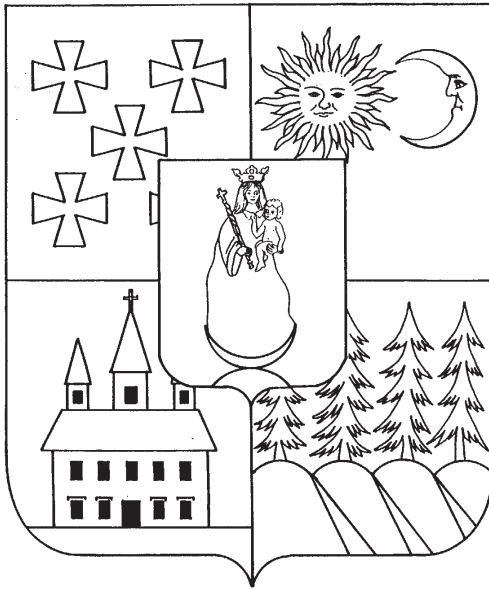
Minden érdeklődőt – saját költségére – szeretettel vár a Rendezőség.

Csikszereda-Zürich, 1996. november 22.

dr. Csedő Csaba István
Csikszereda polgármestere

Kolumbán Gábor
Hargita Megye
Tanácsának elnöke

dr. Csihák György
a ZMTE elnöke

Hargita Megye

Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Ötödik (Csikszeredai) Övezeti Történeztalálkozója

Csikszereda, 1997. május 15-17

A rendezvény védnöke:

dr. Csedő Csaba István, Csikszereda város Polgármestere

dr. Csihák György a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület (ZMTE) elnöke

Pataki Imre a Kriterion Alapítvány igazgatója és

Sántha Pál Vilmos, Csikszereda város RMDSZ elnöke

A Találkozó elnöke:

dr. Csámpai Ottó (Pozsony) a ZMTE alelnöke, a szociológia tudomány kandidátusa, a Nagyszombati Egyetem tanszékvezető helyettese

JEGYZŐKÖNYV

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 1997. május 15-17 között, Csikszere-dán rendezte az Ötödik Övezeti Történeztalálkozóját. A rendezvény az Egyesület 1996. évi taggyűlése határozatára és kiküldött Felhívása alapján jött létre és zajlott le.

A találkozó előkészítését Csikszereda város önkormányzata, az RMDSZ városi vezetősége és a Kritérium Alapítvány végezte.

A találkozó megnyitóján a résztvevők elfogadták az Egyesület Nyilatkozatát és Házirendjét (mellékelve).

A találkozó főtémája „A Dél-Kelet Kárpát-medence történelme, régészete, néprajza és művészete”.

A résztvevők 12 előadást halhattak ezekből az országokból: Románia, Anglia, Magyarország, Svájc és Szlovákia. A találkozón 21 szakember és 84 vendég vett részt a felsorolt országokból. Az előadásokon túl, lezajlott 4 kerekasztal-beszélgetés a Székelyföld öngazgatósági törekvéseinek történetéről és az övezetek Európájáról és egy videofilm vetítés. Az egybegyűltek részt vettek egy képzőművészeti kiállításon és megkoszorúzták a Magyar Honfoglalási Emlékművet a Hargita-Tolvajos tetőn. A találkozó előadói meghívást kaptak egy fogadásra az RMDSZ Csikszeredai Szervezete részéről. A rendezvény után a résztvevők ellátogattak a Csiksomlyói búcsúra.

Csikszereda, 1997. május 17.

Dr. Csámpai Ottó (Pozsony)
a Találkozó elnöke

Pataki Imre (Csikszereda)
a Találkozó védnöke

Sántha Pál Vilmos (Csikszereda)
a Találkozó védnöke

Dr. Csihák György (Zürich)
a Titkárság vezetője

Himnuszok. Védnökök. Bemutatkozás. Mellékletek.

Az előadások foglalata

Balázs Sándor (Csikszereda)

Gazdaság és életmédium a Székelyföldön a 19. század végén és a 20. század elején

A székelyföldi gazdaságot és életmédiumot a függőségi viszonyok változatosága jellemzi. A települések lakói közül sokan bér munkából éltek. A gazdasági szerkezet átalakulása a kisárutermelésről való áttérés a gyáripari tevékenységre átfogta a székelyföldi városokat és a nagy községeket. A gazdaság, munkaviszonyok és életmédium értékmérője a foglalkoztatottak száma és a munkabér, a különböző ágazatokban. A 19. század végén a Székelyföld viszonylagos iparfejlődése elmaradottságával társulva kisebb növekedési ütemet ért el a Kárpát-medence többi régióhoz viszonyítva. A bér munkaviszonyok ösztönző hatással voltak a helyi erőforrások hatékonyabb felhasználására. A székelyföldi szakosított foglalkozások kedvezőbb feltételeket teremtettek a gyárszerű ipari vállalkozások fejlesztésére. A vidék gazdasági fejlődését vizsgálva nem feledkezhetünk meg arról, hogy Kelet-Európának ez a része is megkésve bontakozott ki a hűbéri társadalmi rendszerből. A haladó polgári viszonyok jelei 1867 után éreztetik hatásukat a szabadság, társadalmi és a nemzeti tudat formálása terén. E vidéken Erdély és a Kárpát-medence többi régióhoz viszonyítva lassúbb a tőkefelhalmozás. A székelyföldi gyáripar kezdete és korszakának a megkésése, az előző századok társadalmi rendjének, életviszonyoknak, környezetnek, országot és népet védő feladatok teljesítésének, katonáskodásnak és sok más helyi hagyománynak tulajdonítható.

Boros László (Nyíregyháza)

A Kárpát-medence feudális és kora kapitalista kori szőlő-és borgazdaságának földrajzi alapjai és jellemzői

A szőlő fény- és hőigényes növény, amely legalább 9 °C és legfeljebb 21 °C évi átlagos hőmérsékletet, 2000 óra, vagy afeletti napfénytartamot s 500-600 mm csapadékot igényel. A talajjal szemben kevésbé igényes, de meghálálja a fokozott talajerő-visszapótlást. A Kárpát-medencék (Nagy-Alföld, Erdélyi medence) de különösen az azt övező peremhegységek, dombosági tájak optimális vagy közel optimális földrajzi feltételeket biztosítanak a szőlőtermesztés számára. A minőségi szőlő-bortermelés a délies fekvésű lejtős térszínhez kötődik, más kitettségű lejtőkön, ill. síksági tájakon csupán különböző minőségű asztali borok, ill. étkezési (csemege) szőlő termesztethető. A szőlő őshonos a Kárpát-medencében. A legrégibb Vitis-fajú levéllenyomat (*Vitis hungarica nova* sp.) az óharmadkorból szár-

mazik. Minden valószínűség szerint a kelták Kr. e. a 111. században már ismerték és termelték ezen ízletes és hasznos növényt. A honfoglaló magyarság több helyen (pl. Tokaj-Hegyalján) szőlőültetvényeket talált. A földművelővé vált magyarság hamar felismerte a szőlő jelentőségét, s megtalálta termelése számára az optimális termőhelyeket Pozsonytól Tokajig, s Ungtól Szatmáron, a Küküllő vidéken át Aradig.

Erdélyben a Küküllő menti szőlők eredete az 1100-as évekre vezethető vissza. 1140-1180 között a Rajna és a Mosel mellékéről bevándorolt németek magukkal hozott szőlővesszőket telepítettek Erdély különböző helyein, ezzel tovább fejlesztették a táj (magyar) szőlő- és borkultúráját. Az aradi borok kitűnőségét 1173-ból és 1196-ból származó oklevelek bizonyítják. A 14. századra virágzó szőlőkultúra alakult ki Dicsőszentmárton környékén, továbbá az Érmelléken és a Szilágyságban. Bethlen Gábor, majd I. Rákóczi György fejedelemsége idején fontos kereskedelmi cikké vált Erdélyben is a bor. Bár a rossz közlekedési útviszonyok, s a nagy távolság miatt az erdélyi borok külpiacon történő értékesítése sok nehézségbe ütközött, s nem tudott versenyezni a tokajival, termelése folyamatosan (esetenként visszaesésekkel) növekedett, s fontos jövedelem forrássá, ill. kiegészítővé vált. 1853-ban Erdélyben 50 ezer kh (=28'500 ha) szőlőt tartottak nyilván, melyen 2,2 millió osztrák akó bor termett. 1872-ben a történelmi Magyarországon 335 ezer hektáros szőlőültetvényeinek 6,5 %-a (=21'871 hektár) Erdély hegy- és domblejtiön volt fellelhető, ahol közel 200 ezer hl bort nyertek.

A Kárpát-medence K-i, DK-i részében a szőlő- és borgazdaság évszázadokon keresztül tízezrek fontos megélhetési forrása volt, másoknak pedig jövedelem-kiegészítést jelentett pl. az idénymunkát vállalóknak.

Frisnyák Sándor (Nyíregyháza)

A Kárpát-medence feudális kori munkamegosztásának földrajzi modellje

Az emberi tevékenységi formák differenciálódnak és térbeli rendszereket (régiókat) alkotnak.

A Kárpát-medencében a gazdasági tájak specializálódása a 13. századtól – a periférikus tájak fokozatos benépesülésével és gazdasági birtokbavételével – kezdődik és hosszú időn át tartó folyamat. A tájak specializációja – a természeti adottságok és erőforrások különbözősége révén – egy-egy termékcsoport jelentőség-többletében mutatkozik meg.

A munkamegosztás a 13-15. századtól a Kárpát-medencében a belső-alföldi tájtól a hegységkeret felé - a domborzat változásait követve- koncentrikus köröket alkot. Pl. az alföldi ártéri síkságok alapvetően a monokultúra-jellegű nagyállattartás, az ármentes térszínek (=életkamrák) a földművelés, elsősorban a gabonatermelés területei. A dombsági tájak polikultúrás gazdálkodást folytatnak, ahol

a földművelés és az állattenyésztés mellett az erdőelés jellegzetes, helyenként monokultúra-jellegű szőlő- és borgazdasági mikroövezetekkel. A közép- és magashegységek alapvetően az erdőgazdálkodás, a montánipar régiói, az intramontán kismedencékben és teraszos völgyekben az önellátást nem biztosító földműveléssel, továbbá erdei és havasi pásztorkodással foglalkoztak.

A termelési övezetek egymást kiegészítő (komplementer) tevékenységet folytatnak. A régiók közötti árucserre-forgalom a gazdasági tájhatárokon kialakult vásárvonal energikus központjaiban, a völgykapukban épült vásárvárosokban bonyolódik le.

Az előadás a régióformálódás földrajzi alapjait és az egyes nagy térszerkezeti egységek gazdaságföldrajzi sajátosságait foglalja össze a honfoglalás korától a 19. század közepéig (geográfiai modellek, térképábrák és színes fotográfiák segítségével).

János Pál (Csikszereda)

Adalék néhány csiki és környéki helynév jelentésének magyarázatához

A nyelvvel együtt a földrajzi hely nevek is változnak. Igen soknak hangalakja, s ezzel együtt jelentése is átalakul (Sásaszó>Sásuccó>Sáros utca; Bábászó>Bábászszony pataka; Kőd>Köderdő>Köderdő; Menáság>Ménéság; Fiság>Fiaság; Óraság>Az uraságé; kőrákás>kőkerítésbe foglalt erdő: Lesőd>Lesőhely, stb).

Írásos bizonyítékok különböző szótárok, nyelvtani elemzések, történelmi és néprajzi vonatkozások kapcsán sikerült a következő többtagú összetett helynevek jelentését tisztázni; ág (patak), aszó (száraz vagy vizes, árkolt völgy), lok (kiszélesedett lapályos völgyrész, de nem lak), gaz (fiatalos erdő, cserjés), Porond (vízjárta helyből kiemelkedő apró homokos sziget), lőke (daráló eszköz, esetleg száraz malom a kása készítéshez). Különösképpen jelentősnek tartjuk a rekesztéses halászzattal kapcsolatos és az őstörténetünkig visszanyúló szakszókincset őrző ilyen helyneveket: dugás, lesőd, kőrákás, vész eredeti jelentésének bizonyított magyarázatát.

Kókai Sándor (Nyíregyháza)

Adalékok Bihar vármegye történelmi földrajzához

A történelmi Bihar vármegye természetföldrajzi sokszínűsége a társadalomföldrajzi viszonyokban, a települések közötti térkapcsolatokban és földrajzi munkamegosztás alakulásában is markánsan megmutatkozik. Bihar vármegye olyan átmeneti helyzettel rendelkezett, amely magán hordozta az alföldi és a hegyvidéki történelmi földrajzi sajátosságokat. A két térség sajátos kapcsolata a vásárvonalon elhelyezkedő városok dinamizmusának köszönhetően egyre in-

tenzivebbé vált, s alkotta e központok földrajzi hátterét. A történelmi Bihar vármegye 406 települését vizsgálva a központi funkciók mennyiségi és minőségi gyarapodása lehetővé teszi - a 19. század közepétől - a településhierarchiai kapcsolatok és szintek feltárását. (A vármegyében 60 település rendelkezett központi funkcióval, amelyből 27 kettőnél több központi funkciót birtokolt.)

A középkori városhálózat egyes elemeinek fejlődése Bihar vármegyében is elérte azt a szintet, amikor a központok alap- és speciális funkcióik sokoldalúságával mély és szoros kapcsolatrendszer tudtak kiépíteni a környező településekkel. A vizsgált központok nagy száma azt jelzi, hogy a központok a települések viszonylag, kis számára és kevés lakosára terjesztették ki fennhatóságukat, tehát még a középkori településszerkezet és hierarchia volt a meghatározó. A fokozatosan kialakuló és megerősödő központok elhelyezkedését vizsgálva a városhiányos térségeket, a településhierarchiai sajátosságokat és problémákat is feltártuk, s megállapítható, hogy a városközpontok és perifériák Nagyvárad körül koncentrikus körök szerint helyezkedtek el. Nagyváradtól 20-25 km-es sugarú körben kialakult egy belső periféria, míg 50-60 km-es sugarú körben egy külső periféria. A megyeszékhelytől 30-40 km-re szintén kör alakban elhelyezkedve találjuk azokat a dinamikus központokat (Nagyszalonta, Belényes, Élesd, Székelyhíd, stb.) amelyek stabil térszerkezeti kapcsolatokkal rendelkező mezőközségeket is kialakítottak.

A történelmi fejlődés megkésetttségéből fakadóan Bihar vármegyében az urbanizációs folyamat kevesebb városi növekedési pólusra koncentrálódott, mint az ország nyugati területein, amelyek szervesen beépültek az ország tradicionális városhálózatába. A 19. század közepének dinamikus központja mellett a fordulóponthoz érkezett Bihar megyei településhálózat stagnáló-hanyatló központjai is megtalálhatóak, amelyek a „struktúráváltás“ elmaradása miatt évtizedekig súlyos gondokkal küszködtek, tartósítva a periférikus térségeket.

Kováts Zoltán (Szeged)

Hargita megyei települések népességfejlődése – egybevetés a magyarországgal

Az előadás két egységre tagolódik. Az első részben Hargita megye - 9 város, 49 község, amely 262 település adatait fogja egybe - összegzett adatai alapján 1900-tól 1993-ig áttekinti a fejlődést a népmozgalmi adatok tízévenkénti csoportosítása alapján. Az alapvető adatok birtokában (születés - halálozás) a következő kérdések egzakt megközelítésére nyílik lehetőség: ezer lakosra jutó népmozgalmi arányok kiszámítása; időszakról - időszakra az elvándorlás vagy odavándorlás mértékének meghatározása. Az arányszámok birtokában mind Románia, mind Magyarország, mind Európa más településeivel nyílik lehetőség az össze-

hasonlításra. Most itt a kézbeadott táblázatok alapján Csomafalva (Ciumani) és Csikszépvíz (Frumoasa) községének (Borzsova, Csikszentmiklós, Bükkloka) munkatábláját láthatjuk, hogyan készül a kiadvány. Az alapadatok közlésével a jövő kutatásait kívánjuk megalapozni.

Az előadás második részében a népességfejlődés általános tendenciáiról, a legújabb fejleményekről nyerünk tájékoztatást. Az európai népességfejlődés mindennél a népességfogyás irányába mutat, ma még kivételnek látszik az albán népességfejlődés. Magyarországon az általános negatív következmények már megmutatkoznak: kevesebb pedagógus, orvos, értelmiségi kell, a közigazgatás reformja - hivatalnokok számának csökkentése - elkerülhetetlen. Hargita megye népességfejlődése a magyarországihoz képest jóval kedvezőbb volt, 1991-től itt is előretör az európainak mondható negatív tendencia.

Nagy Benedek (Csikszereda)

Mit tegyünk és merre menjünk?

Gondolatok és szempontok a magyarság megmaradásáról és jövőjéről

A magyarságot a 20. században ért csapások alapértékeiben rendítette meg. Alapvetően negatív trendek és folyamatok felerősödésének lehetünk a szemtanúi. Ezeket a trendeket és folyamatokat kell lelassítani, megállítani és lehetőleg megfordítani, - ha meg akarunk maradni. Az kétségtelen, hogy a magyarság – erdélyi szemszögből nézve – meg akar maradni. A 21. század az Európai integráció jegyében indul. Ez versenyhelyzetek egymásutánját, folytonosságát jelenti, az élet és a verseny képesség állandó megmértetését. Ennek egyik feltétele, hogy az új generációk korszerű nemzettudatot és jövőképet kaphassanak. Tehát: a nevelés, a versenyképességre való nevelés, a versenyhelyzetben való helytállásra nevelés fogja eldönteni a magyarság jövőjét, megmaradását.

Pataki Imre

Az 1968. évi ellenállás és tüntetési mozgalom Csikszeredában

Az 1968. februári, romániai közigazgatási-területi átszervezés, a szovjet mintára 1950-ben szervezett 16 tartomány és a 150 rajon megszüntetését és a hagyományos megyék (vármegyék) rendszerének visszaállítását jelentette. Ezt a fontos gazdasági, társadalmi és közigazgatási döntést több mint 2 évi előkészítő munka és élénk vita előzte meg. Az országos javaslatokat összegző és előkészítő bizottság 1968. január 14-én közzétette az új közigazgatási-területi átszervezés tervét, amely bár tartalmazott bizonyos hibákat is, de lényegében a volt ős-régi székelymagyar megyéket egy közigazgatási egységbe foglalta, Hargita megye név alatt, Csikszereda székhellyel.

Nemsokára a román nacionalisták bizonyos körei - amit az RKP és a szekuritáté bizonyos vezetői Brassóból és Kovászna város környékéről irányítottak - beindították az ellentámadást, hogy megakadályozzák a tervezett székely-magyar megye megalakulását.

1968. február 9-én a Csik rajoni Pártbizottságnál egy gyűlés alkalmával semmilyen hivatalos közlemény nélkül, tudomásunkra hozták, hogy módosították a közzé tett országos javaslatot és vidékünkön két megyét szerveznek:

Sepsiszentgyörgy, illetve Székelyudvarhely székellyel, amelyekhez más, szomszédos helységeket is csatoltak; a volt Csikmegye területét pedig feldarabolták. Ettől a dátumtól megkezdődött a Csiki medencében az ellenállási mozgalom, amely február 14-én egy 8-10 ezres - nagyszabású tüntetésben érte el a tetőpontját, Csikszeredában és a környékben, a gyárakban és az intézményekben 1968. február 9 és 15 között gyakorlatilag nem dolgoztak.

A tüntetők követelésére a helyszínre jött a volt RICP KB titkára Vasile Patilinetes és Gere Mihály az RKP KB főosztályvezetője.

A tüntetők és a csiki ellenállók 19 tagú küldöttségét másnap, 1968. február 15-én fogadta az RKP székházában N. Ceausescu főtitkár, Ion Gh. Maurer kormányfő, a KB Politikai Bizottságának más három tagja, köztük Fazakas János és más pártvezető.

Két megszakítással a tárgyalás körülbelül 4 órát tartott és a felhozott indokok, valamint az alapos érvek figyelembe vételével az RKP KB Plénuma módosította a határozatot - most harmadszorra is, - így egységben tartották a csiki medence hagyományos területét és Hargita megye székhelyül Csikszeredát jelölték meg. Székelyudvarhely pedig municipium (megyei jogú városi) rangot kapott.

A tüntetők és az ellenállók 19 képviselőjét (akik Bukarestben voltunk) le is akarták tartoztatni. Az ügycsomót az új megyei elsőtitkár csak 1968 végén semmisítette meg.

J. Chiriac : „Az életben az lényegtelen vagy a nem igaz dolgok el felejtődnek de az igazak megmaradnak.”

Sántha Pál Vilmos (Csikszereda)

A Székelyföld öngazgatási törekvésének történelmi háttere

A székelyek a hunokkal együtt telepedtek itt le, a negyedik század vége fele. A hatalmas katonai erőfeszítést igénylő honfoglalás alkalmával, a magyarok örömmel vették a székelyek segítségét. Árpád nagyfejedelem ősréghaza felosztásakor Töhötömnök és családjának Erdélyt juttatta örökségül. Erdély, így kezdettől fogva, autonóm tartományként töltötte be történelmi szerepét. A székelyeknek a honfoglalás előtt is saját polgári és katonai szervezetük volt, választott vezetőkkel és tisztségviselőkkel, saját magukat kormányozták. A honfoglalás után, teljes belső

autonómiájukat továbbá is megtartották, de most már el kellett ismerniük a gyula fennhatóságát.

Az 1526-os mohácsi vést követően létrejött független Erdélyi fejedelemség, Erdély lett a másik Magyarország. Budavára visszavétele után, Erdély gyakorlatilag osztrák katonai tartomány lett, de ennek ellenére a Diploma Leopoldiumban megerősítették a három erdélyi nemzet belső autonómiáját, ami csak írott jogkör maradt. A kiegyezés, akkor modernnek vélt centralista eszmék jegyében történt, a székely és a szász autonómiát az 1876-os országgyűlés felszámolta.

Szatmári Ferenc (Csikszereda)

Népi fafaragás a Csikszeredai Művészeti Népiskolában

A művészeti népiskoláról. A népi kultúra, mint művészi szemlélet. A népművészet, a paraszti társadalom önellátó tevékenysége, az élő népművészet, hagyomány és változás. A népi jelképek üzenete. A népi díszítőművészet lényeges jelei. A tárgyforma anyagszerűsége. A tárgy szép is legyen, ne csak jó. A népi fafaragás művészete.

**A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Ötödik
(Csikszeredai) Övezeti Történeztalálkozója
Csikszereda, 1997. május 15-17**

Műsor (tervezet)

Május 15. Csütörtök Levezetőelnök: Dr. Csihák György (Zürich), a ZMTE elnöke

---

9.00-9.30 **Ünnepélyes megnyitó:** Védnökök
Házirend, bemutatkozás. A Találkozó elnökségének a megválasztása

---

Levezetőelnök: dr. Csámpai Ottó (Pozsony) főiskolai tanszékvezető helyettes, a szociológiai tudomány kandidátusa (ZMTE)

9.30-9.50 **Előadás:** János Pál nyugdíjas megyei múzeumigazgató (Csikszereda): *Adalékok néhány csiki és környéki helynév magyarázatához*

10.00-11.00 **Előadás:** dr. Csihák György (Zürich), a ZMTE elnöke: *A magyar nemzet múltja (MMM) (fóliavetítés)*

11.10-12.00 **Kerekasztal-beszélgetés. Résztvevők:** Nagy, Csihák, Ferenczi, Frisnyák, Mihájlovits, Pataki, Sántha
Tárgy: A magyar nemzet múltja

12.20-13.00 **Előadás:** Szatmári Ferenc, a Csikszeredai Varga Károly Faragó Egyesület elnöke: *Népi fafaragás a Csikszeredai Művészeti Népiskolában*

14.30-14.50 **Előadás:** dr. Balázs Sándor (Csikszereda), a *Hargita Szociálegonomia Társaság igazgatója: Gazdaság és életmódium a Székelyföldön a 19. század végén és a 20. század elején.*

16-30-18.00 **Hargita Tolvajos-tető, a magyar honfoglalási emlékmű megkoszorúzása**

18.00-19.30 **Fekete Zsolt marosvásárhelyi képzőművész kiállításának a megnyitója**

19.30-21.00 **Fogadás a Találkozó előadói számára a Borona vendéglőben**

21.00-22.00 **Videofilm. Beszélgetés a magyar őstörténetről. Résztvevők:** Csihák György a Zürichi Magyar történelmi Egyesület elnöke (Zürich), Dani D. Pál történész, London (ZMTE), Erdélyi Balázs múzeumigazgató. Tapolca (ZMTE), Stamler Imre iskolaigazgató, Somogyjád (ZMTE); Lukács József régész, Kassa

---

Május 16. Péntek Levezetőelnök: dr. Ferenczi István (Kolozsvar) régész (ZMTE)

9.00-9.30 **Előadás:** dr. Frisnyák Sándor (Nyíregyháza) tanszékvezető főiskolai tanár, a földrajz tudomány kandidátusa, ZMTE: *A Kárpát-medence feudáliskori munkamegosztásának földrajzi modellje (diavetítéssel)*

- 9.30.-10.00 **Előadás:** dr. Boros László (Nyíregyháza) főiskolai tanár, a földrajztudomány kandidátusa: *A Kárpát-medence feudáliskori és kora kapitalista szőlő- és borgazdaságának földrajzi alapjai és jellemzői (diavetítéssel)*
- 10.10-10.30 **Előadás:** Kókai Sándor (Nyíregyháza) aspiráns, főiskolai adjunktus, ZMTE: *Adalékok Bihar vármegye történeti földrajzához*
- 10.30-10.50 Válasz kérdésekre
- 11.00-11.40 **Előadás:** Nagy Benedek történész (Csíkszereda): *Mit tegyünk és merre menjünk? Gondolatok és szempontok a magyarság megmaradásáról és jövőjéről (MMM)*
- 11.50-13.00 **Kerekasztal-beszélgetés. Résztvevők:** Csámpai, Ferenczi, Pataki, Sántha, Sipos
Tárgy: Mit tegyünk és merre menjünk? Gondolatok és szempontok a magyarság megmaradásáról és jövőjéről (MMM)

Levezető elnök: Nagy Benedek történész (Csíkszereda)

- 14.30-14.50 **Előadás:** Dr. Kováts Zoltán (Szeged), a történelemtudomány kandidátusa, MTA munkabizottsági tag (ZMTE): *Hargita megyei települések népességfejlődése etgybevetés a magyarországgal*
- 15.00-15.30 **Előadás:** Sántha Pál Vilmos Csíkszereda város RMDSZ elnöke, ZMTE: *A Székelyföld öngazgatási törekvésének történelmi háttere*
- 15.40-16.10 **Előadás:** Pataki Imre (Csíkszereda), a Kriterion Alapítvány igazgatója: *Az 1968. évi ellenállás és tüntetési mozgalom Csíkszeredában.*
- 16.20-18.00 **Kerekasztal-beszélgetés. Résztvevők:** Csámpai, Ferenczi, Kováts, Pataki, Sántha
Tárgy: A Székelyföld öngazgatási törekvéseinek története

Levezetőelnök: Dr. Frisnyák Zoltán (Nyíregyháza) tanszékvezető főiskolai tanár, a földrajztudomány kandidátusa (ZMTE)

- 19.30-20.00 **Előadás:** Dr. Csihák György (Zürich) az ZMTE elnöke: *Közép-Európa útja az övezetek Európájába*
- 20.10-21.00 **Kerekasztal-beszélgetés. Résztvevők:** Csámpai, Csihák, Nagy, Mihajlovits, Pataki, Sántha
Tárgy: Közép-Európa útja az övezetek Európájába

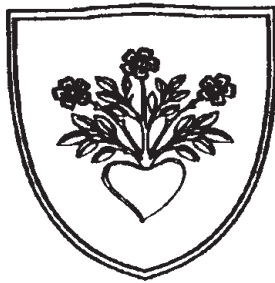
Május 17. Szombat Levezetőelnök: Dr. Csihák György (Zürich) a ZMTE elnöke

-
- 9.00-10.30 **A Találkozó értékelése és ünnepélyes befejezése, jegyzőkönyv aláírása.** Beszédet mondanak a Találkozó társelnökei, elnöke, védnökei. Fakultatív részvétel a Csíksomlyói zárandoklaton

Megjegyzés: Valamennyi előadás színhelye a Kriterion Ház előadóterme, Petőfi út 4. Első emelet.
ZMTE = Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Tagja
A résztvevők szabadon választják meg, hogy mikor kívánnak megjelenni. **KÖTELEZŐ** a megjelenés, amikor valaki ebben a műsorban névszerint szerepel.

A Találkozó egész ideje alatt árusítjuk a ZMTE könyveit

Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Hatodik (Csikszeredai) Övezeti Történeztalálkozója

Csikszereda, 1998. május 27-29

A rendezvény védnöke:

dr. Balázs Lajos tanár, a néprajztudomány doktora
Beder Tibor, Hargita megye főtanfelügyelője
dr. Csedő Csaba István, Csikszereda polgármestere
dr. Csihák György, a ZMTE elnöke
Lászlófi Pál István, a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségének elnöke
Pataki Imre, a Kriterion Alapítvány ügyvezető igazgatója és
Sántha Pál Vilmos, a Csikszeredai RMDSz elnöke

A találkozó elnöke:

Prof. Dr. Faragó József (Kolozsvár), a néprajztudomány doktora, a Magyar Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagja

FELHÍVÁS

A ZÜRICHI MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET HATODIK (CSIKSZEREDAI) ÖVEZETI TÖRTÉNÉSZTALÁLKOZÓJÁRA

Időpont: 1998. május 27-29.

Helye: Csikszereda, Kriterion Ház, Petőfi utca 4.

Rendező: Csikszereda Önkormányzata, Csikszeredai RMDSZ Városi Szervezete, Kriterion Alapítvány és a ZMTE.

Fővédnökök: dr. Csedő Csaba István, Csikszereda polgármestere, Sántha Pál Vilmos a Csikszeredai RMDSZ elnöke és Pataki Imre a Krétrion alapítvány ügyvezető igazgatója.

Védnökök: dr. Balázs Lajos tanár, a néprajztudomány doktora, Beder Tibor, Hargita megye főtanfelügyelője, dr. Csihák György, a ZMTE elnöke, Lászlófi Pál István, a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségének elnöke.

Tárgy: Dél-Kelet Kárpát-medence történelme, régészete, néprajza, művészete, különös tekintettel az 1848-as magyarországi polgári forradalomra és szabadságharcra.

Előadóként részt vehet bárki, aki választott témájában legalább egy dolgozatot közzétett. Rendelkezésre áll 25 perc. Mivel az előadásokat igyekszünk könnyben megjelentetni, a helyszínen nyomdakész kéziratot kérünk. Az elhangzott előadások az Egyesület és a szerzők közös tulajdona.

Jelentkezés: 1998. április 30-ig Csikszereda Polgármesteri Hivatalban, Ro 4100 Miercurea-Ciuc, Vártér 1 szám, (telefon: 0040/66/115120, 171137, fax: 171165) vagy a ZMTE Zürichi címén: Ungarisch Historischer Verein Zürich CH-8047, Postfach 502. A jelentkezésnek tartalmaznia kell az előadás címét, időtartamát, 20 soros összefoglalóját, valamint eddigi közlésekre való utalást. Aki nem kap május 10-ig elutasító választ, az a találkozón előadhat a kért időpontban.

Hivatalos és munkanyelv: magyar.

Részvételi díj: nincs, minden résztvevő fedezi saját költségeit.

Költségek: szállás ára naponta, személyenként 3 USA dollárnak megfelelő lej. Étkezés (reggeli, ebéd, vacsora) személyenként naponta 5 USA dollárnak megfelelő lej.

Fizetés: a helyszínen érkezéskor, előre. Támogatásért való folyamodás lehetősége adott a fővédnökökhöz, 1998. április 30-ig. jelentkezéskor rendelni kell: szállást és étkezést a teljes időtartamra. Az ellátást kezdete 1998. május 26 vacsorával, vége 1998. május 29 reggelivel. Érkezéskor jelentkezés a Találkozó helyszínén. Ezekkel a feltételekkel a szolgáltatások (szállás, étkezés) a találkozó előtt és után 1-2 nappal is igényelhetők.

Napirend: Kezds május 27-én 9 órakor, zárás május 29-én 9 órakor. Ezt követően részt lehet venni a csiksomlyói búcsún május 30-án. Részletes műsor a helyszínen. A Találkozón a ZMTE Nyilatkozata és Házirendje érvényes. Minden érdeklődőt – saját költségére – szeretettel vár a Rendezőség.

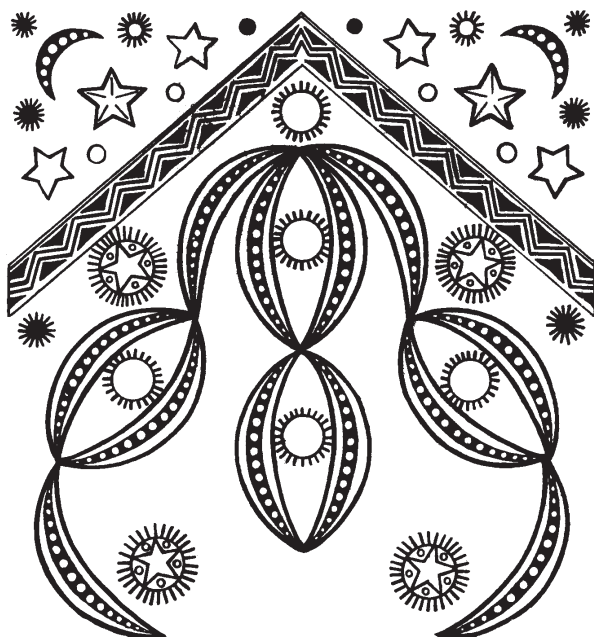
Csikszereda-Zürich, 1997. július 1.

Dr. Csedő Csaba István
Csikszereda polgármestere

Sántha Pál Vilmos
RMDSZ Csikszeredai elnöke

Pataki Imre
Kriterion Alapítvány
ügyvezető igazgatója

Dr. Csihák György
ZMTE elnöke

Uygur minta

JEGYZŐKÖNYV

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 1998. május 27-29 között, Csikszere-dán rendezte a Hatodik Övezeti Történeztalálkozóját. A rendezvény az Egyesület 1997. évi taggyűlésének határozata és kiküldött felhívása alapján jött létre és zajlott le.

A találkozó előkészítését Csikszereda város önkormányzata, az RMDSZ városi vezetősége és a Kritérium Alapítvány végezte.

A találkozó megnyitóján a résztvevők elfogadták az Egyesület Nyilatkozatát és Házirendjét (mellékelve).

A találkozó fő témája „Dél-Kelet Kárpát-medence történelme, régészete, néprajza és művészete, különös tekintettel az 1848-as magyarországi polgári forradalomra és szabadságharcra”.

A résztvevők 15 előadást hallhattak a következő országo kból: Románia, Magyarország, Svájc, Szlovákia és az Egyesült Államok. A találkozó n 18 szakember és 270 vendég vett részt a felsorolt országokból. Az előadásokon kívül, lezajlott 3 kerekasztal-beszélgetés az övezetek Európájáról, a szabadságharc erdélyi vonatkozásairól és az erdélyi határvédelem kérdéseiről, valamint egy diafilm vetítés. A találkozó előadói meghívást kaptak az RMDSZ csikszeredai szervezetének és önkormányzatának fogadására. A rendezvény után a résztvevők ellátogattak a Csiksomlyói búcsúra.

Csikszereda, 1998. május 29.

Dr. Faragó József (Kolozsvár)
a Találkozó elnöke

Dr. Csedő Csaba István (Csikszereda)
a Találkozó védnöke

Sántha Pál Vilmos (Csikszereda)
a Találkozó védnöke

Pataki Imre (Csikszereda)
a Találkozó védnöke

Dr. Csihák György (Zürich)
a Titkárság vezetője

Himnuszok. Védnökök. Bemutatkozás. Mellékletek.

Az előadások foglalata

Bíró Dónát (Szászrégen)

Görgényszentimre történelmi múltja, nevezetességei

A Maros megyében, Szászrégen közelében lévő Görgény völgyi települések (Görgényoroszfalu-Solovástru, Görgénysóakna-Jabenita, Görgényszentimre-Gurghiu, Görgényadorján-Adrian, Kásva-Casva, Görgényüvegcsür-Glājärie, Görgényorsova-Orsova, Görgényhodák-Hodac, Libánfalva-Ibāneti stb.) közül, a marosvásárhelyi 1990. március 18-19. véres eseményekben való hírhedt részvételük miatt, elsősorban Görgényhodák és Libánfalva neve vált közismertté. Ezzel ellentétben olyan nevezetes települések, mint Görgényszentimre vagy Görgényüvegcsür történelmi múltja és nevezetességei, kevésbé vagy egyáltalán nem ismert a nagy tömegek körében.

A két település közül Görgényszentimre történelmi múltja a jelentősebb. A középkorban itt királyi vár létezett és olyan nevezetes személyek fordultak meg a helységben, mint pl. I. Rákóczi György, Barcsai Ákos, Kemény János erdélyi fejedelem, a későbbi korok vadászatain pedig, Rudolf trónörökös, Teleki Samu, a híres Afrika kutató, VII. Edward király walesi herceg korában, Ferdinánd bolgár cár, Ferenc Ferdinánd trónörökös, Lipot bajor herceg, Frigyes főherceg, Ferdinánd román király, még mások is. Görgényszentimre történelmi múltja, nevezetességei című dolgozatnak az a célja, hogy ismertesse a görgényi vár rövid történetét, régi nevezetességeit: a kastélyt, a dendrológiai parkot, a régi korok papírmalmát és porcelángyárát, Görgény híres vadászatait, a helyi népszokásokat és népviseletet, oktatási intézményeit, felekezeti templomait és lakóit. Történelmi múltunk, haladó hagyományaink ismerete hozzájárul önazonosságuk megőrzéséhez és nemzeti tudatunk erősítéséhez.

Csámpai Ottó (Pozsony), társszerző: Barsiné Pálmai Éva (Győr)

Az 1945-49-es időszak szlovákiai magyar iskolánélküliség következményei

Az előadás egy széleskörű szociológiai vizsgálat alapján készült.

1945-ben Szlovákia területén elbocsátották a magyar pedagógusokat. Ennek következtében az egész magyar nyelvű iskolarendszer összeomlott és a magyar iskolakötelesek négy évig voltak kirekesztve a kötelező oktatásból. Ez a tény egyfelől negatívan érintette nemzeti azonosságtudatát, másfelől nagyban gátolta további életútját. Erről az a tény is tanúskodik, hogy vizsgálatunk alanyainak zöme (46%) csupán alapfokú iskolai végzettséggel rendelkezik, de a többiek sem jutottak tovább a szakmunkásképző elvégzésétől. Az érintett korosztály tagjainak nagy része élete során nem töltött be semmiféle magasabb munkakört vagy be-

osztást. Az említett iskolánélküliség az oka annak is, hogy Szlovákia területén ebből a korosztályból nem termelődött ki életképes értelmiségi réteg, amely hatékonyan tudta volna befolyásolni környezetét.

Csihák György (Zürich)

Egy közép-európai rendezés terve

Magyarország, a földrajzi egység „Európa“ közepén van. Az egyetemes magyarság elsődleges feladata az országon belüli rendteremtés. Ezen az úton az első lépés a közjogi rendezés, amely nélkül reményünk sem lehet arra, hogy a szabad népek családjába egyenrangú tagként kerüljünk. A modern gazdasági szervezés megköveteli a tág teret, így a viszonylag kis országok nagyobb egységekbe kell szerveződjenek. Ez lenne számunkra, mint közép-európaiak számára a következő lépés.

Újra fölmerült a régi gondolat, hogy Európa végre egyesüljön. Az utat többféleképpen álmoldják, de az összefogásban az a szokásos és természetes, hogy először a szomszédok fognak össze: így jutunk el az övezetek Európájába. Viszont, egy Londontól Vlagyivosztokig terjedő „Európa“ egyenlőre még csak az álmokban létezik.

Ha a közép-európai népek érdekéből indulunk ki, akkor ezen népek útja a közös Európába, csakis a közép-európai övezeti összefogáson keresztül vezethet. Minden más út erőltetett, a történelmi valóságtól elszakított, s mint ilyen nem vezethet az egyedül helyes célhoz: a közép-európai népek boldogságához.

Közép-Európa ma egy történelmi, gazdasági és politikai adottság: a kialakult Nyugat-Európa és az ugyancsak kialakult Kelet-Európa között, Helsinkitől Jerevánig terjed.

Ferenczi István (Kolozsvár)

Adatok Északkelet-Erdély kora Árpád-kori határvédelmi rendszere kérdéséhez

A tanulmány Besenyő szállások a Nagy-Szamos - Sajó mentén (adatok a északkelet-erdélyi kora Árpád-kori besenyő szállások kérdéséhez) című, négy nyomdai íves iker-értekezéssel egyetemben, részben nyelv- és településtörténeti, illetve - földrajzi ismeretek, részben - csekély számú régészeti kutatás alapján rendszerezi jelenlegi tudásanyagunkat. Első-, másod-, sőt harmadrendű földrajzi, település-, hegy-, víz-, és határnevek alapján megállapítja, hogy - főleg - a Nagy-Szamos és első, jelentékenyebb mellékfolyója, az (erdélyi) Sajó mente a honfoglalástól valószínűleg az 1241. évi mongol hódításig, de talán azután is magyar közösségektől meglepően sűrűn lakott sarka volt Erdélynek. (A helynevek jól tapint-

ható, érzékelhető változása alapján ítélve a románság nagyobb tömegekben csupán a 18. század elejétől kezdett növekvő szerepet játszani, a ma úgyszólván tiszta román lakosságú vidéken.) A helynév anyag vizsgálata alapján a legősibb magyar helynév- és egyúttal régészeti maradványok még 10. századhoz köthetők. Ilyen Alőr, Kozárvár (égett töltésű földvárval és karoling kard kereszt vasával!), Felőr-Várkudu (égett töltésű földvárval!), Sajósárvár 10. században nyitott, Bjelobrdo jellegű, azaz köznépi magyar temető másfél-százat meghaladó számú sírjával, az 1068. évi kerlési csata ("cserhalmi ütközet") történelmi eseményéről is nevezetes színhelyével, Árokajla, Beszterce szászok betelepítése előtti magyar földvárával ("Ungargasse"), Kusma égett falu, korai Árpádkori edénytöredékeivel megörvendezett földvárával, Besenyő, délebbre az 1228. évi határjáró oklevélben említett (Maros-) Vécs erőssége a közvetlen közelében levő Lövérrel. De okvetlenül ide sorolható (Ilva-) Les a tőle keletre emelkedő Besenyő-heggyel, -tetővel, továbbá a Radna-Aranyosi vár korai erőssége. Ez a magyar-, besenyő- és esetleg más segédnép-töredékek őrsvájából hadászatiilag nagyszerűen szervezett, „kiépített” védő vagy - helyesebben - „riasztó-“ övezet Kádán mongol seregtestének Moldvából, a Dornai medencéből Észak-kelet Erdélybe való villámgyors betörésekor roppant össze, semmisült meg.

Herényi István (Budapest)

Párhuzam a nyugati és a keleti végvidék között. Őrség-székelység

A székely kérdés ma sem végleg eldöntött problémája a magyar történetírásnak.

A Benkő és Györffy féle eredethipotézisen kívül számos más feltevés is napvilágot látott. A mi elképzelésünk szerint a székelyek alán származásúak.

A székelység, mind a nyugati, mind a keleti határsávban helyet foglal. Két folyó is azonos nevű: Csik és Kebele. De azonos helyek: Ernye, Göde, Kotormány, Lövér (Lövő) és Moson. (Szakony)

Mindkét határsávra jellemző a szeres, vagy ahhoz hasonló letelepültség.

Antropológiailag a székelyek a legmagyarabb fajtához tartoznak. A turanid, taurid, pamiri fajták az átütők. Ezek mind nyugaton, mind keleten túlsúlyban tapasztalhatók, ellentétben az ország egyéb településeivel. Ugyanazon a fajtaelemek megtalálhatók az alánok között is. Ez is az alán származást támogatja. Mindkét vidék kultúrájában jelentkezik a vadleány és a szarvaskultusz. A fejfák temetői felhasználtsága. (Más famegmunkálás is jellegzetes)

A csodaszarvas, de különösen Atillától való származás tudata karakterisztikus. Nyugat és kelet dialektusai azonosak, de legalábbis hasonlók egymáshoz.

A keresztnévből képezett családnevek mind nyugaton, mind keleten meghatározók. Regősénekek mindkét helyen feltalálhatók, s talán nyugaton nagyobb mér-

tékben él ma is. A székelység zenei anyanyelve mellett a rovásírás is a két végvidék azonosságára mutat. Gazdálkodásukban pedig a ló és szarvasmarha-tenyésztés, az ökörrrel történő adózás, meg a kaláka ugyancsak a székelységet állítja elénk.

Kováts Zoltán (Szeged)

Európa-Magyarország-Románia népesedési múltja és jövője

A referátum egy munkát bevezető része, amely részletesen elemzi Hargita megye 264 településének demográfiai viszonyait. Az elemzés eredményei egybevetésre kerülnek egy hasonló nagyságú magyarországi megye (Csongrád) viszonyaival, valamint a romániai és más európai országok demográfiai helyzetével, várható jövőjével.

Az előadás bemutatja, hogy az elmúlt évtizedekben az európai történeti demográfiai kutatások mit tártak fel az ún. „születéskorlátozás előtti időszak“ természetes népmozgalmáról, azok arányairól (17-18. század). A 19. században az európai országok igen nagy változatosságot mutatnak az ezer lakosra jutó születések, halálózások tekintetében, így még nagyobbak a természetes szaporodás mértékének különbségei. Gazdasági viszonyok, kulturális tényezők, vallások-egyházak hatása, városi és falusi népesség aránya mind-mind tényező. A mostani elemzés kimutatja, hogy milyen általános és következetes Európában a 20. században a termékenység csökkenésének folyamata. E csökkenési folyamat mértékével nem tart lépést a halandósági viszonyok javulása (kivétel Albánia). Most már ott tartanak az előregedett népességű európai országok, hogy a nagytömegű idős népesség miatt az 1000 lakosra jutó halálózások mindenütt növekednek. A referátum bemutat egy becslési új módszert, amely - sajnos - igazolódott az elmúlt évtizedben. Ezek szerint:

Év	Románia	Magyarország	
		össznépessége (ezer fő)	
1996	22'610	10'176	
		A népesség várható nagysága:	
2000	22'418	10'003	
2010	21'493*	21'303	9'547
2020	20'222	19'928	8'840
2030	18'829	18'217	8'040
2040	17'267	16'267	7'202

A számítás - természetesen - a törzsnépességre vonatkozik, ha nincs tömeges

* Ha 2002-től családtámogató intézkedések valósulnak meg

elvándorlás vagy beköltözés.

Takács József (Tiba)

Egy régi világ hagyatéka

Az előadásban lovas népek ősi világszemléletéről lesz szó. Olyan dolgokról, amelyek valaha természetesek valának, de elfelejtődött az idők folyamán. Valaki néha valamit átmentett, pl. a két Bolyai, Eötvös báró. A lovas népek teljesen más-ként fogták fel a világ működését mint a középkori európai tudomány. Sokkal értelmesebben. Bár ma már csak keveset ismerünk belőle, de már a mai tudomány a lovas népek tudománya felé veszi az irányt.

Takács József (Tiba)

Nincsen címe, de majd lesz...

Egy bibliai mondat, a székely rovásírás, s egy önmagában értelmetlen felföldi monda összefüggéséről szól a cikk. E dolog sok mindent megkérdőjelez. Semmilyen lovas népnek, amely a Kárpátok ölébe érkezett nem kellett tanulnia a régi Ó-szövetséget. A kérdés ma az: kellett-e az Új-szövetség? Ez a dolog Istvánt és a kereszténység felvételét teljesen máshogy állítja be. Sokkal jobb, sokkal nagyobb egyéniség Ő mint eddig az egyház és a történelemtudomány jellemezte.

Takács József (Tiba)

Az ábécé egyik őse

A cikkben betűről betűre át lesz véve, hogy melyik görög, melyik latin betű alakult ki a székely rovásjelekből. Arról is szó lesz: minek a hatására és hogyan?

**A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Hatodik
(Csikszeredai) Övezeti Történésztalálkozója
Csikszereda, 1998. május 27-29.**

Tárgy: Délkelet Kárpát-medence történelme, régészete, néprajza, művészete, különös tekintettel az 1848-as magyarországi forradalomra és szabadságharcra

---

Műsor (tervezet)

Május 27. szerda Levezetőelnök: Dr. Csihák György (Zürich), a ZMTE elnöke

9.00-10.00 **Ünnepélyes megnyitó:** Védnökök. Himnuszok. Házirend, bemutatkozás. A Találkozó elnökségének a megválasztása.

Levezetőelnök: Sántha Pál Vilmos a Csikszeredai RMDSz elnöke, ZMTE

10.00-11.00 **Előadás:** *Egy közép-európai rendezés terve (Ex Oriente Lux) (írásvetítővel)*

Előadó: dr. Csihák György a ZMTE elnöke, Zürich

11.10-11.50 **Kerekasztal-beszélgetés. Résztvevők:** Beder Tibor, Csámpai Ottó, Cserey Zoltán, Csihák György, Nagy Benedek, Pataki Imre

Tárgy: Európa - az övezetek Európája

12.00-12.25 **Előadás:** *Görgényszentimre történelmi múltja és nevezetességei*

Előadó: Biró Donát történész, Szászrégen

12.25-12.50 **Előadás:** *Katona és civil társadalom közti ellentétek Háromszéken az 1848-as forradalmat megelőző években*

Előadó: Cserey Zoltán a Székely Nemzeti Múzeum igazgatója, Sepsiszentgyörgy

---

Levezetőelnök: prof. dr. vitéz Ferenczi István ny. egyetemi tanár, a pécsi egyetem díszdoktora, Kolozsvár, ZMTE

14.30-14.55 **Előadás:** *1848-49-es erdélyi népmondák*

Előadó: dr. Faragó József, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, Kolozsvár

15.05-15.30 **Előadás:** *Az 1848-49-es magyarországi polgári forradalom és szabadságharc erdélyi vonatkozásai*

Előadó: Simon Zaven, Budapest

15.40-16.30 **Előadás:** *Az 1848-49-es magyarországi polgári forradalom és szabadságharc gyergyói és csiki eseményei*

Előadó: dr. Garda Dezső történész, Gyergyószentmiklós
Válasz kérdésekre

16.40-18.00 **Kerekasztal-beszélgetés. Résztvevők:** Biró, Cserey, Faragó, Janitschek Jenő, Nagy, Simon, Tövissi József

Tárgy: A szabadságharc erdélyi vonatkozásai

18.00 **Polgármesteri fogadás** a Találkozó résztvevői tiszteletére a közös étkezés színhelyén

---

Május 28. csütörtök Levezetőelnök: dr. Csámpai Ottó, a szociológiai tudomány kandidátusa, a nagyszombati egyetem h. tanszékvezetője, Pozsony, ZMTE

9.00-9.50 **Előadás:** *Új adatok és összefüggések a székelység honfoglalási szerepével és letelepedésével kapcsolatban*

Előadó: Nagy Benedek történész, Csikszereda

10.00-10.30 **Előadás:** *Párhuzam a nyugati és a keleti végvidék között. Őrség-székelység*

Előadó: dr. vitéz Herényi István a történelemtudomány kandidátusa, Budapest, ZMTE

10.30-11.00 **Előadás:** *Adatok Észak-kelet Erdély kora-Árpád-kori határvédelmi rendszere kérdéséhez*

Előadó: prof. dr. Ferenczi István, ny. egyetemi tanár, a pécsi egyetem díszdoktora, Kolozsvár, ZMTE

11.10-12.50 **Kerekasztal-beszélgetés. Résztvevők:** Biró, Csapó József, Cserey, Ferenczi, Garda, Herényi, Nagy

Tárgy: Az erdélyi határvédelem kérdései

Levezetőelnök: dr. vitéz Herényi István a történelemtudomány kandidátusa, Budapest, ZMTE

14.00-15.00 **Előadás:** *1) Egy régi világ hagyatéka 2) Nincsen címe, de majd lesz... 3) Az ábécék egyik őse*

Előadó: dr. Takács József főiskolai tanár, Kassa

Válasz kérdésekre

15.10-16.00 **Előadás:** *Az 1945-49-es időszak szlovákiai magyar iskolánélküliség következményei*

Előadó: dr. Csámpai Ottó, a szociológiai tudomány kandidátusa, a nagyszombati egyetem h. tanszékvezetője, Pozsony, ZMTE

Válasz kérdésekre

16.10-17.00 **Előadás:** *Európa - Magyarország - Románia népesedési múltja és jövője*

Előadó: dr. Kováts Zoltán a történelemtudomány kandidátusa, MTA bizottsági tag, Szeged, ZMTE

Válasz kérdésekre

18.30-22.00 **Előadás:** *A Tollaskígyó országában. Mekszikói útibeszámoló (diavetítővel, írásvetítővel)*

Előadó: dr. Csihák György a ZMTE elnöke

Válasz kérdésekre

Május 29. péntek Levezetőelnök: dr. Csihák György a ZMTE elnöke

---

9.00-10.30 **A Találkozó értékelése és ünnepélyes befejezése**, jegyzőkönyv aláírása.

Beszédet mondanak a Találkozó védnökei, elnöke.

Másnap fakultatív részvétel a Csiksomlyói búcsún

Beküldött előadás:

Vámos-Tóth Bátor Történész, Honolulu, ZMTE: Küküllő Tamana - nevében

---

Megjegyzés: valamennyi előadás színhelye a Márton Áron Gimnázium díszterme, Cosbuc u. 80.

ZMTE = a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület tagja

A résztvevők szabadon választják meg, hogy mikor vannak jelen.

KÖTELEZŐ a jelenlét, amikor valaki ebben a műsorban szerepel.

A Találkozó egész ideje alatt árusítjuk a ZMTE könyveit.

Étkezés és szállás: Székely Károly Szakközépiskola, Hunyadi János u. 29/b.

Uygur minta

Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Hetedik (Csikszeredai) Övezeti Történeztalálkozója

Csikszereda, 1999. május 19-21

Fővédnök:

dr. Csedő Csaba István, Csikszereda polgármestere
Sántha Pál Vilmos, a Csikszeredai RMDSz elnöke

Védnök:

dr. Balázs Lajos tanár, a néprajztudomány doktora
Beder Tibor, Hargita megye főtanfelügyelője
dr. Csihák György, a ZMTE elnöke
Lászlófi Pál István, a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége elnöke

A Találkozó elnöke:

Dr. Frisnyák Sándor (Nyíregyháza) a földrajztudomány doktora, a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület alapító tagja, tanszékvezető egyetemi tanár

FELHÍVÁS

A ZÜRICHI MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET HETEDIK (CSIKSZEREDAI) ÖVEZETI TÖRTÉNÉSZTALÁLKOZÓJÁRA

Időpont: 1999. május 19-21.

Helye: Csikszereda, „Apáczai Csere János“ Pedagógusok Háza, Tapolca u. 20 sz.

Rendező: Csikszereda Önkormányzata, Csikszeredai RMDSZ Városi Szervezete és a ZMTE.

Fővédnökök: dr. Csedő Csaba István, Csikszereda polgármestere; Sántha Pál Vilmos a csikszeredai RMDSZ elnöke.

Védnökök: dr. Balázs Lajos tanár, a néprajztudomány doktora, Beder Tibor, Hargita megye főtanfelügyelője, dr. Csihák György, a ZMTE elnöke, Lászlófi Pál István, a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségének elnöke.

Tárgy: Dél-kelet Kárpát-medence történelme, régészete, néprajza, művészete. Előadóként résztvehet bárki, aki választott témájában legalább egy dolgozatot közzétett. Rendelkezésre áll 25 perc. Mivel az előadásokat igyekszünk könyvben megjelentetni, a helyszínen nyomdakész kéziratot kérünk. Az elhangzott előadások az egyesület és a szerzők közös tulajdona.

Jelentkezés: 1998. április 30-ig Csikszereda Polgármesteri Hivatalban, Ro-4100 Miercurea-Ciuc. Vártér 1 szám (telefon: 0040/66/115120, 171 137, fax: 171165) vagy a ZMTE Zürichi címén: Ungarisch Historischer Verein Zürich CH-8047, Postfach 502. A jelentkezésnek tartalmaznia kell az előadás címét, időtartamát, 20 soros összefoglalóját, valamint eddigi közlésekre való utalást. Aki nem kap április 30-ig elutasító választ, az a találkozón előadhat a kért időpontban.

Hivatalos és munkanyelv a magyar.

Részvételi díj: nincs, minden résztvevő fedezi saját költségeit.

Költségek: szállás ára naponta, személyenként 3 USA dollárnak megfelelő lej. Étkezés (reggeli, ebéd, vacsora) személyenként naponta 5 USA dollárnak megfelelő lej.

Fizetés: a helyszínen, érkezéskor, előre. Támogatásért való folyamodás lehetősége adott a fővédnökökhöz, 1999. április 30-ig. Jelentkezéskor rendelni kell szállást és étkezést a teljes időtartamra. Az ellátás kezdete 1999. május 18 vacsorával, vége 1999. május 21 reggelivel. Érkezéskor jelentkezés a Találkozó helyszínén. Ezekkel a feltételekkel a szolgáltatások (szállás, étkezés) a találkozó előtt és után 1-2 nappal is igényelhetők.

A rendezvényre különbusz indul Budapesten át Tapolcáról. Érdeklődés és jelentkezés: Németh József H-8300 Tapolca, Béke u. 16, telefon 87/323-350 privát.

Napirend: Kezdet május 19-én 9 órakor, zárás május 21-én 9 órakor. Ezt köve-

tően részt lehet venni a csiksomlyói búcsún május 22-én. Részletes műsor a helyszínen. A Találkozón a ZMTE Nyilatkozata és Házirendje érvényes. Minden érdeklődőt - saját költségére - szeretettel vár a Rendezőség. Aki a rendezvényre Csíkszeredába érkezik, szíveskedjék tájékoztatásért a Polgármesteri Hivatalban jelentkezni.

Csíkszereda-Zürich, 1998. május 21.

dr. Csedő Csaba István
Csíkszereda polgármestere

Sántha Pál Vilmos
RMDSZ csíkszeredai elnöke

dr. Csihák György
a ZMTE elnöke

JEGYZŐKÖNYV

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 1999. május 19-21. között Csikszere-dában rendezte meg Hetedik Övezeti Történeztalálkozóját. Az interdiszciplináris jellegű tudományos rendezvény az Egyesület 1998. évi taggyűlésének határozata és kiküldött felhívása alapján jött létre és zajlott le.

A találkozó előkészítését Csikszereda város önkormányzata, az RMDSz városi vezetősége végezte.

A találkozó megnyitóján a résztvevők elfogadták az Egyesület Nyilatkozatát és Házirendjét.

A találkozó fő témája Transsylvania története, jelene és jövője. A régió táj-, társadalom- és gazdaságtörténetét az előadók a Kárpát-medence (=megarégió) öszszefüggés- és kölcsönhatás-rendszerében mutatták be, hangsúlyozva a jelenségek és jelenségcsoportok specifikumait és a történelmi országrészek (Erdély, Alföld, Felvidék, stb.) komplementer (egymást kiegészítő) gazdasági jellegét. A millenniumra való felkészülést szolgálta a Szent István életművét, az államalapítás jelentőségét értékelő előadás és kerekasztal-beszélgetés.

A rendezvény 2 világrész (Európa, Amerika) hat országából (Románia, Magyarország, Svájc, Svédország, Szlovákia, USA) 18 előadás hangzott el (2 előadás írásban érkezett), 80 résztvevő előtt. A közép- és nyugat-európai, ill. amerikai résztvevők a rendezvény után ellátogattak a gyimesi csángó falvakba és a csiksomlyói búcsúra.

Csikszereda, 1999. május 21.

A találkozó védnöke
Sántha Pál Vilmos
a Csikszeredai RMDSZ elnöke
ZMTE

A találkozó elnöke
dr. Frisnyák Sándor
tanszékvezető egyetemi tanár
Nyíregyháza, ZMTE

A Titkárság vezetője
dr. Csihák György
a ZMTE elnöke

Himnuszok. Védnökök. Bemutatkozás. Mellékletek.

Az előadások foglalata

Barabási László (Csikszereda)

Kik a Székelyek?

E kérdésre rengetegen próbáltak válaszolni. Az már elfogadott tény, hogy a hunok nagy tömegében már ott voltunk. Egyesek a magyarságtól idegen népek tartanak, amely elsajátította a magyar nyelvet. Szinte megoldhatatlannak tűnő feladat az egyetemeken tanultak alapján. Ha beleolvasunk az ókori szerzők műveibe és tudjuk azt, hogy egy óriási, több ezer éves kultúra a Góbi-sivatag egykori Kánaánjából származik, egyszerre világos „vérvonal“ bontakozik ki előttünk. Egyetlen mondatban összefoglalható - a Góbi-sivatagtól a Kárpátokig.

Nyelvünk, szokásaink, anyagi és szellemi kultúránk nyomkövethető Ázsiában éppúgy, mint Európában, sőt akár Afrikában, Dél-Amerikában.

Egyetlen dologban különbözünk a magyar néptől: ez a nagyfokú konzervativizmusunk, amiben talán csak a japánok szárnyalnak túl bennünk. A megtett út hosszú volt. Különböző nevek alatt, más és más területeken éltünk. Írásunkat Erdélyben, Indiában, Egyiptomban, Föniciában, Nyugat-Európában és a Kárpátok bércei között, mindenütt megtaláljuk. Mint ahogy a mai napig is építik testvéreink Székelyföld-Szibéria-Kína-Japán vonalán a „székelykapukat“, viselik az alsíki asszonyok fejedőjét, a csepeszt, énekelik Kis-Ázsiában dallamainkat, mondják gyermekmondókáinkat és meséinket. Ragaszkodtunk ahhoz, ami a miénk: őseink kultúrájához és beszéltük-beszéljük az ősi nyelvet - amelyből sokat átvettek logikája, magas kultúrája, pontos kifejezőkészsége miatt.

Csak néhány vonalat szeretnék felvillantani, mert az információáradás következtében napjainkra lehetőség nyílt rá, hogy a magyar-székely kultúrát, a maga összességében, kötetek formájában tárjuk a világ elé, bemutathatjuk az egzakt tudományok módszerével, hogy az emberi kultúra egy töről fakadt és a másságok az elzártság következtében alakultak ki.

Berényi Zsuzsanna Ágnes (Budapest)

A székelyföldi szabadkőművesség története

A szabadkőművességről általános ismertetés. Ókori, középkori gyökerei, előzményei.

A szabadkőművesség, mint a feltörekvő polgárság mozgalma. Szervezetté alakulása.

A szabadkőművesség lényege, az andersoni alkotmány.

A szabadkőművesség elterjedése világszerte a 18. században. Fogadtatása.

A magyar szabadkőművesség kezdetei a 18. században. Magyarok külföldi pá-

holyokban. Működésük, tevékenységük a magyar haza javára. A testőrírók szabdközművessége. Az erdélyiek szerepe.

Az első magyarországi páholy, amely kétszázötven éve alakult Brassóban. Összetétele, munkássága.

A 18. századi nagyszebeni, kolozsvári és temesvári páholy, társadalmi tagozódásuk, történetük.

A magyar tartományi páholyhoz tartozó Draskovich-rendszerű kézdivásárhelyi és csikszeredai „Az Igazi Egyetértéshez” páholy a 18. században. Tagjaik, céljaik, cselekedeteik, történetük. Bukovinai páholy.

A 18-19. századi kolozsvári, marosvásárhelyi, temesvári, dési, lugosi páholy és működése. Az eddigi publikálatlan székelyudvarhelyi és sepsiszentgyörgyi szabdközműves szervezetek. Tagjai, működésük, történetük.

Boros László (Nyíregyháza)

Erdély mezőgazdasága a 19. század második felében

A sajátos természetföldrajzi adottságok eredményeként a történelmi Erdély gazdasági alapját a mezőgazdaság adta. A magasabb hegységeket az erdők és havasi legelők, a dombokat rétek a legelők, a medencéket és a folyóvölgyeket a szántóföldek uralták.

A 19. század közepén - a jobbágyfelszabadítást követő két évtizedben - a szántóföldi gazdálkodás, s ezen belül a gabonatermesztés részben természeti, részben gazdasági okok miatt pangott. Az 1870-es évek elején a javuló ár- és hitelviszonyok hatására a nagygazdaságokban a korábbi termelési technika korszerűsödött elkezdődött a gépesítés, s egyben strukturális változások is bekövetkeztek. A régióban 1863-ban feltűnt aratógépből 1895-ben már több mint ötszázat tartottak nyilván. 1880-ban pedig közel 120 gőz- és 1230 cséplőgép segítette a talaj- ill. a betakarítási munkákat.

A földterület több mint 60 %-át kitevő parasztgazdaságok szántóföldjein főként búzát és kukoricát termeltek. A korábban a szántók mintegy felét elfoglaló ugar hasznosítása is megindult. Az ötvenes években a szántók 40 %-a volt ugar Erdélyben. Arányuk 1910-re 20 %-ra csökkent. 1857 és 1910 között a szántóterület 330 ezer hektárral növekedett részben az ugar, részben a rétek és a legelők feltörésével.

A szántóterületeken a kukorica és a búza mögött a zab és az árpa következett. A burgonya Erdélyszerte elterjedt haszonnövény. Termesztésében kiemelkedő helyet foglalt el a Csiki-medence. Az ipari növények közül a kender, a len, a dohány és a komló szerepét lehet kiemelni. A cukorrépa termelése a század végén vált általánossá és jelentőssé.

A zöldségtermesztés a városok (Kolozsvár, Marosvásárhely, Torda) környékén, valamint az aranyosszéki falvakban vált igazán számottevővé.

A filoxéravész előtt Erdélyben az összes földalap 1 %-át foglalta el a szőlő. Leghíresebb borvidékei a század közepén a Küküllők mente, Natgyenyed és Gyulafehérvár környéke. A hatvanas évektől a Szilágyságban és Arad-Hegyalján fel-
lendült a vörösbor termelés.

A gyümölcsnemek közül a szilva emelkedett ki, de a század végére az alma a körte, a cseresznye, a meggy és a barack is széleskörűen elterjedt.

Az erdő részaránya az összes földalapról 1851-ben 43,1 %, 1895-ban 38,8 %. A század utolsó éveiben a rét aránya 15,1 %, a legelőé 14,0 %.

Az előadás anyaga az OTKA T 0225 17 sz. kutatási program keretében készült.

Csihák György (Zürich)

Szent István király életműve és a magyar államalapítás

A tárgyat a következő négy kérdéscsoportban tárgyaljuk:

1. Európa politikai földrajza és hatalmi helyzete az első évezred fordulóján.

Mi magyarok Európában elsők között alkottunk egységes keresztény államot, amelyet fönntartunk ezer éve. Ennél csak Szent Péter széke régebbi és állandóbb. A magyar király, aki apostol, a pápától olyan jogokat kapott, amiket még a császárok se.

2. A Kárpát-medence etnikai embertani képe - a honfoglalás idején már hasonló képet mutatott mint ma: a magyarok fele a törökös típusokba sorolhatók.

3. István király néhány fontosabb tette, és mit jelent az Egyház szempontjából István király szentté avatása.

A középkorban István páratlan népszerűségnek örvendett, vagy ötszáz külföldi író emlékezett meg róla. Úgy érezték, hogy István valóban megvalósította önmagában és országában, amit egy keresztény uralkodótól elvártak.

4. Kísérletek az értékelésre - visszatekintés a mából.

Európa a keletről jött népeket, így a magyart, máig nem fogadta be. Történelemírásunknak tisztázni kellene, hogy ki adott többet: mi Európának, vagy Európa nekünk?

Csihák György (Zürich)

Sacra Regni Hungarici Corona – Magyarország Szent Koronája – és a közjogi rendezés kérdései ma

Álmos-Árpád honfoglalói világos koronafogalommal érkeztek a Kárpát-medencébe. A hon elfoglalása és biztosítása után megszervezett Magyar Birodalom az Ország Koronájáé (regni corona) lett, a koronát pedig a Boldogasszonynak adtuk közjogi keretben.

Az „Ország Koronája” fogalom már szent István királyunk korában megjelent írott forrásban, szent István nagy legendájában 1077-ben, amíg angol forrásban először 1155-ben, Franciaországban csak 1317-ben találjuk.

Korabeli latin anyanyelvünkön a korona „sacer”, tehát megszentelt és nem „sancta”, mint a Szent Szék, a szentek stb. Nem királyi (rex), hanem az országé (regnum).

A korona szerkezete - arbronsz és kupola - igen ősi, amint a hozzákapcsolódó eszmerendszer is. Ilyen szerkezetű korona ismeretes az avarok, a hunok, a szkíták és ősz Egyiptom világából. Alsó- és Felső-Egyiptom koronája is szent volt és jelentette a két ország tulajdonát. Amikor a két ország egyesült, akkor a két koronát egyesítették: egy arbronsz- és egy kúp alakú koronát.

A Vérszerződés, szent István Intelmei, az Aranybulla, a sarkalatos tömények (Szent Korona-eszme) - mind, mind történelmi alkotmányunk sarkkövei. Közjogi értelemben, ez, az írott, több mint ezer éves alkotmány folyamatosan fennállt 1946-ig, amikor ezt fölváltotta egy írott alkotmány. A jogfolytonosság akkor megszakadt. A nemzetközi jog álláspontja szerint, az idegen katonák által megszállt ország országgyűlésének nincsen se alkotmány teremtő, se alkotmány módosító ereje - innen van a máig tartó közjogi rendezetlenség Magyarországon. Ahol nincs alkotmányosság, ott önkényuralom van, az állam tagjai nem polgárok, csak alattvalók. Ez a közjogi helyzet ma, ami rendezést igényel.

Demény Lajos (Bukarest)

Székely Oklevéltár új sorozata IV. kötet

A kötet székely katonai- és adóírásokat (lustrákat) tartalmaz az 1575. és 1527. közötti korszakból. Az általam kiadott 11 lustrában csaknem 40'000 (negyven-ezer) családnév található a Székelyföld majdnem 400 településéből. Először láttott nyomdafestéket a roppant gazdag Bethlen-féle lustra, három 1619. évi székely adóösszeírás, amelyből kettő Csik-, Gyergyó- és Kászonszékre vonatkozik, az 1627. évi részleges összeírás (Udvarhelyszék összes családfejével településenként), stb.

Frisnyák Sándor (Nyíregyháza)

A Kárpát-medence feudális kori gazdasági erővonalai és erőközpontjai

Az emberi tevékenységi formák differenciálódnak és térbeli rendszereket (= régiókat) alkotnak. Az Árpád-korban a közigazgatási, egyházi, honvédelmi stb. térszerveződés mellett megindult a gazdaság térszerkezeti egységeinek kialakulása is. A 13-14. században a kárpáti hegységkeret benépesülésével és gazdasági birtokbavételével erőteljesebbé váltak a környezetgazdálkodás (= tájhasználat) területi különbségei.

A belső-alföldi tájaktól a kárpáti hegységkeret felé kialakultak a munkamegosztás koncentrikus övezetei. A termelési övezetek egy-egy termék vagy termék-csoport előállítására specializálódtak és egymást kiegészítő (komplementer) tevékenységet folytattak. A nagy térszerkezeti egységeken (pl. Alföld, Felvidék, Erdély stb.) belül a 13-14. században városgazdasági körzetek szerveződtek, s ezek az agrártermelő falvak kisebb halmazát és egy iparos-kereskedő várost kapcsoltak egységbe. A nagyrégiók kialakulása és egybeszerveződése hosszú folyamat, amelyben az Alföld mint gazdasági centrumtértség integráló szerepet töltött be.

A térszerkezet legenergiikusabb gazdasági erővonala a különböző termelési övezetek határa, az ún. vásárvonal. A Kárpát-medence vásárvonalain erőközpontok (= vásárvárosok) helyezkednek el és lebonyolítják az intra- és interregionális gazdasági kapcsolatokat. A feudális kori térszerveződésben a Kárpát-medence nagyobb folyói mint gazdasági erővonalak, az átkelőhelyek mint erőközpontok releváns tényezői a terület- és településfejlődésnek. A síkságokon az árterek és az ármentes térszínek határvonala (= az ártérperem) is gazdasági erővonalaként jelenik meg. Az intramontán kismedencékben is kialakultak - mikroregionális jelentőségű - erővonalak és erőközpontok.

Az előadás - modellek és térképek segítségével - a feudális-kori gazdasági erővonalak és erőközpontok térbeli rendszerét vázolja fel és földrajzi magyarázatát adja a társadalmi-gazdasági térfolyamatoknak.

Az előadás anyaga az OTKA T024171. sz. kutatási program alapján készült.

Hanusz Árpád (Nyíregyháza)

Kárpátalja idegenforgalma a 19-20. században

Hol a helye ennek az újkeletű geopolitikai fogalomnak történelmi tudatunkban - és túl ezen Európában?

Csupán földrajzilag körülhatárolva itt Európában, Közép-Európában található a történelmi Magyarország terminológiája szerint az észak-keleti-felvidéken.

Az elmúlt hét évtizedben nevezték Ruszka Krajnának, Ruszinszknának, Rutétföldnek, Podkárpatyjának, Kárpátoroszországnak, Kárpátontúli illetve Kárpát Ukrajnának.

Hivatalos neve Kárpátontúli Terület (Zakarpatszkaja oblaszty). A Kárpátalja elnevezést a csehszlovák időben használatos Podkarpatyje tükörfordításának tartják.

Eredetileg a Szerednye - Munkács - Nagyszőlős vonalban húzódó peremvidék 19. században kialakult neve, amit kiterjesztettek a Kárpátok vonaláig. Kárpátalja lényegében az egykori Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros megye területéből alakult.

Területe 12.800 km². Lakóinak a száma: 1.241.914 fő.

Területén az idegenforgalom mind természeti, mind társadalmi feltételei korán kialakultak. A „nemzetek országútján“ számos népmozgás figyelhető meg az elmúlt századok során. Politikai hovatartozása miatt gyakran került olyan helyzetbe, hogy szívesen látogatták a területet a korábban határokon kívül maradt nemzetiségek.

Az igazi vonzereje a nemzetiségi sokszínűségén kívül, a terület természeti erőforrásokban való gazdagságában rejlik. Ásvány- és gyógyvizei már a múlt században tekintélyes vendégforgalmat csalogattak a vidékre és mind ivó- mind fürdőkultúrájának a híre túlnyúlt a határain. A 18-19. században kiépültek a fürdők és megkezdődött a „falusi turizmus“, vagyis a fürdőhelyek lakosai szívesen átengedték a nyári hónapokra lakásukat a gyógyulni vágyóknak. A történelmi emlékhelyek, az építészeti emlékek, a néphagyományok ápolása korán kezdődött és valamennyi nemzetiség igyekezett megőrizni népszokásait. A terület vadban való gazdagsága már a múlt században vonzerőt jelentett a vadászatok szerelmesei számára.

Jelen századunk ellentmondásos fejlődése a társadalom gazdasági erejében gyökerezett. Jelentős szanatóriumi fejlesztések a gyógy-vendégforgalom fellendülését eredményezték. Az infrastruktúra hiánya viszont gátat szabott és szab napjainkban is a további fejlesztéseknek. Mára mind a természeti, mind a társadalmi vonzerő csökkent. Nagyban hozzájárult ehhez a környezet mértéktelen pusztítása és az alapvető természetvédelmi, környezetvédelmi előírások semmibe vévése.

Keszeg Vilmos (Torda)

1848. március 15-re való emlékezés egy kisvárosban.

Diskurzus az identitásról és az ideológiáról

Előadásom a március 15-re való emlékezés utóbbi 100 évét kívánja áttekinteni, a helyi sajtóban található adatok alapján. Az ünneplés mindenkor több volt a megemlékezésnél: az identitástudatot kívánta építeni, társadalmi kapcsolatokat hivatott teremteni, ápolni, az aktuális politikai hatalomhoz és ideológiához viszonyult. Szándékom figyelemmel kísérni az ünneplés térhasználatát, szociális kódját és beszédmódjait. Az ünneplés hiánya, akárcsak a sajtóban való elhallgatása, szintén e diskurzus részeként és formájaként kezelhető.

Kókai Sándor (Nyíregyháza)

Az alföldi tájak gazdasági hasznosítása a 18-19. században

A török hódoltság évszázadai alatt az Alföldön a társadalmi élet a népesség fo-

gyásával, a termelés a termelő erőik pusztításával, a településhálózat a települések megsemmisülésével szenvedett később is pótolhatatlan veszteségeket, s a természeti környezet is általában negatív tendenciájú nagymértékű károsodásnak volt kitéve (pl. erdők pusztítása, felújult homokmozgás, lepelhomokképződés, bozót térhódítása, folyók teljesen elvadultak, stb.). A népességszám drasztikus csökkenése a gazdasági hasznosítás új formáit (pl. ridegtartású szarvasmarhatenyésztés, kétnyomásos és legelőváltó földművelési rendszer, stb.) eredményezte.

Ez volt az a szint, ahonnan az 1716-18-as török háborút lezáró pozsareváci békekötés után, az Alföld páratlanul gyors demográfiai és gazdasági fejlődésen ment keresztül. Az Alföld népessége 1720 és 1787 között közel nyolcszorosára (950 ezer fő) növekedett, ami - sok egyéb tényezővel (karöltve - lehetővé tette a krónikus munkaerőhiány megszüntetését, s a gazdaság talpra állítását. A művelt terület 5-7-szeresére növekedett, s a határhasználatok változásának módja alapján megállapítható, hogy ismét a külterjes növénytermesztés irányába indult a mezőgazdasági fejlődés. Befolyásolta ezt a kibontakozó mezőgazdasági konjunktúra Európában, a kincstári kísérletek eredményeként meghonosított új növénykultúrák (pl. kukorica, dohány, burgonya, rizs, paprika, selyemhernyó stb.) elterjedése, valamint a meginduló folyószabályozások és mocsárlecsapolások (pl. Sió-Sárvíz csatorna. Nádor csatorna, Ferenc-csatorna megépítése). A gazdasági folyamatok eredménye visszatükröződött a települések szerkezeti változásaiban, aminek eredményeként a kétbaltelkes, ólastelkes település felbomlott, s a 18. század végén megjelentek a tanyák (pl. Jászság), amelyek a 19. század folyamán az alföldi települések meghatározó morfológiai formaelemévé váltak.

Az aktív vízgazdálkodás kezdetei, majd kiteljesedésének (1846-tól) gazdasági-társadalmi hatásai közül a legszembeötlőbb az, hogy megszűnt az Alföld korábbi természetes kettéosztottsága, az ármentes és az árterületek két lépcsője, ami addig a területét oly élesen elkülönülő kultúrszintekre tagolta. A kibontakozó újabb gabonakonjunktúra eredményének is köszönhetően a visszaszoruló vadvizek helyébe a földművelés lépett, amely a 19. század vége felé megindult a belterjes irányú fejlődés útján, így lehetett hazánk Európa éléskamrája az 1870-es években, köszönhetően a modern vasúti és közúti hálózat kiépítésének. Mindez az ősi foglalkozások (halászat-pókászat, vadászat stb.) visszaszorulását jelentette (hozzájárult ehhez az egyéb foglalkozási ágak versenye is), helyenként és esetenként azonban még sokáig uralkodó jellegű maradt. A változások alapvetően az Alföld 30 %-át kitevő alacsony és magas árterek területét érintették, de a gazdasági hasznosítás jellege az ármentes síkságok, a homokos hordaléklápok és a medenceperemi hordalékkúpsíkságok lakóit is minőségi változásokra kényszerítették.

Kormány Gyula (Nyíregyháza)

A közép- és magashegységek gazdasági hasznosítása a 18-19. században (Az Északkeleti-Felvidék=Kárpátalja példáján)

Kárpátalja mesterségesen körülhatárolt politikai, földrajzi tájegység az I. világháború után jött létre. Ezzel a névvel jelölték a trianoni békediktátum következményeként Magyarországtól elszakított és Csehszlovákiához csatolt 12.800 km² nagyságú területet. A II. világháború után Csehszlovákia lemondott Kárpátaljáról Ukrajna javára.

Területének nagyobbik része (80 %-a) hegyvidék. Észak-keleti Kárpátoknak az Oroszruszkai-hágótól a Csoma-Góra hegységig terjedő részét (250 km) foglalja magába. Ez az egész Kárpátok legkeskenyebb 100-110 km), legalacsonyabb (900-1500 m) és legegyszerűbb felépítésű és szerkezetű szakasza.

Gazdasági életének struktúráját történelmi időktől kezdve döntően a természeti viszonyok határozták meg. A 18. és 19. században Kárpátalja hegyvidéki tájain a népesség főként a mezőgazdaság ágazataiban talált munkát, szűkös megélhetést, az ipar szerepe jelentéktelen méreteket öltött. Az Észak-keleti Kárpátok kis kiterjedésű hegyközi medencéi szerény lehetőségeket kínáltak a szántó növénytermesztéshez. A legfontosabb termesztett növényei, a rozs, zab, burgonya, bab, káposzta volt, de napjainkban ezek a kultúrák foglalják el a szántók és a kertek 90 %-át. A rét és a legelő 14,2, 12,8 %-os aránya a szarvasmarha- és a juhtenyésztéshez kínált kedvező feltételeket. Az állattenyésztés a hegyközi völgyek, lapos hegytetők, lankás lejtők természetes takarmánynövényeire épült. Legelőekben különösen gazdag belső homokkő övezet, a Poldninák. Szinte beláthatatlan területeket foglalnak el a legelők a Róna-, a Szolyva-, a Kraszna- és a Máramarosi-havasokban.

Kárpátalján legnagyobb értéket képviselnek az erdők 54,5 %-os arányukkal. A fakitermelés ősi foglalkozási forma. Az erdőgazdálkodás az önellátás keretein túlnő. Az Alföldre szállítják a kiváló minőségű építő- és tüzfát. A kitermelt fa nagy része vízi úton jutott el a fogyasztókhoz. A Fekete-, a Fehér-Tisza, a Tarac, a Talabor Nagyság a faúsztatás fontos útvonala volt. A fára, mint fontos nyersanyagra, némi ipar is települt. Pl. Perecsenyben, Dubrimicsken, Nagybocon, Rahón fűrészipar és favegyészet (faszeg-, acetons-, ecet- hamuszír gyártás) működött.

Legjelentősebb ásványi nyersanyagai közé tartozik a Máramarosi-havasok előterében felhalmozott kősz, amely Aknaszlatinától Husztig húzódik 30-300 m vastagságban. Kitermelése évszázadok óta tart. A 19. századi máramarosi sóbányák adták Magyarországot teljes sótermelésének több mint a felét.

Kárpátalja területe rendkívül gazdag ásvány- és gyógyvizekben, amelyek gyógyító erejét évszázadok óta ismerik és használják. A 18. századtól kezdve sorra

nyíltak a „fürdőházak”. Pl. 1631-ben Ungváron, 1640-1660 között Visken, Polenán, Szinyákon, Örömező, Rahó körzetében. A 19. században európai hírű gyógyfürdők működtek Polenán, Szolyván, Hársfalván, Sajánban, Szinyákon, Gyertyánligeten.

Kárpátalja közép- és magashegységi tájainak 17. és 19. századbeli gazdasági szerkezete, színvonala messze elmaradt Európa, de a Kárpátok hasonló természeti adottságú területeitől.

A tanulmány az OTKA t. 0264336 sz. kutatási program keretében készült.

Takács József (Tiba)

Leve eleve a...

A cikkben a székely rovásjelek értelme szerint elemzek egy rég elfeledett szó-
lást. Értelme és szerkezete ugyancsak hasonlít a „Kezdetben vala az ige...” kez-
detű bibliai idézetre.

Takács József (Tiba)

A hét égről

Hétszer hét betűjele van a székely „ábécé”-nek. Azon hétről szólnék, amely hét az Eget tartalmazza.

Takács József (Tiba)

A türkiek

A fogalmak zavaráról lesz szó. Mi a magyarok bejövetele és Árpád népeinek bejövetele között a különbség? A korai (azaz: fehér) kun, a hun, (egyik ága székely), az avar, a jász, a besenyő, a kései kun nép nem jöhetett Árpád Fejedelemmel, mégis magyar. Sőt a mezősegi magyarok sem jöttek Árpád Fejedelemmel. Viszont van sok nagy kérdés: Hol élt Árpád népe? Hol él Árpád népe? Mit jelent a következő Tinódi idézet?: Az nagy dicsőségit Ferdinánd királynak. Hány Ferdinánd következett az „egri hős” Ferdinánd után?

**A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Hetedik
(Csíkszeredai) Övezeti Történeztalálkozója
Csíkszereda, 1999. május 19-21.**

Tárgy: Dél-Kelet Kárpát-medence történelme, régészete, néprajza, művészete

Műsor

Május 19. Szerda Levezetőelnök: dr. Csihák György, a ZMTE elnöke, Zürich

---

9.00-10.00 **Ünnepélyes megnyitó:** Védnökök. Himnuszok. Házirend, bemutatkozás. Szűcs Ildikó előadóművész, Budapest: Szavalat
A találkozó elnökségének megválasztása

Levezetőelnök: dr. Faragó József, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, a néprajztudomány doktora, Kolozsvár, ZMTE

10.00-10.50 **Előadás:** Előadó: dr. Frisnyák Sándor kandidátus, tanszékvezető egyetemi tanár, Nyíregyháza, ZMTE: *A Kárpát-medence feudális kori gazdasági erővonalai és erőközpontjai (Földrajzi adalékok a táji munkamegosztás történetéhez) (diavetítővel)*

11.00-11.25 **Előadás:** Előadó: dr. Kókai Sándor kandidátus, főiskolai docens, Nyíregyháza, ZMTE: *Az alföldi tájak gazdasági hasznosítása a 18-19. században*

11.25-11.50 **Előadás:** Előadó: dr. Kormány Gyula, kandidátus, főiskolai tanár, Nyíregyháza: *A közép- és magashegységek gazdasági hasznosítása a 18-19. században (Az Északkeleti Felvidék = Kárpátalja példáján) (diavetítővel)*

12.00-12.25 **Előadás:** Előadó: dr. Boros László, kandidátus, főiskolai tanár, Nyíregyháza: *Erdély mezőgazdasága a 19. század második felében*

12.25-13.00 **Előadás:** Előadó: dr. Hanusz Árpád, főiskolai docens, kollégiumi igazgató, Nyíregyháza: *Kárpátalja idegenforgalma a 19-20. században (diavetítővel)*

Levezetőelnök: dr. Frisnyák Sándor kandidátus, tanszékvezető egyetemi tanár, Nyíregyháza, ZMTE

14.30-14.55 **Előadás:** Előadó: János Pál, ny. múzeumigazgató, Csíkszereda: *Hargita megyei őregharagok*

14.55-16.00 **Kerekasztal-beszélgetés. Résztvevők:** Boros, Faragó, Hanusz, János, Kormány, Kókai

Tárgy: A Kárpát-medence tájváltozásai és a tájhasználat típusai a 18-19. században

---

Levezetőelnök: Pataki Imre, Hargita megye volt prefektusa

16.10-16.30 **Előadás:** Előadó: dr. Csedő Csaba István, Csikszereda polgármestere: *Transsylvaniai változások*

16.30-16.50 **Előadó:** Előadó: Sántha Pál Vilmos, a csikszeredai RMDSZ elnöke, ZMTE

17.00-18.00 **Kerekasztal-beszélgetés. Résztvevők:** Barabási, Beder, Csedő, Garda, Lászlóffi, Sántha

Tárgy: Transsylvaniai változások

20.30 **Fogadás** a találkozó résztvevői tiszteletére a közös étkezés színhelyén. **Könyvbemutató:** Demény, Faragó

Május 20. Csütörtök Levezetőelnök: Sántha Pál Vilmos, a csikszeredai RMDSZ elnöke, ZMTE

9.00-9.25 **Előadás:** Előadó: Barabási László magánkutató, Csikszereda, ZMTE: *Kik a székelők?*

Válasz kérdésekre

9.25-9.50 **Előadás:** Előadó: Farkas Irén, muzeográfus, Csikszereda: *A csiki festékes szőnyegek mintakincse*

10.00-11.10 **Előadás:** Előadó: dr. Csihák György, a ZMTE elnöke, Zürich: *Sacra Regni Hungarici Corona - Magyarország Szent Koronája és a közjogi rendezés kérdései ma*

Válasz kérdésekre

11.20-12.10 **Előadás:** dr. Csihák György, a ZMTE elnöke, Zürich: *Szent István király életműve és a magyar államalapítás*

12.20-13.00 **Kerekasztal-beszélgetés. Résztvevők:** Barabási, Demény, Faragó, Farkas, Frisnyák, Keszeg, Pataki, Sántha

Tárgy: Sacra Regni Hungarici Corona

Levezetőelnök: dr. Kókai Sándor kandidátus, főiskolai docens, Nyíregyháza, ZMTE

14.30-15.05 **Előadás:** Előadó: dr. Faragó József, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, a néprajztudomány doktora, Kolozsvár, ZMTE: *A magyar néprajzkutatás száz éve a Kolozsvári Egyetemen*

Válasz kérdésekre

15.05-15.40 **Előadás:** Előadó: dr. Berényi Zsuzsa Ágnes kandidátus, Budapest: *A székelői szabaddkőművesség története*

Válasz kérdésekre

15.50-16.25 **Előadás:** Előadó: dr. Garda Dezső a történelemtudomány doktora, szenátor, Gyergyószentmiklós: *Csik társadalma a 16-18. században*

- 16.25-17.00 **Előadás:** Előadó: dr. Demény Lajos, a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja, a történelemtudomány doktora, Bukarest, ZMTE: *Székely Oklevéltár új sorozata. IV kötet*
Válasz kérdésekre
- 17.10-18.00 **Előadás:** Előadó: dr. Takács József, főiskolai tanár, Kassa: *Leve leve a... A Hét égről A türkiek*
Válasz kérdésekre
- 19.00-21.30 **Előadás:** Előadó: dr. Csihák György a ZMTE elnöke, Zürich: *A magyar nemzeti dráma és opera (sok zenével). Katona József, Erkel Ferenc, Egressy Béni, stb.*

Május 21. Péntek Levezetőelnök: dr. Csihák György a ZMTE elnöke, Zürich

---

- 9.00-10.30 **A találkozó értékelése és ünnepélyes befejezése**, jegyzőkönyv aláírása.
Beszédet mondanak a védnökök és a találkozó elnöke.
Másnap fakultatív részvétel a Csiksomlyói búcsún.

Beküldött előadás:

Kreneisz Géza, Öckerö/Svédország, ZMTE: Madžaria és Adžaria
Dr. Vámos Tóth Bátor, Seattle, ZMTE: Tamana beszámoló

Megjegyzés: Valamennyi előadás színhelye a Csikszeredai „Apáczai Csere János“ Pedagógusok Háza, Tapolca u. 20. sz. Tel: 066-171 648
ZMTE = a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Tagja
A résztvevők szabadon választják meg, hogy mikor vannak jelen.
Kötelező a jelenlét amikor valaki ebben a műsorban szerepel.
A Találkozó egész ideje alatt árusítjuk a ZMTE könyveit.
Étkezés a Kájoni János Líceum étkezdéjében.
Szállás az „Apáczai Csere János“ Pedagógusok Házában.

Treffen zur Frühgeschichte der Ungarn A Magyar Őstörténeti Találkozókon résztvevők száma

Ort Helyszín	aus Ungarn Magyarországról				aus anderen Ländern Más államokból				Total Összesen				Vorträge Előadások	
	Expert szakember	Gast vendég	Total összesen	davon gratis eből ingyen	Expert szakember	Gast vendég	Total összesen	davon gratis eből ingyen	Expert szakember	Gast vendég	Total összesen	davon gratis eből ingyen	persönlich személyesen	eingesandt beküldve
Benidorm 1986	4	1	5	3	9	4	13	-	13	5	18	3	15	3
Zürich 1987	8	5	13	8	13	22	35	-	21	27	48	8	35	3
London 1988	20	14	34	23	19	28	47	1	39	42	81	24	56	13
Felsőőr 1989	26	36	62	19	25	24	49	1	51	60	111	20	38	9
Altenberg 1990	13	4	17	13	11	12	23	4	24	16	40	17	23	8
St. Gallen 1991	20	14	34	12	21	44	65	5	41	58	99	17	32	8
Szentendre 1992	21	52	73	-	10	8	18	-	31	60	91	-	23	4
Kaposvár 1993	11	84	95	-	12	1	13	6	23	85	108	6	30	4
Tapolca 1994	24	31	55	-	15	2	17	9	39	33	72	9	30	5
Tapolca 1995	18	104	122	-	8	35	43	1	26	139	165	1	18	4
Tapolca 1996	12	121	133	-	13	32	55	2	25	153	188	2	15	2
Tapolca 1997	28	136	164	1	19	81	100	12	47	217	264	13	19	-
Tapolca 1998	11	67	78	1	15	153	168	1	26	220	246	2	19	3
Tapolca 1999	14	126	140	1	25	124	149	134	39	250	289	135	22	8
Felsőőr 2000	9	5	14	1	13	20	33	-	21	26	47	1	14	6

Regionaltreffen der Historiker – Övezeti Történésztalálkozók

Ort Helyszín	Vorträge Előadások száma		Teilnehmer - Résztvevők száma				
	persönlich személyesen	eingesandt beküldve	Expert szakember	Gast vendég	aus Kontinent világrész	aus Land ország	unter 30 Jahre in % 30 év alattiak %-ban
Székelyudvarhely - Hofmarkt 1994. május	10	6	24	214	2	6	78
Komárom 1994. szeptember	14	-	23	133	1	5	65
Csikszereда - Szeklerburg 1995. június	22	5	25	112	3	7	71
Székelyudvarhely - Hofmarkt 1996. május	9	1	16	151	3	7	42
Csikszereда - Szeklerburg 1997. május	12	-	21	84	1	5	38
Csikszereда - Szeklerburg 1998. május	15	1	18	270	2	5	82
Csikszereда - Szeklerburg 1999. május	18	2	16	62	2	6	35
Decs 2000. április	22	3	24	231	2	4	62
Rozsnyó - Rosenau 2000. június	19	1	27	111	2	5	39

Ungarisch Historische Schule A Magyar Történelmi Iskolán résztvevők száma

Ort Helyszín	Total Teilnehmer Összesen			davon Referent Ebből oktató			% in Total Összesenből %-ban		Vorträge Elhangzott előadások száma
	Total fő	aus Kontinent világrészből	aus Land országból	Total fő	aus Kontinent világrészből	aus Land országból	Frauen nők	unter 30 Jahren 30 éven aluliaak	
Szeged 1992	124	3	11	20	3	7	61	72	24
Tab 1993	178	4	13	28	4	7	65	66	41
Tapolca 1994	184	4	10	19	4	6	58	78	23
Tapolca 1995	186	2	12	12	2	7	38	70	10
Tapolca 1996	225	4	15	16	1	4	67	72	15
Tapolca 1997	298	3	15	18	1	5	57	79	16
Tapolca 1998	246	3	9	21	2	3	69	81	16
Tapolca 1999	289	4	13	21	1	6	62	68	23
Felsőőr 2000	47	4	12	21	4	12	26	15	20

Nach Ländern - Országoként

Land Ország	Szeged 1992	Tab 1993	Tapolca 1994	Tapolca 1995	Tapolca 1996	Tapolca 1997	Tapolca 1998			Tapolca 1999			Felsőőr 2000		
	Total összesen	Total összesen	Total összesen	Total összesen	Total összesen	Total összesen	Teilnehmer résztvevő	Expert oktató	Total összesen	Teilnehmer résztvevő	Expert oktató	Total összesen	Teilnehmer résztvevő	Expert oktató	Total összesen
Anglia	1	-	-	-	4	6	3	-	3	2	-	2	-	1	1
Ausztrália	1	1	1	1	2	6	-	-	-	1	-	1	2	1	3
Ausztria	2	2	2	-	4	2	-	-	-	-	1	1	10	2	12
Csehország	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Dánia	-	-	-	1	2	2	2	-	2	1	-	1	1	-	1
Jugoszlávia	-	-	-	2	-	1	-	-	-	-	1	1	-	-	-
Kanada	1	1	-	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Kína	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Lengyelország/Poland	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Magyarország	58	53	20	38	54	111	74	18	92	83	12	95	6	9	15
Németország/Deutschl	6	-	1	4	7	6	6	-	6	3	1	4	2	-	2
Olaszország/Italia	1	1	-	2	2	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Románia	20	14	36	22	50	44	45	-	45	54	3	57	-	2	2
Svájc	5	2	2	2	4	5	-	1	1	-	1	1	1	1	2
Svédország	-	1	1	4	1	3	2	-	2	1	-	1	-	-	-
Szeged	3	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Szlovákia	23	29	51	21	19	28	14	-	14	60	1	61	3	2	5
Szlovénia	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tab	-	65	-	1	-	-	4	-	4	4	-	4	-	-	-
Tapolca	-	-	68	82	70	72	75	1	76	41	-	41	1	-	1
Thaiföld	-	1	1	1	1	1	-	1	1	1	-	1	-	1	1
Ukránia	-	1	-	2	3	3	-	-	-	14	1	15	-	-	-
USA	3	3	1	-	-	-	-	-	-	3	-	3	-	1	1
Összesen	124	178	184	186	225	298	225	21	246	268	21	289	26	21	47

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület eddig megjelent kiadványai

1. **Első (Benidormi) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai** (153 oldal, ebből 60 oldal angol, francia és német nyelvű). Zürich, 1991. ISBN 963 02 8926 1
2. **A Második (Zürichi) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai** (140 oldal, ebből 50 oldal angol, francia és német nyelvű). Zürich, 1993. ISBN 963 02 8926 2
3. **Magyarok Őstörténete.** Összefoglaló áttekintés (48 oldal). Írta a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület őstörténeti írói munkaközössége, Zürich-Budapest, 1992. ISBN 963 02 8925 3; második kiadás 1996. ISBN 963 85274 6 3
4. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Első (Szegedi) Magyar Történelmi Iskolájának Előadásai és Iratai** (275 oldal, az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor). Zürich, 1993. ISBN 963 8465 00 X
5. **Magyar Történelmi Tanulmányok 1.** (133 oldal). Kiegészítő tanulmányok a Tabi iskola előadásaihoz, Zürich, 1993. ISBN 1217 4629
6. **Csihák György: A magyar parlamentarizmus ezer éve** (91 oldal). Összefoglaló áttekintés. Budapest, 1990. ISSN 963 02 8925 3
7. **Nagy Gyula: Az ellopott magyar őstörténet. Magyar Történelmi Tanulmányok 2.** (119 oldal). Budapest-Zürich, 1994. ISBN 963 04 4112 8
8. **Képeslapok magyar történelmi motívumokkal** 8 különféle, szimpla és dupla
9. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Második (Tabi) Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai** (416 oldal). Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor, Budapest-Zürich, 1994. ISBN 963 04 4413 5 10
10. **Die Frühgeschichte der Ungarn.** Zusammenfassung (Geschrieben von der Arbeitsgruppe des Ungarisch Historischen Vereins Zürich, 54 Seiten). Zürich-Budapest, 1994. ISBN 963 85 274 4 7
11. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Harmadik (Tapolcai) Magyar Történelmi Iskolája Előadásai és Iratai** (224 oldal). Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor, Budapest-Zürich, 1994. ISBN 963 85 274 12
12. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Első (Székelyudvarhelyi) Övezeti Történeztalálkozó Előadásai és Iratai** (180 oldal). Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor, Budapest-Zürich, 1994. ISBN 963 85274 2 0
13. **Csihák György: Beszélgetés népemmel a hazánkról** (64 oldal). Budapest-Zürich, 1995. ISBN 963 85274 5 5

14. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Második (Komáromi) Övezeti Történésztalálkozó Előadásai és Iratai** (152 oldal). Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor, Komárom-Komárno-Zürich, 1995. ISBN 963 85274 3 9
15. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Kilencedik (Tapolcai) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai** (143 oldal). Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor, Budapest-Zürich, 1995. ISBN 963 85274 1 2
16. **Csihák György: Ex Oriente Lux** (250 oldal). Tanulmány a magyar múlttól, jelenről és a jövőről, Budapest-Zürich, 1996. ISBN 963 85274 7 1
17. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Tizedik (Tapolcai) Magyar Őstörténeti Találkozó és Negyedik Magyar Történelmi iskola Előadásai és Iratai** (258 oldal). Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor, Budapest-Zürich, 1996. ISBN 963 85274 8 X
18. **Germann Georg: Ungarisches im Bernischen Historischen Museum** (mit Farbbildern). **A Berni Történelmi Múzeum magyar emlékei** (kétnyelvű kiadvány színes képekkel 44 oldal). Bern-Budapest, 1996. ISBN 963 85 2749 8
19. **Csámpai Ottó: Nemzet és társadalom. Bevezetés az etnoszociológiába** (152 oldal). Budapest-Zürich, 1996. ISBN 963 85 684 02
20. **Honfoglalásunk és előzményei.** A tizenegyedik Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai (173 oldal). Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. 10 oldal angol-magyar-német-francia és orosz nyelvű őstörténeti fogalmak. **Keresztény egyházak és történelmi szerepük a Kárpát-medencében.** Az Ötödik Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai (110 oldal). Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest-Zürich, 1997. ISBN 963 85684 1 0
21. **Nagy Kálmán: A honfoglalás hadtörténete** (151 oldal). Budapest, 1998. ISBN 963 7810 97 8 (Közösen a Szabadtér kiadóval.)
22. **Csihák György: Válasz népem kérdéseire a hazánkról** (102 oldal). Budapest-Zürich 1999.
23. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Nyolcadik (Kaposvári) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai** (140 oldal). Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor, Budapest-Zürich, 1999. ISBN 963 85684 2 9
24. **Die Ungarn und die Abtei Sankt Gallen. Magyarok és a Szent Galleni Apátság** (118 oldal). Az előadások szövege. St. Gallen-Budapest. 1999. Kétnyelvű kiadvány a Magyar Nemzeti Múzeumban 1998-ban rendezett „Die Kultur der Abtei Sankt Gallen“ című kiállítás alkalmával, az ELTE-n rendezett nemzetközi konferencia előadásai. ISBN 963 85684 3 7 (Közösen a St. Galleni Apátsági Levéltárral)
25. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Harmadik (Londoni) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai** (188 oldal). Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest-Zürich, 1999. ISBN 963 85684 5 3

26. **Csihák György: A magyar nemzet múltja « Szent István király életműve és a magyar államalapítás « A bambergi lovas « Sacra Regni Hungarici Corona és a magyar közjogi rendezés kérdései ma « Magyar - nép - ki-sebbség** (94 oldal). Budapest-Zürich, 1999. ISBN 963 85684 6 1
27. **Fünfzehn Jahre UHVZ - A ZMTE tizenöt éves 1985 - 1999** (50 oldal). Zürich-Budapest, 1999. ISBN 963 85684
28. **Nagy Gyula: Az ellopott magyar őstörténet II** (200 oldal). Budapest-Zürich 1999. ISBN 963 85684 4 5
29. **Csihák György: Dunhuang barlangképei és a Sászi agyagkatonák néma üzenete a magyar műveltség gyökereiről** (56 oldal). Budapest-Zürich, 2000. ISBN 963 85684 8 8
30. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Erdélyi Övezeti Történeztalálkozói 1995-1999** (előadásai és iratai 312 oldal). Budapest-Zürich, 2000. ISBN 963 85684 9 6

Előkészületben

1. A sárközi és a rozsnyói övezeti történeztalálkozó előadásai és iratai
2. Három magyar történelmi iskola előadásai és iratai
3. Hat magyar őstörténelmi találkozó előadásai és iratai

Kiadványaink megtalálhatók minden nagyobb magyarországi könyvtárban és további 70 ország 156 könyvtárában, tehát mindenütt, ahol magyarok élnek vagy tanulnak

Egyes példányok megrendelhetők:

H-8660 Tab, *Városi Könyvtár*
 Ady Endre utca 5.
 ☎ & 📠 00 36 (84) 320 453
Email: bookstab@matavnet.hu

TORISCHER VERE

UNGARISCH

IN ZÜRICH

INFO

Ungarisch Historischer Verein Zürich Zürichi Magyar Történelmi Egyesület

Sekretariat des Treffens zur Frühgeschichte der Ungarn

Magyar Östörténeti Találkozók Titkársága

CH-8047 Zürich, Postfach 502

Postscheckkonto: Zürich 80 36214-1

(nur über Post/csak postán)

Präsident/Elnök: Dr. György J. Csihák

Telefon: 0043/3352/31872

Öffentliche Vorträge

am zweiten Dienstag jeden Monats um 19 Uhr

CH-8047 Zürich, Winterthurerstrasse 135. Telefon: 0041/1/3623303

Gemeinnütziger Verein. Svájci Közérdekű Egyesület

Kapcsolati cím Magyarországon

Dr. Sárkány Kálmánné

H-1053 Budapest, Papnövelde utca 3

Telefon: 0036/1/2667349

Nyilvános előadás

minden hónap utolsó előtti csütörtökjén 17 órakor

H-1051 Budapest, Arany János u. 10. Telefon: 0036/1/3116287

Tafelrunde/Asztaltársaság:

Budapest, Felsőőr/Oberwart, Hobart, Kolozsvár,

Melbourne, Sydney

